ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ ೬

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

ಸಂಪುಟ ೨—ಭಾಗ ೨



ದ

ಸಿ.

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಮಹಾ[illegible]

[illegible]ರ್ತ:—ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಎಂ.ಎ.

೧೯೨೯

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ ೭

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ

ಭಾಗ ೨

ಮುಂಬಯಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಗೌರವ ಸಭಾಸದರಾದ
ರಾಮಚಂದ್ರ ಹಣಮಂತ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಎಂ.ಎ.
ಯವರು ಬರೆದುದನ್ನು

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಆಡಳತೆಗಾರರಾದ
ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ.
ಯವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಾಡಿದರು.

ಮೊದಲನೆಯಾವೃತ್ತಿ

ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ:
ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್
೯

[ಬೆಲೆ: ೧ ರೂ. ೨ ಆ.

ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕಗಳು

			ರೂ.	ಆ.	ಪೈ.
೧. ಚರಿತ್ರಸಂಗ್ರಹ, ಪೂರ್ವಾರ್ಧ,	ಸಚಿತ್ರ	..	೧	೪	೦
೨. ಅಕ್ಬರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಚರಿತ್ರೆ, ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ	,,	..	೧	೧	೦
೩. ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಬೀರಬಲ್ಲನ ಚರಿತ್ರೆ	,,	..	೧	೬	೦
೪. ಛತ್ರಪತಿ ಸಿವಾಜಿ ಮಹಾರಾಜ	,,	..	೨	೧೨	೦
೫. ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪಕರೂ ಧರ್ಮಸುಧಾರಕರೂ	,,	..	೦	೬	೦
೬. ಹೈದರಲ್ಲಿ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನ	,,	..	೦	೫	೦
೭. ನಾನಾಫಡನವೀಸ	,,	..	೦	೪	೦
೮. ಮೊಗಲ್ಬಾದಶಾಹಿ, ಪೂರ್ವಾರ್ಧ	,,	..	೦	೧೪	೦
೯. ಗ್ರೇಟ ಬ್ರಿಟನ್ನ ಅಯರ್ಲಂಡ ದೇಶಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರ್ಣನೆ	,,	..	೦	೬	೦
೧೦. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂಪುಟ ೧	,,	..	೨	೪	೦
ಸದರ ಭಾಗ ೧	,,	..	೧	೨	೦
,, ,, ೨	,,	..	೧	೨	೦
೧೧. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂಪುಟ ೩, ಭಾಗ ೧	,,	..	ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.		

ಮುನ್ನುಡಿ

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ (೭೫೭-೯೭೩), ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ (೯೭೩-೧೧೮೯) ಈ ಎರಡು ಕರ್ನಾಟಕ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಶಕ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಸಮಗ್ರವಾದ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತೇನೆ. ಈ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿ ದೊರೆದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಬರಹಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಅವುಗಳ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಇದರಿಂದ ವಾಚಕರಿಗೆ ಶಾಸನಗಳ ಪರಿಚಯವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಓದುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವು. 'ತಾ ಬಲ, ಜಗ ಬಲ' ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಯೂ, 'ಸ್ವಾವಲಂಬನವು ಯಶಸ್ಸಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಮೆಟ್ಟು' ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಗಾದೆಯೂ, 'ದೈವವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ, ಆತ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೌರುಷಮಾಡಬೇಕು' ಎಂಬ ಸಕ್ಕದ ಗಾದೆಯೂ, 'ಪ್ರಯತ್ನಾಂತೀ ಪರಮೇಶ್ವರ' ಎಂಬ ಮರಾಟಿ ಗಾದೆಯೂ ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತುಗಳಾದರೂ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಾಗಿಲ್ಲೆಂದು ಹಳಹಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದಕಾರಣ ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜನರು ಶಾಸನ ಪುರಾಣ ಲೇಖಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ, ಓದಿ, ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳ, ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಗಳ, ಲೇಖಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಬರಹಗಾರರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಪೂರ್ವಕವಾದ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಗಡಚಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿಡಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪೋಣಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು

ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಮಾಡಿದ ಶೌರ್ಯ ಧೈರ್ಯ ಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಅಗಾಧ ಕೃತ್ಯಗಳ ಮನವರಿಕೆಯು ಎಲ್ಲ ಕನ್ನಡ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೂ ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಸಂಪುಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಹಣದ ಅಡಚಣೆಯ ಮೂಲಕ ಇದನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಮುದ್ರಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ನಿರರ್ಥಕವಾದ ತಡದ ಬಗ್ಗೆ ವಾಚಕರು ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಮಾಳಮಡ್ಡಿ, ಧಾರವಾಡ
ಶಕ ೧೮೫೧ ಶುಕ್ಲ ಸಂವತ್ಸರ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ೨
ರವಿವಾರ ೯ ಜೂನ ೧೯೨೯ ಇಸ್ವಿ

ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಪುಟಗಳು

೧ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ಬಾದಾವಿಯ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಂಬಂಧವು .. ೧೭೩—೧೯೨

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶಜರೋ? ೧೭೩. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಡಾ|| ಭಾಂಡಾರಕರ, ಫ್ಲೀಟ, ವಿನ್ಸೆಂಟ ಸ್ಮಿಥರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು, ೧೭೪. ಮಿರಜಿ ಕೌಠೆಮ ದಾವಣಗೇರಿಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ವಂಶಾವಳಿ, ೧೮೩. ಆದಿಪಂಪನು ಕೊಟ್ಟ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನ ವಂಶಾವಳಿ, ೧೮೫. ಕವಿರನ್ನನು ಕೊಟ್ಟುದೇ ನಿಜವಾದ ವಂಶಾವಳಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ೧೮೭.

೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿ .. ೧೯೨—೨೦೯

ತೈಲಪನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮರಳಿ ಗಳಿಸಿದನು? ೧೯೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧ, ೧೯೩. ತೈಲಪನ ತಂದೆ ಯಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂಬ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರ ಅನುಮಾನವು ನಿರಾಧಾರವಾದ್ದು, ೧೯೭. ಮಾಳವೆಯರು ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ತೈಲಪನು ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸವು, ೧೯೯. ಗಂಗ ರಟ್ಟರ ವಿರೋಧವೂ ಸೋಲೂ, ೨೦೧. ಈ ವಿವರಣೆಗಿದ್ದ ಆಧಾರಗಳು, ೨೦೭.

೩ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಬೆಳವಣಿಗೆ .. .. ೨೧೦—೨೩೭

ಪುಟಗಳು

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿದ್ದ ತೈಲಪನ ಹಕ್ಕು ಬಾಧ್ಯತೆ, ೨೧೦. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಇಂದ್ರನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ, ೨೧೧. ಬನವಾಸಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಮಾರಸಿಂಹನ ಸೋಲು, ೨೧೨. ಕೊಂಕಣದ ಅಪರಾಜಿತನು ಶರಣು ಬಂದನು, ೨೧೩. ಚೆಬ್ಬಿಯ ಪಾಂಚಾಲದೇವನ ಬಂಡಾಯ, ೨೧೪. ಸೆವುಣದೇಶದ ಭಿಲ್ಲಮನು ಶರಣು ಬಂದನು, ೨೧೬. ಗೋದಾವರಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಮಾಳವೆಯ ಅರಸನಾದ ಮುಂಜನು ಸೆರೆಸಿಕ್ಕನು, ೨೧೮. ಮುಂಜನ ಕೊಲೆ, ೨೨೦. ಕುಂತಳನಾಡಿನ ವಿಸ್ತಾರ, ೨೨೨. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಅಥವಾ ಸತ್ತಿಗ, ೨೨೫. ತಾವರೆಯಗಟ್ಟದ ಕಾಳಗ, ೨೨೬. ಸತ್ತಿಗನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೋ? ೨೨೭. ೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ೨೩೨. ೨ನೆಯ ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ, ೨೩೪.

೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೇಲ್ಮೆ .. .. ೨೩೭—೩೦೭

ಜಯಸಿಂಹನು ಶಿವಭಕ್ತನಾದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ, ೨೩೮. ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದ ಮಾಳವೆಯ ಭೋಜನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ೨೩೯. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದ ಚೋಳರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿದ್ದು, ೨೪೧. ಪರಮಾರ ಭೋಜನ ೨ನೆಯ ದಾಳಿ, ೨೪೨. ಸೆವುಣದೇಶದ ಭಿಲ್ಲಮನೊಡನೆ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧ, ೨೪೩. ಅಂಧಾಸುರದ ಅಗ್ರಹಾರ, ೨೪೫. ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯ ಆಳಿಕೆ, ೨೪೬. ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ೨೪೮. ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯ ಸ್ಥಳ ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ಭೇರುಂಡೇಶ್ವರನ ಕಂಬ, ೨೫೧. ಧಾರಾನಗರ ತ್ರಿಪುರಪುರಗಳು ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಯ್ವಶವಾದವು, ೨೫೩. ಕಲ್ಯಾಣವು ರಾಜಧಾನಿ

ಪುಟಗಳು

ಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಎಡೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು, ೨೫೪. ಚೋಳರಸನ ದಾಳಿ, ೨೫೫. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ಕಾಳೆಗ, ೨೫೬. ಅರಸುಮಗ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶೌರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳು, ೨೫೮. ಕಲ್ಯಾಣಪಟ್ಟಣದ ವೈಭವದ ವರ್ಣನೆ, ೨೫೯. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಭೋಜನಿಗೆ ನೆರವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದುದು, ೨೬೦. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಜಲಸಮಾಧಿ, ೨೬೧. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕುಟುಂಬದವರೂ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ, ೨೬೨. ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನು, ೨೬೬. ಸೋಮೇಶ್ವರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ ನಡುವೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮನಸ್ತಾಪದ ಕಾರಣಗಳು, ೨೬೯. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಜಯಸಿಂಹರು ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಓಡಿಹೋದುದು, ೨೭೨. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ವಿಜಯ ದಂಡಯಾತ್ರೆ, ೨೭೩. ತುಂಗಭದ್ರೆ ತೆಂಕಣ ಕಾಳೆಗ, ೨೭೬. ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಸೋತು ಸೆರೆಸಿಕ್ಕನು, ೨೭೮. ವಿಕ್ರಮ ಶಕಾರಂಭ, ೨೮೨. ಜಯಸಿಂಹನ ಬಂಡಾಯ, ೨೮೫. ಕೃಷ್ಣಾವೇಣೀ ಕಾಳೆಗ, ೨೮೭. ಕೃಷ್ಣಾವೇಣಿಯ ಕಾಳೆಗದ ಕಾಲವು (೧೦೮೧), ೨೮೮. ಕಂಚಿ ವೆಂಗಿಗಳ ವಿಜಯದಂಡಯಾತ್ರೆ, ೨೮೯. ನರ್ಮದಾ ನದಿಯ ಆಚೆಯ ಪ್ರದೇಶದಮೇಲೆ ದಂಡಯಾತ್ರೆ, ೨೯೧. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಪುಂಡ ಬಿಟ್ಟಿಗನ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಏಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ? ೨೯೨. ಕಣ್ಣೆಗಾಲದ ಪಾಳೆಯ, ೨೯೫. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ಮಗಳಾದ ಮೈಲಾಲದೇವಿ, ೨೯೯. ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಗಳೂ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ದಂಡನಾಯಕರೂ, ೩೦೩.

೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಇಳಿಗಾಲವೂ ಅಳಿಗಾಲವೂ ೩೦೭–೩೩೬

ಸರ್ವಜ್ಞ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ೩ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವು, ೩೦೮. ಬಿಟ್ಟಿಗನೊಡನೆ

ಪುಟಗಳು

ಗುದಮುರಿಗೆ, ೩೧೨. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು, ೩೧೩. ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಹೆಸರು ಪೆರ್ಮ್ಮ ಅಥವಾ ಹೆಮ್ಮಾಡಿ, ೩೧೪. ಇವನ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಗುಪ್ತ ರಾಜದ್ರೋಹವೂ, ೩೧೭. ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲನನ್ನು ಕಾಕತೀಯ ಪ್ರೋಲನು ಸೆರೆಹಿಡಿದುದು, ೩೨೧. ಬಿಜ್ಜಳನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳು, ೩೨೩. ೩ನೆಯ ತೈಲನ ಸಾವು (೧೧೬೨), ೩೨೭. ಸಿಂದ ಪಾಂಡ್ಯ ಮನೆತನದವರು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿದ್ದು, ೩೨೮. ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆ, ೩೨೯. ಬಮ್ಮಯ್ಯನು ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕನಾದನು, ೩೩೦. ೧೧೬೩–೧೧೮೯ರ ವರೆಗೆ ವೀರ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಆಳಿದನು, ೩೩೨. ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿಯೂ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶಜರೂ, ೩೩೪.

೬ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ದೇಶಕಾಲಸ್ಥಿತಿ ೩೩೬–೩೮೦

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಹೊಸ ಮತಗಳೂ ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳೂ, ೩೩೬. ಹರಿಹರರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ, ೩೪೦. ಲಕುಲೀಶ ಮತ, ೩೪೨. ರಾಜ್ಯಭಾರ ಕ್ರಮವೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯೂ, ೩೪೩. ರೀತಿ ನಡತೆಗಳು, ೩೪೭. ಶಿಲ್ಪಕಲಾ, ೩೪೯. ಸಾಹಿತ್ಯ, ೩೫೦.

ಪುಟಗಳು

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೩೮೧–೩೮೨

ಚಿತ್ರಗಳು

ಭಾಗ ೨ | | ಪುಟಗಳು

೧. ಬೆಲಗಾವಿಯ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು .. ೨೪೫

೨. ಭೇರುಂಡೇಶ್ವರನ ಕಂಬ ೨೫೧

೩. ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಗಳು .. ೨೬೫

೪. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಚಿತ್ರ ೨೮೦

೫. ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಕೇದಾರೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಮಹಾದ್ವಾರ .. ೩೧೧

೬. ಹರಿಹರದ ಹರಿಹರೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಮಹಾದ್ವಾರ .. ೩೩೫

೭. ನಾಗನಾಗಿಣಿಯರ ಮೂರ್ತಿಗಳು ೩೩೮

೮. ಬೇಲೂರ ಚೆನ್ನಕೇಶವನ ಗುಡಿ ೩೪೧

ತಪ್ಪೊಪ್ಪು

ಪುಟ	ಸಾಲು	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೪೩೧	೧೯	೧೧೮೪	೧೧೬೪

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

೨ನೆಯ ಸಂಪುಟ, ಭಾಗ ೨

೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಬಾದಾಮಿಯ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಂಬಂಧವು

ಹಿಂದೆ ಆಗಿ ಹೋದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಆಯಾ ಅರಸರು ಕೊರೆಯಿಸಿಟ್ಟ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಿಂದಲೂ ಅವರು ಕೊಟ್ಟ ತಾಮ್ರಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತುಮಾಡುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಅಳಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಶಾಸನಗಳಿರುವುದು ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರವೂ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅಳಿದ ಮನೆತನದ ಸುಪುತ್ರನೊಬ್ಬನು ಪುನಃ ಅರಸುಮನೆತನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೆ, ಅವನಿಗೂ ಹಿಂದಿನ ಮನೆತನದ ಕಡೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೂ ಇದ್ದ ಶರೀರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಲಸವೇ ಸರಿ. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅಳಿದು ಹೋಗಿ ೨೨೫ ವರ್ಷಗಳಾದ ಬಳಿಕ ೨ ನೆಯ ತೈಲಪನೆಂಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮಹಾವೀರನು ತನ್ನ ಸೌಹೃದಯ ಬುದ್ಧಿ ಶೌರ್ಯ ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳಿಂದಲೂ ಪೊಲಬಿನ ಅನುಕೂಲತೆಯಿಂದಲೂ ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದಲೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡು, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವಿಸಿದನೆಂದು ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ೨ ನೆಯ ಸಂಪುಟದ ೧ ನೆಯ ಭಾಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ತೈಲಪನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಮನೆತನದವನಾಗಿದ್ದನೋ ಅಥವಾ ಬಿರಾದರ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದವನಾಗಿದ್ದನೋ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ತೈಲಪನ ಪೂರ್ವಜರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಉಪಜೀವನಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೋ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಸರ್ವಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾತೇ

ಸರಿ. ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳ ಅಭಾವದ ಮೂಲಕ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ ದಿಂದಲೇ ಈ ಪ್ರಶ್ನಗಳನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸು ವುದೇ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮುಖ್ಯ ಕೆಲಸವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮೊದಲಿನ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಏನು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡೋಣ.

(ಅ) ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಈ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬರೆಯುವುದೇ ನಂದರೆ:—ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಕೊನೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮ ನಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದವನಾದ ತೈಲಪನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕೊನೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಕಕ್ಕಲನಿಂದ ಶಕ ೮೯೫ ರಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡನಷ್ಟೇ. ಈ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ತೈಲಪರ ನಡುವೆ ೭ ಮಂದಿ ಅರಸರು ಆಗಿ ಹೋದರೆಂದು ಮಿರ್ಜೆಯ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನವೂ ಎವೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖವೂ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಶಕ ೬೬೯ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದ್ದರಿಂದ ೬೬೯ರಿಂದ ೮೯೫ರ ವರೆಗೆ ೨೨೬ ವರ್ಷ ಗಳಾದವು ಮತ್ತು ಒಂದೊಂದು ತಲೆಗೆ ಸರಾಸರಿ ೩೨ ವರ್ಷಗಳು ಬಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನ ಆಳಿಕೆಗೆ ೩೨ ವರ್ಷಗಳು ಬೀಳುವುದು ಅಬದ್ಧವೇ ಸರಿ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನವು ತೀರ ದುಸ್ಥಿತಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ತಮ್ಮ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿಡಲಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳೇ ಇಲ್ಲುದರಿಂದ, ಇವರು ಎಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇವರ ಅಧಿಕಾರವು ಎಷ್ಟಿತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಎಷ್ಟೋ ಟಿಸಲುಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮ್ರಾ ಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರಬಹುದೆಂತಲೂ ಬೊಡ್ಡಿಯ ಮನೆತನವು ನಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಟಿಸಲಿಗೆ ತೈಲಪನು ಸೇರಿರಬಹು ದೆಂತಲೂ ನನಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು ತಾವು ಮಾನವ್ಯಗೋತ್ರದವರೆಂತಲೂ ಹಾರಿತಿ ವಂಶದವರೆಂತಲೂ ಹೇಳಿ

ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈ ಹೊಸ ಚಾಳುಕ್ಯರು ವಿರಜೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಯಾವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಎರಡೂ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳದೆ, ತಾವು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ವಂಶದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ವಿರಜೆಯ ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದವನಿಗಾದರೂ ಪೂರ್ಣ ವಂಶಾವಳಿಯು ಗೊತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆವನು ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ತೈಲಪರ ನಡುವೆ ೬ ಮಂದಿ ಅರಸರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾಲದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಐತಿಹ್ಯವು ಪಾಂಕ್ತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರಲ್ಲಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ, ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಳಗೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಶಕ ೭೩೫ರಲ್ಲಿ ಬಲವರ್ಮನ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಯಶೋವರ್ಮನ ಮಗನೂ ಆದ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯನೆಂಬೊಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯನು ಕುನುಂಗಿ ದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕಡಬದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ*. ಈ ಮುವ್ವರ ಹೆಸರುಗಳು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನವು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಜೋಳದ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯಾದ ಆದಿಪಂಪನು ಈ ಮನೆತನದ ವೀರನಾದ **ಅರಿಕೇಸರಿ** ಎಂಬವನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಾರತ ಅಥವಾ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶಕ ೮೬೩ರಲ್ಲಿ ಬರೆದನು. ಈ ಪಂಪನು ತನ್ನ ಒಡೆಯನ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ:—

೧. ಯುದ್ಧಮಲ್ಲ
|
೨. ಅರಿಕೇಸರಿ
|
೩. ನರಸಿಂಹ
|

* ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಅ. ೩, ಪು. ೩೦೪.

೪. ದುರ್ಗಮಲ್ಲ

|

೫. ಬಡ್ಡಿಗ

|

೬. ಯುದ್ಧಮಲ್ಲ

|

೭. ನರಸಿಂಹ

|

೮. ಅರಿಕೇಸರಿ

ಈ ಎಂಟು ಮಂದಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರೂ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮಚ್ಛಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಪಟ್ಟಶಿಷ್ಯರಾದ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರ ಒಬ್ಬ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮನೆಂಬ ಶಿಷ್ಯನು ಮನುವಂಶದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ ಶಾಸನನಾದ ಒಬ್ಬ **ಆದಿತ್ಯ**ನೆಂಬ ಅರಸನು ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ತನ್ನ 'ಸಂಕ್ಷೇಪ ಶಾರೀರಕ'ವೆಂಬ ವೇದಾಂತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದೆನೆಂದು ಆ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತಾನೆ*. ಇನ್ನು ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಳಗೆ ೫ ಮಂದಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು:- ೧. ಆದಿತ್ಯವರ್ಮ, ೨. ಮೊದಲನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ೩. ವಿನಯಾದಿತ್ಯ, ೪. ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ, ೫. ಎರಡನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಪಂಡಿತರು ಮಾಡಿದ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಶ್ರೀಮಚ್ಛಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಶಕ ೭೧೦–೭೪೨ರ ವರೆಗೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಶಿಷ್ಯನ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮನು ಸುಮಾರು ಶಕ ೮೦೦ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರ ಊಹೆಯು ಶುದ್ಧ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ, ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರೊಳಗಿನ ಕಡೆಯವನಾದ

---

*ಶ್ರೀ ದೇವೇಶ್ವರ ಪಾದಪಂಕಜ ರಜಃ ಸಂಪರ್ಕ ಪೂತಾಶಯಃ।
ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮಗಿರಾಂಕಿತೋ ಮುನಿವರಃ ಸಂಕ್ಷೇಪಶಾರೀರಕಂ ॥
ಚಕ್ರೇ ಸಜ್ಜನ ಬುದ್ಧಿವರ್ಧನಮಿದಂ ರಾಜನ್ಯವಂಶೇ ನೃಪೇ।
ಶ್ರೀಮತ್ಯಕ್ಷತ ಶಾಸನೇ ಮನುಕುಲಾದಿತ್ಯೇ ಭುವಂ ಶಾಸತಿ ॥

೨ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳಿಕೆಯು ಶಕ ೬೬೯ರಲ್ಲಿ ಮುಗಿದುದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮನು ಹೇಳುವ ಆದಿತ್ಯನು ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಶ್ರೀಮಚ್ಛಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲವು ೫ನೆಯ ಅಥವಾ ೬ನೆಯ ಶತಮಾನವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಮಿರಜಿಯ ೯೪೬ನೆಯ ಶಕದ ಜಯಸಿಂಹನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ತೈಲಪರ ನಡುವೆ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ೬ ಜನ ಅರಸರ ಹೆಸರುಗಳಿರುತ್ತವೆ:—

ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ
- ೨ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
  - ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ
- ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಗ
  - ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ
    - ತೈಲಪ
      - ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
        - ಅಯ್ಯಣ (ಕೃಷ್ಣನ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು)
          - ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಚೇದಿಯ ಅರಸನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಗಳಾದ ಬೊಂಥಾದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು)
            - ತೈಲಪ

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀಮಚ್ಛಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ತರುವಾಯ ೩ನೆಯ ಅರಸನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಾಮಂತನೇ ಹೊರತು ಸಾರ್ವ

ಭೌಮನಾಗಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ ಶಾಸನವೆಂಬ ವರ್ಣನೆಯು ಇವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ ಸಲ್ಲದು. ಆದಕಾರಣ ಆದಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲವು ಶಕೆ ೭೧೦ಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು*.

(ಇ) ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—ಈ ಮೇರೆಗೆ ತೈಲಪನು ಚಾಲುಕ್ಯ ಅಥವಾ ಚಲುಕ್ಯ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸರಳವಂಶದವರದೊಂದು ಅರಸುಮನೆತನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ನಮಗೆ ದೊರೆತ ಯಾವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಬಾದಾವಿ ಮನೆತನದ ಕೊನೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಗೆ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ. ಬಾದಾವಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಮನೆತನಗಳ ಐತಿಹ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ೧೧೦೯ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಕೌಠೆಮ್ಮದ ಶಾಸನವು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ವಂಶವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಸಮಸ್ತ ಭುವನಾಶ್ರಯ
ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ
(೬೯೬–೭೩೪)

ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ೨ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
(೭೩೪–೭೪೭)
ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ನೃಪಸಿಂಹ
೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ
(೭೪೭–೭೫೭)

೧ನೆಯ ಭೀಮ
೩ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ
೧ನೆಯ ತೈಲ
೩ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
೨ನೆಯ ಭೀಮ

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೧೧, ೨೧೨, ೨೨೯.

೧ ನೆಯ ಅಯ್ಯಣ
|
೪ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
|
ಆಹವಮಲ್ಲ ನೂರ್ಮಡಿ ೨ ನೆಯ ತೈಲ

ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಮರಣದಿಂದ ತೈಲಪನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ೭೩೪ರಿಂದ ೯೭೪ರ ವರೆಗೆ ೨೪೦ ವರ್ಷಗಳಾದವು. ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ವಂಶಾವಳಿಯು ಇಷ್ಟು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ೭ ತಲೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಆದವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಒಂದೆರಡು ತಲೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲಿನ ೫ ಜನರ ಅಂದರೆ ೧ ನೆಯ ಭೀಮ, ೩ ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ, ೧ ನೆಯ ತೈಲ, ೩ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ೨ ನೆಯ ಭೀಮ—ಇವರ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮಗೆ ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ೧ ನೆಯ ಅಯ್ಯಣನು ಒಬ್ಬ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ, ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಂದನೆಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕೃಷ್ಣನು ಬಹುಶಃ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೨ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಅಯ್ಯಪದೇವನೆಂಬವನು ಪಲ್ಲವ ಅರಸನಾದ ವೀರಮಹೇಂದ್ರನ ದಳವಾಯಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅವನು ಗಂಗರಸನಾದ ಎರೆಯಪ್ಪನೊಡನೆ ಕಾದಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಮಡಿದನೆಂತಲೂ ಬೇಗೂರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಈ ಅಯ್ಯಪದೇವನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಅಯ್ಯಣನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಸುಮಾರು ೯೩೫ರಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಅಯ್ಯಪದೇವನು ಪಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವುದರಿಂದ ಇದು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ೪ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಕಳಚುರಿ ಮನೆತನದ ಬೊಂಥಾದೇವಿಯೆಂಬುವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಈಕೆಯು ತಿವಾರ ಅಥವಾ ತ್ರಿಪುರದ ಅರಸನಾದ ೧ ನೆಯ ಕೊಕ್ಕಲನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಂಬವನ ಮಗಳಾಗಿದ್ದಳು.

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋಟೂರಿನ ಶಾಸನವು ೧೦ ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶಂಭು ಎಂಬೊಬ್ಬ ಶೈವನು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ

ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟ ನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಅದೇ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಪರಹಿತರಾಜನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮಂತನ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ೮೧೩ರ ಕಡಬದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬಲವರ್ಮನ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಯಶೋ ವರ್ಮನ ಮಗನೂ ಕುನಿಂಗಲ ದೇಶದ ಅಧಿಪತಿಯೂ ಆದ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನ ಹೆಸರು ಇರುತ್ತದೆ. ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ವರುಣದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗಾವಿಲಬ್ಬರಸಿಯ ಗಂಡ ನಾದ ನರಸಿಂಹನೆಂಬೊಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮಹಾಸಾಮಂತನ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಗೊಗ್ಗಿ ಅಥವಾ ಗುಗ್ಗನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮಹಾ ಸಾಮಂತನು ಮೈಸೂರು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಪೊಲುಕೇಸಿ, ಬೂದಿಗ ಎಂಬಿಬ್ಬರ ಕಡಿದಾಟದಲ್ಲಿ ಅವನೊಬ್ಬ ಅನುಯಾಯಿಯು ಸತ್ತನೆಂತಲೂ ಮೈಸೂರು ತಾಲೂಕಿನ ೩೬, ೩೭, ೩೮, ೪೧ರಿಂದ ೪೪ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ೯೦೩ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯಾದ ಆದಿಪಂಪನು ೯೪೧ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ತನ್ನ 'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಯಜಮಾನನಾದ ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಪೂರ್ವಜರ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ:—

(೧) ಚಾಳುಕ್ಯಮನೆತನದ ೧ನೆಯ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನು ಸಪಾದಲಕ್ಷ (೧,೨೫,೦೦೦) ನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. (೨) ಅವನ ಮಗನಾದ ೧ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಬಂಗಿರಿಷಯ(ವೆಂಗಿವಿಷಯ?)ದ ಮಂತ್ರಿ ಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ನಿರುಪಮದೇವನೆಂಬವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳ ಸುಗ್ಗಿದನು. (೩) ಅವನ ಮಗನು ನರಸಿಂಹಭದ್ರದೇವನು. (೪) ಅವನ ಮಗನು ದುಗ್ಧಮಲ್ಲನು. (೫) **ಸೋಲದಗಂಡ**ನೆಂಬ ಬಿರು ದುಳ್ಳ ಅವನ ಮಗನಾದ ಬದ್ದೆಗನು ನೀರೊಳಗಿದ್ದ ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಭೀಮನನ್ನು ಹಿಡಿದನು. (೬) ಅವನ ಮಗನು ೨ನೆಯ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನು. (೭) ಅವನ ಮಗನಾದ ನರಸಿಂಹ ನೆಂಬವನಿಗೆ ಸುಭದ್ರಮುನಿಯೆಂಬವನು ಗುರುವಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು

ಎರಪನೆಂಬವನಿಗೆ ಒಂದು ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದಲ್ಲದೆ, ಏಳು ಮಾಲಲ (?)ಗಳ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ, ಗುರ್ಜರ ರಾಜನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಮಹಿಪಾಲನೆಂಬ ಅರಸನನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಗಂಗೆಯ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕುದುರೆಗಳ ಮೈಯ್ತೊಳೆದನು. (೮) ಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟ ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಈ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಚಂದ್ರಾಸನೆ ಇವ ರಿಬ್ಬರ ಮಗನು. ಇವನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಳ್ವೊಳು ನಾಡೆಂಬ ಹೆಸರು. ಇವನು ಗೊಜ್ಜಿಗ ಅಥವಾ ಗುಜ್ಜಿಗ ಎಂಬ ಅರಸಿನ ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನೆಂಬವನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ಸ್ತುತಿಪರವಾಗಿ ಬರೆದ 'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ'ವೆಂಬ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ಆದಿಪಂಪನಿಗೆ ಬಚ್ಚೆಸಾಸಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಧರ್ಮಪುರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು.

ಇನ್ನು ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಹೊರಗಿನ ಹೆಸರುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡುವಾ. ಗೊಜ್ಜಿಗ ಅಥವಾ ಗುಜ್ಜಗನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಸುವರ್ಣವರ್ಷ ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನಾಗಿದ್ದನು (೯೧೮-೯೩೩). ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಕೊಲ್ಲಭಿಗಂಡನೆಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ೪ನೆಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನಾಗಿದ್ದನು (೯೧೮). ಎರಪನು ಮೊದಲನೆಯ ಅಯ್ಯಪದೇವ-ಅಯ್ಯಣನ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಗಂಗರಸನಾದ ಎರೆಯಪ್ಪನಾಗಿರಬಹುದು. ಭೀಮನು ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ೧ನೆಯ ಭೀಮನಾಗಿದ್ದನು (೮೮೮-೯೧೮). ತಲಾಂತರಮಾನದಿಂದ ಎಣಿಸಿದರೆ, ೮೦೪ಕ್ಕಿಂತ ತುಸು ಮೊದಲಿದ್ದ ಕಲಿವಲ್ಲಭ ನಿರುಪಮ ಧಾರಾವರ್ಷ ಧ್ರುವನೇ (೭೮೪-೭೯೪) ನಿರುಪಮದೇವನಾಗಿರಬಹುದು. ಈ ಗೊತ್ತುಪಡೆಗಳಿಂದ (Identifications) ಪಂಪನು ಕೊಟ್ಟ ವಂಶಾವಳಿಯು ಸರಿಯಾದ್ದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಆದಿಪಂಪನು ಪುಲಿಗೆರೆ(ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ)ಯ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಗದಗ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಡಂಬಳವೇ ಅವನು ಹೆಸರುಗೊಂಡ ಧರ್ಮಪೂರಾಗಿ ತ್ತೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ೧೦೯೫ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ

ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಡಂಬಳವನ್ನು ಧರ್ಮಪುರ ಅಥವಾ ಧರ್ಮವೊಳ ಲೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ*. ಆದರೆ ಬಚ್ಚೆಸಾಸಿರದ ವಿಸ್ತಾರವು ಗೊತ್ತಾ ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಡಂಬಳವು ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಬಲು ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರಶ್ನವು ಉಳಿಯಿತು. ಆದಿ ಪಂಪನು ಹೇಳುವ ೧ನೆಯ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರೊಳಗೆ ಯಾವನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದೇ ಈ ಪ್ರಶ್ನವು. ಆದಿ ಪಂಪನು ವೆಂಗಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಾದ್ದರಿಂದ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನು ವೆಂಗಿಯ ಅರಸರೊಳಗೊಬ್ಬನು ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ, ಆ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸರಿಯಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ೯೨೫ರ ವರೆಗೆ ಆದ ವೆಂಗಿಮಂಡಲದ ಅರಸರೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನಿಗಾದರೂ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನೆಂಬ ಬಿರುದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದಿಪಂಪನು ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ದ್ದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮ ರೊಳಗೊಬ್ಬನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೂ ಅದೇ ತರದ ತೊಂದರೆಯು ಮುಂದರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೌತೆಮ್ಮದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ವಿನಯಾ ದಿತ್ಯನ ಬದಲು ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನ ಹೆಸರು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ೩ ಕಾರಣಗಳಿರುತ್ತವೆ:—(೧) ವಿನಯಾ ದಿತ್ಯನಿಗೆ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನೆಂದು ಮತ್ತಾವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ; (೨) ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ೬೮೦ರಿಂದ ೬೯೬ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದ ಕಾರಣ ತಲಾಂತರಮಾನದಿಂದ ಅವನು ಬಹಳ ಹಳಬನಾಗುತ್ತಾನೆ; (೩) ಆದಿ ಪಂಪನ ನಿರುಪಮದೇವ, ಕಲಿವಲ್ಲಭ ನಿರುಪಮ ಧಾರಾವರ್ಷ ಧ್ರುವ ಇವರಿಬ್ಬರ ಗೊತ್ತುಪಡೆಯು ಕೌತೆಮ್ಮ ಶಾಸನದ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿಪಂಪನು ಕೊಟ್ಟ ೨ನೆಯ ಅರಿ ಕೇಸರಿಯ ವಂಶಾವಳಿಯು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶಾವಳಿಗಾಗಲಿ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶಾವಳಿಗಾಗಲಿ

* ಧರ್ಮವೊಳಲ್ = ಧಮ್ಮೊಳಲ್, ಧಂಬೊಳ = ಡಂಬಳ.

ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯಲೊಲ್ಲದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರಯುತ್ತಾರೆ*.

(ಉ) ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸಕಾರರಾದ ವಿನ್ಸೆಂಟ ಎ. ಸ್ಮಿಥರು ಬಾದಾವಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗದೆ, ತೈಲನು ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾಗಿದ್ದ ನೆಂದು ಬರೆದುಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂರು ಮಂದಿ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನಂದರೆ:—ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶದವರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವರು ಯಾವ ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ವಂಶದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಚಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಕೊಟ್ಟ ಮಿರಜಿಯ ಶಾಸನದ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಕೊಟ್ಟ ಕೌಠೆಮ್ಮದ ಶಾಸನದ ವಂಶಾವಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ, ಒಂದೆರಡು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೌಠೆಮ್ಮದ ಶಾಸನವು ಮಿರಜಿಯ ಶಾಸನಕ್ಕಿಂತ ತುಸು ಹಳೆಯದು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಜಯಾ ದಿತ್ಯನ ಕಿರಿಮಗನ ಹೆಸರು ಭೀಮನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಮಿರಜಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ತರುವಾಯ ಅಯ್ಯಣನ ಹೆಸರಿದ್ದು, ಕೌಠೆಮ್ಮದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆ ಎರಡು ಹೆಸರುಗಳ ನಡುವೆ ೨ನೆಯ ಭೀಮನ ಹೆಸರಿರುತ್ತದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲದೆ, ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆಂಜನೇಯ ಗುಡಿಯ ಕಯ್ಸಾಲೆಯ ಪಡವಣ ಗೋಡೆಗೆ ನಟ್ಟಿರುವ ಒಂದು ಬರಹಗಲ್ಲು ಈ ಎರಡೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆ ತನದ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ†. ಇದನ್ನು ೧೧೨೩ರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು (೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ೧೦೭೬–೧೧೨೬) ಕೊರೆಯಿಸಿದನೆಂದು ಮೆ॥ ಲುಯಿರಾಯಿಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೭೮–೩೮೧.

† ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೧೧, ಪುಟ ೫೩–೫೬.

ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ವಂಶಾವಳಿಯೊಳಗೆ ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಸಿಯಿಂದ ತೈಲಪನ ವರೆಗೆ ಇದ್ದ ಭಾಗವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

- ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಸಿ
  - ತಿಡವುರಿ
    - ಆದಿತ್ಯವರ್ಮ
      - ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
        - ಯುದ್ಧಮಲ್ಲ (ವಿನಯಾದಿತ್ಯ ೬೮೦–೬೯೬?) ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ
          - ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
            - ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ (೭೪೭–೭೫೭)
          - ಭೀಮ
            - ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ
              - ತೈಲ
                - ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
                  - ಭೀಮ
                    - ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು)
                      - ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಬೊಂಥಾದೇವಿ)
                        - ತೈಲಭೂಪ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಜಕ್ಕಬ್ಬೆ)

ಕೌತೆಮ್ಮುದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಈ ದಾವಣಗೆರೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನಿಗೆ (೬೮೦-೬೯೬) ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನೆಂಬ ಬಿರುದಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿ ರನ್ನನು ಇವನಿಗೆ ದುರ್ಧರಮಲ್ಲನೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾನೆ*. ಕವಿ ರನ್ನನು ಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶಾವಳಿಗೆ ಈ ಶಾಸನದ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ, ಕೆಲವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ತರುವಾಯ—೧೪. ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮ, ೧೫. ಎರಡನೆಯ (ಮೂರನೆಯ) ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ, ೧೬. ಪಿರಿಯ ತೈಲಪ, ೧೭. ಮುಕುಂದಿಯ ಕೊಂದ ಕುಂದಿಯ ಭೀಮ, ೧೮. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ರಣರಂಗಮಲ್ಲ, ೧೯. ಅಯ್ಯಣದೇವ, ಉತ್ತುಂಗಮಲ್ಲ ಎಂಬ ೮ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕವಿ ರನ್ನನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ, ದಾವಣಗೆರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕವಿರನ್ನನು ತೈಲನ ತರುವಾಯ ಕೊಟ್ಟ ೨ ಹೆಸರುಗಳು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಆಗಿರುವುವಲ್ಲದೆ, ರಣರಂಗಮಲ್ಲ ಉತ್ತುಂಗಮಲ್ಲ ಎಂಬೆರಡು ಹೆಸರುಗಳು ಲೋಪಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಬಿರುದುಗಳಿರಬಹುದೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೆ, ಎರಡು ವಂಶಾವಳಿಗಳು ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಕೂಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಇನ್ನು ಆದಿಪಂಪನ ೧ನೆಯ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನು ಯಾರಾಗಿದ್ದನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ಹಾಗೇ ಉಳಿಯಿತು. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುವಂತೆ ಅವನು ವಿನಯಾದಿತ್ಯ (೬೯೬) ಆಗಲಾರನು. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನ ಮಗನಾದ ಅರಿಕೇಸರಿಯೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ನಿರುಪಮ ಧ್ರುವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳಸುಗ್ಗಿದನೆಂದು ಆದಿಪಂಪನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಕೊನೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನೇ ಆದಿಪಂಪನು ೧ನೆಯ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನೆಂದು ಕರೆದಿರಬಹುದೆಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಸ್ಪದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೈನ ಕವಿಗಳು ಪರಂಪ

* ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಅ. ೧, ಪು. ೧೮೭.

ರಾಗತ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸತ್ಯತೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡದೆ, ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನಾ ಚಾತುರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಇಂಬುಕೊಟ್ಟು, ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆಂಬ ಮಾತು ಪಂಪ ಭಾರತ, ಪಂಪ ರಾಮಾಯಣಗಳನ್ನು ಓದಿದವರ ಮನವರಿಕೆ ಆಗಿರಬಹುದು. ಪಂಪ ರಾಮಾಯಣದ ರಾಮನು ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ರಾಮನಲ್ಲ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಲ್ಲ. ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದ ಯುದ್ಧ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಧರ್ಮರಾಜನು ಪಟ್ಟವೇರದೆ, ಅರ್ಜುನನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನು!! ಆದಕಾರಣ ಮೇಲಿನ ನನ್ನ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಆಧಾರವು ಇನ್ನೂ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ ಈ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ, ಆದಿಪಂಪನು ವರ್ಣಿಸಿದ ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದವೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ.

ಆದಿಪಂಪನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಪೂರ್ವಜರೊಳಗೆ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಮನೆತನದ ಹಗೆಗಳಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೊಡನೆ ಕಾದಿದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವರ ಸಾಹಾಯಕರಾಗಿ ಅವರ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾದರು. ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯಂತೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದ(ಗೊಜ್ಜಿಗ)ನ ವಿರೋಧಿಯಾದ ವೆಂಗಿಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿ, ಆ ಗೊಜ್ಜಿಗನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ, ತನಗೆ ಶರಣುಬಂದ ಬಡ್ಡೆಗದೇವನನ್ನು ಮಳಖೇಡದ ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿದನು. ಆದರೆ, ಇವನಾಗಲಿ ಇವನ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನ ಪೂರ್ವಜರ ಹೆಸರುಗಳು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಪೂರ್ವಜರ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ.

ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ತೈಲಪನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಯಾವ ಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇವನು ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದವನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಮೇಲಿನ ಬರಹದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಮತ್ತೊಂದು ಚಾಳುಕ್ಯ ಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದವನಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ

ಬೇಕು. ಈ ಶಾಖೆಯು ಯಾವದೆಂಬುದು ಮಿರಜೆ, ಕೌಠೆಮ, ದಾವಣ ಗೇರಿ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ, ಕವಿ ರನ್ನನು ತನ್ನ ಗದಾಯುದ್ಧವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ ದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನ ವಂಶಾವಳಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈ ಲೇಖಗಳು ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಭೀಮನೆಂಬವನೇ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೂಲಪುರುಷನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಮಿರಜೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಕೊಡದೆ, ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ(೬೯೬–೭೩೩)ನ ಎರಡನೆಯ ಒಬ್ಬ ಮಗನೆಂದು ಮಾತ್ರ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಕೌಠೆಮ, ದಾವಣಗೆರೆಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ೨ನೆಯ ಮಗ **ಭೀಮ**ನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕವಿ ರನ್ನನು "......... ವಿಜಯಾ ದಿತ್ಯ ಭಟ್ಟಾರಕನಿಂ, ತತ್ಸೂನು ಮಿತ್ರನಪ್ಪ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಣವಮೆನಿಸಿದ ಕೊಂಕಣ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಂ, ತತ್ಸೂನು ಮಿತ್ರನಪ್ಪ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಂ, **ಆತನ** ಕಿರಿಯಮಗನಪ್ಪ, ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮನಿಂ" ಎಂದು ಬರೆಯು ತ್ತಾನೆ*. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ "ಆತನ" ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮವು ಕೀರ್ತಿ ವರ್ಮ—ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದಾದರೂ ಅದು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಂದು ಎಣಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ" ಆದಕಾರಣ ಕವಿ ರನ್ನನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಭೀಮನು ೨ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಗನೂ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ತಮ್ಮನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಮಿರಜೆ, ಕೌಠೆಮ, ದಾವಣಗೇರಿ ಈ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳಂತೆ ಭೀಮನು ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಕಕ್ಕನಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಕವಿ ರನ್ನನ ಬರಹದಂತೆ ಅವನು ಆವನ ತಮ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎರಡು ಸಂಬಂಧ ಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿ ರನ್ನನು ಕೊಟ್ಟ ಸಂಬಂಧವೇ ನಿಜವಾದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣಗಳು ಈ ಊಹೆ ಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತವೆ:—

---

* ಗದಾಯುದ್ಧ, ಆಶ್ವಾಸ ೨, ಪು. ೨೧, ೨೨, ೨೩.

೧. ಕೌಠೆಮದ ಶಾಸನವು ೧೦೦೯ರಲ್ಲಿಯೂ, ಮಿರಜಿ ದಾವಣಗೇರಿ ಶಾಸನಗಳು ಸುಮಾರು ೧೦೨೪ರಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಆದರೆ ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಅಂದರೆ ೯೮೪ರಲ್ಲಿ ಕವಿ ರನ್ನನು ತನ್ನ ಗದಾಯುದ್ಧವನ್ನು ಬರೆದನು.

೨. ಈ ಮೂರೂ ಶಾಸನಗಳು ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ದೂರಾಗಿದ್ದ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕವಿ ರನ್ನನು ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅರಮನೆ ದರಬಾರಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವೃದ್ಧ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಈ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಬರೆದನು.

೩. ಶಾಸನ ಲೇಖಕರಿಗಿಂತ ಕವಿ ರನ್ನನು ಹೆಚ್ಚು ಬುದ್ಧಿವಂತನೂ ಹೆಚ್ಚು ಶೋಧಕನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಬರಹವು ಹೆಚ್ಚು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ್ದೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಭೀಮನ ತರುವಾಯ ೧. ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ, ೨. ತೈಲ, ೩. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ೪. ಭೀಮ, ೫. ಅಯ್ಯಣ, ೬. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ–ಈ ಆರು ಹೆಸರುಗಳು ಕೌಠೆಮ, ದಾವಣಗೇರಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮಿರಜಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಭೀಮನ ಹೆಸರೇ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ರನ್ನನು ತನ್ನ ವಂಶಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೈಲನ ತರುವಾಯ ಭೀಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಬರೆದು ಬಳಿಕ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಹೆಸರನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಭೀಮ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ ಹೆಸರುಗಳು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಆದುದು ಲೇಖಕರ ಹಸ್ತದೋಷವಾಗಲಿ ಸ್ಮೃತಿದೋಷವಾಗಲಿ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೆ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವಿಸಿದ ತೈಲಪನ ಶಾಖಾ ವಂಶಾವಳಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೨ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
(೭೩೪–೭೪೬)

೨ ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ
೭೪೭–೭೫೭

೧. ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮ

೨. (೩ ನೆಯ) ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ

೩. ಪಿರಿಯ ತೈಲಪ

೪. ಮುಕುಂದಿಯ ಕೊಂದ ಕುಂದಿಯ

(೨ ನೆಯ) ಭೀಮ

೫. (೩ ನೆಯ) ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ

೬. ಅಯ್ಯಣದೇವ

೭. (೪ ನೆಯ) ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ

ಈ ಶಾಖಾ ವಂಶಾವಳಿಯು ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಡಾಕ್ಟರದ್ವಯ(ಭಾಂಡಾರಕರ, ಫ್ಲೀಟ)ರಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಲಮಾನದ ಸಂಶಯವು ಈ ಶಾಖಾ ವಂಶಾವಳಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಕಡೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೨ ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಿರುಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ತೈಲಪ—ಇವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ೬ ಮಂದಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜರು ಆದರೆಂದು ಮಿರಜಿ ಎವೂರ ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ೨ ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಶಕ ೬೭೯ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು ಮತ್ತು ತೈಲಪನು ಶಕ ೮೯೫ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕೊನೆಯ ಅರಸನಾದ ಕಕ್ಕಲನಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡನು. ೬೭೯–೮೯೫ ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ೨೨೬ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದುಹೋದವು. ಈ ೨೨೬ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ೭ ಮಂದಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜರು ಆಗಿಹೋದದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನಿಗೆ ೩೨ ವರ್ಷಗಳು ಬಿದ್ದವು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನ ತಲೆಗೆ ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳು ಬರುವುದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತೀರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತಾಗಿರುತ್ತದೆ*. ಇನ್ನು ನಾನು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಚಾಳುಕ್ಯ ಶಾಖಾ

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೧೧.

ವಂಶಾವಳಿಯಿಂದ, ಈ ೨೨೭ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ೮ ಮಂದಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜರು ಆಗಿಹೋದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನಿಗೆ (೨೨೭÷೮=೨೮) ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಗಳು ಮಾತ್ರ ಬರುವದರಿಂದ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರ ಕಾಲಾತಿಶಯದ ದೋಷವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೂರಾಯಿತೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ತೈಲಪನ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶ ಶಾಖೆಯು ಆದಿಪಂಪನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ವಂಶ ಶಾಖೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಗದಗು, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ, ಡಂಬಳ ಈ ಊರುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ನಾಡಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ತೈಲಪನ ಪೂರ್ವಜರು ಎಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಎಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಯಾವ ಲೇಖದಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅಥವಾ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯದ್ದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ೪ ಮಂದಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮಂತರು ಅವರ ಕಯ್ಕೆಳಗಿದ್ದರೆಂದು ಪ್ರಾಕ್ತನ ವಿಮರ್ಶವಿಚಕ್ಷಣರು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುತ್ತಾರಷ್ಟೇ*. ಈ ನಾಲ್ಕು ಒಳಮನೆತನಗಳಾವವೆಂದರೆ:— ೧. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋಟೂರ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಹಿತರಾಜನ ಮನೆತನ, ೨. ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಕುಣಿಗಲ ನಾಡಿನ ಒಡೆಯನಾದ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯನ ಮನೆತನ, ೩. ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ವರುಣ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ನರಸಿಂಹನೆಂಬವನ ಮನೆತನ, ೪. ಪುಲಿಗೆರೆ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಮನೆತನ. ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವಿಸಿದ ತೈಲಪನ ಮನೆತನವು ಮೇಲೆ ಬರೆದ ನಾಲ್ಕೂ ಒಳಮನೆತನಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಇದು

* ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೦೪–೩೦೫.

ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮುಖ್ಯ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತೆಂತಲೂ, ಈ ಮನೆತನದ ವಾಸಸ್ಥಳವು ಬಾದಾವಿಯು ಪ್ರದೇಶವೇ ಆಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ದಾವಣಗೇರಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ರನ್ನನ ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ತಮ್ಮನು (ಅಥವಾ ಕಕ್ಕನು) ಆದ ಭೀಮನಿಗೆ **ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮನೆಂದು** ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಪರಾಕ್ರಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅವನ ಹೆಸರಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನಿರಬಹುದು? ಅವನು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಲಿತನದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಈ ಶೌರ್ಯದ ಕೆಲಸವು ಯಾವುದು? ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಒಳಸಂಚುಮಾಡಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮಂತ್ರಿ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನೊಡಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನಾರಂಭಿಸಿದಾಗ, ಚಾಳುಕ್ಯರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಬಾದಾವಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡುದೇ ಈ ಪರಾಕ್ರಮವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣಗಳು ಈ ಊಹೆಯನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಲಪಡಿಸುತ್ತವೆ:—

೧. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಬಾದಾವಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದಾಗ ಭೀಮನು ಕಲಿತನದಿಂದ ಕಾದಿ ಹಗೆಗಳನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು ಓಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನಾಗಲಿ ಕೃಷ್ಣನಾಗಲಿ ಅವರ ಹಿಂದೆ ಆಳಿದ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಲಿ ಬಾದಾವಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರೆಂದು ಯಾವ ಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ.

೨. ಮಳಖೇಡ(ಮಾನ್ಯಖೇಟ)ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವ ವರೆಗೆ ಯಾವ ಊರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೩. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ನೂರಾರು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಒಂದರಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಾದಾವಿಯ ಹೆಸರಿಲ್ಲ.

ತೈಲಪನ ಪೂರ್ವಜರ ನೆಲೆವೀಡಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ೩ ಕಾರಣಗಳು ನೀಟಾದ ಆಧಾರಗಳಿರದೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಆಧಾರಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬುದು ಮೇಲೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಸಂಬಂಧದ ಹೊಸ ಶೋಧಗಳಾಗುವ ವರೆಗೆ ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮ ಮುಂತಾದ ತೈಲಪನ ಪೂರ್ವಜರ ಮುಖ್ಯ ವಾಸಸ್ಥಾನವು ಬಾದಾವಿಯೇ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವೆವು.

---

೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿ

ದೀಪದ ಕೆಳಗೇ ಕತ್ತಲೆ ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ಓದುವವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ಗಂಗ ಕದಂಬ ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ತಮ್ಮ ಶೌರ್ಯ ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರ ಸಂಪತ್ತು ವೈಭವಗಳಿಂದ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರವರ ಮೂಲಪುರುಷರು ರಾಜ್ಯ ದೊರಕಿಸಿದ ವಿವರವು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿದಿರುವಂತೆ, ತೈಲಪನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ಹೇಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂಬ ಸಂಗತಿಯಾದರೂ ಅಂಧಃಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳೆಲ್ಲ ತೈಲಪನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡನೆಂದು ಅವನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತವೆ ಹೊರತು, ಅವನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ಎಳ್ಳಷ್ಟಾದರೂ ಸೂಚಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ನಾವು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಹರುಕು ಮುರುಕು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಈ ಬಗೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮನು ತನ್ನ ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ನೆಗಳ್ತೆ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಉಳಿಸಿ

ಕೊಂಡನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಮಾಡಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ತೈಲಪನ ವಂಶಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಭೀಮನ ತರುವಾಯ ಬರುವ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಹಿರಿಯತೈಲಪ ಇವರಿಬ್ಬರ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮಗೆ ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನವನನ್ನು ಮುಕುಂದಿಯು ಕೊಂದ ಕುಂದಿಯ ಭೀಮನೆಂದು ಕವಿ ರನ್ನನು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. ದಾವಣಗೇರಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ''ಅರಿಭೀಕರ'' (ಹಗೆಗಳನ್ನು ಹೆದರಿಸುವವ) ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹಚ್ಚಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕುಂದಿಯ ಭೀಮನು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಳವಾಯಿಯಾದ ಮುಕುಂದಿ ಎಂಬವನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ದಂಡನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸಿದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಈ ಬಡಿದಾಟವು ಬಹುಶಃ ನೃಪತುಂಗನ ಆಳಿಕೆಯ (೮೧೫-೮೭೮) ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಆಗಿರಬಹುದು. ಕುಂದಿಯ ಭೀಮನ ಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಶೂರನೂ ಜಾಣನೂ ಸಾಹಸಿಯೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಂಡಾಟಿಗೆಯಿಂದ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬೆಳಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಹೆದರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿರಬಹುದು.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಚಾಳುಕ್ಯರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡಂದಿನಿಂದ ನೃಪತುಂಗನ ಮರಣದ ವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ೧೨೦ ವರ್ಷ ತೈಲಪನ ಪೂರ್ವಜರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಹಗೆಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು (೮೭೮-೯೧೪) ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕಟ್ಟು ಸಡಿಲಾದ್ದರಿಂದಲೋ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಮಣಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದಲೋ ದಂಡೋಪಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ದಾನೋಪಾಯವನ್ನು ಕಯ್ಕೊಂಡು, ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಗನಾದ ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬಳವಳಿಯಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಮದುವೆಯಿಂದ ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯನ ನಾಡು ಬೆಳೆದುದಲ್ಲದೆ, ದರಬಾರಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಧಿಕಾರವೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ವರ್ಚಸ್ಸೂ ಬೆಳೆದವು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಮಾವನಿಗೆ ಬಂದ ವಿಪತ್ತಿನಲ್ಲಾಗಲಿ ಅವನು ಹಿಂದುಗಡೆ

ಕಯ್ಕೊಂಡ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಇವನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ನೆರವಾದನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯನ ಕಾಲದಿಂದ ತೈಲಪನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಂಪತ್ತು ಬೆಳೆಯಿತು. ಅವರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಮಾನಸ್ಕಂಧರಾದರು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚೇದಿ ಅರಸರ ನಡುವೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧವು ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆದಿತ್ತಷ್ಟೇ. ಈಗ ಚೇದಿಯ ಅರಸನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಬೊಂತಾದೇವಿಯನ್ನು ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯನ ಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಲಗ್ನದಿಂದ ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನವೆಂಬ ಚೊಕ್ಕ ಬಂಗಾರಕ್ಕೆ ಕುಂದಣ ಹಾಕಿದಂತಾಯಿತು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯನ ಅಧಿಕಾರ ವರ್ಚಸ್ಸುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾದವು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮಂತ್ರಿ ದಂಡನಾಯಕರು ಅವನಿಗೆ ಹೆದರಿ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಈ ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯನ ಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಶೂರನೂ ಸಾಹಾಸಿಯೂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯವನೂ ಸತ್ಯವಂತನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ದಾವಣಗೇರಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ*. ಇವನು ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇವನು ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ನೆರವಾದನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸದೆ, ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ರಾಜ್ಯಪಾಲನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರೂ ತೊಡಗಿರಬಹುದು. ಅದು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗರಸನಾದ ಬೂತುಗನ ತರುವಾಯ ಇವನೇ ಮುಖ್ಯ ಸರದಾರನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯಿಂದ (೮೭೮–೯೧೪) ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಇಳಿಗಾಲವೂ ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವನಿಂದ (೯೬೯–೯೭೧) ಅವರ ಅಳಿಗಾಲವೂ

---

* ಅಭವತ್ತನಯೋಸ್ತನುಜೋ ವಿಭವಭವಾಸೀ ವಿರೋಧಿ ವಿಧ್ವಂಸೀ।
ತೇಜೋವಿಜಿತಾದಿತ್ಯಸತ್ಯಧನೋ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಃ।

ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೧೧, ಪು. ೪೫

ಆರಂಭಿಸಿದನೆಂದು ಇದೇ ಸಂಪುಟದ ೧ ನೆಯ ಭಾಗದ ೪ ನೆಯ ಮತ್ತು ೫ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಅರಸರ ಬಲವು ಕುಗ್ಗಿದಂತೆ ಹಗೆಗಳೂ ದ್ರೋಹಿಗಳೂ ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಮಲೆತು ನಿಲ್ಲುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಬಲಿತು ೨ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ೧೦ ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಮಾಡಿಸಿದರು. ೩ ನೆಯ ಇಂದ್ರನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಾಟಪ್ರಾಂತದ ಒಂದು ಊರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಮರಘಟಿಂಗನಾದ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ತಾನೇ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಮುಂದುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದನು. ಇವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲೇ ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳೆಲ್ಲ ಕಳಚಿ ಹೋದುದರಿಂದ ಸರದಾರರೆಲ್ಲ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ೨ ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯೂ ಇವನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿಸಿ, ತನಗೆ ಶರಣುಬಂದ ವಡ್ಡಿಗನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿದನೆಂತಲೂ ಗೋವಿಂದನ ವಿರೋಧಿಯಾದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನೆಂಬವನ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿದನೆಂತಲೂ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಏರಿಬಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕೊನೆಯ ಅರಸನಾದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಾದ ಬಪ್ಪುವನ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಆದಿಪಂಪನು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ*.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೫ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಬೆಳಗಾವಿ ಮೈಸೂರಿನ ೩ ಮನೆತನಗಳು ಅರಜೀವಿಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂತಲೂ ಪುಲಿಗೆರೆ ಬಾದಾಮಿಯ ಮನೆತನಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದವೆಂತಲೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಮನೆತನವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ತೈಲಪನ ಮನೆತನದವರು ಅವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರಿಕೇಸರಿ ತೈಲಪರ ಚಾಳುಕ್ಯಶಾಖಾಮನೆತನಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವು ಯಾವ ತರದಿದ್ದಿತೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

---

* ಪಂಪಭಾರತ, ಆಶ್ವಾಸ ೯, ಪು. ೨೩೪.

ಅರಿಕೇಸರಿ ತ್ರೈಲಪರ ಮನೆತನಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧ ವಾಗಿರದೆ, ಸ್ನೇಹದಿಂದಿದ್ದವೆಂದು ನನ್ನ ಊಹೆಯು. ೪ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ (೯೧೮–೯೩೩) ಪಾಣ್ಬಿಕೆ ದುಂದುಗಾರಿಕೆ ಕೆಡಕು ತನಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಸರದಾರರು ಬೇಸತ್ತಿದ್ದರು. ಆದಕಾರಣ ಉಳಿದ ಸರದಾರರ ಒಳೊಪ್ಪಿಗೆಯಿಂದಲೇ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ವೆಂಗಿಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಮುಂದೆ ತುಸು ದಿವಸದಲ್ಲೇ ಅರಿಕೇಸರಿ ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಸರದಾರರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ವಡ್ಡಿಗದೇವನನ್ನು ಮಳಖೇಡದ ಪಟ್ಟದಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿದರೆಂದು ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳೂ, ಪಂಪ ಭಾರತವೂ ಸಾರಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ದೀಪವು ಆರುವಾಗ ಭಗ್ಗೆಂದು ಬೆಳಗಿ ನೊಂದುತ್ತದೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಅದರಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಮುರಕಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ ೩ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು (೯೪೧–೯೬೯) ಗಂಗರಸರಾದ ಬೂತುಗ ಮಾರಸಿಂಹರ ನೆರವಿನಿಂದ ತಂಜಾವರ ಕಂಚಿ ಗುಜರಾಥ ಮಾಳವ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಮಾಡಿದನು. ಮುಂದೆ ಅವನ ತರುವಾಯ ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಕೊಟ್ಟಿಗನನ್ನು ಮಾಳವೆಯ ಅರಸನಾದ ಸಿಯಾಕಹರ್ಷನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಸುಲಿದುದಲ್ಲದೆ, ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಸೂರೆ ಗೊಂಡನು (೯೭೧).

'ಗೂಳಿ ಬಿದ್ದರೆ ಆಳಿಗೊಂದು ಕಲ್ಲು' ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ವಾಚಕ ರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು. ತುಂಟರು ಹಣಗಾರರನ್ನು ಸುಲಿದರು, ಪುಂಡರು ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡರು, ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಸಾಮಂತರು ತಂತಮ್ಮ ಜಹಗೀರಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿದ್ದ ಊರುಗಳನ್ನು ಹಿಡ ಕೊಂಡರು. ಸಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಸೀರುಣಿಗೆ ಆಯಿತು. ಆಸ್ತಿಮಾನಗಳನ್ನು ಕಾಯುಲಿಕ್ಕೆ ರಾಜಾಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಇಲ್ಲದಂತಾದರು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಲ್ಲಿ ಅನಾಯಕತ್ವವೂ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಪುಂಡಾಟಿಗೆ ಕೊಲೆ ಸುಲಿಗೆ ಗಳೂ ಹಬ್ಬಿದವು. ಆಳುವ ಅರಸಿಲ್ಲ, ಕೇಳುವ ಪ್ರಧಾನಿಯಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತಹ

ಸ್ಥಿತಿಯು ಬಂದೊದಗಿತು. ಕೊಟ್ಟಿಗನು ಎದೆಯೊಡಕೊಂಡು ಸತ್ತನು. ಅವನ ತಮ್ಮನ ಮಗನಾದ ಕಕ್ಕ ಅಥವಾ ಕಕ್ಕಲನು ಹೆಸರು ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನು.

ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ ಗಟ್ಟಿಗರಿಗೆ ಇದು ರಾಜ್ಯ ದೊರಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸುಸಂಧಿಯೇ ಸರಿ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತೈಲಪನ ತಂದೆಯಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದನೋ ಇಲ್ಲೋ ಎಂಬುದಾಗಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದರಬಾರಿನಲ್ಲಿ ತೈಲಪನಿಗೆ ಯಾವ ಅಧಿಕಾರವಿತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸನಗಳು ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ೨೫ನೆಯ ಶಾಸನವು ವಿಶ್ವಸನೀಯವಾದರೆ ೯೭೧ರಲ್ಲಿ ತೈಲಪನ ತಂದೆಯಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಮೆ॥ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಆದರೆ ಈ ಬರಹವು ತೀರ ನಿರಾಧಾರವಾದ್ದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ:—

೧. ಈ ಶಾಸನದ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ "ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಮ್ ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭಮ್" ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದು, ಕನ್ನಡ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ "..ದೇವಮ್ ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭಮ್" ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಕನ್ನಡ ಪ್ರತಿಯು ಮೂಲಶಾಸನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷದಲ್ಲಿದ್ದ 'ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕಯ್ಗುಂಟಲ್ಲವೇ? ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಸವೆದು ಕಾಣಿಸದಂತಹ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕೊಟ್ಟಿಗ ಅಥವಾ ಕಕ್ಕಲ ಏಕೆ ಆಗಿರಬಾರದು†?

೨. ತೈಲಪನೇ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದು ರನ್ನನ ಗದಾಯುದ್ಧವೂ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳೂ ಸಾರುತ್ತಿದ್ದು, ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೇ ಅವನಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ಅಬದ್ಧವಲ್ಲವೇ?

---

* ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪುಟ ೭೩.

† ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೧೧; ಇಂಗ್ಲಿಷ ಬರಹದ ಪುಟ ೧೩ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಬರಹದ ಪುಟ ೧೬.

೩. ಕೊಟ್ಟಿಗನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಕಕ್ಕಲನನ್ನು ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿರಬಹುದು. ಅವನೇ ಮುಖ್ಯ ರಾಜಕರ್ತನಾಗಿರಬಹುದು. ಅವನ ಕಯ್ಯಲ್ಲೇ ಪಿಸಕಾದ ರಾಜ್ಯಸೂತ್ರಗಳಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಅವನು ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ, ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ, ಪರಮೇಶ್ವರ, ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಸಂಭವವು ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲ.

೯೭೧ರಲ್ಲಿ ತೈಲಪನ ತಂದೆಯಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಮೇಲಿನ ಬರಹದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಆ ವರ್ಷ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದನೋ ಇಲ್ಲೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನು ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾಳವೆಯರು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸುಲಿದಾಗಾಗಲಿ ಮರುವರುಷಾಗಲಿ ಅವನು ಸತ್ತಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಇರುವಾಗಲೇ ತೈಲಪನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ೯೭೧ರಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಅದಕ್ಕೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾದ್ದೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಅಳಿದ ಊರಿಗೆ ಉಳಿದವನೇ ಗವುಡ ಎಂಬ ಗಾದೆಯನ್ನು ವಾಚಕರು ಕೇಳಿರಬಹುದು. ಸಿಯಾಕಹರ್ಷನು ಕೊಟ್ಟಿಗನನ್ನು ಸರೆ ಸೋಲಿಸಿ, ಅವನ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಸುಲಿದ ಬಳಿಕ ಅವನ ಮಗನಾದ ಮುಂಜನು ಏನು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಮುತ್ತಿದನು. ಇಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಲಾಭ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ರಾಜನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವುದಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಎದುರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ದಂಡು ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಇದ್ದ ದಳವಾಯಿಗಳೂ ರಾಜಕುಮಾರರೂ ಜನರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವಾಗದೆ ವಿಹಾನಮೇಷಮಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತರು. ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದ

ಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾಣಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದ ಬಂಟರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಂಬಲವೇ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ, ಪಟ್ಟಣದೊಳಗಿದ್ದವರು ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ, ಗೆಲವಿನಿಂದ ಉಬ್ಬಿದ ಮಾಳವೆಯರು ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನೇರಿ ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು, ತಮ್ಮ ದಂಡಿನವರನ್ನು ಒಳಗೆ ಬರಗೊಟ್ಟರು. ಆಗ ಆ ಪೊಳಲಲ್ಲಿ ಆದ ಹಾಹಾಕಾರವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ. ಅರಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರೂ ಹೇಡಿಗಳೂ ಕಳ್ಳದಾರಿಯಿಂದ ಓಡಿ ಹೋದರು. ಕೆಲ ಎದೆಗಾರರು ತಂತಮ್ಮ ಆಸ್ತಿಮಾನಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಾದಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಎರವಾದರು. ಪತಿವ್ರತೆಯರು ತಮ್ಮ ಮಾನಸಂರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಬಾವಿ ಕೆರೆಯ ಪಾಲಾದರು. ಪರದೇಶಿಗಳಾದ ಮಕ್ಕಳ, ವಿತಂತುಗಳಾದ ಹೆಂಗಸರ, ಗಾಯಹೊಂದಿದ ಜನರ ಗೋಳಾಟವು ಊರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೇಸರಿಟ್ಟಿತು. ನಿರಂಕುಶರಾದ ಮಾಳವೆಯರು ನಿಶ್ಚಿಂತತೆಯಿಂದ ಯಥಾವಕಾಶವಾಗಿ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸುಲಿದರು !!!

ಮಳಖೇಡವು ಮಾಳವೆಯರ ಕಯ್ಸೇರಿದಾಗ ವೀರಗಲಿಯಾದ ತೈಲಪನು ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಮಳಖೇಡದ ಸುಲಿಗೆಯ ಸುದ್ದಿಯು ಚಾಡಾವಿಗೆ ಬಂದಕೂಡಲೆ, ಅವನ ಕೋಪಾಟೋಪವು ಕೆಚ್ಚಿತು. ಮಾಳವೆಯರಂತಹ ಕೀಳರು ಮಳಖೇಡದಂತಹ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸುಲಿಯುವುದು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆಯ ಮಾತಾಯಿತೆಂದು ಅವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೊಂದುಕೊಂಡನು. ಕಾಳೆಗಲೆಯನದಾದರೂ ಬಿರುದು ಒಡೆಯನದೆಂಬ ಗಾದೆಯ ಮಾತು ಅವನ ನೆಪಿಗೆ ಬಂತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರಿಂದ ಮೋಸಮಾಡಿಕೊಂಡ* ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ನ್ಯಾಯದಿಂದ ತನ್ನದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂಬ

---

* ......ಯೋ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಕುಟಿಲೈರ್ಗಮಿತಾಮಧಸ್ತಾತ್ತು ||
ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಮಾಧವಯಿವಾದಿವರಾಹರೂಪೋವಭ್ರೈ||

೧ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ದಾವಣಗೇರಿ ಶಾಸನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೧೧, ೬ ಭಾಗ ಪುಟ ೫೪.

ಅಭಿಮಾನವು ಅವನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಇದಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟಿಗನು ತನ್ನ ಮಾವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಸೋಲಿನ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಆದಕಾರಣ ಅವನು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ತನ್ನ ದಂಡನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಆಪ್ತರೂ ಮಿತ್ರರೂ ಆದ ಸಾಮಂತರಿಗೆ ಬೇಗನೆ ತಂತಮ್ಮ ದಂಡುಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬಂದು ತನ್ನನ್ನು ಕೂಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ದೂತರನ್ನಟ್ಟಿ, ಮಾಳವೆಯರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟನು. ಇವನಂತೆಯೇ ಗಂಗರಸನಾದ ಮಾರಸಿಂಹನೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಪೋಷಿತನಾದ ಸವದತ್ತಿಯ ರಟ್ಟ ಸಾಮಂತನೂ ಮಳಖೇಡದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದರು.

ಮೂರು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ೩ ದಂಡುಗಳು ತನ್ನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊರಟಿರುತ್ತವೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಬೇಹಿನವರು ಮುಂಜನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಅವನು ಮುಂದೆ ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು ಮೂರು ದಂಡುಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದರೆ, ತನ್ನ ದಂಡೆಲ್ಲ ನಾಶವಾಗಿ ತಾನ ಕಯ್ಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕಬಹುದೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಮುಂಜನು ಕಳವಳಗೊಂಡ ಆದಷ್ಟು ಸುಲಿಗೆಯನ್ನು ಹೇರಿಕೊಂಡು ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತ ನಾಡಿನ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದನು. ಮುಂದೆ ತುಸು ದಿವಸಗಳ ವೀರಗಲಿಯಾದ ತೈಲಪನು ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೋಡುತ್ತಾ ಮಾಳವೆಯರು ಪಲಾಯನವ ಮಾಡಿದ್ದರು. ತಡಮಾಡಿದರೆ ಮಾ ಯರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ತೈಲಪನು ತನ್ನ ಽ ನಾದ ೨ ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ಮಳಖೇಡದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೊಽ ಇಟ್ಟು, ತನ್ನನ್ನು ಹೊಸತಾಗಿ ಕೂಡಿದ ಉಳಿದ ಸಾಮಂತರ ದಽ ಗಳೊಡನೆ ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಅವಸರದಿಂದ ಬೆನ್ನಟ್ಟ ಹೊಽ (೯೭೨?). ಮಾಳವೆಯರು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕರು. ಮುಂದೆ ಆದ-೩ ಕಾಳೆಗಗಳಲ್ಲಿ ತೈಲಪನು ಅವರನ್ನು ನೆರೆಸೋಲಿಸಿ, ಅವರು ಒಯ್ದು ಎಲ್ಲ ಸುಲಿಗೆಯನ್ನು ಕಸಕೊಂಡನು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಎಲ್ಲ ರಾಜ ಚಿಹ್ನಗಳೂ ಹರಳುಕಲ್ಲು ಮುತ್ತು ಬಂಗಾರದ ಒಡವೆಗಳೂ ಽದು ಹಣವೂ ತೈಲಪನ ಕಯ್ಸೇರಿದವು.

ಅತ್ತ ತೈಲಪನು ಮುಂಜನನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋದ ಕೆಲ ದಿವಸಗಳ ಮೇಲೆ ಗಂಗವಾಡಿಯಿಂದ ಮಾರಸಿಂಹನೂ ಸೌದತ್ತಿಯಿಂದ ರಟ್ಟರೂ ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಬಂಡುಗಾರರನ್ನೂ ಪುಂಡ ಸಾವಂತರನ್ನೂ ತುಂಟರನ್ನೂ ದಂಡಿಸತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಶಾಂತತೆಯು ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಓಡಿಹೋಗಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡ ಅರಮನೆಯವರು ಮರಳಿ ಬರಹತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂತೆ ಪೇಟೆಗಳು ಪೂರ್ವದಂತೆ ಯಥಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದವು. ಮಾಳವಯರಿಂದ ಸೋತು ಓಡಿ ಹೋದ ದಂಡಾಳುಗಳೂ ದಳವಾಯಿಗಳೂ ತಿರುಗಿ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಗಂಗ ರಟ್ಟ ಸಾಮಂತರು ಭಯಭೀತರಾದರು. ತೈಲಪನು ತಿರುಗಿ ಬರುವ ವರೆಗೆ ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿರಗೊಟ್ಟರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಪಾಲಾಗುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಈ ಅನಿಷ್ಟನಿವಾರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಯಾವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಯ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರಬಿತ್ತು. ದಂಡೋಪಾಯದಿಂದ ಅದು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ಅವರ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಆಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳ ದುರಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತೈಲಪನು ತಿರುಗಿ ಬರುವುದರೊಳಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ತಮ್ಮ ಕಯ್ಯಿಂದ ಆಗದ ಮಾತೆಂದು ಅವರು ಮನಗಂಡಿದ್ದರು. ಆದಕಾರಣ ಸಾಮ ದಾನ ಭೇದೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದರಬಾರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಣವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ ಗೊತ್ತಿನವರೂ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರೂ ನಂಬಿಗಸ್ಥರೂ ಎಷ್ಟೋ ಜನರಿದ್ದರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಚಾಳುಕ್ಯರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ವಂಶಪರಂಪರರಾದ ವಿರೋಧಿಗಳೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಜನರಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಜನರು ತನಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಮಾರಸಿಂಹನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದನು. ಮುಂಜನು ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಹೊಕ್ಕಾಗ ಕೊಟ್ಟಿಗನು ಮಡಿದಿದ್ದನಷ್ಟೇ. ತೆರವಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಅವನ ತಮ್ಮನ ಮಗನಾದ

ಕರ್ಕರ ಅಥವಾ ಕಕ್ಕಲನನ್ನು ಕೂಡ್ರಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಅವನೂ ರಟ್ಟ ಸಾಮಂತನೂ ಉಳಿದ ಕೆಲಸರದಾರರೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಅರಿಕೇಸರಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದರು. ಆದಕ್ಕವನು—ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಮಳಖೇಡದಿಂದ ಓಡಿಸಿದವನು ತೈಲಪನು. ಅವನೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮಾಳವೆಯರ ಕಾಟವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದವನು. ಬೇಗನೆ ತಿರುಗಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಅವನಿಗೆ ನಾನು ೫೦ ಮಂದಿ ಒಂಟಿಸ್ವಾರರನ್ನು ಕಳಿಸುವೆನು. ಅವನು ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅವನ ಸಮ್ಮತಿಯಿಂದ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಅರಸುಮಗನನ್ನು ಆರಿಸಬಹುದು. ಅವನನ್ನು ಕೇಳದೆ ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ಈ ಉತ್ತರದಿಂದ ಮಾರಸಿಂಹ ರಟ್ಟ ಸಾಮಂತರ ಸಂಶಯವು ಹೆಚ್ಚಿತು. ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ತೈಲಪನು ತಿರುಗಿ ಬಂದ ಬಳಿಕ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಪಾಲಾಗುವುದೆಂಬ ಹೃದ್ರೋಗವು ಅವರಿಗೆ ಹತ್ತಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ತಮಗೆ ಜನಸಾಹಾಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವಸರದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಕಕ್ಕಲನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿದರು. ಅವನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಕೂಡಲೆ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪತ್ರವನ್ನು ಅರಿಕೇಸರಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು. ಹಗೆಗಳ ನಡುವೆ ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾದ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಮುಂದುಗಾಣದೆ ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ತನ್ನ ಊರಾದ ಬಾದಾವಿಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದನು.

ತೈಲಪನು ತಿರುಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು, ಅವನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮಾರಸಿಂಹನ ಆಲೋಚನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆದಕಾರಣ ಅವನು ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಹೋದ ೧–೨ ದಿವಸಗಳಲ್ಲೇ ಮಂಗಿ ಎಂಬ ದಳವಾಯಿಯನ್ನು ಅರಿಕೇಸರಿಯ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದು ತರಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು. ದೈವರಕ್ಷಿತರಿಗೆ ಯಾರಿಂದ ಏನು ಭಯ? ಎಂತಹ ಗಂಡಾಂತರ ಬಂದರೂ ದೇವರು ಅವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವನು*. ಉಬ್ಬಿನಿಂದ

---

* ಅರಕ್ಷಿತಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ದೈವರಕ್ಷಿತಃ।
ಸುರಕ್ಷಿತೋ ದೈವಹತೋವಿನಶ್ಯತಿ॥ ಸುಭಾಷಿತ.

ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮುಂಗಿಯ ಹಾಡು ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶಿವಾಜಿಯನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಬ್ಜುಲ್ಲಖಾನನ ಹಾಹಾಯಿತು. ವೀರಮಣಿಯಾದ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂಡನ್ನು ನೆರೆಸೋಲಿಸಿ, ಮುಂಗಿಯ ಶಿರಚ್ಛೇದವನ್ನು ಮಾಡಿದನು!!! ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಯಕೆಗೆಟ್ಟ ಮಾರಸಿಂಹನು ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ, ಹೊಸದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಕೊಟ್ಟನು (೯೭೩?). ಈ ದಂಡಿನ ದಳ ವಾಯಿಯು ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಾದ ಬಪ್ಪುವನೆಂಬವನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಹೋಗಿ ಬಾದಾವಿಯ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದನು. ಜಾಗರೂಕನಾದ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಹಗೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ನಸಾಮುಗ್ರಿಯು ದೊರೆಯದಂತೆ ಏರ್ಪಾಡುಮಾಡಿ, ಒಂದು ದಿನ ಅವರು ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿ ಮಲಗಿದ ಇರಳಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾಳೆಯದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ಎದುರಾದವರನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿ, ಎಲ್ಲ ದಂಡನ್ನು ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಮರುದಿವಸ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನೋಡಲು ಒಬ್ಬ ದಂಡಾಳಾದರೂ ಬಾದಾವಿಯ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಅತ್ತ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ತೈಲಪನು ಮುಂಜನನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸುತ್ತ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಕಳಿಸಿದ ಒಂಟೆಸ್ವಾರರು ಬಂದು, ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರವನ್ನು ಅವನ ಮುಂದಿಟ್ಟು, ಮಳಖೇಡದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಮಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದಷ್ಟು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.

ತೈಲಪನು ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಪತ್ರವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಓದಿದನು. ಮಾರಸಿಂಹನ ಸ್ವಾರ್ಥಪರತ್ವವನ್ನೂ ಹುಚ್ಚುಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಅವನು ಮುಗುಳುನಗೆ ನಕ್ಕನು. "ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ನನ್ನ ಪೂರ್ವಜನನ್ನು ಮೋಸಮಾಡಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರು. ಅವರ ಪುಣ್ಯವು ತೀರಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ದೈವಬಲವು ತಪ್ಪಿತು. ಆದಕಾರಣ ಅವರ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಸಫಲವಾಗಲಾರದು" ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಲೋಚಿಸಿ, ತನ್ನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆದು

"ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಬೇಗನೆ ತಿರುಗಿ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಾಳಿನ ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದಲ್ಲೇ ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಡುವ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರಿ" ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತನು.

ಬಪ್ಪುವಿನ ದಂಡು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ೧೦-೧೨ ದಿವಸಗಳ ಮೇಲೆ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ತೈಲಪನು ಮಳಖೇಡದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಆಗ ಮಾರಸಿಂಹನಿಗಾದ ಭಯವಿಸ್ಮಯವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ. ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಷ್ಟು ದಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಬೊಕ್ಕಸದಲ್ಲಿ ಹಣವಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಕೃಷ್ಣಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಸತ್ತ ಸರದಾರರು ತೈಲಪನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಮೇಲೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ದುರ್ಧರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಮಾರಸಿಂಹನು ಎದೆಗುಂದಲಿಲ್ಲ. ಅರಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರ ಚಿನ್ನ ಹರಳುಕಲ್ಲು ಮುತ್ತಿನ ಒಡವೆಗಳೂ ಕಿರೀಟ ಮುಂತಾದ ರಾಜಚಿಹ್ನಗಳೂ ಸಾವುಕಾರರ ಮನೆಯ ದಾರಿಹಿಡಿದವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಅಡವಾಗಿಟ್ಟು ಸಾಲತೆಗೆದು, ಹೊಸ ದಂಡಾಳುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ತೈಲಪನನ್ನು ಎದುರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ತೈಲಪ ಮಾರಸಿಂಹರಿಬ್ಬರೂ ಅನುಭವವುಳ್ಳ ಶೂರ ದಳವಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಮಾರಸಿಂಹನ ದಂಡು ಬಿಟ್ಟಿಯವರದಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತಾಗಲಿ ವಿಧೇಯತ್ವವಾಗಲಿ ಹುರುಪಾಗಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ತೈಲಪನ ದಂಡಾಳುಗಳು ಕಾಳೆಗಗಳಲ್ಲಿ ನುರಿತವರೂ, ಗೆಲವಿನಿಂದ ಉಬ್ಬಿದವರೂ, ತೈಲಪನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದವರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ಕಾಳೆಗವೆಸಗಿತು. ಈ ಕಾಳೆಗದ ಪರಿಣಾಮದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಾರಸಿಂಹನು ಪ್ರಾಣದ ಹಂಗುದೊರೆದು ಅತಿಸಾಹಸಮಾಡಿದನು. ತೈಲಪನಾದರೂ ಕಡಮೆ ಸಾಹಸಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತ ಮಾರಸಿಂಹನಿದ್ದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಹೋಗಿ ಕಾದುತ್ತ ಶತ್ರುಗಳ ಆಟ ಸಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಕೊನೆಗೆ ಒಲಿದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನ ಕೊರಳೊಳಗೆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಳು (೯೭೩). ಈ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ **ಮಳಖೇಡ ಕಾಳೆಗ**ವೆನ್ನಬಹುದು.

ಮರುದಿವಸ ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ತ್ರೈಲಪನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನೋಡಲು, ಅಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕಲನೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ; ಮಾರಸಿಂಹನೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಿಳ್ಳೆಯಾದರೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಮಾರಸಿಂಹನು ಅರಸುಮನೆತನದ ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದನು. ಆದಕಾರಣ ನಮ್ಮ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯು ಮಳಖೇಡದಲ್ಲೇ ಕೆಲದಿವಸ ನಿಂತು, ಶತ್ರುಗಳು ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡುವ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಗುಪ್ತಚಾರರನ್ನು ಕಳುಹಿದನು. ಅವರೊಳಗೊಬ್ಬನು ಬೇಗನೆ ತಿರುಗಿ ಬಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇನಂದರೆ:—"ಜೀಯಾ, ನಾನು ಸನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷ ಧರಿಸಿ, ಮಾರಸಿಂಹನನ್ನು ಅರಸುತ್ತ ಹೋದೆನು. ಅವನು ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ಆಚೆಗೆ ಮುದಗಲ್ಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಪಾಳೆಯಹಾಕಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಸವದತ್ತಿಯ ರಟ್ಟರೂ ಬೇರೆ ಕೆಲವರೂ ಅವನಿಗೆ ನೆರವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವವರಿದ್ದಾರಂತೆ. ಅವರ ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಅವನು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಅವರು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಬರುವವನಿದ್ದಾನಂತೆ. ಕಕ್ಕಲ ಮಹಾರಾಜರು ಅದೇ ಪಾಳೆಯದಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದ್ದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ. ದಿವ್ಯ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು."

ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ನಮ್ಮ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯ ಎದೆ ಉಬ್ಬಿತು, ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾದವು, ಮೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ವೀರಶ್ರೀಯು ತುಂಬಿತು, ಗಂಗ ರಟ್ಟರ ದಂಡುಗಳನ್ನು ತುಂಡರಿಸುವ ಸಂಕಲ್ಪವು ತಲೆದೋರಿತು. ಕೂಡಲೆ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ಮರುದಿವಸ ಮುಂಜಾವಿನಲ್ಲಿ ಮುದಗಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನಿತ್ತನು. ತ್ರೈಲಪನು ಒತ್ತರದಿಂದ ಹೋಗಿ ರಟ್ಟರ ದಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಮಾರಸಿಂಹನ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ಮಾರಸಿಂಹನು ಎಷ್ಟು ಹೋರಾಡಿದರೂ ಗೆಲವು ತ್ರೈಲಪನಿಗೆ ಬಂತು. ಮಾರಸಿಂಹನ ದಂಡು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಯಿತು. ಕಕ್ಕಲನು ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಮಡಿದನೋ ಓಡಿ

ಹೋಗುವಾಗ ನುಡಿದನೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾರಸಿಂಹನು ಕೆಲ ಸಂಗಡಿಗರೊಡನೆ ಪಾರಾಗಿ ಓಡಿಹೋದನು.

ಈ ಗೆಲವಿನಿಂದ ತೈಲಪನ ಅರ್ಧ ಚಿಂತೆಯು ಕಡಮೆಯಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಸೌದತ್ತಿಯ ರಟ್ಟರ ಸಮಾಚಾರವ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೊಂದು ಕೆಲಸ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಿತು. ತೈಲಪನು ಮೈಯ್ತುಂಬ ಎಚ್ಚರುಳ್ಳವನೂ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ತಡಮಾಡದೆ ಸೌದತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದನು. ಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ರಟ್ಟರ ದಂಡು ಸಿಕ್ಕಿತು. ಕೂಡಲೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ಸೋಲಿಸಿ, ಓಡಿಸಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನು. ಅವನು ಸೌದತ್ತಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರಲು, ರಟ್ಟ ಸಾಮಂತನಾದ ಶಾಂತಿವರ್ಮನು ಹೆದರಿ ಶರಣು ಬಂದು, ತೈಲಪನ ಸಾಮಂತನಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು, ಹೇರಳ ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದನು. ದೂರದೃಷ್ಟಿಯಾದ ತೈಲಪನು ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಮಾರಸಿಂಹನಿಗೆ ಯಾವ ತರದಿಂದಲೂ ಸಾಹಾಯ್ಯಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಅವನಿಂದ ವಚನತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಸೌದತ್ತಿಯ ಸಾಮಂತಪದದಲ್ಲೇ ಅವನನ್ನು ಇರಗೊಟ್ಟನು. ಅಂದಿನಿಂದ ಸೌದತ್ತಿ ರಟ್ಟರು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರು. ಶಾಂತಿವರ್ಮನು ತಾನು ತೈಲಪ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಮಹಾಸಾಮಂತನೆಂದು ೯೮೦ ನೆಯ ಇಸ್ವಿ ದಶಂಬರ ತಿಂಗಳದ ತನ್ನ ಸೌದತ್ತಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಮಾಳವೆಯ ಮುಂಜನು ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಾಗ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ತೈಲಪನು ಧೈರ್ಯಮಾಡಿ ಟೊಂಕಕಟ್ಟಿ, ಅವನನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನೆಂತಲೂ ಮಾರಸಿಂಹ (ರಟ್ಟ ಸಾಮಂತ) ಶಾಂತಿವರ್ಮರು ತೈಲಪನನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಕಕ್ಕಲನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ತೈಲಪನ ಸಾಹಾಯ್ಯಕನಾದ ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತೈಲಪನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಮಳಖೇಡ, ಮುದಗಲ್ಲು, ಸೌದತ್ತಿ ಕಾಳೆಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಊಹೆಯಿಂದ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ವಿವರಣೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಈಗ ದೊರೆತಿರುವ ಕೆಲ ಲೇಖ

ಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟು ಮೇಲಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ಈ ಲೇಖಗಳು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ:—

೧. ಮಾಳವೆಯ ಸಿಯಾಕಹರ್ಷನಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿಗನಿಗೆ ಬಂದ ಸೋಲು, ಮಳಖೇಡದ ಸುಲಿಗೆ—ಇವೆರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತೈಲಪನಿಗೆ ಅನುಕೂಲತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟವೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತೈಲಪನು ಮುಂಜನನ್ನು ಮಳಖೇಡದಿಂದ ಹೊರಗೆಹಾಕಿ ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಿಟ್ಟು ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನೆಂದು ಅನುಮಾನಮಾಡಿದ್ದೇನೆ.

೨. ೧೦೦೮ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಖಾರೆಪಾಟಣದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತೈಲಪನು ಕಕ್ಕಲನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ರಾಜ್ಯ ದೊರಕಿಸಿದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಾರಸಿಂಹ-ಶಾಂತಿವರ್ಮರು ಕಕ್ಕಲನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ತೈಲಪನು ತಿರುಗಿ ಬಂದು, ಕಕ್ಕಲ ಮಾರಸಿಂಹರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಮಳಖೇಡದಿಂದ ಓಡಿಸಿದನೆಂದು ಊಹಿಸಿದ್ದೇನೆ.

೩. ಕಕ್ಕಲನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಒಂದು ದಂಡನ್ನು ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ದಂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನೆಂದು ಪಂಪ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ†. ಇದರಿಂದ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ತೈಲಪನ ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದು ಕಕ್ಕಲನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬಂದುದರಿಂದ ಕಕ್ಕಲನು ಅವನ ಮೇಲೆ ದಂಡು ಕಳುಹಿದನೆಂದು ಅನುಮಾನಮಾಡಿದ್ದೇನೆ.

೪. ಮುಂದೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಲುವಾಗಿ ನಡೆದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ೧೦೦೯ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಕೌಠೆಮ್ಮದ ಶಾಸನವು ಲಾಕ್ಷಣಿಕಭಾಷೆಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬರೆದುದೇನಂದರೆ:—"ಅನಾಯಾಸವಾಗಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ತೈಲಪನು ಕರ್ಕರನ ಎರಡು ಗೆಲ್ಗಂಬಗಳ ಮೇಲೆ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೨೬.

† ಪಂಪ ಭಾರತ, ಆಶ್ವಾಸ ೯, ಪು. ೨೩೪.

ಏರಿಹೋಗಿ ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಕಡಿದುಹಾಕಿದನು. ಈ ಜಯಸ್ತಂಭಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ದುಷ್ಟ ದೇವತೆಯಾದ ಕಲಿಯು ಪಾದಗಳಂತೆ ಕಸವಿಸಿಂದ ಹಬ್ಬಿದ್ದವು. ಅವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನವೆಂಬ ಬಳ್ಳಿಯು ಬಲಿಷ್ಟವಾದ ಮತ್ತು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಟಿಸಲುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕರ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳ ನೇಲೆ ಆ ಬಳ್ಳಿಯೇ ಕಡಿದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿತು*."

ಇದೇ ಅರ್ಥದ ಬರಹವು ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ದಾವಣಗೇರಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ೨ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯವಾಚಕರ ಸಲುವಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೩೨. ......ಯಸ್ಯ ಅರಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕುಲ ಸಂಬಂಧಾ
ವುಭೌ ಜಾರ್ಜಿತ್ಯಾ ಚರಣಾವಿವ ಪ್ರಚಳಿತೌ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಲೇಃ
ಕ್ರಾಮತಃ ॥ ಕ್ರೂರೌ ಬದ್ಧಶರೀರಕೌ ಗು

೩೩. ರುಜನ ದ್ರೋಹಪುರೋಹಾವಿದಕ್ಷೋಲಾಖಂಡಿತ ರಾಷ್ಟ್ರ
ಕೂಟಕ ಕುಲ ಶ್ರೀ ವಲ್ಲಿಜಾತಾಂಕುರೌ ಲೂನೌ ಯೇನ
ಸುಖೇನ ಕರ್ಕರ ರಣಸ್ತಂಭೌ ರಣಪ್ರಾಂಗಣೇ ॥ ಇತ್ಥಂ.

ಈ ಲೇಖದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರಾಗಲಿ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರಾಗಲಿ ಬರೆಯದೇ ಇದ್ದುದು ನಮ್ಮ ದುರ್ದೈವವೇ ಸರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ರಣಸ್ತಂಭಗಳು ಕಲ್ಲುಗಚ್ಚಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಬಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆಯು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರದಾಗಿತ್ತೆಂದು ಅವರು ೪೨೬ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ೨ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. 'ಬದ್ಧಶರೀರಕೌ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಹೇಗೆ ಅವರ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಗೆಲ್ಗಂಬಗಳು ಕಲ್ಲುಗಚ್ಚಿನವಾಗಿರದೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಎರಡು ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮನೆತನಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂದು

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೨೬.

ನನ್ನ ಊಹೆಯು. ಮೇಲಿನ ಶಾಸನ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ "ಅರಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಕೂಟ ಕುಲ ಸಂಬಂಧಾ", "..........ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕುಲ ಶ್ರೀ ವಲ್ಲಿಜಾತಾಂಕುರಾ" ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ನನ್ನ ಊಹೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಗಂಗ ಮನೆತನಗಳ ನಡುವೆ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವು ಒಂದೇಸವನೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆದಿತ್ತು; ಮತ್ತು ರಟ್ಟ ಮನೆತನವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ರಟ್ಟ ಮನೆತನವನ್ನು ಕಕ್ಕುಲತೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದಕಾರಣ ಗಂಗ ರಟ್ಟ ಮನೆತನಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವೂ, ಅವ ರಿಂದಲೇ ಬೆಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೂ ಆಗಿದ್ದವೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. "ಗುರುಜನ ದ್ರೋಹ ಪ್ರರೋಹಾ" ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಾದರೂ ಈ ಮನೆತನಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವರು ತಮ್ಮ ಮೂಲ ಧರ್ಮ ವಾದ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೈನಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿ ಸಿದ್ದರು.

ಗಂಗ ರಟ್ಟ ಮನೆತನಗಳೆಂಬ ಎರಡು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಣಸ್ತಂಭ ಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತುಂಡರಿಸಿ, ಅಂದರೆ ಮಾರಸಿಂಹನನ್ನು ರಣಾಂಗಣದಿಂದ ಓಡಿಸಿ, ರಟ್ಟ ಸಾಮಂತನಾದ ಶಾಂತಿವರ್ಮನನ್ನು ಶರಣು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತೈಲಪನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವನ್ನು ಮರಳಿ ದೊರಕಿಸಿದನೆಂಬ ನನ್ನ ಊಹೆಯು ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಎಲ್ಲ ವಾಚಕರು ಒಡಂಬಡಬಹುದು.

---

೩ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಬೆಳವಣಿಗೆ

೨ ನೆಯ ಅಥವಾ ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲಪ

(೯೭೩-೯೯೭)

ತೈಲಪನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಕಟ್ಟಕಡೆಯವನಾಗಿಯಾದ ಪಾರ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು, ರಟ್ಟ ಮಹಾಸಾಮಂತನನ್ನು ಶರಣು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನವೆಂಬ ಕಲಿಯ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ಬಳಿಕ, ತೈಲಪನು ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ, ಪರಮೇಶ್ವರ, ಪರಮ ಭಟ್ಟಾರಕ, ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ, ಸಮಸ್ತಭುವನಾಶ್ರಯ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನೂ, ಆಹವಮಲ್ಲ, ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಲತಿಲಕ, ಚಾಲುಕ್ಯಾಭರಣ, ಭುಜಬಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದುಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದನು. ಇವನು ಶಕ ೮೯೬ ನೆಯ ಶ್ರೀಮುಖ ಸಂವತ್ಸರದಿಂದ ೨೪ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನೆಂದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗದಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ೧೦೯೮ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ೬ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶಿಲಾಲೇಖದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮುಖ ಸಂವತ್ಸರವು ೯೭೩ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದಲೂ ೯೭೩ ನೆಯ ಜೂನ ತಿಂಗಳದ ಗುಂಡೂರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕಲನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದುದರಿಂದಲೂ ಮುಂದೆ ಆ ಇಸ್ವಿಯ ಅಕ್ಟೋಬರ ನವಂಬರ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ತೈಲಪನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂದು ಅನುಮಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಗೆಲವಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ತನಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಒಡೆತನವು ಬಂತೆಂದು ತೈಲಪನು ಸಾರಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ನ್ಯಾಯದಿಂದ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರದೆಂತಲೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕುಟಿಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಅದನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ್ದರೆಂತಲೂ ರಕ್ತಸಂಬಂಧದಿಂದಲಾದರೂ ತಾನು ರಾಷ್ಟ್ರ

ಕೂಟರ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥನೆಂತಲೂ ಜಾಹಿರನಾಮೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ, ಮಂಡಲೇಶ್ವರ, ಸಾಮಂತ, ಸಂಸ್ಥಾನಿಕ, ನಾಡುಗವುಡ ಇವರಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು. ತಾನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸುಮಗಳಾದ ಜಾಕವ್ವೆ (ಜಾಕ್ಕಲದೇವಿ)ಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದರಿಂದಲೂ ಕೊಟ್ಟಿಗ–ಕಕ್ಕಲರಿಗೆ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿ ಬೇರೆ ಸಮೀಪದ ಹಕ್ಕುದಾರರಾಗಲಿ ಇಲ್ಲುದರಿಂದಲೂ ತಾನೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥನೆಂದು ತೈಲಪನು ತಿಳಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಈ ಜಾಕವ್ವೆಯು ಬಮ್ಮಹನೆಂಬವನ ಮಗಳಾಗಿದ್ದಳೆಂತಲೂ ಅವನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಭೂಷಣನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಕೌಠೆಮ್ಮದ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಭಮ್ಮಹ ಶಬ್ದವು ಬೇರೊಬ್ಬನ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತೋ ಕಕ್ಕಲನ ಬಿರುದಾಗಿತ್ತೋ ಎಂದು ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರು ಸಂಶಯಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ*. ಭಮ್ಮಹ ಶಬ್ದವು ಕೊಟ್ಟಿಗನ ಅಥವಾ ಕಕ್ಕಲನ ಬಿರುದಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕಕ್ಕಲನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ತೈಲಪನು ತಾನೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥನಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಕಯ್ಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಎಲ್ಲ ಸಾಮಂತರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಮುದಗಲ್ಲು ಕಾಳೆಗದಿಂದ ಓಡಿಹೋದ ಮಾರಸಿಂಹನು ತನ್ನ ಸೋದರಳಿಯನೂ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನೂ ಆದ ಇಂದ್ರನೆಂಬ ತರುಣನಿಗೆ ಬನವಾಸಿ(?)ಯಲ್ಲಿ ೪ನೆಯ ಇಂದ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ, ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಮಾಂಡಲಿಕರಿಗೆ ಪತ್ರ ಕಳಿಸಿದನು. ೯೭೩ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ತೈಲಪರಿಬ್ಬರೂ ತಾವು ಒಡೆಯರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಇಂದ್ರ ತೈಲಪರು 'ತಾ ಸಾರ್ವಭೌಮ,' 'ತಾ ಸಾರ್ವಭೌಮ' ಎಂದು ಗುದ್ದಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೨೫, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೨.

ವಾಗ, ಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ಮನಸ್ಸು ಹೊಯ್ದಾಡುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಮಾತ್ರೇ ಸರಿ. ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಅಪರಾಜಿತನೂ ಸೇವುಣದೇಶದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಭಿಲ್ಲಮನೂ ಮಾರಸಿಂಹನಂತೆ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳೂ ಎದೆಗಾರರೂ ಸಾಹಸಿಗಳೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಮ್ಮಡಿಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಕದಂಬಲಿಗೆಯ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಜಾತರಸನೂ ಕಿಸುಕಾಡು ಬೆಳ್ವೊಳಗಳ ಸಾಮಂತಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರಿಕೇಸರಿಯೂ ಎಡೆನಾಡು ಸಾಂತಲಿಗೆಗಳ ಮಹಾಸಾಮಂತರಾದ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಶಾಂತಿವರ್ಮರೂ ತೈಲಪನ ಪಕ್ಷಗಟ್ಟಿದರು. ಪಟ್ಟದ ಸಲುವಾಗಿ ಯುದ್ಧವು ಮತ್ತೆ ನಡೆಯಿತು.

ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ತೈಲಪನು ಎದೆಗಾರನೂ ಅನಲಸನೂ ಮೆಯ್ತುಂಬ ಎಚ್ಚರುಳ್ಳವನೂ ದೀರ್ಘದೃಷ್ಟಿಯುವನೂ ರಣಾಂಗಚತುರನೂ ಆದ್ದರಿಂದ, ಮಾರಸಿಂಹನಿಗೆ ಅಪರಾಜಿತಭಿಲ್ಲಮರಿಂದ ದಂಡಿನ ಸಾಹಾಯ್ಯವು ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಅವನನ್ನು ಮುರಿಬಡಿಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಜಾತರಸನಿಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕಳಿಸಿ, ಅರಿಕೇಸರಿ ಶಾಂತಿವರ್ಮರನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆಕೊಂಡು, ಬನವಾಸಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೊರಟನು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕದಂಬಲಿಗೆಯ ದಂಡು ಬಂದು ಕೂಡಿತು. ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅಪರಾಜಿತ ಭಿಲ್ಲಮರ ದಂಡುಗಳ ಬರುವನ್ನು ಎದುರುನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತ ಮಾರಸಿಂಹನು ಹೆದರಿದನು. ತೈಲಪನ ದೊಡ್ಡ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ಲುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೊಳೆದರೂ ಅವನು ತೈಲಪನಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗುವಷ್ಟು ಹೇಡಿಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು "ಬಂದುದು ಬರಲಿ" ಎಂದು ದೈವದ ಮೇಲೆ ಭಾರಹಾಕಿ, ಆದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಬೆಳಿಸಿಕೊಂಡು, ತೈಲಪನನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಬನವಾಸಿಯಿಂದ ಹೊರಟನು. ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ೨-೩ ಸಣ್ಣಕಾಳೆಗಗಳಾದ ಬಳಿಕ ಬನವಾಸಿ (?)ಯ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೊನೆಯ ಕಾಳೆಗವಾಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ದಂಡಿನವರು ಕಲಿತನದಿಂದ ಕಾದಿದರು. ಮಾರಸಿಂಹನಂತೂ ಜೀವದ ಹಂಗುದೊರೆದು ಎದುರಿಸಿದವರನ್ನು ತುಂಡರಿಸುತ್ತ ರಣಾಂಗಣ

ದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಇತ್ತಿಂದತ್ತ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಓಡಾಡಿದನು. ಅವನ ಸಂಬಿಗಸ್ತ ನಾದ ಬಾಯುಗನೆಂಬವನು ತನ್ನ ಒಡೆಯನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ತಾನು ರಣಾಂಗಣವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕಾದು ಮಡಿದನು*. ಮಕ್ಕಳ ಕಕ್ಕುಲತೆಯಿಂದ ಮಾರಸಿಂಹನು ರಣಾಂಗಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ ಬಂಕಾಪುರಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋದನು. ಬನವಾಸಿ ಪಟ್ಟಣವೂ ಪ್ರಾಂತವೂ ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ತೈಲಪನ ಕಯ್ಸೇರಿದವು (೯೭೩ ದಶಂಬರ). ಮುಂದೆ ತುಸು ದಿವಸದಲ್ಲೇ ಮಾರಸಿಂಹನು ಬಂಕಾಪುರದಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು (೯೭೪).

ಈ ಗೆಲವಿನಿಂದ ತನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಶತ್ರುವಾದ ಮಾರಸಿಂಹನ ಕಾಟವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಪ್ಪಿದರೂ ತೈಲಪನು ಉಬ್ಬಿ ಮೆಯ್ಮರೆತು ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಲಹರಣಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ದಂಡಿನವರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯು ದೊರೆತ ಕೂಡಲೆ, ಮಲೆತುನಿಂತು ಮಾರಸಿಂಹನ ಪಕ್ಷಗಟ್ಟಿದ ಅಪರಾಜಿತನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದನು. ಹನುಮಂತನ ಮುಂದೆ ಹಾರುವ ಗುಬ್ಬಿಯೇ ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ, ಮಾರಸಿಂಹನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ದಂಡಿನ ಮುಂದೆ ಕೊಂಕಣದ ದಂಡಿನ ಆಟ ಸಾಗುವ ಸಂಭವವೆಲ್ಲಿ? ಒಂದೆರಡು ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಕಾಳೆಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಜಯ ಹೊಂದಿದ ಅಪರಾಜಿತನಿಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಯಿತು. ಹಗೆತನವನ್ನು ಮುಂದರಿಸಿದರೆ, ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ಅವನ ಮನವರಿಕೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಅವನು ತೈಲಪನಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗಿ ಕಪ್ಪಗಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ, ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ತೈಲಪನು ಕಾರ್ಯಸಾಧಕನೂ ಧೂರ್ತನೂ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪರಾಜಿತನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಅವನಿಗಿದ್ದ ಸಾಮಂತಪದದಲ್ಲೇ ಅವನನ್ನಿರಿಸಿ ತಿರುಗಿ ಬಂದನು (೯೭೫?).

ಏಷ್ಟು ವ್ಯಾಪ ಅಷ್ಟು ತಾಪ ಎಂಬ ಗಾದೆಯೂ ಗೂಳಿ ಬಿದ್ದರೆ ಆಳಿಗೊಂದು ಕಲ್ಲೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯೂ ಓದುವವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು.

---

* ಕ. ಸಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೧, ಪು. ೮೮, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ.

ಈ ಎರಡೂ ಗಾದೆಗಳು ಒಂದೇ ಅನುಭವದ ಮಾತನ್ನು ಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತವಷ್ಟೇ. ಆಸ್ತಿಯು ಬೆಳೆದಂತೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಅಪಹರಿಸಲೆಣಿಸುವವರ ಸಂಖ್ಯೆಯಾದರೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಪರರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಬಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೊಂಚುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕರ್ತೃತ್ವಿಗಳು ಅಥವಾ ಕೆಡಕರು ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳ ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಏನಾದರೊಂದು ನೆವಸವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಸ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚರುಳ್ಳವರೂ ಎದೆಗಾರರೂ ಜನ ಧನ ಸಾಹಾಯ್ಯುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು. ಕರ್ಮ ಧರ್ಮ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಬದುಕುಳ್ಳವರಿಗೆ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಅತಿವಿಪತ್ತು ಒದಗಿದರೆ, ಗಟ್ಟಿಗರು ಅಥವಾ ದುಷ್ಟರು ಅವರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಹರಿದು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹರಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಎಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಅಷ್ಟು ಕುಸ್ತಿ ಎಂಬ ಅನುಭವದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು.

ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ದೊಡ್ಡ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೇ ಕುಸ್ತಿಯ ಆಸ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಲವಲವಿಕೆಯಿಂದ ೨ನೆಯ ತೈಲಪನು ಸಡ್ಡುಹೊಡೆದು ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತು, ವೀರನಾದ ಮಾರಸಿಂಹನನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು, ೪ನೆಯ ಇಂದ್ರನನ್ನು ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಸಿ, ಅಪರಾಜಿತನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ನಿಶ್ಚಿಂತನಾದೆನೆಂದು ಹಿಗ್ಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗಂಗವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹಗೆಯು ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಬಂತು. ೯೭೧ರಲ್ಲಿ ಪಾಂಚಾಲದೇವನೆಂಬವನು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕು **ಚೆಬ್ಬಿ** ಎಂಬ ಊರಿನ ಸುತ್ತಲಿದ್ದ ೩೦ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಮಾರಸಿಂಹನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನ ಸಣ್ಣ ಪಾಳೆಗಾರನಾಗಿದ್ದನೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವನು ಎದೆಗಾರನೂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯವನೂ ಪುಂಡನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾರಸಿಂಹನು ತೈಲಪನೊಡನೆ ಕಾದುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನ ನಾಡನ್ನು ತನ್ನ ಕಯ್ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತೈಲಪನ ಒಡೆತನವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಅವನ ಎದುರಾಳಿಯಾಗಿ ನಿಂತನು. ಆದಕಾರಣ ಅವನನ್ನು ಕುಗ್ಗಬಡಿಯುವದು ತೈಲಪನಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವನು ಶರಣುಬಂದ ಅಪರಾಜಿತ

ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪಾಂಚಾಲದೇವನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು. ತೈಲಪನನ್ನು ಎದುರಿಸುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದರಿಂದ ಪಾಂಚಾಲನು ಗುಡ್ಡಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಹಗೆಗಳಿಗೆ ಕಿರುಕುಳ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಕಟ್ಟಕಡೆಗೆ ಪಾಂಚಾಲನು ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಗುಪ್ತಚಾರರಿಂದ ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚಿ, ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ತೈಲಪನು ಅವನ ದಂಡನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದನು. ಆ ದಿವಸ ಆದ ರಕ್ತಪಾತವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ. ಕುರಿಯ ದಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ತೋಳವು ಹೊಕ್ಕಂತಾಯಿತು. ಪಾಂಚಾಲನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಚಾಳುಕ್ಯ ದಂಡಾಳುಗಳ ಕತ್ತಿ ಬರ್ಚಿಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾದರು. ಪಾಂಚಾಲನು ಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕುದರಿಂದ ತೈಲಪನು ಅವನ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನು. ಈ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಮಾರಸಿಂಹನ ನಾಡೆಲ್ಲ ತೈಲಪನ ವಶವಾಯಿತು (೯೭೭?).

ಕಿರೀಟಧಾರಿಯಾದ ತಲೆಯು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆಂಬ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರ ಗಾದೆಯು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದುದೇ ಸರಿ. ಕಕ್ಕಲ ಮಾರಸಿಂಹ ಅಪರಾಜಿತ ಪಾಂಚಾಲರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು, ಮೂಡಣ ತೆಂಕಣ ಪಡುವಣ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಶತ್ರುವಾದರೂ ತೈಲಪನು ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಾರಸಿಂಹನ ಪಕ್ಷಗಟ್ಟಿದ ಸೇವುಣದೇಶದ* ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಭಿಲ್ಲಮನು ಮಲೆತು ನಿಂತಿದ್ದನು. ತೈಲಪನು ಸೋಲಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಿದ ಮಾಳವೆಯ ಅರಸನಾದ ಮುಂಜನು ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ, ಅನ್ನ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕಿ, ತೈಲಪನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬರುವ ಜೋಡಣೆಯನ್ನು ಜೋರಿನಿಂದ ನಡಿಸಿದ್ದನು. ಆದಕಾರಣ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದ ಹೊರತು, ತಾನು ಇಷ್ಟು ದಿವಸ ಶ್ರಮಬಟ್ಟು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ತೈಲಪನಿಗೆ ದಕ್ಕುವಂತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಂದು, ತನಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ ಸುಲಿಗೆಯ

---

* ಅವರಂಗಾಬಾದ ನಾಸಿಕ ಖಾನದೇಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಸೇವುಣದೇಶವೆಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು.

ಹಣವನ್ನು ವೆಚ್ಚಮಾಡಿ ಹೊಸ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಸಾಕಷ್ಟು ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಪೂರೈಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಭಿಲ್ಲಮನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೊರಟನು (೯೭೮?). ಅವನಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯೂ, ಕಲಿತನವೂ, ಯುದ್ಧಚಾತುರ್ಯವೂ, ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೂ, ಔದಾರ್ಯವೂ ಸೇವುಣದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಭಿಲ್ಲಮನ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುತ್ತಿದ್ದವು. ತಾನು ಪಕ್ಷಗಟ್ಟಿದ ಇಂದ್ರ ಮಾರಸಿಂಹರು ಸೋತು ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದುದರಿಂದಲೂ, ಮಾಳವೆಯ ಮುಂಜನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತೈಲಪನೊಡನೆ ಕಾದುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲುದರಿಂದಲೂ ಗಾಳಿ ಗುದ್ದಿ ಮೆಯ್ನೋಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸುಮ್ಮನೇ ತೈಲಪನೊಡನೆ ಕಾದಿ ಕೆಡುವುದು ಜಾಣತನದ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಭಿಲ್ಲಮನಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಹೊಳೆದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತೈಲಪನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದಕೂಡಲೆ, ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ಹೊರಟು ತೈಲಪನಿಗೆ ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ, ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ತನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಮುತ್ಸದ್ದಿಯಾದ ತೈಲಪನು ತಾನು ಮುಂದೆ ಕಯ್ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾಳವೆಯ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಭಿಲ್ಲಮನಿಂದ ತನಗೆ ಸಾಹಾಯ್ಯವಾಗಬಹುದೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಂದು, ಅವನ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾನ್ಯಮಾಡಿ, ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಸಂಗಡ ಕರೆಕೊಂಡು ಮಾಳವೆಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು (೯೭೦?).

ತೈಲಪನು ಪಾಂಚಾಲದೇವನನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಭಿಲ್ಲಮನು ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಶರಣುಬಂದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಯಾವ ಸಾಧನವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತೈಲಪನ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯ ದಾರಿಯನ್ನು ವಾಚಕರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೇ ಸರಿ. ಆದರೂ, ಪಾಂಚಾಲನು ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಿ

ನಲ್ಪಟ್ಟನೆಂತಲೂ, ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ನಳದುರ್ಗದ ಹತ್ತಿರ ಭಿಲ್ಲಮನು ತೈಲಪನಿಗೆ ಶರಣುಬಂದನೆಂತಲೂ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.'

ಅತ್ತ ಮಾಳವೆಯ ಅರಸನಾದ ಮುಂಜನು ಕರ್ನಾಟಕ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗೋಸ್ಕರ ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು, ಉಬ್ಬಿನಿಂದ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನೇಮಾಡದ ಹತ್ತಿರ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯನ್ನೂ, ಭುಸಾವಳದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ತಾಪಿ ನದಿಯನ್ನೂ ದಾಟಿ, ಬುಲಢಾಣಾದಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ತೈಲಪನು ಇದ್ದ ನಳದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು. ಕೂಡಲೆ ತೈಲಪನು ಭಿಲ್ಲಮನನ್ನು ತನ್ನ ಸಂಗಡ ಕರೆಕೊಂಡು, ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಹೊರಟನು. ಗೋದಾವರಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪೈಠಣದ ಹತ್ತಿರ ಈಚೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ತೈಲಪನೂ, ಆಚೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮುಂಜನೂ ಪಾಳೆಯ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತರು. ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ ಗುಪ್ತಚಾರರು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮಾಳವೆಯರಿಗೂ ಮಾಳವೆಯರ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಚಾಳುಕ್ಯರಿಗೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ತರಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ತೈಲಪನು ಚದುರ ದಳವಾಯಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವ ಹವ್ಯಾಸವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿಟ್ಟು, ಹಗೆಗಳ ಆಗಮನವನ್ನು ಎದುರು ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತನು. ಮುಂಜನು ಉಲುಕೋಚಿಯಾದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ರುದ್ರಾದಿತ್ಯನು ಸರ್ವಥಾ ಬೇಡೆಂದು ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೆ, ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗಿ, ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತನು. ಮಾಳವೆಯರು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಬರುವಾಗ ಅವರೊಡನೆ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ಕಲಿಗಳು ತೈಲಪನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹಿಂದೆಗೆದರು. ಅವರು ಸೋತು ಓಡುತ್ತಾರೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳಗಾಗಿ ಮುಂಜನು ಮುಂದರಿಸಿದನು. ಕೂಡಲೆ ತೈಲಪನ ದಂಡಾಳುಗಳು ತಿರುಗಿ ನಿಂತು, ಬರ್ಚಿಯಿಂದ ಇರಿದು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಎಸೆದು, ಕತ್ತಿಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದು, ಮಾಳವೆಯರ ದಂಡನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಸಿದರು.

ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ ತೈಲಪನ ದಳವಾಯಿಯೊಬ್ಬನು ಅಡರಾಸಿಹೋಗಿ ಮುಂಜನನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ, ಅವನ ರಾಹುತನನ್ನು ಕೆಡವಿ, ಆನೆಯನ್ನು ಕೊಂದು, ಅವನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದೊಯ್ದು ತೈಲಪನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಆಗ ಮಾಳವೆಯರಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ಹಾಹಾಕಾರವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಅರಸು ಸೆರೆಸಿಕ್ಕುದನ್ನು ಕಂಡು, ಮಾಳವೆಯರ ಹುರುಪು ಅಳಿಯಿತು, ಧೈರ್ಯ ಕುಗ್ಗಿತು, ತಂತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆಯ ಆಲೋಚನೆಯು ಹೆಚ್ಚಿತು. ಕನ್ನಡಿಗರ ಅಬ್ಬರದ ಹೊಡತಕ್ಕೂ ಅವರ ಕಡುಕಡಿತಕ್ಕೂ ಹೆದರಿ ಹವ್ವಾರಿದ ಮಾಳವೆಯರು ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿ, ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಹೋದರು. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನಮ್ಮ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ತೈಲಪನ ಕೊರಳೊಳಗೆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಳು. ಈ ಕಾಳೆಗವು ಎಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವರೆಗೆ ಇದಕ್ಕೆ **ಗೋದಾವರಿ ಕಾಳೆಗ**ವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (೯೮೦ ?).

ಗೋದಾವರಿ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಪರಮಾರ ಮುಂಜನು ಸೆರೆಸಿಕ್ಕುದರಿಂದ ತೈಲಪನ ಹಿಗ್ಗು ಹಿಡಿಯಲಾರದಷ್ಟಾಯಿತು. ಈಗ ಅವನಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಾರೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಪೆರಮುಡಿ ಮಾರಸಿಂಹನು ಬನವಾಸಿಯ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಬಂಕಾಪುರಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ತನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಹಳೆ ಮಾತಾಗಿತ್ತು. ಅಪರಾಜಿತ ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಭಿಲ್ಲಮರು ಶರಣಾಗತರಾಗಿದ್ದರು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಹಿರಿಯ ಕಡುಹಗೆಯಾದ ಮುಂಜನಂತೂ ಅವನ ಹಸ್ತಗತನಾಗಿದ್ದನು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೆಲ್ಲ ಅವನ ಕಯ್ಸೇರಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವನ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಈ ವರೆಗೆ ದೊರೆತ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಬಾರದೆ, ಅವನು ಗೋದಾವರಿಯನ್ನು ದಾಟಿ, ತನ್ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪೂರ್ವಜನಾದ ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಸಿಯಂತೆ ನರ್ಮದಾನದಿಯ ವರೆಗೆ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಜಾಲನಾ ಅಕೋಲಾ ವರ್‍ಹಾಡ ನಾಗಪುರ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ತವರುಮನೆಯ ಊರಾದ

ತ್ರಿಪುರಕ್ಕೆ* ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ನಿಂತು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು, ಮುಂದೆ ಉತ್ಕಲ (ಒರಿಸಾ) ಪ್ರಾಂತದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸು ಅವನಿಗೆ ಶರಣುಬಂದು ಸ್ನೇಹದ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಸುಪ್ರೀತನಾದ ತೈಲಪನು ತನ್ನ ವಿಜಯ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮರಳಿ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಬಂದನು (೯೮೩?).

ಪರಮಾರ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮುಂಜನು ಗೋದಾವರಿಯ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ತೈಲಪನು ಅವನನ್ನು ಕಾವಲಲ್ಲಿರಿಸಿದರೂ ಕೆಲಕಾಲ ಬಹುಮಾನದಿಂದ ನಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಈ ಬಹುಮಾನವು ತೈಲಪನಿಗೆ ಭೂಷಣವಾದರೂ ಮುಂಜನಿಗೆ ತೋಷಣವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹುಟ್ಟ ಹಕ್ಕಲ್ಲವೇ? ಅದು ಹೋದರೆ ಸರ್ವಸ್ವವು ಹೋದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಸೆರೆಸಿಕ್ಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಆಟ ನೋಟಗಳು ಸೊಗಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಗಳು ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅನ್ನಪಾನಗಳು ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ†. ಮುಂಜನಂತೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಅರಸಾಗಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ತೈಲಪನು ತೋರಿಸಿದ ಔದಾರ್ಯವೂ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಆದರಾತಿಥ್ಯವೂ ಸೇರಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಕಾವಲಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಗೆ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಟಿಯತೊಡಗಿತು. ಒಮ್ಮೆ ಕಾವಲಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವು ಗೊತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಬಂದಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಾಯಿತು. ಸೆರೆಯು ಬಿಗಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಕಾವಲು ಅಸಹ್ಯವಾಯಿತು, ಮತ್ತು ಬಂಧಮುಕ್ತತೆಯ ಬಯಲಾಸೆಯು ಬೆಳೆಯಿತು. ಮುಂಜನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಓಡಿಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಲು,

---

* ಇದು ಚೇದಿ ದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿಯು. ಇದಕ್ಕೆ ಈಗ ತೇವೂರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದೊಳಗೆ ಜಬ್ಬಲಪುರದ ಹತ್ತಿರ ಇರುತ್ತದೆ.

† ಯದ್ಯತ್ಪರವಶಂ ದುಃಖಮ್ ಯದ್ಯದಾತ್ಮವಶಂ ಸುಖಮ್ ॥ ಮನುಸ್ಮೃತಿ.

ತೈಲಪನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು, ಅವನನ್ನು ದಿನಾಲು ಮನೆಮನೆಗೆ ಭಿಕ್ಷ ಬೇಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ, ಕೊನೆಗೆ ಕ್ರೂರತನದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು. ಅವನನ್ನು ಸೇವುಣದೇಶದ ಯಾದವ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಭಿಲ್ಲಮನೇ ಸೋಲಿಸಿದ ನೆಂದು ಸಂಗಮನೇರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ಈ ಕೊಲೆಯಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮಾಳವೆಯರ ನಡುವಿದ್ದ ಹಗೆ ತನವು ಹೆಚ್ಚಿ, ಅವರಿಬ್ಬರು ಬಹು ಕಾಲ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಗುದ್ದಿಯಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ದ್ವೇಷದಿಂದ ದ್ವೇಷವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಅದು ಎಂದೂ ಕಡಮೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಕೊಲೆಯು ಎಂದು ಎಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

ತನ್ನ ವಿಜಯ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಬಳಿಕ ತೈಲಪನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದು, ತಾನು ದೊರಕಿಸಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಪುಂಡ ಬಂಡು ಗಾರರನ್ನು ದಂಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಮಲೆತು ನಿಂತ ಮಾಂಡಲಿಕರನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಜೆಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಉಳಿದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ೧೧ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ ಗಳ ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತೈಲಪನು ಚೇದಿ, ಉತ್ಕಲ, ಚೋಳ, ನೇಪಾಳ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಅವನು ಚೇದಿ ಉತ್ಕಲ ಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಸಂಭವನೀಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತೇನೆ. ಅವನು ಚೋಳ ಅರಸನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವನೊಡನೆ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವನು ನೇಪಾಳ ನಾಡನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಅಸಂಭವನೀಯವಾದ್ದರಿಂದ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಆ ವರ್ಣನೆಯು ಬರಹಗಾರರ ಕಯ್ಗುಂಟೆಂದು ಹೇಳ ಬಹುದು*.

ತೈಲಪನು ಗುಜರಾಥ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಒಳಸುಗ್ಗಿ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಕಯ್ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬಾದಾಮಿ

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೩೧.

ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶದ **ಮೂಲರಾಜನೆಂಬವನು** ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ **ಅನ್ಹಿಲ್ವಾಡ**ದಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ೯೬೧ರಿಂದ ೯೯೬ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ೪೦೦ ವರ್ಷ ಅವನ ವಂಶಜರು ಅಲ್ಲೇ ಆಳಿದ ರೆಂತಲೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ೯೭೫ರ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ **ಬಾರಪ್ಪನೆಂಬ** ಒಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯನು ಲಾಟಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಹಿಡಕೊಂಡ ನೆಂತಲೂ ಅವನ ವಂಶಜರು ೧೦೫೧ರ ವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಆಳಿದರೆಂತಲೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಬಾರಪ್ಪನು ಯಾರೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕೀರ್ತಿಕೌಮುದಿಯೆಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಾರಪ್ಪನು ಲಾಟಪ್ರಾಂತದ ಒಡೆಯನ ದಳವಾಯಿಯಾಗಿದ್ದ ನೆಂದು ಬರೆದುದರಿಂದ ತೈಲಪನು ಲಾಟಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಗೆದ್ದಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾರಪ್ಪನು ತೈಲಪನ ದಳವಾಯಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ*. ಅವನು ಮೂಲರಾಜನ ವಂಶಜನೇ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೆಬೇಕೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ†. ಅವನು ಕನೋಜದ ಅರಸನ ದಳವಾಯಿ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾರಪ್ಪನು ಯಾರಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ವಾದ ಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವೇ ಸರಿ.

ತೈಲಪನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಇಡಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ೧೦೦೮ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಖಾರೆಪಾಟ ಣದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತೈಲಪನ ಮಗನಾದ ಇರಿವಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು **ರಟ್ಟಪಾತಿಯ** ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಚೋಳರ ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ **ರಟ್ಟಪಾಡಿ ಏಳೂವರೆ ಲಕ್ಷವನ್ನು** ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಆಳು ತ್ತಿದ್ದರೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದೆ. ತೈಲಪನ ಹಿಂದಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಕುಂತಳದೇಶದ ಒಡೆಯರಾಗಿದ್ದ ರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕುಂತಳನಾಡು ಯಾವುದಾ ಗಿತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವು ಎಷ್ಟಿತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಇದಕ್ಕೆ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೧೩.

† ಸದರ ಪು. ೪೩೦.

ಈ ಹೆಸರು ಏಕೆ ಬಂದುದೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಪೌರಾಣಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಹಾಸನು ಕುಂತಳನಾಡಿನ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಕುಂತಳಪುರ ಅಥವಾ ಕುಂತಳನಗರವು ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ*. ಮುಂದೆ ನಂದ ಮೌರ್ಯ ಸಾತವಾಹನ ಕದಂಬರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂತಳನಾಡಿನ ಹೆಸರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದರ ವಿಸ್ತಾರದ ವರ್ಣನೆಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರಾಹಮಿಹಿರನ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂತಳದೇಶದ ಹೆಸರಿರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಸುಮಾರಿನ ಅಜಂತೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅದರ ಹೆಸರುಂಟು. ಅಜಂತೆಯು ಕುಂತಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತೆಂದು ಜನರಲ ಕನಿಂಗ್ಹ್ಯಾಮರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವೇ ಕುಂತಳದೇಶವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುವುದೇನೆಂದರೆ:—

ಎಲ್ಲ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಈ ಕುಂತಳನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದವು. ಇದರ ತೆಂಕಲಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬನವಾಸಿಯೂ, ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಳಗಾವೆ ಹರಿಹರ ಎಂಬ ಊರುಗಳೂ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಂಪೆ ಅಥವಾ ವಿಜಯನಗರೆಂಬ ಊರೂ ಇದ್ದವು. ಇದರ ಬಡಗಲಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಾನಗಲ್ಲು, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ, ಲಕ್ಕುಂಡಿ, ಗದಗು, ಈ ಊರುಗಳೂ, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಳಗಾವಿ, ಸವದತ್ತಿ, ಮನೋಳಿ, ಕೊಣ್ಣೂರು ಎಂಬ ಊರುಗಳೂ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು, ಅಯ್ಹೊಳೆ, ವಿಜಾಪೂರ ಎಂಬ ಊರುಗಳೂ, ಸಾಂಗಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ತೇರದಾಳ ಎಂಬ ಊರೂ, ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕಲ್ಯಾಣವೂ ಇದ್ದವು. ಈ ಕುಂತಳನಾಡಿನ ಮುಖ್ಯ ವಿಭಾಗಗಳಾವವೆಂದರೆ: ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦, ಹಾನಗಲ್ಲ ೫೦೦, ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦, ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦, ಕುಂಡಿ ೩,೦೦೦, ವೇಣುಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಬೆಳಗಾವಿ ೭೦, ತೊರಗಲ್ಲ ೬,೦೦೦, ಬಾದಾಮಿಯ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಳವಾಡಿ ೩೦೦, ಕಿಸುಕಾಡ ೭೦,

* ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತ, ಸಂಧಿ ೨೮, ಶ್ಲೋಕ ೬, ೧೧, ೧೬.

ಬಾಗಡಿಗೆ ಅಥವಾ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ೭೦, ವಿಜಾಪುರದ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವಾದ ತರಡವಾಡಿ ೧,೦೦೦.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಂತ ಮಹಾಸಾಮಂತರು ತೈಲಪನ ಅಧಿರಾಜ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಕುಂತಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರಟ್ಟವಂಶದ ೧ನೆಯ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೂ, ಸೌದತ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅದೇ ವಂಶದ ಶಾಂತಿವರ್ಮನೂ, ಬನವಾಸಿ, ಸಾಂತಲಿಗೆ, ಕಿಸುಕಾಡಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಭೀಮರಸನೂ, ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿಲ್ಹಾರ ವಂಶದ ಅಪರಾಜಿತನೂ, ಸೇವುಣದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಯಾದವ ವಂಶದ ೨ನೆಯ ಭಿಲ್ಲಮನೂ ತೈಲಪನ ಮಾಂಡಲಿಕರಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಅವರವರ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬನವಾಸಿಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಭೀಮರಸನು ತೈಲಪನ ಅಂಕಕಾರ (ಬಲಗಯ್ಯ) ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ತಾಲಗುಂದದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇವನ ಹೆಸರಿಗೆ ಅರಸು ಶಬ್ದವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇವನು ತೈಲಪನ ಬಲಗಯ್ಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇವನು ಆದಿಪಂಪನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ೨ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯಾಗಲಿ ಅವನ ಮಗನಾಗಲಿ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆದಿಪಂಪನು ತನ್ನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ದೇಶವನ್ನು ೩ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ*. ಆದಕಾರಣ ಅವನು ತನ್ನ ಯಜಮಾನನ ಅಥವಾ ಅವನ ಮಗನೊಡನೆ ಕೆಲಕಾಲ ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

ತೈಲಪನಿಗೆ ತೈಲಪ್ಪ, ತೈಲಪಯ್ಯ, ೨ನೆಯ ತೈಲಪ, ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲಪ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದವು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ವಂಶದ ಜಾಕಬ್ಬೆ ಅಥವಾ ಜಾಕಲ ಮಹಾದೇವಿಯು ಇವನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ಅವಳಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಹಿರಿಮಗನ ಹೆಸರು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ, ಕಿರಿಮಗನ

* ಪಂಪ ಭಾರತ, ಆ. ೪, ಪದ್ಯ ೨೮, ೨೯, ೩೦.

ಹೆಸರು ದಶವರ್ಮ ಅಥವಾ ಯಶೋವರ್ಮ. ಇವನು ೯೯೬ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು.

ತೈಲಪನ ಸ್ವಂತ ಶಾಸನಗಳಾವವೂ ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇವನ ಸಾಮಂತರು ಕೊರೆಯಿಸಿದ ೪ ಶಾಸನಗಳು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅವಾವವೆಂದರೆ:—

೧. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಸೊಗಲದ ಶಾಸನ. ಕುಂಡಿನಾಡಿನ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ೧ನೆಯ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ಶಕ ೯೦೨ನೆಯ ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರ ಆಷಾಢಮಾಸದಲ್ಲಿ (೯೮೦ ಜೂನ, ಜುಲೈಯಲ್ಲಿ) ಈ ಶಿಲಾಲೇಖವನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿದನು.

೨. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಸೌದತ್ತಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಸೌದತ್ತಿ ನಾಡಿನ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಶಾಂತಿವರ್ಮನು ಶಕ ೯೦೨ನೆಯ ಮಾಘಮಾಸದಲ್ಲಿ (೯೮೧ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ) ಈ ಶಿಲಾಲೇಖವನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿದನು.

೩. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ನೀಲಗುಂದ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಇದು ಶಕ ೯೦೪ನೆಯ ಭಾದ್ರಪದಮಾಸದಲ್ಲಿ (೯೮೨ ಅಗಸ್ಟ) ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

೪. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ತಾಲಗುಂದ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೯೧೯ನೆಯ ವೈಶಾಖ ಅಥವಾ ಆಶ್ವಯುಜಮಾಸ (೯೯೭ ಮೇ ಅಥವಾ ಅಕ್ಟೋಬರ)ದಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ, ಸಾಂತಲಿಗೆ, ಕಿಸುಕಾಡು ಈ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಭೀಮರಸನು ಇದನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿದನು.

೨ನೆಯ ತೈಲಪನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯಾದ **ರನ್ನ**ನನ್ನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅವನನ್ನು ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ರನ್ನನು ತನ್ನ ಗದಾಯುದ್ಧ, ೧ನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ, ೩೭ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ:—

ಪಡೆಯೆಡೆಯ ಕಡೆಯ ಬಡವ।
ರ್ಕುಡೆ ಪಡೆದರೊ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳ್ತೈಲಪನೊಳ್ ॥

ಪಡೆದಂ ಮಹಿಮೋನ್ನತಿಯಂ।
ಪಡೆದಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರಂ ರನ್ನಂ ॥ ೩೭ ॥

ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲಪನು ಕರಹಾಟ ಕೊಂಕಣಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಪಲ್ಲಿಕೋಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನೆಂತಲೂ, ಭದ್ರುಕನನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನೆಂತಲೂ, ಕ್ರಕಲಿಕರಾಜ ಅಕಲಂಕರಾಮರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಪಾಂಚಾಳ, ಗುರ್ಜರ, ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಗೆದ್ದನೆಂತಲೂ ರನ್ನನು ತನ್ನ ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ*. ಪಲ್ಲಿಕೋಟೆಯು ಯಾವುದೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಭದ್ರುಕ ಮುಂತಾದವರು ಯಾರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ತೈಲಪ ಸತ್ತಿಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶದೊಳಗೆ "ನುಡಿದು ಪುಸಿವುದುಂ, ಆಡಿ ಅಳುಪುವುದುಂ, ಕೂಡಿ ತಪ್ಪುವುದುಂ, ಬೇಡಿದರ್ಗಿಲ್ಲೆಂಬುದುಂ, ಕಾದಿ ಸೋಲ್ಪುದುಂ, ಪೆರವೆಣ್ಣಂ ಪಿಡಿಸುವುದುಂ, ಕನಸಿನೊಳಪ್ಪೊಡಮಿಲ್ಲಂ" ಎಂದು ಕವಿ ರನ್ನನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

೨. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಅಥವಾ ಸತ್ತಿಗ

(೯೯೭–೧೦೦೮)

ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲಪನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿಮಗನಾದ **ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ** ಅಥವಾ **ಸತ್ತಿಗ** ಎಂಬವನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೯೯೭). ಇವನಿಗೆ ಅಕಲಂಕಚರಿತ್ರ, ಇರಿವಬೆಡಂಗ (ಹಗೆಗಳನ್ನು ಇರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕೃತಿಯುಳ್ಳವನು) ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ರನ್ನನು ಇವನು ಯಾರ ಮಗನೆಂಬುದನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ, ಇವನನ್ನು ಪಂಚಪಾಂಡವರೊಳಗೆ ಭೀಮನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಗದಾಯುದ್ಧವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾನೆ:—

ಸಂಗರ ರಂಗದೊಳಿಱಿವಬೆ।
ಡಂಗವೆಸರ್ವೆಗಱಿ ನೆಗೞ್ದ ಸಂಗರಮಂ ತೋ ॥

---

*ಗದಾಯುದ್ಧ, ೨ ನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ, ಪು. ೨೨–೨೩.

ರ್ಣಂ ಗಡ ನೆಗಟಿರ್ದ್ದಹವಮ।
ಲ್ಲಂಗಂ ಜಾಕವ್ವೆದೇವಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದುದಂ ॥

ಕವಿ ರನ್ನನು ಸತ್ತಿಗನನ್ನು ಭೀಮನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದು ಕವಿತಾ ಚಾತುರ್ಯವೇ ಹೊರತು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತಿಗನಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನನ ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅವನು ಭೀಮನಂತಹ ಯಾವ ಸಾಹಸ ಕೃತ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ಕಂಚಿಯ ಅರಸನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಿದನೇ ಹೊರತು, ಬೇರೆ ಯಾವ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕಯ್ಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಯಾವ ಹೊಸ ನಾಡನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ತಂದೆಯು ಮಾಡಿದ ದಂಡ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿರಬಹುದು. ಮುಂದೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ತಂದೆ ದೊರಕಿಸಿದ ರಾಜ್ಯ ವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡನೇ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೆಳಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೂ ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವ ಅರಸರಿಗೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಜಗಳ ನಡೆದಿತ್ತೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ*. ಈಗ ಪಲ್ಲವರ ಬದಲು ಚೋಳರು ಕಂಚಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ **ಕೋರಾಜ ರಾಜರಾಜ ಕೇಸರಿವರ್ಮ**ನೆಂಬ ಬಲಿಷ್ಠ ಅರಸನು ಚೋಳನಾಡಿನ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ತನ್ನ ದಂಡಿನ ಶಕ್ತಿಯ ಕೊಬ್ಬಿನಿಂದಲೋ, ಚಾಳುಕ್ಯರಿಗೂ ಕಂಚಿಯ ಅರಸರಿಗೂ ಮೊದಲಿದ್ದ ಹಗೆತನದ ನೆನಪಿನಿಂದಲೋ ಸತ್ತಿಗನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿ ದನು (೧೦೦೬?). ಇವನು ೯,೦೦,೦೦೦ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಸತ್ತಿಗನ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು ಊರುಗಳನ್ನು ಸುಲಿದು, ಹೆಂಗಸರನ್ನೂ ಹುಡುಗರನ್ನೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ, ಹರೆಯದ ಹುಡುಗಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಜಾತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸ ತೊಡಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸತ್ತಿಗನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು, ತಾನೇ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ, **ತಾ(ತೋ?)ವರೆಯಗಟ್ಟ**ವೆಂಬಲ್ಲಿ ಚೋಳರ ದಂಡಿನ

---

* ಕ. ಸಾ., ಸಂ. ೧೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೬೩.

ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಕಲಿತನದಿಂದ ಕಾದಿ, ಚೋಳರನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸಿ, ಅವರ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಸುಲಿದು, ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವ ವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ತನಗೆ ಸುಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಹೇರಳ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೇರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಬಂದನು (೧೦೦೮?). ಈ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಚೋಳರ ಕಾಟವು ಕಡಮೆಯಾಯಿತು.

ಚೋಳರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಿ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಸತ್ತಿಗನು ಬಹಳ ದಿವಸ ಬಾಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ೧೦೦೯ ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು. ಅಂಬಿಕಾ ಎಂಬ ವಳು ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಆಗಿದ್ದಳೆಂದು ಮ॥ ರಾಯಿಸಸಾಹೇಬರು ತಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಬರಹಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಆಧಾರವನ್ನಾಗಲಿ ಆಕೆಯು ಯಾವ ಮನೆತನದವಳಾ ಗಿದ್ದಳೆಂಬುದಾಗಲಿ ಅವರು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರೂ ಕೊಟ್ಟ ವಂಶಾವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಬಿಕೆಯ ಹೆಸರು ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವೇ ಸರಿ.

ಡಾಕ್ಟರ ದ್ವಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಸತ್ತಿಗನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಳು. ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಹುಣಸೂರು ತಾಲೂಕು ಕುಡುಕೂರು ಗ್ರಾಮದ ಬಸವೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ಬಳಿ ನೆಟ್ಟ ವೀರಗಲ್ಲಿ ನಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಬರಹವಿರುತ್ತದೆ*:—

ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಕ ವರ್ಷ ೯೧೯ನೆಯ ಹೇಮಳಂ
ಬಿ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಳುಕ ಪೆರ್ಮಾನಡಿ ದೇ
ವರು ತತ್ಪುತ್ರಿಪಂಪಾದೇವಿಯರ ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯದಂದು......

ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ಪಂಪಾದೇವಿಯು ಹುಣಸೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳೆಂತಲೂ, ಆಕೆಯು ಸತ್ತಿಗನ ಮಗಳಾಗಿರಬಹುದೆಂತಲೂ ರಾಯಿಸಸಾಹೇಬರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ†. ಪಂಪಾದೇವಿಯು ಹುಣ ಸೂರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಳಿದ್ದು ನಿಜವಾಗಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ

* ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೪, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೪೪.

† ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪು. ೭೩.

ಸತ್ತಿಗನ ತಮ್ಮನ ಮಗಳಾದ ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯು ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಹುನಗುಂದ ತಾಲೂಕು ಅರಸಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಳಿದ್ದು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಗತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ತಿಗನಿಗೆ 'ಚಾಳುಕ ಪೆರ್ಮಾನಡಿ' ಎಂಬದೊಂದು ಬಿರುದಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಆಧಾರವು ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದು ಸಿಗುವ ವರೆಗೆ ಈ ಊಹೆಯು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವೇ ಸರಿ. ಸತ್ತಿಗನ ಮಗಳು **ಇರಿವನೋಲಂಬಾ**ಧಿರಾಜನೆಂಬ ಪಲ್ಲವ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*.

ಸತ್ತಿಗನಿಗೆ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟ ಭಾಂಡಾರಕರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ **ಕುಂದಮರ**ಸೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಅವನು ೧೦೧೨ರಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿಯ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ಬಲಿಪುರ ಅಥವಾ ಬಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂತಲೂ ಮಿ|| ರಾಯಿಸಸಾಹೇಬರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಶಿವಮೊಗ್ಗೆ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಿಕಾರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ೨೮೭, ೧೨೫ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಬರಹಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೨೮೭ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನ

೨.................................ಶ್ರೀಮ

೩. ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವ ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾದಿ ವ್ರಿದ್ಧಿಪ್ರವರ್ಧಮಾನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕ

೪. ತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ || ಶ್ರೀಮದಿರಿವಬೆಡಂಗದೇವರ ಮಗ ಶ್ರೀಮತು ಕುಂದಮರಸಂ

೫. ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಂ ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಸಿರ ಮುಮಂ ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂದಾ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೩೪.

೬. ಉತ್ತ್ರಮಿರೆ ಸಕವರ್ಷ ೯೩೩ನೆಯ ಪರಿಧಾವಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಸುದ್ಧ ೧೩ ಸೋಮವಾರದಂದು.

೧೨೫ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನ

೧೬. ಜಗಕ್ಕೆಸೆದಿರೆ ಸಿಂಘವಿಷ್ಟರಮನೇಱಿದನಾ ಜಯಸಿಂಘ ವಲ್ಲಭಂ॥........

೧೭, ೧೮. ....॥ ತತು ಪಾದಪದ್ಮೋ

೧೯. ಪಜೀವಿ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಧಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ಬನವಾಸಿ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಚಾಮುಂಡಾಲಬ್ಧವರ ಪ್ರ

೨೦. ಸಾದಂ..............................

೨೧, ೨೨. ....ವೈರಿಘ ರ

೨೩. ಟ್ಟಂ ಮಂಡಳಿಕ ಲಲಾಟಪಟ್ಟಂ ಸತ್ತ್ರಿಗನ ಚಟ್ಟಂ ಶ್ರೀಮದಿಱಿವಬೆಡಂಗದೇವರ ಮಗಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ಕುಂದಮರಸರು ಬನ

೨೪. ವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾರ್ಸಿರಮುಮಂ ಸಾಂತಳಿ ಸಾಸಿರಮುಮಂ ಹಯ್ವಿಯುಯ್ನೂಱುಮನುಭಯ ಸಾಮ್ಯದಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮು

೨೫. ದ್ರ ಪರ್ಯ್ಯಂತಂಬರಂ ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ಬಲಿಪುರದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತ್ರಮಿರ್ದು ಶಕವರ್ಷ ೯೪೧ ನೆಯ ಸಿದ್ಧಾ

೨೬. ರ್ತ್ಥಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಶುದ್ಧ ಬಿದಿಗೆ ಆದಿತ್ಯವಾರದಂದಿ ಸುತ್ತ್ರರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಪರ್ಬ ನಿಮಿತ್ತ್ರದಿಂ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ನಂದಿ

೨೭. ಕೇಶ್ವರದೇವರ ದೇವಾಲ್ಯಕ್ಕಂ ಜೀರ್ಣ್ನೋದ್ಧಾರಂ ಮಾಡಿ ....

ಇವೆರಡೂ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನಗಳಾಗಿರದೆ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಾಗಿರುತ್ತ್ರವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವು ಕೃತಕ ಅಥವಾ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಸಂಶಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲ ನಿರ್ದೇಶವು

ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿಯೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ, ಇಬೀವಜೆಡಂಗ ದೇವರ ಮಗ ಕುಂದಮರಸೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಸತ್ತಿಗನಿಗೆ ಕುಂದಮರಸೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಗಂಡುಮಗನಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಇವನು ೧೦೧೨, ೧೦೧೯ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಸತ್ತಿಗನು ಸತ್ಯಾಗ ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಸತ್ತಿಗನಿಗೆ ಕುಂದಮರಸೆಂಬ ಹರೆಯದ ಗಂಡುಮಗನು ಇದ್ದರೂ ಅವನು ಏನು ಕಾರಣ ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅವನು ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಸಿಯಂತೆ ಅಲ್ಪವಯಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ತಿಗನ ತಮ್ಮನ ಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾ ದಿತ್ಯನು ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದ ಕುಂದಮರಸನೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಬಂದಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ತಾನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟಾದರೂ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಕುಂದಮರಸನು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ತನ್ನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೇ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ (೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ೧೦೦೯ರಿಂದ ೧೦೧೮), ಜಯಸಿಂಘ (೧೦೧೮-೧೦೪೨) ಇವರಿಬ್ಬರು ತನ್ನ ಒಡೆಯರಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮರೆಂದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತೃವ್ಯಸುತೋಲ್ಲಂಘನಮಾಡಿ ವಿಕ್ರ ಮಾದಿತ್ಯ ಜಯಸಿಂಹರು ಪಟ್ಟವೇರಿದರೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಕುಂದಮರಸನ ಜನನದಲ್ಲೇ ಯಾವುದೋ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ವಾಗದ ದೋಷವಿತ್ತೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಡಾಕ್ಟರ ದ್ವಯರು ತಾವು ಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶಾವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿಗನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಮೆ॥ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಕೊಟ್ಟ ಅಂಜಿಕೆಯ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ 'ದೇವಿ,' 'ಅಂಬಾ' ಮುಂತಾದ ಸನ್ಮಾನಾರ್ಥ ಶಬ್ದಗಳು ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಆಕೆಯು ಮದುವೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗದೆ, ಬಂಗಾರದವಳಾಗಿದ್ದಳೆಂತಲೂ, ಆಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕುಂದಮರಸನು

ಸತ್ತಿಗನ ಪ್ರೀತಿಯ ಮಗ (ಸತ್ತಿಗನ ಚಟ್ಟಂ)ನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಊಹಿಸ ಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಸತ್ತಿಗನ ಕಾಲದ ೧೦ ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅವಾವ ವೆಂದರೆ:—

೧. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗದಗ ಊರಿನ ತ್ರಿಕುಟೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಬೆಳ್ವೊಳ ೩೦೦*, ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦, ಕುಂದೂರು ೫೦೦, ಕುಕ್ಕನೂರು ೩೦ ಇವುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಾ ಸಾಮಂತನಾದ ಸೋಭನರಸನು ಶಕ ೯೨೪ನೆಯ ಶುಭಕೃತು ಸಂವತ್ಸರ ಚೈತ್ರಮಾಸ(೧೦೦೨ ಮಾರ್ಚ ಎಪ್ರಿಲ)ದಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಲಾ ಲೇಖವನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿದನು.

೨. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ತುಂಬಿಗೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೯೨೬ ನೆಯ ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರ(೧೦೦೪–೫)ದಲ್ಲಿ ಈ ಲೇಖವು ಕೊರೆಯಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

೩, ೪. ನಿಜಾಮ ಇಲಾಖೆ ಕುಕ್ಕನೂರು, ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಎಳವಾಳ ಈ ಊರುಗಳ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು. ಇವು ಬಹಳವಾಗಿ ಸವೆದುದರಿಂದ ಶಕ ೯೨೦–೯೨೯ರೊಳಗೆ ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದುವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೫. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನೇಶ್ವರದ ಶಾಸನ. ೨ನೆಯ ತೈಲಪನ ಅಂಕಕಾರನೂ ಮಹಾಸಾಮಂತನೂ ಆದ ಭೀಮರಾಜನು ಬನವಾಸಿ, ಸಾಂತಲಿಗೆ, ಕಿಸುಕಾಡಗಳನ್ನಾಳುವಾಗ ಶಕ ೯೨೭ ನೆಯ ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರ (೧೦೦೫–೬)ದಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಕೊರೆ ಯಿಸಿದನು.

೬. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹೊಟ್ಟೂರು. ಇದು ಶಕ ೯೨೯ನೆಯ ಪ್ಲವಂಗ ಸಂವತ್ಸರ(೧೦೦೭–೮)ದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

---

* ಬೆಳ್ವೊಳದೊಳಗೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗದಗು, ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ, ಕೊರ್ತಕೋಟೆ, ನರಗುಂದ ಈ ಊರುಗಳೂ, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೂಲಿಯೂ, ನಿಜಾಮ ಇಲಾಖೆಯ ಕುಕ್ಕನೂರೂ ಸೇರಿದ್ದವು.

೭. ರತ್ನಾಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಖಾರೆಪಾಟಣದ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನ. ದಕ್ಷಿಣ ಕೊಂಕಣದ ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಮಂಡಲಿಕನಾದ ರಟ್ಟರಾಜನೆಂಬವನು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು ರಟ್ಟಪಾಟಿಯನ್ನಾಳುವಾಗ ಶಕ ೯೩೦ ನೆಯ ಕೀಲಕ ಸಂವತ್ಸರ ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸ(೧೦೦೮ ಜೂನ)ದಲ್ಲಿ ಈ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

೮. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಮುನವಳ್ಳಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೯೩೦ ನೆಯ ಕೀಲಕ ಸಂವತ್ಸರ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಲಾಲೇಖವು ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

೯. ಅಹಮ್ಮದನಗರ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಂಗಮನೇರದ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನ. ಶಕ ೯೨೨ ನೆಯ ಶಾರ್ವರಿ ಸಂವತ್ಸರ ಭಾದ್ರಪದಮಾಸ(೧೦೦೦ ಸಪ್ಟಂಬರ)ದಲ್ಲಿ ಸೇವುಣದೇಶದ ೨ ನೆಯ ಭಿಲ್ಲಮನು, ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ಹೆಸರನ್ನಾಗಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜನ ಹೆಸರನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ.

೧೦. ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಕುಡುಕೂರು ಗ್ರಾಮದ ವೀರಗಲ್ಲು. ಇದನ್ನು ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತೇವೆ.

೩. ಐದನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ

(೧೦೦೯–೧೦೧೪)

ಸತ್ತಿಗನಿಗೆ ಔರಸಪುತ್ರರು ಇಲ್ಲುದರಿಂದ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ದಶವರ್ಮ ಅಥವಾ ಯಶೋವರ್ಮ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಭಾಗಲದೇವಿ ಇವರ ಹಿರಿಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ೫ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೧೦೦೯). ಇವನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ **ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ**ನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಇವನು ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಕಾಲವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದರೂ ಇವನ ಆಳಿಕೆಯು ಮುಗಿದ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿ

ಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ತಾವು ಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇವನು ೨–೩ ವರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಅಂದರೆ ೧೦೧೧ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರ ಕರರು ಇವನು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಆಳಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ತಾವು ಕೊಟ್ಟ ವಂಶಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇವನು ೧೦೧೮ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮಿ॥ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಡಾ॥ ಕಿಲ್ಹಾರ್ನರು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳಿಕೆಯು ಎಂದು ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಬರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಡಾ॥ ಎ. ವೆಂಕಟ ಸುಬ್ಬಯ್ಯರು ತಾವು ಹೊಸತಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರಸುಮನೆ ತನಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇವನು ೧೦೧೪ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿ ಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಶಾಸನ ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಒಂದ ಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವೇ ಸರಿ. ಇವನು ಶಕ ೯೩೫ ಅಂದರೆ ಇಸ್ವಿ ೧೦೧೩–೧೦೧೪ರಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿ ದ್ದನೆಂದು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊಸ ಶೋಧ ಆಗುವವರೆಗೆ ೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ೧೦೧೪ರ ವರೆಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಾ.

೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯ ಗಳು ನಡೆದವೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಇವನ ಕಾಲದ ೪ ಶಾಸನಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಅವುಗಳ ಕಾಲವು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ:—

೧. ಮಿರಜಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೌತೆಮದ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ಶಕ ೯೩೧ನೆಯ ಸೌಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ(೬ ಅಕ್ಟೋಬರ ೧೦೦೯)ದಲ್ಲಿ ಕೊರೆ ಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

೨. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸೂಡಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖವು ಶಕ ೯೩೨ನೆಯ ಸಾಧಾರಣ ಸಂವತ್ಸರ (೧೦೧೦–೧೧)ದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

೩. ಗದಗ ತಾಲೂಕು ಆಲೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖವು ಶಕ ೯೩೨ರಲ್ಲೇ ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಪಲ್ಲವ ಮನೆತನದ ಘಟೇಯ ಅಂಕಕಾರನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇರಿವನೊಲಂಬಾಧಿರಾಜನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಹಾ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಇರಿವಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ಮಗಳು ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದಳೆಂತಲೂ, ಅವನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨,೦೦೦, ಕೆಂಗಳಿ ೫೦೦, ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ೩೦೦, ಕುಕ್ಕನೂರು ೩೦, ಮಾಸಿಯವಾಡಿಯ ೫ ಪಟ್ಟಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಈ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

೪. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗಳಗನಾಥದ ಶಿಲಾಲೇಖವು ಶಕ ೯೩೩ನೆಯ ವಿರೋಧಿಕೃತ ಸಂವತ್ಸರ ಭಾದ್ರಪದ(೧೦೧೧ ಅಗಸ್ಟ-ಸಪ್ಟಂಬರ) ದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

೫. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನ. ಇದರಲ್ಲಿ ೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಶಕ ೯೩೫ ಅಂದರೆ ೧೦೧೩-೧೦೧೪ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ.

೪. ಎರಡನೆಯ ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ

(೧೦೧೪-೧೦೧೫)

ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ೧೦೧೧ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂತಲೂ, ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಅಯ್ಯಣನು ಆಳಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ, ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ೧೦೧೮ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂತಲೂ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ೧೦೧೧ರಿಂದ ೧೦೧೮ರ ವರೆಗೆ ೬-೭ ವರ್ಷ ಯಾರು ಆಳಿದರೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ಬರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರಾಗಲಿ ಮೆ॥ ರಾಯಿಸರಾಗಲಿ ಈ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗದೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೇ ೧೦೧೮ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ಹೇಳಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಡಾ॥ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯರು ಈ ಪ್ರಶ್ನವನ್ನೆತ್ತಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ತರುವಾಯ ಅಯ್ಯಣನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಮಾತಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದ ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ:—

೧. ದಾವಣಗೆರೆಯ ೩೫ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ

೧೦. . . . . ॥ ವೃ ॥ ಎಳೆಯಂ ತನ್ನಂದನಂ ತಾಳ್ದಿದ ಸವಸತವರ್ಧಿಷ್ಣು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯೋರ್ವಿತಳ

೧೧. ಪಾಳಂ ಮತ್ತವಲ್ಲಿಂ ಬಳಿಕೆ ತದನುಜಾತಾತ್ಮಜಂ ತಾಳ್ದಿದಂ ದೋರ್ವ್ವಳದೃಪ್ತಂ ವಿಕ್ರಮಾಂಕಂ ಬಳಿಕೆ ತದನುಜನ್ತಾಳ್ದಿದಂ ಚಾ

೧೨. ರುಚಂದ್ರೋಜ್ವಳ ಕೀರ್ತ್ತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ ಸಪ್ತಾರ್ಣವ ಪರಿವೃತ ಭೂಚಕ್ರನ**ಪ್ಪಯ್ಯಣಯ್ಯಂ** ॥

೨. ದಾವಣಗೆರೆಯ ೪೧ ನೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖ

೧೭. . . . . ॥ ಎನೆ ಶೌರ್ಯೋನ್ನತನಾದ ತೈಲಪನಪತ್ಯಂ ಸತ್ತಿಮಂ ತಸ್ನೃಪಾಳನ ಪುತ್ರಂ ವಿಭು ವಿಕ್ರಮಂ ತದನುಜಂ ಸಂಡಯ್ಯ

೧೮. ಣಂ ತನ್ಮಹೀಶನ ತಮ್ಮಂ ಜಯಸಿಂಹನಾತನ ಮಗಂ ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಕ್ಷಿತೀಶನೆನಿಪ್ಪಾಹವಮಲ್ಲನಾತನ ಸುತಂ ಸೋಮೇಶ್ವರೋರ್ವೀಶ್ವರಂ ॥

೩. ಶಿಕಾರಪುರದ ೧೧೦ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ

೭. . . . . ॥ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನತುಳಬಳಂ ತೈಲಪಂ ತೀವ್ರ ತೇಜೋಧಾಮಂ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ವಿಕ್ರಮ

೮. ಗುಣನಿಳಯಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನತ್ಯುದ್ದಾಮಂ ಸದ್ದಯ್ಯಣಂ ಸಾಹಸನಿಧಿ ಜಯಸಿಂಗಂ ಧರಾಚಕ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧಾಮಂ ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮ

೯. ಲ್ಲಂ ನೆಗಳೆ ನೆಗಬ್ದಿದೀ ಪ್ರಾಜ್ಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಂ ॥

೩. ಶಿಕಾರಪುರದ ೧೨೩ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ

೭. . . . . ರಟ್ಟರಿಂದಪಹೃತವಾದ ವಿಶ್ವಧರಣೀತಳಮಂ ಬಿಡದಿಬ್ದಿಕೊಂಡ ತೈಲಪನಾದವುದ್ದರಿ

೮. ಸಿದಂದಲತರ್ಕ್ಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶವುಂ ॥ ವಚನ ॥ ತದನಂತರಂ ॥ ಎಳೆಯುಂ ತನ್ನಂದನಂ ತಾಳ್ದಿದನವನತವರ್ಧಿಷ್ಣು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯೋರ್ವೀ ತಳಪಾಳಂ ಮತ್ತವಲ್ಲಿಂ ಬೞಿಕೆ ತದನುಜಾತಾತ್ಮಜಂ ತಾಳ್ದಿದಂ ದೋರ್ವಳ

೯. ದೃಪ್ತಂ ವಿಕ್ರಮಾಂಕಂ ಬೞಿಕೆ ತದನುಜಂ ತಾಳ್ದಿದಂ ಚಾರು ಚಂದ್ರೋಜ್ವಳ ಕೀರ್ತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ ಸಪ್ತಾರ್ಣವ ಪರಿವೃತ ಬೂಚಕ್ರಸಪ್ಪ ಯ್ಯಣಯ್ಯಂ ॥

೪. ಶಿಕಾರಪುರದ ೧೩೦ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ

೨.......ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನತುಳಬಳಂ ತೈಲಪಂ

೩. ತೀಬ್ರ ತೇಜೋಧಾಮಂ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ವಿಕ್ರಮಗುಣನಿಳಯಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿ

೪. ತ್ಯನತ್ಯುದ್ದಾಮಃಂ ಸನ್ದಯ್ಯಣಂ ಸಾಹಸನಿಧಿ ಜಯಸಿಂಹಂ ಧರಾಚಕ್ರಲಕ್ಷ್ಮೀ

೫. ಧಾಮಂ ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲಂ ನೆಗಳೆ ನೆಗಳ್ದುದೀ ಪ್ರಾಜ್ಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಂ ॥

೫. ಶಿಕಾರಪುರದ ೧೯೭ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ

೧೪..........॥ ಚಾಳುಕ್ಯ ಭೂಭುಜದ್ರ್ವಿಕೇಳಿಯೊಳಿರೆ ಪೆಱಗೆನೆಱ³ ಕಾಂಪುವ್ರೊಲಿದ್ದರ್ಭರ್ೂವಧುಗೆ ರಟ್ಟರವರಂ ಸೋಸೋ ವೃತ್ತಂ ತೈಲನಾಳ್ದಿದಂ ನೆಱ³ ಧರೆಯಂ ॥ ವೃ ॥ ಅವರ್ದಾ ತೈಲಂಗೆ ಸ

೧೫. ತ್ಯಾಶ್ರಯನೆ ಮಗನವಂಗಾತ್ಮಜಂ ವಿಕ್ರಮಂ ತಾನವ ನಿಂದಂತಯ್ಯಣಂ ತಾಂ ಕಿಱಿಯನೆ ಜಯಸಿಂಹಾಂಕನುಂ ತಮ್ಮನಂ ತಾಹವಮಲ್ಲಂ ತತ್ಸುತಂ ತತ್ತನಯನೆನೆಸೆವ ಸೋಮೇಶ್ವರಂ ತನ್ಮಹೀಶಂಗೆ ವಲಂ ಪೆರ್ಮಾಡಿದೇವಂ ಮಗ

೧೬. ನವನ ಮಗಂ ತಾನೆ ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲಂ ॥

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ೫ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳು ಅಯ್ಯಣಯ್ಯನ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನು ಪಟ್ಟ

ವೇರಿದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ "ಚಾರುಚಂದ್ರೋಜ್ವಳ ಕೀರ್ತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ ಸಪ್ತಾರ್ಣವ ಪರಿವೃತ ಭೂಚಕ್ರನಪ್ಪ", 'ಅತ್ಯುದ್ದಾಮಂ ಸಪ್ಪ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಓದುವವರು ಮರೆಯಕೂಡದು. ಆದರೆ ಅವನ ಕಾಲದ ಒಂದಾದರೂ ಶಾಸನವು ದೊರೆಯದ್ದರಿಂದಲೂ ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೆಸರನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವನು ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲ ಅಂದರೆ **ವರ್ಷಾರು** ತಿಂಗಳು ಮಾತ್ರ ಆಳಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

---

೪ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೇಲ್ಮೆ

೫. ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ

(೧೦೧೫–೧೦೪೨)

ಅಯ್ಯಣಯ್ಯನ ತರುವಾಯ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೧೦೧೫). ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರ ಫ್ಲೀಟರೂ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರೂ ಇವನು ೧೦೧೮ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಡಾ॥ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯರು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸೊರಬ ತಾಲೂಕು ಕೊಡಕಣಿಯ ೧೬ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಿಂದ ಇವನು ೧೦೧೫ ರಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಈ ಆಧಾರವು ಅತಿಬಲಿಷ್ಠವಾಗದಿದ್ದರೂ ಈ ಊಹೆಯು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದೂ ಸಯುಕ್ತವಾದುದೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದೇ ಸರಿಯಾದ ಕಾಲವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವೆವು.

---

* ೩. ನೃಪಕಾಲಾತೀತ ಸಂವತ್ಸರಸತಂಗಳೊಂಬೈನೂಱ ಮೂವತ್ತೇೞನೆಯ ರಾಕ್ಷ..................

೨ ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ, **ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ**ನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. **ಸುಗ್ಗಲದೇವಿ** ಎಂಬವಳು ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಇವಳು ಶಿವಭಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಳೆಂತಲೂ, ಜೈನರು ಒಂದು ಸಂದುಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟ ಒಂದು ಘಟಸರ್ಪವನ್ನು ಇವಳು ತನ್ನ ಗುರುವಾದ ದೇವರದಾಸನೆಂಬವನ ಸಾಹಾಯದಿಂದ ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆಯ ಲಿಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿ, ತನ್ನ ಗಂಡನಾದ ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳೆಂತಲೂ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ*. ಈ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಜಯಸಿಂಹಸಿಗೆ ದೇಶಿಗನೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆಂತಲೂ ಇವನಿಗೆ ಬಲ್ಲಾಳನೆಂದು ಕರೆದುದು ತಪ್ಪೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರಷ್ಟೇ†. ಆದರೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಶಿವೋಪಾಸಕರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಪುರಾಣದ ಸುಗ್ಗಲೆಯು ಜಯಸಿಂಹನ ರಾಣಿಯಾಗಿದ್ದಳೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಜಯಸಿಂಹನು ಜಿನಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದುದಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ಸುಗ್ಗಲೆಯು ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಇನ್ನೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ **'ಒತ್ತಿದರೆ ಸರಿ, ಸರಿದರೆ ಒತ್ತು'** ಎಂಬ ತತ್ವವು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಲಿ ಅರಸರಾಗಲಿ ಸಾಧಾರಣ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಲಿ ತಮಗೆ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೩೭, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೫.

† ಜಿನಭಕ್ತನೆಸೆವ ದೇಶಿಗ ಬಲ್ಲಾಳನಾ।
ತನ ಮಡದಿ ಸುಗ್ಗಲೆಯು ಶಿವಭಕ್ತ ತನ್ನ ಗುರು।
ವೆನಿಪ ದೇವರದಾಸನಂ ಜಿನರ ಕೂಡೆ ವಾದಂ ಗೆಯ್ಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳು ॥
ತೊನೆವ ಘಟಸರ್ಪನಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಲಿಂಗ।
ವನೆ ಮಾಡಿ ಗೆಲಿಸಿ ಜೈನರಿಗಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿ।
ಜಿನಪತಿಯನಂದು ಶಿವಭಕ್ತನಂ ಮಾಡಿದಳದೇನಂಬೆನಚ್ಚರಿಯನು ॥

ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ, ಕಾ. ೫, ಸ. ೪, ಪ. ೧೦.

ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರೆ, ಅವರ ದ್ವೇಷಿಗಳು ಅವರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಹರಣ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಅವರ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವರು ಅವರನ್ನು ಮುರಿಯುಲಿಕ್ಕೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸುಮನೆತನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ತ್ರೈಲಪನು ಮಾಳವೆಯ ಮುಂಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ಚೋಳರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ಕೊಂಕಣದ ಸಿಲಾಹಾರರನ್ನೂ ಸೇವುಣದೇಶದ ಭಿಲ್ಲಮನನ್ನೂ ತನ್ನ ಮಾಂಡಲಿಕರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂತಲೂ ಅವನ ಮಗನಾದ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದ ಚೋಳರಸನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಿದನೆಂತಲೂ ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಮುಂದೆ ೬ ವರ್ಷ ಆಳಿದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಯ್ಯಣಯ್ಯರು ಯಾವ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕಯ್ಕೊಳ್ಳದೆ, ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದುದರಿಂದ ಪರಮಾರ ಚೋಳರಿಗೆ ಯುದ್ಧಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು. ಸಿಲಾಹಾರಯಾದವರು ಮುಲಿತು ನಿಂತು ತಂತಮ್ಮ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜರಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಹೆಸರು ಕೊರೆಯಿಸುವುದನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು.

ಸೂರ್ಮುಡಿ ತ್ರೈಲಪನು ವಾಕ್ಪತಿ ಮುಂಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅವನ ತಮ್ಮನ ಮಗನಾದ ಭೋಜನು ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಅರಸನಾದನು. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದ ಭೋಜನು ತನ್ನ ಕಕ್ಕನ ಕೊಲೆಗೋಸ್ಕರ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೇಲೆ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುತ್ತಿದ್ದನು. ಮುಂಜನ ಕೊಲೆಯ ಸೂಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರವು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ೪-೫ ವರ್ಷ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಶ್ರಮಬಟ್ಟು ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ, ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿ, ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಮುಂದರಿಸಿದನು. ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಚಾಳುಕ್ಯ ದಳವಾಯಿಯು ಅವನನ್ನು ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ಚಕ್ಕಮುಕಿ ಆಯಿತು. ಚಾಳುಕ್ಯ ದಂಡು ಸಣ್ಣದಾದ್ದರಿಂದ ಸೋತು ಹಿಂಜರಿಯಿತು. ಆಗ ಭೋಜನಿಗೆ ಆದ ಆನಂದವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸ

ಲಳವಲ್ಲ. ಅವನ ಸಂತೋಷವು ಉಕ್ಕೇರಿತು. ಕೂಡಲೆ ಅವನು ತಾನು ಕರ್ನಾಟರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದೆನೆಂದು ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖವನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿ, ತನ್ನ ಗೆಲವನ್ನು ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯವಾಗಿ ಮಾಡಲೆಳಸಿದನು.

ಭೋಜನ ಈ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯ ವಿವರವೂ ಅವನ ಗೆಲವಿನ ಸುದ್ದಿಯೂ ಜಯಸಿಂಹ ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದವು. ಅವನು ಶೂರನೂ ಸಾಹಸಿಯೂ ಎದೆಗಾರನೂ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷನೂ ಜಾಗರೂಕನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡದೆಯೂ ತನ್ನೊಬ್ಬ ದಂಡನಾಯಕನನ್ನು ದಂಡಿನೊಡನೆ ಕಳಿಸದೆಯೂ ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ಭೋಜನ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು (೯೧೯). ತಾನು ಹೊರಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಬಂದು ತನ್ನನ್ನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಬೇಕೆಂದು ಸೆವುಣದೇಶದ ೩ನೆಯ ಭಿಲ್ಲಮನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪತ್ರವನ್ನು ಕಳುಹಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಭಿಲ್ಲಮನು ಆ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸದೆ, ಏನೋ ಒಂದು ನೆವನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದನು.

ಪರಮಾರ ಚಾಳುಕ್ಯರ ದಂಡುಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಕಾದಿದವೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಕಲಿಗಳ ಅಬ್ಬರದ ಹೊಡತಕ್ಕೆ ಮಾಳವೆಯರು ಈಡಾಗದೆ ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಜಯಸಿಂಹನು ಅವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನು. ಭೋಜನ ದಂಡನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ತುಂಡರಿಸುತ್ತ ಚಾಳುಕ್ಯ ದಂಡು ಸಾತಪುಡಾ ಗುಡ್ಡದ ವರೆಗೆ ಹೋಯಿತು. ಮಾಳವೆಯರು ಆ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ದಾಟಿ, ತಮ್ಮ ನಾಡನ್ನು ಹೊಕ್ಕರು. ಮುಂದೆ ಹೋಗುವುದು ಕ್ಷೇಮಕರವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ ಜಾಣನಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ಅಲ್ಲಿಂದ ತಿರುಗಿ ಭಿಲ್ಲಮನ ಸಮಾಚಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸೆವುಣದೇಶವನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ಜಯಸಿಂಹನ ದಂಡು ತನ್ನ ನಾಡನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಭಿಲ್ಲಮನು ಗಾಬರಿಯಾದನು. ಕರ್ನಾಟ ದಂಡನ್ನು ಎದುರಿಸುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವನು ಶರಣುಬಂದು ಕಪ್ಪಗಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ, ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ

ಜೇಡಿಕೊಂಡನು. ಅವನು ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಕೂಡುವುದು ತನಗೆ ಹಾನಿಕರವಾದ್ದರಿಂದ ದೂರದರ್ಶಿಯಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಮುಂದೆ ವಿಧೇಯನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ಅವನಿಂದ ಆಣೆಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿದನು (೧೦೨೧?).

ಜಯಸಿಂಹನು ಭೋಜನ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಭಿಲ್ಲಮನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾರಣವು ತೆಂಕಲಲ್ಲಿ ಒದಗಿತ್ತು. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು ಸೋಲಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಿದ ಚೋಳರು ಈಗ ಪ್ರಬಲರಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳಸುಗ್ಗಿ, ಎದುರಿಸಿದ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಊರುಗಳನ್ನು ಒಂದರಹಿಂದೊಂದು ಸುಲಿಯುತೊಡಗಿದ್ದಾರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಯಸಿಂಹನು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಬಡಗಣ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಚೋಳರ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತೆಂಕಲಿಗೆ ಹೊರಟನು (೧೦೨೨?).

ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳದೇವನೆಂಬವನು ಕಂಚಿಯ ಅರಸನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನಿಗೆ ೨ನೆಯ ಮಧುರಾಂತಕನೆಂತಲೂ ಪರಕೇಸರಿವರ್ಮನೆಂತಲೂ ಎರಡು ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದವು. ಇವನು ಶೂರನೂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯವನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಚಾಳುಕ್ಯದಂಡು ಬಡಗಲಲ್ಲಿರುವಾಗ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳಸುಗ್ಗಿ, ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ **ಇಡೈತುರೆ** (ಎಡತುರೆ) ನಾಡನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡು, ಬನವಾಸಿಯ ಸೆರೆಯ ವರೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದನು. ಜಯಸಿಂಹನು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ, ಚೋಳರ ಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಬಿದ್ದು, ಅವರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು ಸೋಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನು. ಮುಂದೆ ಆದ ೨-೩ ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಲು ಬಂದುದರಿಂದ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳದೇವನು ಹತಾಶನಾಗಿ ಶರಣುಬಂದು, ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಜೇಡಿಕೊಂಡನು. ಕೊಂಕಣದ ಶಿಲಾಹಾರರ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಜಾಣನಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ಚೋಳನಾಡನ್ನೊಳ

ನುಗ್ಗದೆ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ವಾರ್ಷಿಕ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಶರ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅವನೊಡನೆ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕೊಂಕಣದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ನಡೆದನು (೧೦೨೪?).

ಕೊಂಕಣದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾದ ಸಿಲಾಹಾರರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೪ನೆಯ ಇಂದ್ರನ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿ, ಮಾರಸಿಂಹನ ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದುದರಿಂದ ತೈಲಪನು ಅವರನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ಕ್ಷಮಿಸಿದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈಗ ಅವರು ಬಲಿತು ಮಲೆತು ನಿಂತುದರಿಂದ ಜಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ಅವನು ಕೊಂಕಣವನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ಕೂಡಲೆ ಸಿಲಾಹಾರರು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ತಮ್ಮಿಂದ ಆಗದ ಕೆಲಸವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಶರಣುಬಂದರು. ಜಾಣನಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ಅವರಿಂದ ಹೇರಳ ಕಪ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು; ಅವರ ಸಾಮಂತಪದವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ದಂಡಿನೊಡನೆ ತಿರುಗಿದನು (೧೦೨೬?).

ಕೊಂಕಣದ ಮಾಂಡಲಿಕರನ್ನು ಮಣಿಸಿದ ಬಳಿಕ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಯಾವ ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದನೆಂಬುದುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಇವನು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಬಲಗಾವಿ(ಬಲಿಪುರ)ಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ್ಷ ಇದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಪರಮಾರ ಅರಸನು ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲ ಅರಸರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸೆವುಣದೇಶದ ಭಿಲ್ಲಮನನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಒಡಕೊಂಡು, ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಬಂತು. ಜಾಗರೂಕನಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ಕೂಡಲೆ ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿ ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಮುರಿಬಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಹೊರಟನು (೧೦೨೮?).

ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ನಿತ್ಯ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಸಾಮ ದಾನ ಭೇದೋಪಾಯಗಳು ಪ್ರಯೋಜನಕರವಾದಷ್ಟು ದಂಡೋಪಾಯವು

ಹಿತಕರವಲ್ಲೆಂಬ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂಗತಿಯು ಎಲ್ಲ ವಾಚಕರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜಗಳವನ್ನು ಕೋರ್ಟು ಕಚೇರಿಗಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವವನು ಜನರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯನೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬೇಸರಾದವನೂ ಹಣವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಳೆಕೊಳ್ಳುವವನೂ ಆಗುತ್ತಾನಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಜಗಳಗಳನ್ನು ಹಿರಿಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದಾಗಲಿ ಪಂಚರ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದಾಗಲಿ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು ಹೆಚ್ಚು ಸುಖಿಯಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ದಿನಾಲು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಜಯಸಿಂಹನು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯವನೂ ವಿವೇಕಿಯೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾರರನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ತನ್ನ ದಂಡೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆಂದೆಣಿಸದೆ, ಅವರನ್ನು ಕೂಡಿದ ಚೇದಿಯ ಅರಸನನ್ನೂ ಭಿಲ್ಲಮನನ್ನೂ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ರಾಯಭಾರಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿದನು. ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮಾಳವೆಯರು ಬಳ್ಳಿಗುಂದಿ, ಚಾಳುಕ್ಯ ದಂಡು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಜಯಸಿಂಹನು ಅವರನ್ನು ತಾಪಿ ಹೊಳೆಯ ವರೆಗೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ಅವರಿಂದ ಹೇರಳ ಕಪ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು (೧೦೩೧?).

ಮಾಳವೆಯರ ಕಾಟವು ಅಳಿದ ಬಳಿಕ ಜಯಸಿಂಹನು ಸೇವುಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಭಿಲ್ಲಮನಿಂದ ಆದರಸತ್ಕಾರಹೊಂದಿದನು. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಪರಮಾರರು ದೀರ್ಘದ್ವೇಷಿಗಳೆಂದು ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ ಅವರ ಕಾಟವನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ೩ನೆಯ ಭಿಲ್ಲಮನ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾದ ಸಾಹಾಯ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯವನಾದ ಭಿಲ್ಲಮನಿಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಜಯಸಿಂಹನ ಉದಾರಾಶ್ರಯದ ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು. ಎರಡೂ ಕಯ್ಗಳು ಕೂಡಿದ ಬಳಿಕ ಚಪ್ಪಾಳೆ ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ತಡವೆಲ್ಲಿ? ಜಯಸಿಂಹನು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ **ಹಮ್ಮಾ** ಅಥವಾ **ಅವ್ವಲ್ಲದೇವಿ**ಯನ್ನು ೩ನೆಯ ಭಿಲ್ಲಮನಿಗೆ ಅತಿಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು (೧೦೩೧?). ಈ ಶರೀರಸಂಬಂಧದಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಯಾದವ ಮನೆತನಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದವು.

ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭವು ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಆಳಿಯನಾದ ಭಿಲ್ಲಮನ ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಜಯಸಿಂಹನು ತಿರುಗಿದನು. ಬರುಬರುತ್ತ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಎತಗಿರಿ (ಯಾತಗೆರೆ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ನಿಂತು (೧೦೩೨), ಬೇಟೆಯಾಡಿದನೆಂದು ಮೆ॥ ರಾಯಿಸರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪೊಟ್ಟಲಕೆರೆ(ದಂಡನಾಯಕನಕೆರೆ)ಗೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ಉಳಿದನು. ಅಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಶಕ ೯೫೭ ನೆಯ ಯುವಸಂವತ್ಸರ ಪುಷ್ಯ ಶುದ್ಧ ೧೫ ಆದಿತ್ಯವಾರ ಮಕರಸಂಕ್ರಮಣ ದಿವಸ (೧೦೩೬ ದಶಂಬರ) ಬಲ್ಲಿಗಾವೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳ ಪೂಜಾರ್ಚನ ನೈವಿದ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಾದಿರುದ್ರಗಣನೆಂಬ ಲಕುಲೀಶ್ವರ ಪಂಥದ* ಒಬ್ಬ ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಅವನು ಕೆಲ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ದಾನ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಸಿಕಾರಪುರದ ೧೨೬ ನೆಯ ಸಂಬರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ†. ಮುಂದೆ ೨ ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಅಂದರೆ ಶಕ ೯೬೦ ನೆಯ ಬಹುಧಾನ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ ಮಕರಸಂಕ್ರಮಣ ಆದಿತ್ಯವಾರ ದಿವಸ (೧೦೩೮ ದಶಂಬರ) ಅವನು ಘಟ್ಟದಕೆರೆ ನೆಲೆವೀಡಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬೆಸಕೋಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವರ ಗಂಧ ಧೂಪ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೆಲ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಪಂಡಿತದೇವನೆಂಬವನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಸಿಕಾರಪುರದ ೧೫೩ ನೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ೨ ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ತನ್ನ ಆಯುಷ್ಯದ ಕಡೆಯ ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿವಮೊಗ್ಗ

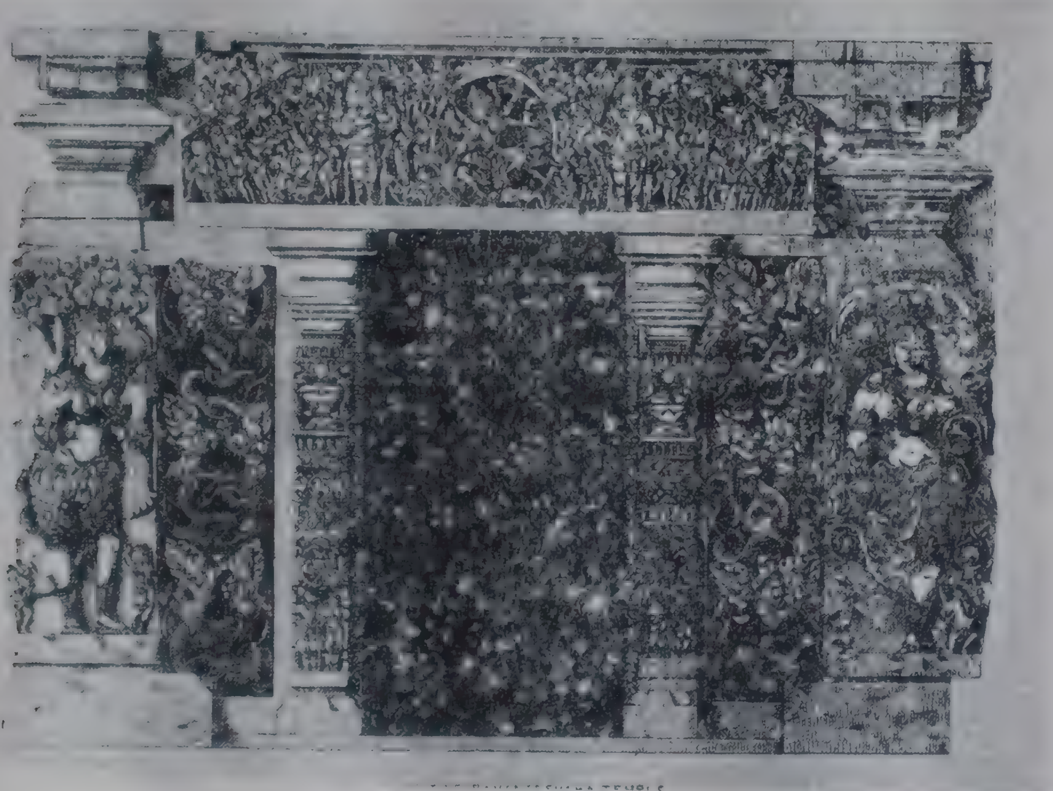
---

* ಈ ಪಂಥದವರು ಶಿವೋಪಾಸಕರು. ಈ ಪಂಥವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದ ಲಕುಲೀಶನೆಂಬವನು ಕ್ರಿಸ್ತ ಶಕದ ೧ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದನಂತೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪು. ೭೪.

† ಈ ಪೊಟ್ಟಲಕೆರೆಗೆ ಬಸವಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೊಟಲಕೆರೆ ಎಂದು ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ೩೦೦ ಜೈನ ಬಸದಿಗಳೂ ೨೦,೦೦೦ ಶ್ರಾವಕರೂ ಇದ್ದರಂತೆ. ೨ ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಅವನ ರಾಣಿಯು ಗುರುಪಾದ ದೇವರದಾಸಿಮಯ್ಯನು ಸುಗ್ಗಲದೇವಿಯು ನೆರವಿನಿಂದ ಶ್ರಾವಕರನ್ನು ಪಣದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಅವರ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ಕೆಡವಿಸಿ, ದೇಸಿಂಗ (ಜಯಸಿಂಹ)ನನ್ನು ಶೈವಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ಬಸವಪುರಾಣದ ೫೧ ನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಸೂಚನೆ, ೧ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲಾ **ಅಂಧಾಸುರ**ವೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಳೆದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂಧಾಸುರವು ಸಂತಳಿಗೆ ನಾಡಿನ ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು; ಮತ್ತು ೧೦೪೭ರಲ್ಲಿ ಜಯಸಿಂಹನು ಅಂಧಾಸುರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದು ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂತಳಿಗೆ ನಾಡು ಬಲು ಬೆಳೆಯುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಹಸಿವೆಯೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾಗರ ತಾಲೂಕಿನ ೧೦೯ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಅವನು ತನ್ನ ಆಳಿಕೆಯ ೧೪ ವರ್ಷ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಳೆದು, ಉಳಿದ ೧೩ ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲಿಗ್ರಾಮೆ (ಬಲ್ಲಿಗಾವೆ, ಬೆಲಗಾವಿ, ಬಲಿಪುರ), ಯಾತಗಿರಿ, ಪೊಟ್ಟಲಕೆರೆ, ಘಟ್ಟದಕೆರೆ, ಅಂಧಾಸುರ ಈ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆದ



ಬೆಲಗಾವಿಯ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು

* ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪು. ೭೪.

ನೆಂತಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವನು ಕೊಳ್ಳಿಪಾಕೆ ಎಂಬ ಪೊಳಲನ್ನು ಕೆಲ ಕಾಲ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯಾದ **ಷಡಕ್ಷರಿಯು** ಲಿಂಗಾಯಿತ ಮತದ ಒಬ್ಬ ಪಂಚಾಚಾರ್ಯನಾದ ಮತ್ತು ಕೊಲ್ಲಿಪಾಕಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನದೊಂದು ಮಠವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ರೇವಣ ಪ್ರಭುವಿನ ವಂಶದವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದ ೧ನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದ ೫೩-೫೬ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುಬಂದರೂ ಈ ಕೊಲ್ಲಿ ಪಾಕೆ(ಕಿ)ಯು ಎಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಕಂಡುಹಿಡಿದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇದು ತೆಂಕಣ ಬಾಗಿಲು ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಘಟ್ಟದಕೆರೆಯು ಎಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇವನ ಅಕ್ಕನಾದ **ಅಕ್ಕಾದೇವಿ** ಎಂಬವಳು ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ರ ಮಂಡಲೇಶ್ವರಿಯಾಗಿ ವೈಭವದಿಂದ ಆಳಿದಳು. ಈಕೆಯು ನಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣದ ಬೆಡಂಗಿಯೂ ಏಕವಾಕ್ಯೆಯೂ ಆಗಿದ್ದಳೆಂತಲೂ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಭೈರವಿಯಾಗಿದ್ದಳೆಂತಲೂ ಶಾಸನಗಳು ಹೊಗಳುತ್ತವೆ. ಈಕೆಯು ಸುಮಾರು ೧೦೨೧ರಿಂದ ೧೦೫೫ರವರೆಗೆ ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ನ್ನೂ, ತೊರಗರೆ ೬ನ್ನೂ, ಮಾಸವಾಡಿ ೧೪೦ನ್ನೂ ಆಳಿದಳೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋಕಾಗೆ(ಗೋಕಾವಿ)ಯ ಕೊತವಾಲನು ೧೦೪೭ರಲ್ಲಿ ಬಂಡುಹೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಈಕೆಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ, ಆ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಮುರಿದಳು. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಹುನಗುಂದ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿ ಬೆಳೆದು ಹಾಳಾಗಿದ್ದ **ವಿಕ್ರಮಪುರ** ಅಥವಾ **ಅರಸಿಬೀದಿಯೇ** ಈಕೆಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ೧೦೬೬ರಲ್ಲಿ

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೩೭.

ಬನವಾಸಿ ಪಾನುಗಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲದೇವನು ಈಕೆಯ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಈಕೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವನ ಹೆಸರಾಗಲಿ ಅವನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ನಾಡಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ೧೦೪೨ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು. ಸುಗ್ಗಲದೇವಿಯೆಂಬವಳು ಇವನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಈಕೆಯು ಯಾವ ಮನೆತನದವಳಾಗಿದ್ದಳೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಇವರಿಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗನೂ ಹಮ್ಮಾ ಅಥವಾ ಅವ್ವಲದೇವಿಯೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗಳೂ ಇದ್ದರು. ಹಮ್ಮೆಯನ್ನು ಸೇವುಣದೇಶದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೩ನೆಯ ಭಿಲ್ಲಮನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ.

೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು:—

೧. ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಚಟ್ಟ, ಚಟ್ಟಯ್ಯ, ಚಟ್ಟಲದೇವ, ಷಷ್ಠದೇವ ಎಂಬವನು ಗೋವೆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

೨. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ಮಗನೂ ಸತ್ತಿಗನ ಚಟ್ಟನೂ ಆದ ಕುಂದ ಮರಸನು ಬಲಿಪುರ ಅಥವಾ ಬಲಗಾವೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣ ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ ಸಂತಳಿಗೆ ೧,೦೦೦ ವನ್ನೂ ಹಯ್ವೆಯ ೫೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೧೯).

೩. ಸಿಂದ ಮನೆತನದ ಸೇವ್ಯ, ನಾಗಾದಿತ್ಯ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಬಾಗಡಗೆ (ಬಾಗಲಕೋಟೆ) ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು (೧೦೩೪).

೪. ಹಾನಗಲ್ಲ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ನಾದ ೨ನೆಯ ಮಯೂರವರ್ಮನು ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೩೪-೩೯).

೫. ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ತೋಯಿಮ ದೇವನು (ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯ ಮಗ) ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೩೭).

೬. ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಣಲೂರಿನ ಮನೆತನ ದವರೂ ಮಹಾಸಾಮಂತರೂ ಆದ ಇರಿವಬೆಡಂಗ ವೀರಸಿಂಹ ಜಯ ಸಿಂಹ ಎಂಬವರಿಬ್ಬರು ಪುರಿಗೆರೆ ३೦೦ನ ನಾಡಗಾವುಂಡರಾಗಿದ್ದರು (೧೦३೯).

೭. ರಟ್ಟ ಮನೆತನದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಎರೆಯಮ್ಮ ಅಥವಾ ಎರೆಗನೆಂಬವನು ಸವದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೪೦).

೮. ಪಲ್ಲವ ಮನೆತನದ ನೊಳಂಬ ಪಲ್ಲವ ಬೊಮ್ಮಣಯ್ಯನೆಂಬ ಮಹಾಸಾಮಂತನು ಮಾಸವಾಡಿ ನಾಡಿನ ೫ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು* ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೪೦-೪३).

೯. ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಅಕ್ಕನೂ ಕದಂಬ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟವಳೂ ಆದ ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಿಯಾಗಿ ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

೧೦. ಯಾದವ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ३ನೆಯ ಭಿಲ್ಲಮನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಸಿಂದಿನಗರ(ನಾಸಿಕ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಿನ್ನರ) ದಲ್ಲಿದ್ದು ಸೆವುಣ ದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೨೫).

೧೧. ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಚಿತ್ತ ರಾಜನು ಎಲ್ಲ ಕೊಂಕಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೨೬).

೬. ಮೊದಲನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ

(೧೦೪३-೧೦೬೭)

೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು

* ಈ ಪಟ್ಟಣಗಳು ಯಾವವೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

(೧೦೪೩). ಇವನು ಎಂದು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂಬ ವಿಷಯವಾಗಿ ಶಾಸನ ಪಂಡಿತರೊಳಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವನು ೧೦೪೦ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರೂ, ೧೦೪೨ರಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂದು ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರೂ, ೧೦೪೪ರಲ್ಲಿ ಇವನ ಆಳಿಕೆಯು ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರೂ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ ಆದರೆ ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿಕಾರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ೩.೨೩ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಹೂಲಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ಇವನು ೧೦೪೩ರ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇವನು ೧೦೪೩ನೆಯ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ, ಆಹವಮಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನು.

ತಂದೆ ಸತ್ತ ಕೂಡಲೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದರೂ ಅವನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಹೋತ್ಸವವು ಆಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮಗಳೂ ಅಳಿಯನೂ ಬರಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕೆಂದು ಸುಗ್ಗಲದೇವಿಯು ಹಟ ಹಿಡಿದಳು. ಪ್ರವಾಸವು ದೂರಿನದಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಹಗೆಗಳು ಹೊಂಚುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುದರಿಂದಲೂ ಈಗ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸುವುದು ಬೇಡೆಂದು ಮಗನು ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ತಾಯಿಯು ಕೇಳದ್ದರಿಂದ ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ, ಭಿಲ್ಲಮ ಹಮ್ಮೀರರನ್ನು ಕರೆತರಲಿಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ದಂಡನಾಯಕನನ್ನು ಕಳುಹಿದನು. ಅವರು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ವರ್ಷ ಹತ್ತಿತು. ಅವರು ಬಂದ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಸುಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಮಾರಂಭವು ಅತಿವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯಲ್ಲಿ ಜರಗಿತು (೧೦೪೪). ತರುವಾಯ ಒಂದು ದಿನ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಭಿಲ್ಲಮರು ಮಾತಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಪರಮಾರ ಭೋಜನು ಮತ್ತೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬರುವ ಜೋಡಣೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದಾನೆಂತಲೂ ಚೇದಿಯ ಅರಸನಾದ ಕರ್ಣನು ಅವನನ್ನು

ಕೂಡಿದ್ದಾನೆಂತಲೂ ಭಿಲ್ಲಮನು ಹೇಳಿದನು. ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಶೂರನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೆಂಡದಂತಹ ಸಿಟ್ಟುಬಂತು. ತೈಲಪನ ಕಾಲದಿಂದ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪರಮಾರರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವೆನೆಂದು ಅವನು ಆಣೆಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡನು. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಈ ವೀರಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಭಿಲ್ಲಮನಿಗೆ ಸಂತೋಷ ವಾಯಿತು. ಅವನು ಹೆಚ್ಚು ಅನುಭವವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಪರ ಮಾರರ ಕಾಟವು ತನ್ನ ನಾಡಿಗೆ ಆಗಿಂದಾಗ ಆಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಅವನು ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನಂದರೆ:—"ಸ್ವಾಮಿ, ತಾವು ಮಾಡಿದ ವೀರಸಂಕಲ್ಪವು ಕೊನೆಗಾಣುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟಾದರೂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತಾವು ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿ ದಂತೆ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೇ? ಹಿಂದೆ ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಎಷ್ಟೋ ಸಾರಿ ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅದರ ಫಲವೇನಾಯಿತು? ಪರಮಾರರು ತಿರುತಿರುಗಿ ಮಾಡಿದ ದಾಳಿಯಲ್ಲವೇ? ತಾವು ಮಾಳವೆಯ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯೊಬ್ಬ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನನ್ನು ಇಟ್ಟು ತಿರುಗಿ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಸೋತ ಅರಸರು ಹೊಸ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವರು. ಸಾತಪುಡಾ ಪರ್ವತದ ಗುಡ್ಡ ಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರಿಯರೂ ಶೂರರೂ ಆದ ಕಾಡುಜನರು ತುಂಬಿರುತ್ತಾರೆ. ತಮಗೆ ಅವರ ದಾಳಿಯ ಸುದ್ದಿಯು ಮುಟ್ಟಿ ತಾವು ಸಹಾಯ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿ ಬಿಡುವರು. ಹೀಗಾಗುವುದ ರಿಂದ ತಮ್ಮ ಶ್ರಮವೆಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೇ? ತಾವು ಗಾಳಿ ಗುದ್ದಿ ಮೈಯ್ನೋಯಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಅದಕ್ಕು ಮಾಳವೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ತಮ್ಮ ನೆಲೆವೀಡನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ, ತಮ್ಮ ಗೆಲವಿನ ಫಲವು ತಮಗೆ ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ನನಗಂತೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಸಹ್ಯಾ ದ್ರಿಯ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನಾಳುವುದು ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಲಸವೇ ಸರಿ. ತಾವು ಬಲ್ಲವರೇ ಇದ್ದೀರಿ. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯಕಂಡುದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು."

ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಭಿಲ್ಲಮನ ಮಾತನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡು, ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು. ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಕಂಡುಬಂತು. ತನ್ನ ಮನೆತನದ ರಾಜಧಾನಿಯು ಇಲ್ಲುದರಿಂದ ಒಂದು ಊರನ್ನು ನೆಲೆವೀಡಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ತಾಯಿಯೊಡನೆ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಭಿಲ್ಲಮನ ಸಲಹೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವು ಹೊರಡಲು, ಸಿಂದಿನಗರದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಕೆಯು ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದಳು. ಬಡಗಲ್ಲಿ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಗೋದಾವರಿಯ ಈಚೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಒಂದು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೋಸ್ಕರ ಆರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತನ್ನಿಬ್ಬರು ಜಾಣರಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಮುಂದಾಗಿ ಕಳುಹಿ, ತಾನು ಭಿಲ್ಲಮನೊಡನೆ ಮಾಳವೆಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗುವ ದಿವಸವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದನು. ಮರುದಿವಸ ಬನವಾಸಿಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಚಾವುಂಡರಾಯರಸನು ಬಂದು, ಸಾಷ್ಟಾಂಗನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಎರಡೂ ಕಯ್ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತು, ಅತಿನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದೇನಂದರೆ:— "ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭರೇ, ನನ್ನ ಬಡಾಳಿನ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅರಿಕೆ



ಭೇರುಂಡೇಶ್ವರನ ಕಂಬ

ಯುಂಟು. ತಾವು ಈಗ ವಿಜಯ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಡುವವರಿದ್ದೀರಷ್ಟೇ. ಅದರಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಜಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಈ ಗೆಲವಿನ ಸೂಚನಾರ್ಥವಾಗಿ ನಾನು ಒಂದು ಭೇರುಂಡೇಶ್ವರನ ಸ್ತಂಭವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿರುತ್ತೇನೆ. ಅದನ್ನು ತಾವು ಇದೇ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೧೦ ಗುರುವಾರ ದಿವಸ ಇದೇ ಊರಿನ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಸ್ವಹಸ್ತದಿಂದ ನಡಿಸಿ, ಈ ಬಡಸೇವಕನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.'' ಈ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಭಿಲ್ಲಮನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ''ರಾಯರೇ ನಾಳಿನ ಗುರುವಾರ ಹೋಗೋಣ'' ಎಂದು ನುಡಿಯಲು, ಭಿಲ್ಲಮನು ಏಕಾಗಲೊಲ್ಲದು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಬಳಿಕ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಬರುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಿ ಚಾವುಂಡರಾಯರಸನಿಗೆ ವೀಳೆಯನಿತ್ತು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಮುಂದೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರ ದಿವಸ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಭೇರುಂಡೇಶ್ವರ ಸ್ತಂಭವನ್ನು ನಡಿಸಿದನು*. ಈ ಸಮಾರಂಭವು ಅತಿವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆಯಿತು.

ಮುಂದೆ ಕೆಲದಿವಸಗಳ ಮೇಲೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ತಾಯಿ ತಂಗಿಯಂದರನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆಕೊಂಡು, ಭಿಲ್ಲಮನೊಡನೆ ಪರಮಾರ ಕಲಚುರಿಯರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟನು (೧೦೪೮?). ಇವನು ಹೋಗುವಷ್ಟರೊಳಗೆ ಮಾಳವೆಯರ ದಂಡು ಗೋದಾವರಿಯನ್ನು

---

*೪೯. . . . . .ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇ

೫೦. ಶ್ವರಂ ಚಾಮುಂಡರಾಯರಸರ್ಸಕ ೯೬೯

೫೧. ತ್ತನೆಯ ಸರ್ವಜಿತ್ಸಂವತ್ಸರದ ವೈಶಾಖ ಶು

೫೨. ದ್ಧ ದಶಮಿ ಬ್ರಹಸ್ಪತಿವಾರದಂದು ಶ್ರೀಮಜ್ಜ

೫೩. ಗದೇಕಮಲ್ಲೇಶ್ವರದೇವರ ಮುಂತೆ ಗಂಡಭೇ

೫೪. ರುಂಡ ಸ್ತಂಭಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಮಹಾತ್ಯಾಗಂಗೆಯ್ದು

. . . .

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೭, ಭಾ. ೧, ಕನ್ನಡ ಪು. ೨೫೯.

ದಾಟಿ ಬಂದಿತ್ತು. ೧-೩ ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಗೆಗಳು ಸೋತು ಹಿಂದೆಗೆದುದರಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯ ದಂಡು ಅವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗಿ, ಮಾಳವೆಯನ್ನು ಒಳನುಗ್ಗಿತು. ದಾಳಿಗಾರರನ್ನು ಎದುರಿಸುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಮಾಳವೆಯ ಅರಸನಾದ ಭೋಜನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಧಾರಾನಗರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುದರಿಂದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಆ ನಗರವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು (೧೦೫೦ ?). ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋದ ಭೋಜನನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಚೇದಿ ನಾಡನ್ನು ಒಳನುಗ್ಗಿದನು. ಚೇದಿ ನಾಡಿನ ಅರಸನೂ ಕಲಚುರಿಯ ಮನೆತನದವನೂ ಆದ ಕರ್ಣನು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ದಾಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವು ವ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ತ್ರಿಪುರಪುರ (ತೇವೂರು) ವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುದರಿಂದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಅದನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು. ಭೋಜನಂತೆ ಕರ್ಣನಾದರೂ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಕಳಕೊಂಡು ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿದನು.

ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಧನವನ್ನಾಗಲಿ, ಅಧಿಕಾರವನ್ನಾಗಲಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಕೀರ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಗಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಹೆಚ್ಚು ದೂರದರ್ಶಿತ್ವವೂ, ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗವೂ, ಹೆಚ್ಚು ಆತ್ಮಸಂಯಮನವೂ, ಹೆಚ್ಚು ಧೈರ್ಯವೂ, ಹೆಚ್ಚು ತಾಳ್ಮೆಯೂ, ಹೆಚ್ಚು ಜಾಗರೂಕತೆಯೂ, ಹೆಚ್ಚು ಜನಾನುಕೂಲತೆಯೂ ಇದ್ದವರು ಮಾತ್ರ ತಾವು ಗಳಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥರಾಗುವರು. ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಮಾಳವೆ ಚೇದಿ ನಾಡುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದ ಬಳಿಕ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಭೋಜ ಕರ್ಣರು ಶರಣು ಬಂದು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾಗಿ ಇರುವೆವೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಉದಾರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಂದ ಆಣೆಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು

ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವರವರ ನಾಡುಗಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿ, ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಂದ ತಿರುಗಿ, ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಮನೆಯಿದ್ದ ಸಿಂದಿನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದನು (೧೦೫೦ ?). ಅಲ್ಲಿರುವಾಗ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡ ಲಿಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಬಂದು, ನಳದುರ್ಗದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಂಜರಾನದಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ **ಕಲ್ಯಾಣ**ವೇ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ನೆಲೆವೀಡಾಗಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಎಡೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದರು*. ಕೂಡಲೇ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಭಿಲ್ಲಮನೊಡನೆ ಕಲ್ಯಾ ಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನೂ ಅದರ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಬಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಿ ಅರಮನೆ ಗುರುಮನೆಗಳನ್ನೂ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಲು ಗಳನ್ನೂ ಕಚೇರಿ ಚಾವಡಿಗಳನ್ನೂ ಗುಡಿ ಗುಂಡಾರಗಳನ್ನೂ ಬಾವಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞೆಯನಿತ್ತು, ಭಿಲ್ಲಮನಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಹೋಗ ಲಿಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯ ದೊಳಗೆ ಸುಖಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತ ನಡೆದನು. ಮುಂದೆ ೨-೩ ವರ್ಷ ಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸವು ಮುಗಿದುದರಿಂದ, ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಅಪ್ತೇಷ್ಟರನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಸಾಮಂತ ರನ್ನೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅತ್ಯುತ್ಸವದಿಂದ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ, ದೇವತಾ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಮ ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಸುಂದರವಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನೂ, ಮನೋಹರವಾದ ಸರೋವರಗಳನ್ನೂ ರಮ್ಯವಾದ ಉದ್ಯಾನಗಳನ್ನೂ ಅಂದವಾದ ಶಾಲೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸತೊಡಗಿದನು (೧೦೫೩).

---

* ಕಲ್ಯಾಣವು ಈಗ ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ೧೭'', ೫೧' ಅಕ್ಷಾಂಶ ೭೭'' ರೇಖಾಂಶದ ಮೇಲಿದ್ದ ಒಂದು ಹಾಳು ಹಳ್ಳಿಯಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜಧಾನಿಯ ಅವ ಶೇಷಗಳೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಇದು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಒಂದು ರಾಜಧಾನಿ ಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಹುರಳಿಲ್ಲದ ಮಾತೇ ಸರಿ.

ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮದ್ದು ಯಾವದಾದರೊಂದು ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ವಾಗಿರುವಂತೆ, ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳುಳ್ಳ ಗುಣಾವಗುಣಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣಗಳಾಗಿರುತ್ತ ವಷ್ಟೇ. ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಾ ನಂದದಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ನರ್ಮದಾ ತಾಪಿ ನದಿಗಳ ಬಡಗ ಲಲ್ಲಿದ್ದ ಅರಸರ ಹೆದರಿಕೆಯು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ, ತೆಂಕಲಲ್ಲಿದ್ದ ಚೋಳರ ಅಂಜಿಕೆಯು ತಗ್ಗಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಂಚಿಯ ಚೋಳರಸ ನಾದ ಕೋಪರಕೇಸರಿವರ್ಮ ರಾಜೇಂದ್ರದೇವನು ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಸಾಮಂತರು ಹೊಸ ರಾಜ ಧಾನಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೋದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿ, ತನ್ನನ್ನು ತಡೆದ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಸುಡುತ್ತ ದಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಊರುಗಳನ್ನು ಸುಲಿಯುತ್ತ ಮುಂದರಿಸಿದನು. ಅವನು ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಕಡೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಸುಲಿಯಲಾರಂಭಿಸಲು, ಬನವಾಸಿ ಸಂತಲಿಗೆ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಉಪಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಅವನನ್ನು ತಡೆದರು. ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ತುಂಗಾ ಹೊಳೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ **ಕೊಪ್ಪ**ವೆಂಬ ಊರಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡುಗದನವೆಸಗಿತು. ಚಾಳುಕ್ಯರ ದಂಡು ಸಣ್ಣದಾದ್ದರಿಂದ ಸೋತು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿತು. ಜಯ ಶಾಲಿಯಾದ ಚೋಳರಸನು ತಾನು ಸೋಮೇಶ್ವರನನ್ನೇ ಕೊಪ್ಪವ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದೆನೆಂದು ತನ್ನದೊಂದು ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (೧೦೫೪).

ಚೋಳರಸನ ಈ ಹಾವಳಿಯ ಸುದ್ದಿಯು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆನಂದವು ಅಳಿಯಿತು ಮತ್ತು ಸಿಟ್ಟು ಉಕ್ಕೇರಿತು. ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಈ ಪರಿಯಾಗಿ ಪೀಡಿಸಿದ ಕೋಪರಕೇಸರಿವರ್ಮನ ತಲೆಬುರಡಿಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಿದ ಹೊರತು ತಾನು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ಪಂಥತೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತಡಮಾಡದೆ ಚೋಳರನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಹೊರಟನು.

ಸೋಮೇಶ್ವರನು ದಡಪಡಿಸಿ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕೊಪ್ಪದ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದ ಕೋಪರಕೇಸರಿವರ್ಮ ರಾಜೇಂದ್ರದೇವನು ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ಊರುಗಳನ್ನು ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ಸುಲಿದು, ತುಂಗಭದ್ರಾ ಹೊಳೆಯ ದಂಡೆಗುಂಟ ಬಡಗಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ವರದಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಬೆಳ್ವೊಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಜೈನ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು, ಆ ಪ್ರಾಂತದ ಊರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದು ಭಯಂಕರವಾದ ಕಾಳೆಗವಾಯಿತು. ಗೆಲವಿನಿಂದ ಕೊಬ್ಬೇರಿದ ಚೋಳರು ಸುರಿತ ಕನ್ನಡಿಗರೊಡನೆ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾದಿದರು. ಎರಡೂ ದಂಡಿನವರ ಅಬ್ಬರ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ಅದಟತನ ಹುರುಪು ಜಾಣತನಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆರಗಾದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಯಾರಿಗೆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಮತ್ತು ಅವನ ೨ನೆಯ ಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಅತುಲಸಾಹಸವು ಅವಳ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ರಾಜೇಂದ್ರದೇವನು ತನ್ನ ದಂಡಿನಿಂದ ತುಸು ಅಗಲಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಸೋಮೇಶ್ವರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರು ಕೆಲ ಶೂರ ಸರದಾರರರೊಡನೆ ಅವನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಬರ್ಚಿಯಿಂದ ಇರಿದು ಖಡ್ಗದಿಂದ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಹಾರಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಅರಸನು ಮಡಿದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಭಯಭ್ರಾಂತರಾದ ಚೋಳರು ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದರು. ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ಅವರ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಸುಲಿದು, ನೂರಾರು ಆನೆಗಳನ್ನೂ, ಸಾವಿರಾರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ, ಚೋಳರಸನು ಇಷ್ಟು ದಿವಸ ಸುಲಿದ ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಚೋಳರ ದಂಡನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನು.

ಈ ದೊಡ್ಡ ಕಾಳೆಗವು ಯಾವ ಊರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊಸ ಶೋಧವಾಗುವವರೆಗೆ ಅದಕ್ಕೆ **ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ಕಾಳೆಗ**ವೆಂದು ನಾವು ಕರಣಮಾಡಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಳೆಗದ ಕಾಲವನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಯಾರೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಲ್ಲ.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸೂಡಿಯ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಚೋಳರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ತೆಂಕಣ ದೇಶಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ನಂದವಾಡಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಪುಳಿಯಪ್ಪಯ್ಯನ ವೀಡು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಶಕ ೯೮೧ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರ ಮಾಘ ಶುದ್ಧ ಸೋಮವಾರ ದಿವಸ (೨೦ ಜನವರಿ ೧೦೬೦) ಸೂಡಿಯ ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರ್ಚಕರಾದ ನಾಗರೇಶ್ವರಪಂಡಿತ ಸೋಮೇಶ್ವರಪಂಡಿತ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ರಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿವನೂರೆಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಹೇಳುವಂತೆ ಸಿವನೂರು ಸವಣೂರಲ್ಲೆಂತಲೂ ಅದು ಸೂಡಿ ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂತಲೂ, ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦, ಕೆಳವಾಡಿ ೩೦೦, ಬಾಗಡಿಗೆ ೭೦, ನರೆಯಂಗಲ್ ೧೨, ರಾಯಚೂರು ಪ್ರಾಂತ ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಯಾವದಾದರೊಂದರಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ, ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ಕಾಳೆಗವು ೧೦೬೦ ನೆಯ ಜನವರಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಆದರೆ ಈ ಕಾಳೆಗವು ನಾಲ್ಕಯ್ದು ವರ್ಷ ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಆಯಿತೆಂದು ಬೆಳಗಾವೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅದರ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೧೨. ....ಕ್ಷಣದಿಂ ಮಾಳವಮೇಳುಮೆಯ್ದೆ ವಿಳಯಕ್ಕೆಯ್ದಿತ್ತು ಸಂದಿರ್ದ ಕೊಂಕಣವೇಳುಂ ಮಲೆಯೇ

೧೩. ಳುಮಂಜಿ ಬೆಸಕೆಯ್ದತ್ತೋವದಾಂತಾಹವಾಂಗಣದೊಳು ಚೋಳಿಕನಮ್ಮ ಸತ್ತನಬಿಳ ದ್ವೀಪಾವನೀಪಾಳಕಾಗ್ರಣಿಗಳು ಕಪ್ಪವು ನಿತ್ತರೇ (ನ) ವಟನೋ ತ್ರೈಳೋ

೧೪. ಕ್ಯಮಲ್ಲಾಧಿಪಂ॥ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತ ಶ್ರೀಮದ ನಾಡ ಪಟ್ಟಣಂ ರಾಜಧಾನಿ ಬಳ್ಳಿಗ್ರಾಮೆಯ ಪಟ್ಟಣ ಮಧ್ಯದೊಳು ಶ್ರೀಮದು

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೪೧.

೧೫. ವಡ್ಡಬ್ಯವಹಾರಿ ಹಾಲಿಕಬ್ಬೆಯ ಸೋವಿಸೆಟ್ಟಿ ಸಕವರ್ಷದ ೯೭೬ನೆಯ ಜಯ ಸಂವತ್ಸರದ ವೈಶಾಖ ಬಹುಳ ಅಕ್ಷಯ್ಯ ತ್ರಿತೀಯುದ ಅಮವಾಸೆ ಆದಿವಾ

೧೬. ರ ನಿಮಿತ್ತಂ ಧರ್ಮಚಿತ್ತರಾಗಿಲ್ಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂಮಾಡಿ ಯಭಿನವಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರೆಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟಾ ದೇವರ ಸ್ನಾನನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗವಲ್ಲಿಯಾಚಾರ್ಯ

೧೭. ರ ಗ್ರಾಸಕ್ಕವೆಂದು ಬಿಟ್ಟ ತಳವ್ರಿತ್ತಿ.............*.

ಈ ಶಿಲಾಲೇಖವು ೧೦೫೫ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಎಪ್ರಿಲ ಅಥವಾ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತಷ್ಟೇ. ಇದರಲ್ಲಿ ಚೋಳಿಕನು ಆಹವಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮಿ ಸತ್ತನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ಕಾಳಗವು ಅದೇ ಇಸ್ವಿಯ ಫೆಬ್ರುವರಿ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಚದಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂತಲೂ, ರಾಜನಿಷ್ಠನಾದ ಸೋಮಸೆಟ್ಟಿಯು ಸೋಮೇಶ್ವರ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಸನ್ಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಭಿನವಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅವನ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿರುತ್ತಾನೆಂದೂ ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಚೋಳರ ಪಡೆಯನ್ನು ಚಾಳುಕ್ಯರ ದಂಡು ಕಂಚಿಯ ವರೆಗೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿತೆಂತಲೂ, ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಂಚಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸನನ್ನು ಓಡಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಭಿಲ್ಹಣ ಕವಿಯು ತನ್ನ ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಬಳಿಕ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ವೀರ ಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಬನವಾಸಿ ಗಂಗವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿ, ಚೋಳರನ್ನು ದಂಡಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ತಾನು ತನ್ನ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಹೋಗಿ, ಅದನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಮುಂದೆ ತುಸು ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಕಲ್ಯಾಣವು ಅತಿಸುಂದರ

* ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೭, ಭಾ. ೧, ಕನ್ನಡ ಪುಟ ೨೧೮.

ಪಟ್ಟಣವಾಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರಪಂಡಿತನು ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ತನ್ನ ಮಿತಾಕ್ಷರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ:—

"ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದಂತಹ ಪೊಳಲು ಹಿಂದೆ ಯಾವುದೂ ಆಗಿಲ್ಲ; ಈಗ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ; ಮುಂದೆ ಯಾವುದೂ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮನಂತಹ ನೆಲದೆರೆಯನನ್ನು ಯಾರೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನು? ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರಪಂಡಿತನನ್ನು ಹೋಲುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಕಲ್ಪಲತೆ(ಬಯಕೆಬಳ್ಳಿ)ಯಂತಿರುವ ಈ ತ್ರಯವು ಕಲ್ಪಾಂತ್ಯದ ವರೆಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉಳಿಯಲಿ"*.

ಅತ್ತ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಚೋಳರಾಜ್ಯದ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣವಾದ ಗಂಗೈಕೊಂಡ ಚೋಳಪುರ(ಗಂಗಾಪುರಿ)ವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡುದರಿಂದ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟ ಚೋಳರಸನು ಶರಣುಬಂದು ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಚೋಳರಸನು ಈ ಒಪ್ಪಂದ ದಿಂದ ಗಂಗವಾಡಿಗೆ ಹೊಂದಿದ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟುದಲ್ಲದೆ, ವಾರ್ಷಿಕ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ಕೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟನು. ಬಳಿಕ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಕೇರಳರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸು ಕಾದಿ ಸತ್ತುದರಿಂದ ಅವನ ಮಗನು ಶರಣುಬಂದು ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಜಯ ಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ತಾನು ತಂದ ಕಪ್ಪ ಸುಲಿಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (೧೦೬೦?). ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಶತ್ರುಗಳು ಶರಣಾಗತರಾದರೆಂದು ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು ಸಂತೋಷಪಡು

---

* ನಾಸೀದಸ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಕ್ಷಿತಿತಲೆ ಕಲ್ಯಾಣಕಲ್ಪಂ ಪುರಂ।
ನೋ ದೃಷ್ಟಃ ಶ್ರುತ ಏವ ವಾ ಕ್ಷಿತಿಪತಿಃ ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕೋಪಮಃ ॥
ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರಪಂಡಿತೋ ನ ಭಜತೆ ಕಿಂಚಾನ್ಯದನ್ಯೋಪಮಃ।
ಆಕಲ್ಪಂ ಸ್ಥಿರಮಸ್ತು ಕಲ್ಪಲತಿಕಾಕಲ್ಪಂ ತದೇತತ್ತ್ರಯಂ ॥
ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರನ ಮಿತಾಕ್ಷರ.

ವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಧಾರಾದ ಅರಸನಾದ ಭೋಜನ ರಾಯಭಾರಿಯು ಬಂದು, ಗುರ್ಜರ ಅರಸನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದುದರಿಂದ ತನಗೆ ದಂಡಿನ ಸಾಹಾಯ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಭೋಜರಾಜನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಅರಿಕೆಮಾಡಿದನು.

ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ಶೌರ್ಯ ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸ ಬುದ್ಧಿಚಾತುರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಹಿರಿಮಗನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನ ೨ನೆಯ ಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಯುವರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದನೆಂತಲೂ, ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಅದಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಬಿಲ್ಹಣನು ತನ್ನ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಚೊಚ್ಚಲು ಮಗನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಯುವರಾಜನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಭೋಜನಿಗೆ ಸಾಹಾಯ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಕಳುಹಿ, ತಾನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖಸಂಚಾರಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು (೧೦೬೧?).

ಭೋಜನ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆಕೊಂಡು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಮಾಳವೆಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದನು. ಅವನು ಮಾಳವೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಶತ್ರುಗಳು ಭೋಜನ ಭದ್ರಕೋಟೆಯಾದ ಚಕ್ರಕೋಟವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಆ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿ ತನ್ನ ಕಯ್ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು, ಮಾಳವೆಯಿಂದ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಕೃತಜ್ಞನಾದ ಭೋಜನು ಅವನಿಗೆ ಹೇರಳ ಕಪ್ಪನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದಲ್ಲದೆ, ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಅಲಭ್ಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಅಲ್ಲಿಂದ ತಿರುಗಿ, ವಿಜಯೋತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಗೋದಾವರಿ ದಂಡೆಗುಂಟ ಹೊರಟು, ದಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಅರಸರಿಂದ ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಪೂರ್ವಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ವೆಂಗಿಗೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸನು ಅನುಕೂಲನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನೊಡನೆ ಸ್ನೇಹದ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು,

ತೆಂಕಣ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಾಣಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ, ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕೆಟ್ಟ ಜ್ವರದಿಂದ ಕುರುವತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಬಂತು. ತಂದೆಯ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವನಿಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಲದಿವಸ ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತು, ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಮುಂದಿರಿದ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದನು (೧೦೬೮).

ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಹಳೆ ನೆಲೆವೀಡಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಜ್ವರ ಹುಟ್ಟಿದವು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳ ವೈದ್ಯರು ಬಂದು ದೂರದೂರಿನ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಅಪರೂಪವಾದ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕಷಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಆ ಕಷಾಯದೊಳಗೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ಮಾತ್ರಾಭಸ್ಮಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಉರಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದು ನಿಷ್ಫಲರಾದ್ದರಿಂದ, ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತಾನು ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ಮನಗಂಡು, ತುಂಗಭದ್ರಾ ತೀರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕುರುವತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಸ್ನಾನ ಸಂಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಯೋಗ್ಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನಾನಾತರದ ದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಹೊಳೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕುತ್ತಿಗೆ ಮುಟ್ಟ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ತನ್ನ ಉಪಾಸನಾದೇವತೆಯಾದ ಮಹೇಶ್ವರನನ್ನು ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಜಿಸಿ, ಜಲಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದನು (೩೦ ಮಾರ್ಚ ೧೦೬೮)*. ಇವನು ಸದ್ಗುಣಿಯೂ ಸದಾಚಾರಿಯೂ ಎಷ್ಟೋ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನೂ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಉದಾರಾಶ್ರಯ ಕೊಡುವವನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಬಿಲ್ಹಣ ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

---

* ....ಗಗನ ನವಾಂಕ ಸಂಖ್ಯೆ ಸಕ ಕಾಳದೊಳಾಗಿರೆ ಕೀಳಕಾಬ್ದಕಂ ನೆಗಳೆ ತದೀಯ ಚೈತ್ರ ಬಹುಳಾಷ್ಟಮಿಯೊಳ್ ರವಿವಾರದೊಳ್ ಜಸಂ ಮಿಗೆ ಕುರುವರ್ತಿಯೊಳ್ ಸಮುಯೊಗದೆ ತುಂ....ದ್ರೆಯೊಳ್ಳಗದಧಿಪಂ ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪನೇರಿದನಾಹವಮಲ್ಲವಲ್ಲಭಂ ||

ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೭, ಕನ್ನಡ ಪುಟ ೨೪೬.

ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಬಹುಪತ್ನೀಕನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನಿಗೆ ಅಯ್ದು ಮಂದಿ ರಾಣಿಯರಿದ್ದರು. ೧ನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯು ಬಾಚಲದೇವಿ ಯಾಗಿದ್ದಳು. ಇವಳೇ ೧. ಸೋಮೇಶ್ವರ, ೨. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ೩. ಜಯ ಸಿಂಹ ಇವರ ತಾಯಿಯಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಚಂದಲಕಬ್ಬೆ(ಚಂದ್ರಿಕಾದೇವಿ)ಗೂ, ೩ನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಮೈಲಾಲದೇವಿಗೂ, ೪ನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ದೇವಿಗೂ ಪಿರಿಯರಸಿ ಎಂಬ ಬಿರುದಿತ್ತು. ಅಯ್ದನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯು ಕೇತಲದೇವಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಇವಳ ಮಗನಾದ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಗೋವೈದ್ಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು (೧೧೨೫). ಈ ಅಯ್ದು ಮಂದಿ ರಾಣಿಯರು ಯಾವ ಯಾವ ಮನೆತನದವರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಸೋಮೇಶ್ವರನ ೪ನೆಯ ಮಗನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಯಾವ ಹೆಂಡತಿಯ ಮಗನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಇವರೊಳಗೆ ಮೈಲಾಲದೇವಿ ಕೇತಲದೇವಿ ಹೊಯ್ಸಳ ದೇವಿಯರು ಮಂಡಲೇಶ್ವರಿಯರಾಗಿ ಕೆಲನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬು ದೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ದೇವೂರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ "ಕಂಚಿಪುರವರೇಶ್ವರ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ನೊಳಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪೆರ್ಮಾನಡಿ ಜಯಸಿಂಹದೇವ" ಎಂದು ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ವರ್ಣಿ ಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನ ತಾಯಿಯಾದ ಬಾಚಲದೇವಿಯು ಪಲ್ಲವ ಮನೆತನದವ ಳಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ*.

ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಸಾಮಂತ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವರಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ರೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ:—

೧. ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ೨ನೆಯ ಮಯೂರವರ್ಮನು ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೩೫–೧೦೪೫).

೨. ಸಿಂಗಣದೇವರಸನು ಕಿಸುಕಾಡು, ಬನವಾಸಿ, ಸಂತಳಿಗೆ ನಾಡುಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೪೫).

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೪೦, ಟಿಪ್ಪಣಿ ೩.

೩. ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೪೬-೧೦೬೩).

೪. ಸಿಲಾಹಾರ ಶಾಖೆಯ ಜೀಮೂತವಾಹನ ಮನೆತನದ ಕಲಿಯಮರಸನು ಬಾಸವೂರು ೧೪೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೪೬).

೫. ಹೊಯ್ಸಳ ಮನೆತನದ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ಕೊಂಕಣ ಮತ್ತು ಘಡದವಯಲ್ ಪ್ರಾಂತಗಳ ನಡುವಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೂ, ತಲಕಾಡು ಸಾವಿಮಲೆ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೪೮).

೬. ರಟ್ಟ ಮನೆತನದ ೧ನೆಯ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ಅಂಕ ಎಂಬವರಿಬ್ಬರು ಕುಂಡಿಪ್ರಾಂತವನ್ನು ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಸುಗಂಧವರ್ತಿ (ಸವದತ್ತಿ)ಯಲ್ಲಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು (೧೦೪೯).

೭. ಗೋವೆ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ೧ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಯು ತನ್ನ ಆನುವಂಶಕ ಭಾಗವಾದ ಕೊಂಕಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೫೩).

೮. ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ಅಥವಾ ಅಹಿಹಯಕುಲದ ಮಾಹಿಷ್ಮತಿಯ ಒಡೆಯನೆಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ರೇವರಸನು ನಿಜಾಮು ಸಂಸ್ಥಾನ ಕೆಂಭಾವಿಯ ನೆರೆನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೫೫).

೯. ಹಾನುಗಲ್ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಸೋಯಿಮರಸನು ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೮).

೧೦. ಹಾನುಗಲ್ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೮).

೧೧. ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಮಾರಸಿಂಹನು ಕಿಲಿಗಿಲ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದು ಕರಾಡ ಪ್ರಾಂತವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೫೯). ಇವನು ತನ್ನ ತಾಮ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಧಿರಾಜನನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

೧೨. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಕ್ಕಿಯಾದ ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯು ಗೋಕಾಗೆ, ಕಿಸುಕಾಡು, ತೊರೆಗೆರೆ, ಮಾಸವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳು (೧೦೫೦).

೧೩. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ರಾಣಿಯಾದ ಮೈಲಾಲದೇವಿಯು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳು (೧೦೫೪).

೧೪. ರಾಣಿಯಾದ ಕೇತಲದೇವಿಯು ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಪೊನ್ನವಾಡ (ಹೊನವಾಡ) ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು **ತ್ರಿಭೋಗ್ಯಾಂತರಸಿದ್ಧಿ** (ಉತ್ಪನ್ನದೊಳಗೆ ೩ ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಭಾಗ ದೇವರಿಗೂ, ೧ ಭಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ, ೧ ಭಾಗ ಅರಸನಿಗೂ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ)ಯಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳು (೧೦೫೪).

೧೫. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಬೆಳ್ವೊಳ ಪುರಿಗಿರಿ ನಾಡಿನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನು (೧೦೫೩).

೧೬. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ೨ನೆಯ ಮಗನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಗಂಗವಾಡಿ ೯೬,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೫೬). ಹಾನುಗಲ್ಲ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಹರಿಕೇಸರಿ ಎಂಬವನು ಇವನ ಕಯ್ಕೆಳಗೆ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

೧೭. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ೩ನೆಯ ಮಗನಾದ ೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ವಿಜಾಪುರದ ಸುತ್ತಲಿದ್ದ ತರ್ದವಾಡಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೪).

೧೮. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ೪ನೆಯ ಮಗನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೪–೧೦೬೬).

೧೯. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ೪ನೆಯ ರಾಣಿಯಾದ ಹೊಯ್ಸಳದೇವಿಯು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳು (೧೦೫೩). ಈಕೆಯು ಹೊಯ್ಸಳ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನ ಮಗಳೂ ಎರೆಯಂಗನ ತಂಗಿಯೂ ಆಗಿರಬಹುದು.

೨೦. ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಲಕ್ಷ್ಮರಸನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೭).

೨೧. ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ನನ್ನಿನೊಳಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪೆರ್ಮಾನಡಿದೇವರು ಕೊಂಗುಳಿ ೫೦೦ನ್ನೂ, ಕದಂಬಳಿಗೆ ೧,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಬಲ್ಲಕುಂದ

೩೦೦ನ್ನೂ, ಕಣೆಯಕಲ್ಮುನ್ನೂರನ್ನೂ, ಕುಡಿಯೂರಪ ೭೦ನ್ನೂ, ಕರವಿಡಿ ೩೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೪೭). ಇವನು ಅರಸುಮಗನಾದ ಜಯಸಿಂಹನೇ ಆಗಿರಬಹುದು.

೨೨. ಪಲ್ಲವ ಮನೆತನದ ನಾರಸಿಂಗದೇವನು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನೇ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೪೮). ಇವನ ತರುವಾಯ ಇವನ ಮಗನಾದ ಜೋರಯದೇವನು ಆಳಿದನು.

೨೩. ನಾತೂರ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವನು ಎಡೆನಾಡು ೭೦ನ್ನೂ ಬೇರೆ ಕೆಲ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೫೭).

೨೪. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ದಂಡನಾಯಕ ರೂಪಭಟ್ಟಯ್ಯನು ೧೮ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನೂ ನಡ್ವರಾವುಲನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೫).



ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಗಳು

೨೫. ದಂಡನಾಯಕ ಉದಯಾದಿತ್ಯನು ಬನವಾಸಿ ಸಂತಲಿಗೆ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೫).

೨೬. ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ವೀರಶಾಂತರನು ಸಂತಲಿಗೆ ೧,೦೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೨).

೨೭. ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಭುಜಬಲ ಶಾಂತರನು ಸಂತಲಿಗೆ ನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೭).

೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಾಗದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯೊಡನೆ ಕೆಲಕಾಲ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ದೇವತಾ ಸೇವಾ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ "ನಿನಗೆ ೩ ಮಂದಿ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಾಗುವರು; ನಡುವಿನವನು ನನ್ನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ರಾಮನಂತೆ ಆಸಮುದ್ರಪೃಥ್ವಿಯನ್ನಾಳುವನೆಂದು ಆಕಾಶವಾಣಿಯನ್ನು ನುಡಿಸಿದನೆಂದು ಬಿಹ್ಲಣ ಕವಿಯು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ*. ಇದು ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯೋ ನಿಜವಾದ ಸಂಗತಿಯೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ. ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಮಕ್ಕಳು ಮೂರೇ ಮಂದಿ ಆಗಿದ್ದರೆ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಯಾರ ಮಗನಾಗಿದ್ದನೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ.

೭. ಎರಡನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ

(೧೦೬೮–೧೦೭೬)

೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಸತ್ತ ೧೩ನೆಯ ದಿವಸವೇ ಅವನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಹೆಸರಿ

---

* ಸುತದ್ವಯಂ ತೇ ನಿಜಕರ್ಮ ಸಂಭವಂ ಮಮ ಪ್ರಸಾದಾತ್ತನಯಸ್ತು ಮಧ್ಯಮಃ।
ಪಯೋನಿಧೇಃ ಪಾರಗತಾಮಪಿ ಶ್ರಿಯಂ ಸ ದೋರ್ಬಲಾದ್ರಾಮ ಇವಾಹರಿಷ್ಯತಿ॥
—ವಿ. ಚ. ಸರ್ಗ ೨, ಶ್ಲೋಕ ೫೭.

ಸಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೧೧ ಎಪ್ರಿಲ ೧೦೬೮)*. ಇವನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ **ಭುವನೈಕಮಲ್ಲ**ನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಇವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯು ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೋ ಇಲ್ಲೋ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ತುಮಕೂರ ಜಿಲ್ಲಾ ತೊರೆವಂಡದ ೧೦೬೯ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ, ಅದೇ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿಕಾರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ೧೨೮, ೧೨೯ ನಂಬರಿನ ೧೦೭೧, ೧೦೭೫ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹಾಸಗಲ್ಲ ತಾಲೂಕ ನೀರಲ್ಗಿಯ ೧೦೭೪ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ಇವನು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಬಂಕಾಪುರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ೧೦೭೦, ೧೦೭೨, ೧೦೭೩, ೧೦೭೫ ಈ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವನು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು.

೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಪಟ್ಟವೇರಿದಾಗ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲುಂಟಾದ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ಸಿಕಾರಪುರದ ೧೩೬ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನವು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ:—

೧೧. ....‖ವೃತ್ತಂ‖ ನವ ರಾಜ್ಯಂ ವೀರಭೋಜ್ಯಂ ಪುಗಲಿ
ದವಸರಂ ಸುತ್ತುಪೆಂ ಗುತ್ತಿಯಂ ಮುತ್ತುವೆಸೆಂಜೇ
ಗರ್ಬದಿಂ ಚೋಳಿಕನಧಿಕಬಳಂ ಮುತ್ತಿಮಾರ್ಗುತ್ತಿಯಂ

೧೨. ಪಣ್ಣುವುದಂ ಕೇಳ್ದೆತ್ತಿಸುತ್ತೆತ್ತಿದ ತುರಗಧಳಸ್ತಾಗೆ
ಸಯ್ತಾಗದ ಗ್ರಾಹವದೊಳ್ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಸೋಮೇಶ್ವರ
ನೃಪನ ಬಳಕೆಯ್ಕೋಡಿದಂ ವೀರ ಚೋಳಂ‖ ಪೆಸರಂ ಕೇಳ್ದಿಳ್ಕಿ

---

*೮. ....‖ ವೃತ್ತಂ ‖ . .

೯. ದಿತವ್ಯೋಮ ನವಾಂಕ ಸಕಕಾಳಂ ವರ್ತಿಸಲ್ಕೀಳಕಾಬ್ದದ ವೈಶಾಖದ ಸುದ್ಧ ಸಪ್ತಮಿಯೊಳ್ಜ್ಯೋತಿಯೊಳ್ ಶುಕ್ರವಾರದೊಳತ್ಯಂತ ಕುಳೀರಲಗ್ನದೊಳ್ಭಾಶ್ವಾತ ರತ್ನಾತಪಚ್ಛದ ಸಿಂಹಾಸನ ಪೂಜ್ಯ ರಾಜ್ಯಪದಮಂ ಸೋ....

೧೦. ಶ್ವರಂ ತಾಳ್ದಿದಂ ‖

ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೭, ಭಾ. ೧, ಕನ್ನಡ ಪು. ೨೪೬.

ಬೆಳ್ಕುತಿರ್ದುದು ಪರಧರಣೀ ಮಂಡಳಂ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟಾಳ್ಪಿನಂ ಪೂಣ್ದಭೃತ್ಯ ಶೌರ್ಯೋನ್ನತಿಗ

೧೩. ಇದ ಸುಹೃನ್ಮಂಡಳಂ ಮೆಲ್ಪನಾವರ್ಜಿಸಿದೊಂದಾಜ್ಞಾ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆಳಸಿದುದು ಸುಹೃನ್ಮಂಡಳಂ ಸಂತಮಿಂತಾದೆಸಕಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ನೃಪತಿ ಮಹೀಚಕ್ರಮಂ ಪಾಳಿಸುತ್ತುಂ ॥ ಅಂತಃಕಂಟಕರಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ದುರ್ಗಾಧೀಶರಂ ದುಷ್ಟ ಸಾ

೧೪. ಮಂತದ್ರೋಹರನುದ್ಧತಾಟವಿಕರಂ ನಿರ್ಮೂಳನಂಗೆಯ್ದು ವಿಕ್ರಾಂತಾರಾತಿಗಳಂ ಕಳಲ್ಚಿ ಧರೆಯಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಂ ಶ್ರೀ ಭುವನೈಕಮಲ್ಲ ಮಹಿಪಂ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ ॥

೨ ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಬಲವು ವೀರಚೋಳನನ್ನು ಓಡಿಸಿತೆಂತಲೂ ಪುಂಡ ಪಾಳೆಗಾರರನ್ನು ಅಡಗಿಸಿತೆಂತಲೂ ಸಾಮಂತ ದ್ರೋಹಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡಿತೆಂತಲೂ ಈ ಅವತರಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ದಿಗ್ವಿಜಯಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಈ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಅವನು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಯುದ್ಧಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸೋಮೇಶ್ವರನೇ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದರೂ ವರ್ಣಿಸಿರಬಹುದು.

ದಿಗ್ವಿಜಯಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಬಳಿಕ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನೊಡನೆ ಸುಖದಿಂದ ಕೆಲಕಾಲ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಭಿಲ್ಹಣ ಕವಿಯು ತನ್ನ ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಬರೆದಂತೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮುಂದೆ ೨ ವರ್ಷ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಅವತರಣದ ೧೪ ನೆಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ "ವಿಕ್ರಾಂತಾರಾತಿಗಳಂ ಕಳಲ್ಚಿ" ಎಂದು ಬರೆದುದರಿಂದ ಸೋಮೇಶ್ವ

ರನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಕೂಡಲೆ ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರೊಡನೆ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಮುರಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸತೊಡಗಿದನೆಂದು ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ತಂದೆಯು ಕೊಟ್ಟ ಬನವಾಸಿ ಗಂಗವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು, ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ತನ್ನ ಸಂಬಗಸ್ತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಸನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ವಿಕ್ರಮನೊಳಂಬನಿಗೆ ನೊಳಂಬ ಸಿಂದವಾಡಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದೂ, ಜಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಅಲಂಪುರ ಆದಿಯಾದ ನಾಡನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದೂ ಅದೇ ಶಾಸನದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ*. ಈ ಅಲಂಪುರವು ಎಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬಂಧುಪ್ರೀತಿಯಂತಹ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವ ಸದ್ಗುಣವಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥಪರತ್ವದಂತಹ ಅಗಲಿಸುವ ದುರ್ಗುಣವಿಲ್ಲ. ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಾಗಲಿ ಗುರು ಶಿಷ್ಯರಾಗಲಿ ಇಷ್ಟೇಷ್ಟರಾಗಲಿ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಾಗಲಿ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯಂದಿರಾಗಲಿ ಬಂಧುಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಖ್ಯದಿಂದ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಸೌಖ್ಯದಿಂದ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರೊಳಗೆ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಯಾವಳಾದರೊಬ್ಬಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥವು ಪ್ರಬಲವಾಯಿತೆಂದರೆ ತೀರಿತು. ಅವನು ಅಥವಾ ಅವಳು ಕೂಡಲೆ ಧನಪಿಶಾಚಿಯ ಆಳಾಗಿ ಬೇರೆಯವರೊಡನೆ ಕಡಿದಾಡಲಾರಂಭಿಸುವನು ಅಥವಾ ಆರಂಭಿಸುವಳು. ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಮದ ಮೋಹ ಮತ್ಸರಗಳೆಂಬ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗವು ಸ್ವಾರ್ಥಪರತ್ವಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಚಾರ ಅಥವಾ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ, ನಿಸ್ಪೃಹತಾ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಪರೋಪಕಾರ, ಪರೋತ್ಕರ್ಷಾಭಿಲಾಷೆ, ನಿರಹಂಕಾರ ಇವು ಬಂಧುಪ್ರೀತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸೊಕ್ಕು ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಗಳು ಈ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಾಗಿರುತ್ತವೆಂದು ಬರೆದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡು ದುರ್ಗುಣ

---

* ಬಗೆ ಬನವಾಸಿನಾಡಿಂಗೆ ವಿಭು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಾಗೆ ನೊಳಂಬ ಸಿಂದವಾಡಿಗೆ ವಿಭುವಾಗೆ ವಿಕ್ರಮನೊಳಂಬನಳಂಪುರಮಾದಿಯಾದ ಬೂಮಿಗೆ ವಿಭು ಗಂಗಮಂಡಲಿಕನಾಗೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೭. ಭಾ. ೧, ಶಿಕಾರಿಪುರ. ೨೪೭.

ಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯಪ್ರಾಣಿಗೆ ಆದಷ್ಟು ಕೇಡು ಮತ್ತಾವ ದುರ್ಗುಣ ಗಳಿಂದ ಆಗಿಲ್ಲೆಂದು ಬರೆದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು.

೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸ್ವಾರ್ಥವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯ ವಿವೇಕಗಳಿಂದ ತಗ್ಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಕೂಡಲೆ ಅವನಿಗೆ ಅಪರಿಮಿತ ವಾದ ಅಧಿಕಾರವು ಬಂತು. ಅದರಿಂದ ಅವನ ಅಹಂಕಾರವು ಹೆಚ್ಚಿತು. ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಧೈರ್ಯ ಶೌರ್ಯೌದಾರ್ಯ ಗುಣ ಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಬೆಳೆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಜಯಸಿಂಹರನ್ನು ತನ್ನಿಂದ ದೂರಾಗಿಡಲಿಕ್ಕೂ ಅವರ ಬಲ ವರ್ಚಸ್ಸನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಅವರ ನಂಬಿಗಸ್ತರನ್ನು ಒಡಕೊಳ್ಳ ಲಿಕ್ಕೂ ಒಳಗಿಂದೊಳಗೆ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಬಳಿಗಾವೆ ಬಂಕಾಪುರಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ಹಿತಚಿಂತಕರು ಸೋಮೇಶ್ವರನ ದುರಾಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಆಗಿಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮುತ್ತು ಒಡೆದರೆ ಹೋಯಿತು ಮಾತು ಕೊಟ್ಟರೆ ಹೋಯಿತು ಎಂಬ ಗಾದೆಯನ್ನು ವಾಚಕರು ಕೇಳಿರಬಹುದು. ಮುತ್ತು ಮಾತು ಗಳಂತೆ ಮನಸ್ಸಾದರೂ ಮುರಿದರೆ ತಿರುಗಿ ಹಚ್ಚಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲೆಂಬ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಓದುವವರು ಮರೆಯಕೂಡದು. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಮನೆತನದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ವಿರೋಧವು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೆ ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ದೂರಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ವಿರೋಧ ಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬೆಳೆದು ಅವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿಯುತ್ತವೆ. ಮನು ಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸು ಕಾಚಿನಂತಿರುವುದರಿಂದ ಮುರಿದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಚ್ಚು ವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೇ ಸರಿ. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಉದ್ದೇಶ ದಿಂದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಒಂದೇ ಸವನೆ ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಾಕತೊಡ ಗಿದ್ದರಿಂದ ಬಂಧುಪ್ರೀತಿಯು ಅಳಿಯಿತು, ದ್ವೇಷವು ಹೆಚ್ಚಿತು, ಮುಚ್ಚುಮರೆಯು ಹೋಯಿತು, ಬರುಬರುತ್ತ ಇಬ್ಬರೂ ಕಡುಹಗೆ ಗಳಾದರು.

೧೦೭೦, ೧೦೭೨, ೧೦೭೩, ೧೦೭೪ ಈ ಇಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹು ದೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಪಟ್ಟವೇರಿದ ವರ್ಷ ಅಂದರೆ ೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನಿಗೆ ನೊಳಂಬ ಸಿಂದವಾಡಿಗೆ ವರ್ಗವಾಯಿತು. ಮರುವರುಷ ಅವನು ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪ ದಂಡ ನಾಯಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸೂಡಿಯ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರ ನಡುವಿದ್ದ ದುಸುಮುಸಿಯಲ್ಲೇ ಕಳೆದುಹೋದವು. ಬಳಿಕ ಆಪ್ತೇ ಷ್ಟರೂ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಈ ಮನೆಜಗಳದಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ತಟ್ಟುವುದೆಂದೆಣಿಸಿ, ಇಬ್ಬರನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸ ಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ನಡಿಸಿದರು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಜಯಸಿಂಹರು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಮಾತುಕತೆಗಳು ನಡೆದವು. ಮೊದಲು ತನಗಿದ್ದ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ತನಗೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕೆಂದು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಆಗ್ರಹ ಹಿಡಿದನು. ಬಂಕಾಪುರವು ತನ್ನ ೨ನೆಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವ ನ್ನೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಉಳಿದ ಬೇಕಾದ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಕೊಡುವೆ ನೆಂದು ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ಈ ರದಬದಲೆಯು ಎಷ್ಟೋ ದಿವಸ ನಡೆದ ಬಳಿಕ, ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ತನಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಹಟಹಿಡಿದುದರಿಂದ ಮಧ್ಯಸ್ಥಗಾರರು ಬಹುಪರಿ ಯಿಂದ ಹೇಳಿ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸೋಮೇ ಶ್ವರನನ್ನು ಒಡಂಬಡಿಸಿದರು. ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರ ಜಗಳವು ತೀರಿದಂ ತಾಯಿತು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನಿಗೂ ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಸಿಂದವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತ ಗಳ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಜಯಸಿಂಹನಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ತಾನು ಮೂರೂ ಪ್ರಾಂತ ಗಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡ ಗಿದನು (೧೦೭೩?). ಮರುವರುಷ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಬಂಕಾ ಪುರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ

ಬಂದ ಸೀರಲಿಗೆಯ ೩೦೦ ಮಹಾಜನರ ವಿನಂತಿಯನ್ನು ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಮಾನ್ಯಮಾಡಿದನೆಂದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹಾನುಗಲ್ಲ ತಾಲೂಕ ಸೀರಲಿಗೆಯ ಶಕ ೯೯೬ನೆಯ ಆನಂದ ಸಂವತ್ಸರ ಅಶ್ವಯುಜಮಾಸ (ಸೆಪ್ಟಂಬರ, ಆಕ್ಟೋಬರ ೧೦೭೪)ದ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಮುಂದೆ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ನಿರಂಕುಶನೂ ಅತಿಗರ್ವಿಯೂ ಮನಸ್ವಿಯೂ ಕಠೋರಹೃದಯನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂತೋಷವೂ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರ ನಡುವೆ ಮತ್ತೆ ಮನಸ್ತಾಪವೂ ಉಂಟಾದವು*. ಮಧ್ಯಸ್ಥಗಾರರ ಸಲಹೆಯಂತೆ ಅವನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಜಯಸಿಂಹರನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕರೆಯಿಸಿದನು (೧೦೭೫?). ಮತ್ತೆ ಮಾತುಕತೆಗಳು ನಡೆದವು. ರದಬದಲೆಯು ನಡೆದಾಗ, ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನಿಬ್ಬರು ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾವಲಲ್ಲಿರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಂಚು ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಈ ಸುದ್ದಿಯು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಜಯಸಿಂಹರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲು, ಅವರು ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಓಡಿಹೋದರು. ಮರುದಿವಸ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ದಂಡು ಕಳುಹಿದನು. ಆ ದಂಡಿನ ದಳವಾಯಿಯು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಅನುಕೂಲನಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದಂತೆ ಮಾಡಿ, ತಿರುಗಿ ಬಂದು ಅವರು ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲೆಂದು ಅರಿಕೆಮಾಡಿದನು. ಬಯಕೆಗೆಟ್ಟ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸಿಟ್ಟು ಭಗ್ಗೆಂದು ಎದ್ದಿತು. ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರು ಮುಂದೆ ಏನುಮಾಡುವರೋ ಎಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯು ಅವನ ತಲೆಯೆಲ್ಲ ತುಂಬಿತು. ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೋಗುವುದೋ ಎಂಬ ಭೀತಿಯು ಅವನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮುಸುಕಿಸಿತು. ಅವನಿಗೆ ವಂಶಪರಂಪರಾಗತ ವೃದ್ಧ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಹೇಳುವ ಸರಿಯಾದ ಸಲಹೆಯು ಸೇರದಂತಾಯಿತು. ಕಂಸನಿಗೆ ಎತ್ತ ನೋಡಿದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಕಂಡಂತೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ

---

* ಅಪಾಸ್ತಕುಂತಲೋಲಾಸಾ ವೈರಾಗ್ಯಂ ದಧತೀ ಧರಾ।
ಜೀವತ್ಯೇವ ಧವೇ ತಸ್ಮಿನ್ನಿಧವೇವ ವ್ಯರಾಜತ ॥ ವಿ. ಚ. ಸ. ೪. ಶ್ಲೋ. ೧೦೧.

ಸಿಗೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೇ ಕಾಣಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಕಳ್ಳನ ಜೀವ ಹುಳ್ಳು ಹುಳ್ಳಗೆ ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ, ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಎಲ್ಲ ದಂಡನಾಯಕರೂ ಎಲ್ಲ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಂತರೂ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ಪಕ್ಷದವ ರೆಂಬ ಸಂಶಯಪಿಶಾಚಿಯು ಸೋಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಬಡಕೊಂಡಿತು. ತನ್ನ ಜನರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲುದರಿಂದ ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಹಗೆಗಳಾದ ಕೊಂಕಣದ ಒಡೆಯನ ಮತ್ತು ಕೇರಳ ಕಂಚಿಯ ಅರಸರ ನೆರವನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ರಾಯಭಾರಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿದನು (೧೦೭೫?).

ಅತ್ತ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗಿ ಬಲ್ಲಿಗಾವೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಗುಪ್ತಾಲೋಚನೆಗಳೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಾದ್ದ ರಿಂದ ಅವನು ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಭಾವೀ ಸಾಹಾಯಕರನ್ನು ಮುರಿಬಡಿ ಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಂಕಣದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು. ಅವನ ದಂಡನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸಿಲಾಹಾರರು ಶರಣು ಬಂದು, ಅವನ ಮಂಡಲಿಕ ರಾಗಿ ಆಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟರು. ಬಳಿಕ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಗೋಪಕ ಪಟ್ಟಣ(ಗೋವೆ)ದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಲು ಅಲ್ಲಿಯ, ಕದಂಬ ಅರಸ ನಾದ ಜಯಕೇಶಿಯು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದು ತನ್ನಿಂ ದಾಗದ ಕೆಲಸವೆಂದೆಣಿಸಿ, ಶರಣು ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಕಪ್ಪಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಬಿಲ್ಹಣ ಕವಿಯು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಸತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಗೋವೆಯಿಂದ ಹೊರಟು, ಕೇರಳನಾಡನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸನು ಸೊಕ್ಕುಮಾಡಿ ಎದುರಿಸಿ ಸೋತು ಶರಣುಬಂದುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಕಪ್ಪ ಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವನನ್ನೂ ಅಲೂಪನಾಡಿನ ಅರಸ ನನ್ನೂ ತನ್ನ ಮಂಡಲಿಕರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಹಗೆಯಾದ ಚೋಳರಸನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು. ಅವನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಚೋಳರಾಜ್ಯಗಳ ಮೇರೆಯಾದ ತುಂಗಭದ್ರಾ ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಚೋಳರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ಕೂಡಲೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚೋಳರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ

ಒಳಜಗಳವು ನಡೆದುದರಿಂದ ಕಂಚಿಯ ಅರಸನಾದ ರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮ (೧ನೆಯ ವೀರರಾಜೇಂದ್ರನು) ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಬ್ಬ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿದನು. ಕೆಲದಿನ ಮಾತುಕತೆಗಳಾದ ಬಳಿಕ, ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ಒಪ್ಪಂದದ ಶರ್ತುಗಳು ಗೊತ್ತಾದವು:—

೧. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿ ದಾಟಿ, ಆದರ ಬಡಗಣ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು.

೨. ರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಪಾಳೆಯಕ್ಕೆ ಕರೆಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು.

೩. ಪರಶತ್ರುಗಳ ಬಾಧೆಯಾದಾಗ ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ದಂಡಿನ ಸಾಹಾಯ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಈ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ತುಂಗಭದ್ರಾ ಒಪ್ಪಂದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದರ ೨ನೆಯ ಶರ್ತಿನಂತೆ ರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕರೆಕೊಂಡು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಪಾಳೆಯಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅವರಿಬ್ಬರು ಪಾಳೆಯಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಡವಿಯೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣವಾಯಿತು. ಅತ್ಯುತ್ಸವದಿಂದ ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭವು ಜರಗಿತು. ಅಳಿಯನ ಹತ್ತಿರ ನಾಲ್ಕಾರು ದಿವಸ ನಿಂತು ರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಂಚಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಹೋದನು.

ನರಭೋಗ ಶಿಲಾಭೋಗ ಎಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯು ಓದುವವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು. ಉಚ್ಚಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಕಾಸೆಡೆಯುವನಾಗಬಹುದು. ಘನತೆಗೇರಿದ ಮನೆತನವು ಕೀಳಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು. ತಿಪ್ಪೆ ಹೋಗಿ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯಾಗಬಹುದು ಮತ್ತು ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಿಪ್ಪೆಯಾಗಬಹುದು. ಗದ್ದಿಗೆಯ ಕಲ್ಲು ಮಸಣದ ಕಲ್ಲಾಗಬಹುದು. ಈ ವಿಪರ್ಯಾಸದಂತೆ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಡುಹಗೆಗಳಾದ ಚೋಳರು ಸೋಮೇಶ್ವರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರಿಗೆ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿ

ಬೇಕಾದವರಾದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಅವರ ಸಹಾಯ ದೊರಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದನು; ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಅವರೊಡನೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಎಣಿಸುವುದೊಂದು ದೇವರು ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಎಂಬ ಗಾದೆ ಯಂತೆ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಭಗ್ನಮನೋರಥನಾದನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೋಪರಕೇಸರಿವರ್ಮ ರಾಜೇಂದ್ರದೇವನು ಸೋತು ಸತ್ತನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ*. ಇವನು ಸತ್ತುದರಿಂದ ಕಂಚಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥರು ಇಲ್ಲದಾದರೆಂದು ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯ ಜೈನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ರಾಜೇಂದ್ರದೇವನಿಗೆ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಪಟ್ಟದ ಸಲುವಾಗಿ ಒಳ ಜಗಳ ನಡೆಯಿತು. ಕೆಲಪ್ರಮುಖ ಸರದಾರರ ನೆರವಿನಿಂದ ರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮನು ಚೋಳಪಟ್ಟವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಂತಹ ಶೂರನ ಸಾಹಾಯವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದಕಾರಣ ಅವನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಮದುವೆಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನು. ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನಾದ ರಾಜಿಗನು (೨ನೆಯ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳನು) ಈ ರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮನ ಎದುರಾಳಾಗಿದ್ದನು. ತಾನು ೧ನೆಯ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳನ ಮಗಳ ಮಗನೆಂತಲೂ ತನ್ನ ಅಜ್ಜನು ತನಗೆ ಚೋಳಪಟ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ವಾದಿಸಿ, ಅವನು ಪಟ್ಟದ ಸಲುವಾಗಿ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ಕಂಚಿಯ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಒಡಕೊಂಡಿದ್ದನು. ರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಚೋಳರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಂದು ತಂದನೆಂದು ಚೋಳ ಸರದಾರರ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾದ್ದರಿಂದ ರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಒಳಸಂಚು ನಡೆದು, ಅವನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ತಿರುಗಿ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಅವನ ಕೊಲೆಯಾಯಿತು. ಈ ಸುದ್ದಿ

* ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೨೫೬.

ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತಡಮಾಡದೆ ಕಂಚಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಸಂಚುಗಾರರನ್ನು ದಂಡಿಸಿ, ಅವರ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಗಾಂಗಕುಂಡಚೋಳಪುರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಕಂಚಿಯ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿ ಶಾಂತತೆ ಯಾದ ಬಳಿಕ ತಿರುಗಿ ತುಂಗಭದ್ರಾ ತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಮುಂದೆ ತುಸು ದಿವಸದಲ್ಲೇ ರಾಜಗನು ಕಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ವಿಕ್ರಮಾ ದಿತ್ಯನ ಜೀಗನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ, ಎಲ್ಲ ಚೋಳರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಒಡೆಯ ನೆಂದು ಸಾರಿ, ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೊರಟು, ಕೂಡಲೆ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಬಂದು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ದಂಡಿನ ಹಿಂಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಬೀಳಬೇಕೆಂದು ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿದನು. ರೋಗಿ ಬಯಸಿದ್ದು ಹಾಲೋಗರ, ವೈದ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದು ಹಾಲೋಗರ ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ, ರಾಜಿಗನ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅತ್ಯಾನಂದವಾಯಿತು. ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಅಡಕೆಯಂತೆ ಎರಡು ದಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತುಂಡರಿಸಲ್ಪ ಡುವನೆಂದು ಅವನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗಿದನು. ಅವನು ಸೋಮಾ ರಿಯೂ ಅಳ್ಳೆದೆಯವನೂ ಜಂಬದವನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮನೋ ರಾಜ್ಯದ ಬೆಡಗಿನ ಬೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲ ದಿವಸಗಳನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ರಾಜ ಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದುದರಿಂದ ಚೋಳರ ಬಲವನ್ನು ಅರೆವಾಸಿ ಕುಗ್ಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ವಿಕ್ರಮಾಂಕನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು.

ರಾಜೇಂದ್ರುಚೋಳನು ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಚಪಲನೂ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷನೂ ಸಾಹ ಸಿಯೂ ಶೂರನೂ ಆದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗಿ, ಚೋಳರ ಮೇಲೆ ಅಬ್ಬರದಿಂದ ಬಿದ್ದನು. ಚೋಳರು ಎಷ್ಟು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾದಿದರೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಗಂಡು ಹೊಡತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗದೆ ಬೆನ್ನುತೋರಿಸತೊಡಗಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ "ಘಾತವಾಯಿತು, ಬೇಗನೆ ಓಡಿರಿ. ಹರಹರ ಪರಮೇಶ್ವರಾ" ಎಂದು ಒದರುತ್ತ ಒತ್ತರವಾಗಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ದಂಡು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬರುವುದನ್ನು

ನೋಡಿ 'ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳನು "ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸಹಾಯ ಸೇನೆಯು ಬಂತು; ಹೆದರಬೇಡರಿ. ಹಿಂದಿರುಗಿ ಹಗೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಿರಿ" ಎಂದು ಕೂಗಿ ತನ್ನ ದಂಡಾಳುಗಳನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವಾದನು. ಜಾಣನೂ ಯುದ್ಧಚತುರನೂ ಆದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಇಬ್ಭಾಗಿಸಿ, ಕೆಲ ಶೂರ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಚೋಳರೊಡನೆ ಕಾದಲಿಕ್ಕಿಟ್ಟು, ಉಳಿದ ದಂಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಾನೇ ರಭಸದಿಂದ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆದ ತುಮುಲ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ. ಕತ್ತಿಗಳ ಕಡಿತವೂ ಬಾಣಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯೂ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಝೇಂಕಾರವೂ ಜಾವಿಗೆ ಕಲ್ಲುಗಳ ಸುಂಯ್ಕಾರವೂ ಆನೆಗಳ ಚೀರಾಟವೂ ಕುದುರೆಗಳ ಹೇಷವೂ ಗಾಯಪಟ್ಟವರ ಗೋಳಾಟವೂ ವೀರರ ಅಬ್ಬರವೂ ಮರಣೋನ್ಮುಖರ ಹಾಹಾಕಾರವೂ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟವು. ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಮೈಲುಗಳ ವರೆಗೆ ಹೆಣದ ರಾಶಿಗಳು ಬಿದ್ದವು. ಧೀರನಾದ ವಿಕ್ರಮಾಂಕನು ಇತ್ತಿಂದತ್ತ, ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ದಂಡಿನವರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತ ಹೇಡಿಗಳನ್ನು ಹಳಿಯುತ್ತ ಎದುರಾದವರನ್ನು ತುಂಡರಿಸುತ್ತ ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದನು*. ಹೇಡಿಯಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ದಂಡಿನವರ ಹೊಡತಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಓಡಿಹೋಗುವ ತನ್ನ ದಂಡಾಳುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಎದೆಯೆದೆ ಬಡಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು, ಮತ್ತು ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳನು ಗಜಾರೂಢನಾಗಿ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದವರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೊನೆಗೆ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಾಂಕನ ಶೌರ್ಯ ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸ ಚಾತುರ್ಯವು ಜಯ ಹೊಂದಿತು. ಚೋಳರು ಸೋತು ಓಡಿದರು. ಸೋಮೇಶ್ವರನ

---

* ಕ್ಷಣಮುದಚಲದುಚ್ಚಲತ್ಪತಾಕೇ ದ್ರವಿಡಬಲೇ ಕ್ಷಣಮಗ್ರಜಸ್ಯ ಸೈನ್ಯೇ ।
ರಣಭುವಿ ಸ ಚಚಾರ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ನ್ಯಪಿಬದರಾತಿಯಶಾಂಸಿ ತತ್ರ ತತ್ರ ॥

ವಿ. ಚ. ಸ. ೬, ಶ್ಲೋ. ೮೨.

ದಂಡು ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿತು; ಮತ್ತು ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕನು (೧೦೭೬)*.

ಈ ಕಾಳೆಗದಿಂದ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಎರವಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಮಹತ್ವದ ಕಾಳೆಗವೇ ಸರಿ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಇದು ಯಾವ ಊರ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ **ತುಂಗಭದ್ರೆ ತೆಂಕಣ ಕಾಳೆಗ** ವೆಂದು ನಾಮಕರಣಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಇದು ೧೦೭೬ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿರಬಹುದು. ಸೆರೆಸಿಕ್ಕ ಬಳಿಕ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಹಾಡು ಏನಾಯಿತೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನ ಹೆಂಡಂದಿರು ಯಾರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು:—

೧. ಯಾದವ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ೨ನೆಯ ಸೆವುಣಚಂದ್ರನು ಸೆವುಣ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೬೯).

೨. ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಲಕ್ಷ್ಮರಸನು ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ನ್ನೂ ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೧). ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚೋಳರು ಹಾಳುಮಾಡಿದ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ಇವನು ದುರಸ್ತು ಮಾಡಿಸಿದನು.

೩. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹೆ(ಹಿ?)ರಿ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಮನೆವೆರ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕ ಉದಯಾದಿತ್ಯನು ಬಂಕಾಪುರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೧).

---

* ಕಿಮುಪರಮುಪರಿಪ್ರತಾಪ ಭಾಜಾಂ ವಿಹಿತಪದಃ ಸ ಬಭಂಜ ರಾಜಯುಗ್ಮಂ।
ದ್ರವಿಡಪತಿರಗಾತ್ತ್ವ ಚಿತ್ಸಲಾಯ್ಯನ್ಯವಿಶತ ಬಂಧನಧಾಮ್ನಿ ಸೋಮದೇವಃ।

ವಿ. ಚ. ಸ. ೬, ಶ್ಲೋ. ೯೦.

೪. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹೆ(ಪಿ?)ರಿ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕ ಬಲದೇವಯ್ಯನು ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಹತ್ತಿರಿದ್ದು ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೨).

೫. ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ದಂಡನಾಯಕ ನಾಕಿಮಯ್ಯನು ವಿಜಾಪುರದ ಬಡಗಲ ಪ್ರದೇಶವಾದ ತರ್ದವಾಡಿ ೧,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೪).

೬. ಗಂಗ ಮನೆತನದ ಗಂಗಪೆರ್ಮನಡಿ ಭುವನೈಕವೀರ ಉದಯಾದಿತ್ಯನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಸಂತಲಿಗೆ ೧,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಮಂಡಳಿ ೧,೦೦೦ವನ್ನೂ, ೧೮ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನೂ* ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೫).

೭. ಜೀಮೂತವಾಹನ ಮನೆತನದ ಕಲಿಯಮ್ಮರಸನು ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಕಯ್ಕೆಳಗೆ ಬಾಸವೂರು ೧೪೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೫).

೮. ರಟ್ಟ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ೨ನೆಯ ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯನು ಸೌದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಡಿ ೩,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೫).

೯, ೧೦. ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ದಂಡನಾಯಕ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹೆ(ಪಿ?)ರಿ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಮನೆವೆರ್ಗಡೆ ಸೋಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟನೂ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ದಂಡನಾಯಕ ಕೇಶವಾದಿತ್ಯದೇವನೂ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಹತ್ತಿರಿದ್ದರು (೧೦೭೫).

೧೧. ಎರಡನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ತಮ್ಮನಾದ ೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನು (೧೦೭೨).

---

* ಈ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿದ್ದವೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಹೊನ್ನವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಹೂಲಿ, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ನರಗುಂದ ಮತ್ತು ಡಂಬಳ, ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ತಾಳಗುಂದ ಈ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಿದ್ದವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೧೨. ಸಿಂದ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಸಿಂಗಣನು ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೬).

೧೩. ಎರಡನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ತಮ್ಮನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನು (೧೦೭೪).

೧೪. ಎರಡನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ೩ನೆಯ ತಮ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ೧೦೬೪, ೧೦೬೬ರಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩,೨೦೦ದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನ ಆ ಕಾಲದ ರಾಜಧಾನಿಯು ಕಪಿಲಿ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ಕಂಪಿಲಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇವನಿಗೆ ಆಹವಮಲ್ಲನ ಅಂಕಕಾರ, ಸಾಹಸಮಲ್ಲ, ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಾಶ್ರಯ, ವೆಂಗಿ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ, ಚಾಳುಕ್ಯ



ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಚಿತ್ರ

ಮಾಣಿಕ್ಯ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಗುಡ್ಡದ ಮತ್ತು ದಾವಣಗೆರೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ತಾಯಿಯು ವೆಂಗಿಯ ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಅರಸುಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ವೆಂಗಿ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನೆಂಬ ಬಿರುದು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ*. ೧೦೭೪ರಲ್ಲಿ ಇವನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವನಾಗಿ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹಾನಗಲ್ಲ ತಾಲೂಕು ನೀರಲಿಗೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಬಿಲ್ಹಣ ಕವಿಯು ತನ್ನ ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ದೇವ ಚರಿತದಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೆಸರನ್ನೇ ಎತ್ತಿಲ್ಲಾದ್ದರಿಂದ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ ಜಗಳವು ಆರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಇವನು ಸತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

೮. ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ

(೧೦೭೬–೧೧೨೬)

ತುಂಗಭದ್ರೆ ತೆಂಕಣ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಗೆಲವು ದೊರೆತ ಬಳಿಕ ವೀರ ವಿಕ್ರಮನು ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದನು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅವನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಉತ್ಸವದಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಅಡರಾಸದೆ, ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯರಾದ ಸಾಮಂತ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ಅವರೆಲ್ಲರ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಅತಿವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಶಕ ೯೯೯ ನೆಯ ನಳ ಸಂವತ್ಸರ ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ೧, ೯ ಮಾರ್ಚ ೧೦೭೬)†. ಇವನು ತನ್ನ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪುಟ ೪೫೪, ಅಡಿಟಪ್ಪಣಿ ೫.

† ಅಥ ಸುರಪಥವಲ್ಗದ್ದಿವ್ಯ ಭೇರೀ ನಿನಾದಂ।
ಪ್ರಶಮಿತ ಪರಿತಾಪಂ ಭರ್ತೃಲಾಭಾತ್ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ॥
ಅಲಭತ ಚಿರಚಿತ್ತಾಚಾಂತ ಚಾಲುಕ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ।
ಕ್ಲಮಮುಪನುಭಿಷೇಕಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಃ॥ ವಿ. ಚ. ಸ. ೬, ಶ್ಲೋ. ೯೮.

ಮನೆತನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ, ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿದನು.

ತುಂಗಭದ್ರೆ ತೆಂಕಣ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ತಾನು ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ದಂಡುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಮಾನುಷ ಶಕ್ತಿಯು ಇರುತ್ತದೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿತು. ಅವನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವು ಹೆಚ್ಚಿತು. ತಾನು ಈಶ್ವರ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನಾದಕಾರಣ ಸಂದ ಶಾಲಿವಾಹನರಂತೆ ಶಕಪುರುಷನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ತಾನು ತಕ್ಕವನೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ದಿವಸದಿಂದ ತನ್ನ ಶಕವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿದನು. ಈ **ವಿಕ್ರಮ ವರ್ಷ**ದ ಆರಂಭವು ವಿಕ್ರಮಾಂಕನ ಆಳಿಕೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಮಹತ್ವದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ **ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಕಾಶ್ಮೀರಭಟ್ಟ ಬಿಲ್ಹಣನು** ತನ್ನ ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಏಕೆ ವರ್ಣಿಸಲಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಕವು ಮುಂದೆ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆ ಕಾಲದ ನೂರಾರು ಶಾಸನಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವನ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಹಣ ಕವಿಯು ವಿಕ್ರಮ ಶಕಾರಂಭವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುದು ಸೋಜಿಗದ ಸಂಗತಿಯೇ ಸರಿ.

ತಾನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ತನ್ನ ಶಕವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ಬಳಿಕ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಜಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ, ಅವನನ್ನು ಬನವಾಸಿಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಅರಸುಮಗಳಾದ ಚಂದಲದೇವಿ (ಚಂದ್ರಲೇಖೆ)ಯು ಅತಿರೂಪವತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾಳೆಂತಲೂ ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿರುತ್ತದೆಂತಲೂ ಆ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆಕೆಯು ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂವರವನ್ನು ಮಾಡುವವಳಿದ್ದಾಳೆಂತಲೂ ಚಾರರು ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಂದರು. ಕೂಡಲೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಆ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಚಂದಲದೇವಿಯು

ಅಯೋಧ್ಯಾ, ಚೇದಿ, ಕಾನ್ಯಕುಬ್ಜ, ಕಲಿಂಜರ, ಗೋಪಾಚಲ, ಮಾಳವ, ಗುರ್ಜರ, ಪಾಂಡ್ಯ, ಚೋಳ ಈ ಅರಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕೊರಳೊಳಗೆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಳು (೧೦೭೭)*. ತನಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಚಂದಲದೇವಿಯನ್ನು ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತಿರುಗಿಬಂದನು. ಈ ಚಂದಲದೇವಿಗೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಪಿರಿಯರಸಿ', 'ಅಗ್ರಮಹಾಮಹಿಷಿ' ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ **ಜಯಕರ್ಣನು** ೧೧೦೨ರಿಂದ ೧೧೨೧ರ ವರೆಗೆ ಕುಂಡಿ ಮುಂತಾದ ಮಧ್ಯಭಾಗಗಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ತಂದೆ ಇರುವಾಗಲೇ ಸತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ†.

ಬಿಲ್ಹಣಭಟ್ಟನೆಂಬೊಬ್ಬ ಕಾಶ್ಮೀರದೇಶದ ಘನಪಂಡಿತನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದು ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತವೆಂಬ ಒಂದು ಸುರಸ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೇ. ಈ ಕವಿಯು ಸುಮಾರು ೧೦೬೫ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ದಹಾಲ ಅಥವಾ ಚೇದಿಯ ಅರಸನಾದ ಕರ್ಣನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ನಿಂತು, ಅವನು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾದ ಬಳಿಕ ರಾಮೇಶ್ವರದ ವರೆಗೆ ತೀರ್ಥಾಟನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದು (೧೦೭೭) ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದನೆಂತಲೂ ವಿಕ್ರಮಾಂಕನು ಅವನಿಗೆ **ವಿದ್ಯಾಪತಿ** ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನೂ ಒಂದು ನೀಲಛತ್ರವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೆಂತಲೂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ದಂಡಿನೊಡನೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುವಾಗ ಅವನ ಆನೆ ನೀಲಛತ್ರಗಳು ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಆನೆ ಛತ್ರಗಳ ಮುಂದೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವೆಂತಲೂ, ಅವನು ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ಚರಿತವನ್ನು ಸುಮಾರು ೧೦೮೫ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂತಲೂ ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ

---

* ಲಜ್ಜಾನಿರಾಸೆ ನಿಭಮಾತ್ರಕೇಣ ವಾಕ್ಯೇನ ತೇನ ಪ್ರತಿಹಾರರಕ್ಷ್ಯಾಃ।
ಪತಿಂವರಾ ಸಂವರಣಸ್ರಜಂ ತಾಂ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾಂಕಸ್ಯ ಚಕಾರ ಕಂಠೇ ॥
ಸ. ೯, ಶ್ಲೋ. ೧೪೭.

† ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೫೫.

ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಬುಲ್ಹರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ*.

ಹೊಸ ರಾಣಿಯಾದ ಚಂದಲದೇವಿಯೊಡನೆ ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಮುಂತಾದ ವಿನೋದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಅತ್ಯಾನಂದದಿಂದ ೧೧೭೭ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಬೇಸಿಗೆ ಮಳೆಗಾಲಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಚಾರರು ಬಂದು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಪೊಡಮಡಿದು ಎದ್ದು ಕಯ್ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ ಬಿನ್ನಪಿಸಿದ್ದೇನಂದರೆ—"ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಾವು ಸೋಗು ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಬನವಾಸಿ ಸಂತಲಿಗೆ ನಾಡುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಚರಿಸಿದೆವು. ನಮಗೆ ತಿಳಿದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅರುಹಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಹೆದರಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಾದುದನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಮಹಾರಾಜರು ಅಭಯವಚನವನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ದಯಪಾಲಿಸಿದರೆ, ನಾವು ಕಂಡುದನ್ನೂ ಕೇಳಿದುದನ್ನೂ ಮರೆಮಾಡದೆ ಅರಿಕೆಮಾಡುವೆವು" ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮತ್ತೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ಎರಗಿದರು. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ತುಸು ಆಲೋಚಿಸಿ—"ಏಳಿರಿ, ಅಂಜಬೇಡರಿ. ಇದ್ದುದನ್ನು ಮರಜದೆ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಿರಿ. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಮನೆತನದ ಬಿರುದಾಗಿದೆ. ದಿಟವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ನಿಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವು. ನನ್ನಿಯನ್ನಾಡುವವರು ನನ್ನವರೆಂದೆಣಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ರಾಜಧರ್ಮವು. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾವಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯವಂತರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ಪವಿತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಏಳಿರಿ, ಮರಜದೆ ಹೇಳಿರಿ. ಭಯಪಡಬೇಡರಿ" ಎಂದು ಅಭಯವಚನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಕೂಡಲೆ ಬೇಹಿನವರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನು ಎದ್ದು, ಕಯ್ಮುಗಿದುಕೊಂಡು—"ಜೀಯಾ,

---

* ಕಾಶ್ಮೀರೇಭ್ಯೋ ವಿನಿರ್ಯಾಂತಂ ರಾಜ್ಯೇ ಕಲಶಭೂಪತೇಃ।
ವಿದ್ಯಾಪತಿಂ ಯಂ ಕರ್ಣಾಟಶ್ಚಕ್ರೇ ಪರ್ಮಾಡಿ ಭೂಪತಿಃ ॥ ೯೩೭ ॥
ಪ್ರಸರ್ಪತಃ ಕರಟಭಿಃ ಕರ್ಣಾಟಕಟಕಾಂತರಂ।
ರಾಜೋಗ್ರೇ ದದೃಶೇ ತುಂಗಂ ಯಸ್ಯೈವಾತಪವಾರಣಂ ॥ ೯೩೭ ॥
ತ್ಯಾಗಿನಂ ಹರ್ಷದೇವಂ ಸ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸುಕವಿ ಬಾಂಧವಂ।
ಬಿಹ್ಲಣೋ ವಂಚನಾಂ ಮೇನೆ ವಿಭೂತಿಂ ತಾವತೀಮಪಿ ॥ ೯೩೮ ॥
ರಾಜತರಂಗಿಣಿ ೭; ವಿ. ಚ. ಉಪೋದ್ಘಾತ ಪು. ೨೧, ೨೭.

ನಯವಿಟ್ಟು ಚಿತ್ತೈಸಿರಿ, ನಾನು ಹೇಳುವ ಸುದ್ದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬನವಾಸಿ ಸಂತಲಿಗೆ ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ದೊಡ್ಡವರು ಸಣ್ಣವರು, ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರು, ಬಡವರು ದೈವುಳ್ಳವರು, ಆಶ್ರಿತರು ವಿರೋಧಿಗಳು, ಹುಡುಗರು ಹೆಂಗಸರು, ವೈದಿಕರು ಗೃಹಸ್ಥರು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ವರ್ತಕರು, ಕೂಲಿಯವರು ಒಕ್ಕಲಿಗರು—ಎಲ್ಲರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮನಾದ ಜಯಸಿಂಹ ಮಹಾರಾಜರು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಜುಲುಮೆಯಿಂದಲೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಹಣವನ್ನು ಹರಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂದು ಎಡೆಬಿಡದೆ ದೂರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಜನರನ್ನು ಪೀಡಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹಣವನ್ನು ಅವರು ಹೊಸ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೂ ಹೊಸ ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೂ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡುತ್ತಾರಂತೆ. ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಡುಜನರು ಅವರ ವಶವರ್ತಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ದ್ರವಿಡ ಅರಸನ ಸಾಹಾಯವನ್ನು ದೊರೆಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನವು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ದಂಡಿನವರನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹಲವು ತರದ ಹಂಚಿಕೆಗಳು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತವೆ*. ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನದ, ಈ ಎಲ್ಲ ಜೋಡಣೆಯ, ಈ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಯ, ಈ ಎಲ್ಲ ಖಟಾಟೋಪದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಉದ್ದೇಶವು ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬರುವುದೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಜನರು ಗುಜಗುಡುತ್ತಾರೆ. ನನಗೆ ತಿಳಿದುದನ್ನು ಮುಚ್ಚುಮರೆಮಾಡದೆ, ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳಿಗೆ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ. ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು'' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಚಾರರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನಿಗೆ ಸಖೇದಾಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಅಣ್ಣನೊಡನೆ ಕಾದಬೇಕಾದ ಬಗ್ಗೆ ಆದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವು ಕಡಮೆಯಾಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಕಾದುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದುದ

---

* ದ್ರಾವಿಡಂ ಸ ನೃಪತಿಂ ಸಾಹಾಯತಾಂ ಪ್ರಾಪಯತ್ಯವಿರತೈರುಪಾಯನೈಃ।
ಕರ್ತುಮಿಚ್ಛತಿ ನಕ್ತೈರುಪಕ್ರಮೈರ್ಭೇದಜರ್ಜರಮಿದಂ ಭವದ್ಬಲಮ್ ॥
ಸಂ. ೧೪, ಶ್ಲೋ. ೧೩.

ರಿಂದ ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆಕೊಟ್ಟಂತೆ ಅವನಿಗೆ ದುಃಖವಾಯಿತು. ಅವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನೊಂದುಕೊಂಡನು. ತಮ್ಮನನ್ನು ಹಾದಿಗೆ ತರಲಿಕ್ಕೆ ಏನು ಉಪಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ರಾಜಶಬ್ದದ ಹೊರತು ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರವೂ ಸಂಪತ್ತೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಜಯಸಿಂಹನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ತರದ ದುಷ್ಟ ವಿಚಾರವು ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ಹಾಗಾಯಿತು*. ಅವನು ತನ್ನ ಆಪ್ತ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಈ ದುಷ್ಟವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಕೊನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದರೂ ಪ್ರಮಾಣಿಸಿ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತೆ, ತನ್ನೊಬ್ಬ ನಂಬಿಗಸ್ತನಾದ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು. ಅವನು ಬನವಾಸಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಜಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಪರಿಪರಿಯಿಂದ ತಿಳಿಹೇಳಿದನು. ಅಹಂಕಾರ ಸ್ವಾರ್ಥಸೂಯಾ ಸಮಾವಿಷ್ಟರಾದವರು ರೀತಿಗೆ ಒಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ನೀತಿಗೆ ಬಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ದಂಡಸಾಧ್ಯರೇ ಹೊರತು ಸಾಮಸಾಧ್ಯರಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಮಂತ್ರಿಯು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ† ಅವನು ತಿರುಗಿ ಬಂದು ನಡೆದ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಅರುಹಿದನು. ಆಗ ಅವನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹಳಹಳಿಸಿ ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದನು (೧೦೭೯ ?).

ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶವು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ತಿಳಿದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಜೋಡಣೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ದಂಡುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ

---

* ನಾರ್ಪಿತಾನಿ ಕತಿ ಮಂಡಲಾನಿ ತೇ ದಂತಿನೋ ಮದಮುಖಾಸ್ತವಾಧಿಕಾಃ।
ರಾಜಶಬ್ದಮುಪಹಾಯ ಕಾ ತವ ನ್ಯೂನತಾ ಭಜಸಿ ದುರ್ನಯಂ ಯತಃ ॥
ಸಂ. ೧೪, ಶ್ಲೋ. ೩೧.

† ಪ್ರಾಹಿಣೋತ್ಕತಿ ನ ಕ್ರಮಾಂ ತತ್ಸಮೀಪಮನಿಶಂ ವಿಶಾಂಪತಿಃ।
ಏಕಮಪ್ಯನಯಮಾಯಮುಲಂಘಿತೋ ನಾಗ್ರಹೀಷ್ಟ ಕುಲಕಂಟಕಸ್ತು ಸಃ ॥
ಸಂ. ೧೪, ಶ್ಲೋ. ೪೯.

ಮುಂದೆ ತುಸು ದಿವಸಗಳಲ್ಲೇ ಜಯಸಿಂಹನು ಅವಸರದಿಂದ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟನು. ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಸುಲಿಯುತ್ತ ಊರುಗಳನ್ನು ಸುಡುತ್ತ ಅವನು ಕೃಷ್ಣಾವೇಣಿಯ ದಂಡೆಯ ವರೆಗೆ ಬಂದನು. ಅದೇ ಹೊಳೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ದಂಡು ಪಾಳೆಯ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡು ನಿಂತಿತ್ತು. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಹಾದಿಗೆ ತರಲಿಕ್ಕೆ ರಾಯಭಾರಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿದನು. ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಾದ ಜಯ ಸಿಂಹನು ಹೊರಗೆ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನಡಿಸಿ, ವಿಕ್ರ ಮಾರ್ಕನ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರಹಿಂದೊಬ್ಬರನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಒಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಈ ಫಿತೂರಿಯ ಸುದ್ದಿಯು ತಿಳಿದ ಕೂಡಲೆ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು, ಬಣ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲೆಂದು ಮನಗಂಡು, ಜಯಸಿಂಹನ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು. ಎರಡೂ ದಂಡಿನವರು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾದಿದರು. ಜಯ ಸಿಂಹನ ನೂರಾರು ಮದ್ದಾನೆಗಳು ರಭಸದಿಂದ ಬಂದು ವಿಕ್ರಮಾದಿ ತ್ಯನ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು, ಅವನ ದಂಡಿನ ಎಡಭಾಗವು ಹೆದರಿ ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಯಿತು. ಕೂಡಲೆ ಎದೆಗಾರನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ಶೂರ ಸ್ವಾರರೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಬರ್ಚಿಗಳ ತಿವಿತದಿಂದಲೂ ಕತ್ತಿಗಳ ಕಡತದಿಂದಲೂ ಬಾಣಗಳ ಹೊಡತದಿಂದಲೂ ಕಲ್ಲುಗಳ ಜಡಿತ ದಿಂದಲೂ ಆ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಲು, ಅವು ಜಯಸಿಂಹನ ದಂಡನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅವನ ದಂಡನ್ನು ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟವು. ಈ ಅದ್ಭುತ ವನ್ನು ನೋಡಿ ಓಡಿಹೋದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ದಂಡಿನವರು ತಿರುಗಿ ಬಂದು ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಯಸಿಂಹನ ದಂಡಿನವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ದರು. ಜಯಸಿಂಹನ ಆನೆಯು ಅವನನ್ನು ಕೆಡವಿ ಓಡಿಹೋದುದರಿಂದ ಅವನು ಪಾದಚಾರಿಯಾಗಿ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ಒಬ್ಬ ಶೂರ ದಳವಾಯಿಯು ಅವನ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಅವನನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ಮುಂದೆ ತಂದು ನಿಂದರಿಸಿದನು. ಆಗ ಅವನು ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ನೋಡಿ ಕನಿಕರಬಟ್ಟು ಅವನನ್ನು

ಸಮಾಧಾನಬಡಿಸಿದನೆಂದು ಬಿಹ್ಲಣ ಕವಿಯು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ*. ಈ ಕಾಳೆಗವನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾವೇಣೀ ಕಾಳೆಗವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು.

ಈ ಕಾಳೆಗವು ಯಾವ ಊರಿನ ಹತ್ತಿರ ಆಯಿತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಾವೇಣೀ ಕಾಳೆಗವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟೆವು. ಆದರೆ ಇದು ಯಾವ ವರ್ಷ ಆಯಿತೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಬಿಲ್ಹಣನ ಬರಹದಂತೆ ಈ ಕಾಳೆಗವು ೧೦೬೭ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂತಲೂ ಕದಂಬ ತೈಲಪನು ಜಯಸಿಂಹನ ಬದಲು ಅದೇ ವರುಷ ಬನವಾಸಿಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದನೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಬುಹ್ಲರರು ತಮ್ಮ ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ-ಚರಿತದ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಉಪೋದ್ಘಾತದ ४३ ನೆಯ ಪುಟದ ೧ ನೆಯ ಅಡಿಟಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಜಯಸಿಂಹನು ೧೦೮೧-೮೨ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯವರೆಗೆ ಬನವಾಸಿ, ಸಂತಲಿಗೆ, ಬೆಳ್ವೊಲ, ಪುಲಿಗೆರೆ, ಬಾಸವಳ್ಳಿ ಈ ಭಾಗಗಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ೧೦೬೭, ೧೦೭೯, ೧೦೮೦, ೧೦೮೧ ಈ ಇಸ್ವಿಯ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಅನಂತಪುರ, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹೂಲಿ ಬಾಳಂಬೀಡು, ಗಳಗನಾಥ ಈ ಊರುಗಳ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಜಯಸಿಂಹನು "ಅಂತು ಯುವರಾಜಪದವಿಯೊಳ್ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ" ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ೧೦೮೧ರ ವರೆಗೆ ಯುವರಾಜಪದದಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ†. ಇದಲ್ಲದೆ ೧೦೮೦ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಸಿಕಾರಪುರದ ೨೯೭ ನೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ "ಜಯಸಿಂಹನು ಯುವರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರನೂ", "ಅಣ್ಣನ ಅಂಕಕಾರನೂ" ಆಗಿದ್ದ

---

* ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಂ ಕುಲಕಂಟಕಂ ತಮಟವೀ ಮಧ್ಯಾದ ಬಂಧ್ವೈ ರ್ಭಟೈಃ।
ಕಾರುಣ್ಯಾದ್ಧುತ ಬಾಷ್ಪ ಗದ್ಗದವಚಃ ಸಂಭಾಷ್ಯ ಸಂತೋಷ್ಯ ಚ ॥
ಚಾಲುಕ್ಯಾನ್ವಯಶೇಖರೋಥ ಶಿಖರಪ್ರೇಂಖೋಲಮುಕ್ತಾಫಲ।
ಪ್ರಾಲಂಬದ್ಯುತಿಪುಂಜದರ್ಶಿತಯಶೋ ಗುಚ್ಛಾಮಗಚ್ಛತ್ಪುರೀಮ್ ॥

ಸಂ. ೧೫, ಶ್ಲೋ. ೮೭.

† ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ४४९ ಮತ್ತು ಅಡಿಟಪ್ಪಣಿ ೯, ೧೦.

ನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಕೃಷ್ಣಾವೇಣೀ ಕಾಳಗವು ೧೦೬೬ರಲ್ಲಿ ಆಗದೆ ೧೦೮೧ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮುಂದೆ ೨-೩ ವರುಷ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹಿಗಳ ಬಂಡಾಯವಾಗಲಿ ಹಗೆಗಳ ಕಾಟವಾಗಲಿ ಇದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಶಾಂತತೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಆನಂದದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪಾಲನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಚೋಳರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ವೆಂಗಿಯ ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನು ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿ, ತನ್ನ ಬಲಗರ್ವದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುವ ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂತು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸೋಮಾರಿಯೂ ಮದಾಂಧನೂ ವಿಷಯ ಲಂಪಟನೂ ಆಗದೆ ಜಾಗರೂಕನೂ ಕರ್ತವ್ಯದಕ್ಷನೂ ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಜೊತೆಗೊಳಿಸಿ, ಚೋಳರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಂಚಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟನು (೧೦೮೫?). ಈ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಯ ವಿವರಣೆಯು ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವನು ಒಂದೆರಡು ಕಾಳೆಗಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಎದುರಾದ ಚೋಳ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಊರುಗಳನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕಂಚಿಯವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ಮುತ್ತಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸನು ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದುದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಗರವನ್ನು ಹಿಡಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲ ದಿವಸ ನಿಂತು, ವಿವಿಧ ವಿನೋದಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದನೆಂದು ಬಿಲ್ಹಣ ಕವಿಯು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ*.

---

* ಅಥ ಶಿಥಿಲಿತಚಾಪಶ್ಚೋಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ |
ಕೃತ ವಿವಿಧ ವಿನೋದಸ್ತತ್ರ ಕಾಂಚೀನಗರ್ಯಾಂ ||
ನಿಜ ನಗರಮುಗಚ್ಛತ್ಸಾಂದ್ರಮಾತಂಗಸೇನಾ |
ಭರಭರಿತದಿಗಂತಃ ಕುಂತಲಕ್ಷ್ಮಾಭುಜಂಗಃ ||

ವಿ. ಚ. ಸ. ೧೬, ಶ್ಲೋ. ೬೮.

ವೀರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಕೆಲಕಾಲ ಕಂಚಿಯಲ್ಲಿ ವಿನೋದವಾಡಿ, ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಹೋದನೆಂದು ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತವು ಹೇಳುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಈ ಮಾತು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವಾಗಿದ್ದರೆ, ದ್ರಾಕ್ಷಾರಾಮ ಮುಂತಾದ ಎಷ್ಟೋ ತೆಲಗು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶಿಲಾಲೇಖ ಗಳು ಏಕೆ ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು* ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಕಂಚಿಯನ್ನು ಕಯ್ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಆಪ್ತನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೂಡ್ರಿಸಿ, ಕೆಲಕಾಲ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಹಗೆಯಾದ ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ವೆಂಗಿಯ ವರೆಗೆ ಹೋಗಿ, ತಾನು ಗೆದ್ದ ವೆಂಗಿ ನಾಡಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಮರಳಿ ಹೋದನು (೧೦೮೭?) ಎಂದು ಊಹಿಸಿ ದರೆ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿರೋಧಾಭಾಸವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಈಗ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ನಿಶ್ಶತ್ರುವೂ ನಿಶ್ಚಿಂತನೂ ಆದನು. ಆದಕಾರಣ ಅವನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಈಗಿನ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಹುನಗುಂದ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ, ವಿಷ್ಣುಕಮಲಾವಿಲಾಸಿಯ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಗುಡಿಯನ್ನೂ, ಅದರ ಮುಂದೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸರೋವರ ವನ್ನೂ, ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ವಿಕ್ರಮಪುರವೆಂಬ ಅಂದವಾದ ಪಟ್ಟಣವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಬಿಹ್ಲಣ ಕವಿಯು ತನ್ನ ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತದ ೧೭ನೆಯ ಸರ್ಗದ ೧೫,೨೨,೨೯ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯ ಅರಸಿಬೀದಿಯೇ ಈ ವಿಕ್ರಮಪುರವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ†.

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಜನ್ಮಕಾಲವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ನೆರವಾದನೆಂತಲೂ, ಆ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೫೩, ಟಿ. ೧.

† ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೬, ಪು. ೪೫೦, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೫.

ಕಾಳೆಗವು ೧೦೫೫ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂತಲೂ ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆಗ ಅವನು ಕನಿಷ್ಟಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ೨೦ ವರುಷದವನಾಗಿರಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಸುಮಾರು ೧೦೩೫ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ಅವನು ಸುಮಾರು ೫೨ ವರ್ಷದವನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಮುದಕನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ಯುದ್ಧ ತೃಷ್ಣೆಯೂ, ವಿಜಯಾಭಿಲಾಷೆಯೂ ತಗ್ಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ಲವಲವಿಕೆಯು ಹುಟ್ಟಿತು. ಇದರ ಕಾರಣವು ಏನಾಯಿತೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನ ಪೂರ್ವಜನಾದ ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಸಿಯು ನರ್ಮದಾನದಿಯ ವರೆಗೆ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದನಷ್ಟೇ. ಅವನಿಗಿಂತ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವು ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡದಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಅವನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾದ ಬಿಹ್ಲಣನು ಈ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಅವನನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದೇ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲದೇವ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಕಾಶ್ಮೀರಭಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಬಿಹ್ಲಣನು ವೈರಾಗ್ಯ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡಾದ ಕಾಶ್ಮೀರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಹೋಗಿರಬಹುದೆಂದು ಡಾ॥ ಬುಹ್ಲರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ*. ಬಿಹ್ಲಣ ಕವಿಯು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ದಂಡಿನೊಡನೆ ನರ್ಮದಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಮುಂದೆ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು, ತಾನೊಬ್ಬನೇ ತನ್ನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಕಾಶ್ಮೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಬಹುದು.

ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ೧೦೮೮ರಿಂದ ೧೦೯೮ರ ವರೆಗೆ ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಆಚೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ದಿಗ್ವಿಜಯಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದನೆಂದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಎಳವತ್ತಿಯ ಮತ್ತು ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ನಿಂಬರ್ಗಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ†. ಆದರೆ, ಈ ವಿಜಯ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸನಗಳಾವವು ಇನ್ನು ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಬಡಗಣ

* ವಿ. ಚ. ಇಂಗ್ಲಿಷ ಉಪೋದ್ಘಾತ, ಪು. ೨೨–೨೩.

† ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೫೨, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೨–೩.

ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷವಿದ್ದು ಏನುಮಾಡಿದನೆಂಬುದನ್ನು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಧನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾವ ಅರಸರು ಶರಣುಬಂದರೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಯಾರು ಅವನೊಡನೆ ಕಾದಿದರೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಯಾವ ನಾಡುಗಳನ್ನು ಅವನು ಗೆದ್ದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರದ ಶಾಸನಪಂಡಿತರು ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆದ ದಿವಸವೇ ಸುದಿವಸವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಉತ್ತರದಿಗ್ವಿಜಯವು ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿತು ಮತ್ತು ಎಂದು ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲಾದ ಕಾರಣ ಅದು ೧೦೮೮ರಲ್ಲಿ ಸುರುವಾಗಿ ೧೧೦೦ರಲ್ಲಿ ತೀರಿತೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೂ ಮುಂದೆ ೧೬ ವರ್ಷ ಅವನು ಏನುಮಾಡಿದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಆ ಕಾಲದ ಅವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಸಂಭವಿಸಿತೆಂಬುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಂಡಾಯವಾಗಲಿ ಯಾವ ಹಗೆಗಳ ದಾಳಿಯಾಗಲಿ ಯಾವ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಾಗಲಿ ಆಗದೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಂತತೆಯು ಹಬ್ಬಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದರೆ ಬಹುಶಃ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಳೇಬೀಡಿನ (ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದ) ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಏನಾದರೊಂದು ನೆವನಮಾಡಿ, ನೆರೆಹೊರೆಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಿಂದ ಅವರವರ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪೆದ್ದೊರೆ(ಕೃಷ್ಣಾಹೊಳೆ)ಯ ವರೆಗೆ ಬೆಳಿಸಿದನೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ತಮ್ಮನಾದ ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ವೀರಶಿಖಾಮಣಿಯಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಈ ಪುಂಡನಾದ ಬಿಟ್ಟಿಗ(ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ)ನ್ನು ಏಕೆ ದಂಡಿಸಲಿಲ್ಲ? ಅವನಿಗೆ ಗಂಗವಾಡಿ, ನೊಣಂಬವಾಡಿ, ಬನವಾಸಿ, ಬೆಳ್ವೊಳ ಮುಂತಾದ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಗೊಟ್ಟನು? ಅವನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯ ವರೆಗೆ ಏನು ಕಾರಣ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರಗೊಟ್ಟನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ:—

"ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಕೊರೆಯಿಸಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ತಾನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಅರಸನೆಂದು ಬರೆಯಿಸಿಲ್ಲ. ೧೧೩೭ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿಂದಿಗೆರೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ 'ಚಾಲುಕ್ಯಮಣಿ, ಮಂಡಲಿಕ ಚೂಡಾಮಣಿ' ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ತತ್ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿ' ಎಂಬ ಅಧೀನತಾ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರೊಳಗೆ ಕೊಂಕಣ ಕರಾಡ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಶಿಲಾಹಾರರೂ, ಸೌದತ್ತಿಯ ರಟ್ಟರೂ, ಹಾನುಗಲ್ಲ ಗೋವೆಗಳ ಕದಂಬರೂ, ಎಲ್ಬುರ್ಗೆಯ ಸಿಂದರೂ, ಗುತ್ತಲದ ಗುತ್ತರೂ, ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದ ಹೊಯ್ಸಳರೂ ಪ್ರಮುಖರಾದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿತ್ತೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೂ ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಉಳಿದವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಅವನ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡಬರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅವನು ತಾನು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೂ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಯೂ ಎಂದು ಕೊರೆಯಿಸಿದ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದ ಅರಸರಿಗೆ ತಕ್ಕವುಗಳಾದ 'ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತ' 'ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತ' 'ವಿಜಯರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿರುತ್ತಾನೆ*."

ಈ ಬರಹವು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಶ್ನಗಳ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡದೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ನೂರಾರು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಊಹೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಪ್ರಶ್ನಗಳ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರವಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವೆನು :—

---

* ಮೈ ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೯೮, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ಸಹಿತ.

೧. ಹೊಯ್ಸಳದೇವಿಯು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ತಂದೆಯಾದ ೧ ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಪಿರಿಯರಸಿಯಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ*. ಈಕೆಯು ಬಿಟ್ಟಿಗನ ಅಕ್ಕನಾಗಿದ್ದರೆ, ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಅವನ ಸೋದರಳಿಯನಾಗುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ಸಿಟ್ಟಾದಾಗ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕ್ಷಮಾಬೇಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಊಹಿಸಬಹುದು.

೨. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ಲಾಟಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಗೆದ್ದಿರಬಹುದೆಂತಲೂ, ಮಾಳವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಚಕ್ರಗೊಟ್ಟವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರಬಹುದೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರಷ್ಟೇ†. ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಸಂಗಡ ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ತನ್ನ ಧೈರ್ಯ ಶೌರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳಿಂದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಅವನ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು.

೩. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಚೋಳರಸನಿಂದ ಗಂಗವಾಡಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಚೋಳಮಂಡಲಿಕರನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನಷ್ಟೇ. ಈ ಚೋಳರು ಶಿವೋಪಾಸಕರಾದ್ದರಿಂದ ಜೈನಮತವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಿಟ್ಟಿಗನ ಆಪ್ತಮಂತ್ರಿಯಾದ **ಗಂಗರಾಜ**ನು ಶೂರನೂ ಸಾಹಸಿಯೂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನೂ ಜೈನಮತದ ಕಟ್ಟಭಿಮಾನಿಯೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಚೋಳರೊಡನೆ ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳತೆಗೆದು ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿ, ಗಂಗವಾಡಿಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ತಳಕಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಗಂಗವಾಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಗನ ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದನು. ಈ ಯುದ್ಧವನ್ನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಕಯ್ಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಕಯ್ಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಇದೇ ಮೇರೆಗೆ

---

* ಹಿಂದೆ ಪು. ೨೬೨.

† ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೯೭.

(ಪಾಂಡ್ಯರಿಂದ) ನೊಳಂಬವಾಡಿಯನ್ನೂ ಬೆಳ್ವೊಳವನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ನಾಡಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೪. ಬಿಟ್ಟಿಗನು ಶಿವಾಜಿಯಂತೆ ಪುಂಡನೂ ತಂತ್ರಗಾರನೂ ಮುತ್ಸದ್ದಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಶಿವಾಜಿಯು ತಾನು ಆದಿಲ್ಶಹನ ರಾಜನಿಷ್ಠನಾದ ವಂಶಪರಂಪರಾಗತ ಸೇವಕನೆಂದು ಸಾರಿ, ತನ್ನ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಸುಬೇದಾರರ ನಾಡುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡಂತೆ, ಬಿಟ್ಟಿಗನು ತನ್ನ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಕಸಕೊಂಡು ತನ್ನ ನಾಡನ್ನು ಬೆಳಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ*.

ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳು ನಿಜವಾದವೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಶಯವು ಇಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ಅದಾವದೆಂದರೆ—೧೧೧೭ರಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ದಂಡೂ ಅವನ ದಂಡನಾಯಕರೂ ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಹಾಸನದ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ **ಕಣ್ಣೆಗಾಲ** ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಬಿಟ್ಟಿಗನ ಪುಂಡ ದಳವಾಯಿಯಾದ ಗಂಗರಾಜನು ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಆ ದಂಡಿನಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ಹಾಹಾಕಾರವನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಲಿಲ್ಲವೇ? ಇಂತಹ ಮಹಾಪರಾಧವನ್ನು ಸಾರ್ವಭೌಮರು ಎಂದಾದರೂ ಕ್ಷಮಿಸುವುದುಂಟೇ?

ಈ ಸಂಶಯವನ್ನು ದೂರಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣವು ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಈ ಸಂದೇಹದ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಬಿಟ್ಟಿಗನ ಮತ್ತು ಅವನ ದಳವಾಯಿಯ ಪುಂಡಾಟಿಗೆ ಹಾವಳಿಗಳಿಗೆ ಬೇಸತ್ತ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಮುಪ್ಪಿನ ಮುದುಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಾನೇ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಹೊರಡದೆ, ತನ್ನ ನಂಬಿಗಸ್ತರಾದ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿದನೆಂತಲೂ, ಅವರು ಕಣ್ಣೆಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಪುಂಡನಾದ ಗಂಗರಾಜನು ಇರುಳಿನಲ್ಲಿ ಆ ಪಾಳೆಯದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಮುರಿದ

---

* ಛತ್ರಪತಿ ಶಿವಾಜಿ ಮಹಾರಾಜ, ಪ್ರಕರಣ ೩.

ನೆಂತಲೂ ಬಳಿಕ ಸಿಂದವಂಶದ ಶೂರ ದಳವಾಯಿಯಾದ ೨ನೆಯ **ಅಚುಗಿಯು** ಹೊಯ್ಸಳರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿ, ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ಕದಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮನನ್ನು ಗೆದ್ದು ಗೋವೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಪಾಂಡ್ಯರನ್ನು ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸಿ, ಮಲಪರನ್ನು ಚದರಿಸಿ, ಕೊಂಕಣವನ್ನು ಕಯ್ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಗೋವೆ ಉಪ್ಪಿನಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು, ತನ್ನ ನಾಡನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದ ಒಬ್ಬ ಭೋಜನೆಂಬವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಮುಂದೆ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರೂ, ನೊಳಂಬವಾಡಿಯ ಪಾಂಡ್ಯರೂ, ಕರ್ಹಾಡದ ಶಿಲಾಹಾರರೂ ಹೊಯ್ಸಳರೊಡನೆ ಒಳಸಂಚುಮಾಡಿದ್ದರೋ ಅಥವಾ ತಮ್ಮಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾವೇ ಬಂಡಾಯ ಹೂಡಿದ್ದರೋ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಏನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪಟ್ಟವೇರಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಹೊಯ್ಸಳ ಮುಂತಾದವರ ಬಂಡಾಯದಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಾನಿ ಯಾವುದು ತಟ್ಟಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ*.

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶದ ಸಾರ್ವಭೌಮರೊಳಗೆ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅವನು ಮಹಾವೀರನೂ ಶೂರನೂ ಯುದ್ಧಕಲಾನಿಪುಣನೂ ಉದಾರನೂ ವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷಪಾತಿಯೂ ಪ್ರಜಾಪಾಲನದಕ್ಷನೂ ನೀತಿವಿಶಾರದನೂ ರಾಜತಂತ್ರಚತುರನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಅವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಶಾಂತತೆಯು ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಪ್ರಜೆಗಳು ಸುರಕ್ಷಿತರೂ ಸುಖಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಕಳ್ಳರ ಹೆದರಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ತಂತಮ್ಮ ಮನೆಗಳ ಕದಗಳನ್ನು ತೆರೆದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದರು†. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಪ್ರತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೫೩.

† ಜನೈರವಜ್ಞಾತಕಪಾಟಮುದ್ರೈಃ ಕ್ಷಪಾಸುರಕ್ಷಾವಿಮುಖೈರಸುಪ್ಯತ ।
ಕರಾ ವಿಶಂತಿ ಸ್ಮ ಗವಾಕ್ಷವರ್ತ್ಮಸು ಕ್ಷಪಾಪತೇಶ್ಛಿದ್ರಪಥೈರ್ನ ತಸ್ಕರಾ ॥
ವಿ. ಚ. ಸ. ೧೭, ಶ್ಲೋ. ೬.

೧೬ ಮಹಾದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಔದಾರ್ಯದ ಕೀರ್ತಿಯು ಭರತಖಂಡದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಅವನು ಪ್ರಜರನ್ನು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಸಲಹುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಧನವ್ಯಯವು ದಾನವೆನಿಸಲಾರದೆಂದು ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ*. ಅವನು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಉದಾರಾಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾಶ್ಮೀರದೇಶದಿಂದ ಬಂದು ಅವನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಾಶ್ಮೀರ ಭಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಬಿಹ್ಲಣನೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಘನಪಂಡಿತನು ಅವನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಮಿತಾಕ್ಷರವೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವಾದ ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತನೇ ಈ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿದ್ದನು.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರೊಳಗೆ ೬ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಷ್ಟು ವರ್ಷ ಬಾಳಿದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮತ್ತಾರು ಆಗಲಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಇವನು ಸುಮಾರು ೫೦ ವರ್ಷ ಸುಖದಿಂದ ರಾಜ್ಯವಾಳಿ ತನ್ನ ೯೧ ನೆಯ ವರ್ಷ ಮರಣ ಹೊಂದಿದನು (೧೧೨೬). ಇವನಿಗೆ ೬ ಅಥವಾ ೭ ಮಂದಿ ಹೆಂಡಂದಿರಿದ್ದರು:— ೧. ಸಾವಳದೇವಿಯು ದರಿಕಾಡು ನಾಡಿನ ಒಡೆಯನೂ ಮಂಗಳವಾಡದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೂ ಸೂರ್ಯವಂಶದವನೂ ಆದ ಜೋಗಮರಸು ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ತಾರಾದೇವಿ ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಗಳಾಗಿದ್ದಳು. ೧೦೭೭ರ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಅಂಗಭೋಗನಾಗಿ (ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ) ಸರೆಮಂಗಲ್ಲಿನ ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ಇವಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಪಿರಿಯರಸಿ ಎಂಬ ಬಿರುದಿತ್ತು. ಇವಳು ೧೦೮೮ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ, ೧೦೯೫ರಲ್ಲಿ ೧೮ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನೂ, ಧರ್ಮಪುರವನ್ನೂ, ೧೧೦೯–೧೧೧೦ರಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟಸಿಂಗಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

---

* ಕೀರ್ತಿಸ್ತೇ ದಯಿತಾ ತದೀಯ ಜಠರೇ ಲೋಕತ್ರಯಂ ವರ್ತತೇ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ಜಗತ
ಪಿತಾ ಪಿತೃಧನಂ ಯೇಸಾರ್ಥಿನಾಂ ತ್ವದ್ಧನಂ।
ವೀರಶ್ರೀವರ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕ ಭವತಸ್ತ್ಯಾಗಂ ನ ಮನ್ಯಾಮಹೇ ಕಸ್ತ್ಯಾಗಃ ಸ್ವಕು
ಟುಂಬ ಪೋಷಣವಿಧಾವರ್ಥವ್ಯಯಂ ಕುರ್ವತಃ॥ ಸುಭಾಷಿತ.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸೂಡಿ, ಡಂಬಳ, ಸಿಡಸಿಂಗಿ, ಎಲ್ಲೂರುಗಳ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಿಂದ ಇವಳು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಸತ್ತಾಗ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ೩. ಚಕ್ಕಲದೇವಿಯು ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಟಿಕ್ಕನೆಂಬವನ ಮಗಳಾಗಿದ್ದಳು. ಇವಳು ೧೦೯೩ರಲ್ಲಿ ಇಂಗುಣಿಗೆ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ತ್ರಿಭೋಗಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ೪. ಮಲ್ಲಿಯಮದೇವಿಯು ೧೦೯೪ರಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯಕೆರೆಯೂರಿನ (ಚಿಕ್ಕೆರೂರಿನ) ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಊರುಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ೫. ಚಂದಲದೇವಿ(ಚಂದ್ರಲೇಖೆ)ಯು ಕರಾಡದ ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಮಾರಸಿಂಹನೆಂಬವನ ಅರಸುಮಗಳಾಗಿದ್ದಳು. ಇವಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮರುಳಾದ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಹರ್ಷರಾಜನು ಇವಳ ಗಂಡನಾದ ಪರಮಣ್ಣಿ(ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ)ಯನ್ನು ಕೊಂದು, ಇವಳನ್ನು ಒಯ್ಯಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ರಾಜತರಂಗಿಣಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇವಳಿಗೆ ಜಯಕರ್ಣನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿದ್ದೇವೆ. ಇವಳು ೧೧೦೨ರಲ್ಲಿ ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ರುದ್ದವಾಡಿಯ ಕೇಶವದೇವನಿಗೆ ಕೆಲಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟಳು. ೬. ಮಾಳಲದೇವಿ(ಮಾಲಿಕೆ)ಯು ಶಾನಬೋವ (ಶಾನಭೋಗ) ರಾಯಣ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಓಲಜಕಬ್ಬೆ ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಗಳಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಹಾನಗಲ್ಲ ತಾಲೂಕ ಎಳವತ್ತಿಯ ೧೧೧೩ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ೭. ಎಂಗಲದೇವಿಯ ಹೆಸರು ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಬೆಳಂಬಿಗಿಯ ಹನುಮಂತದೇವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಕರ್ನಾಟಕದೇಶಶಾಸನಗಳೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ೧ನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ ಇವಳು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ರಾಣಿಯಾಗಿದ್ದಳೋ ಇಲ್ಲೋ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*.

ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳೂ ಒಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳೂ ಇದ್ದರು. ಚಂದಲದೇವಿಯ ಮಗನಾದ ಜಯಕರ್ಣನು

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೪೮, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೨.

ತಂದೆ ಇರುವಾಗಲೇ ಸತ್ತನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಗನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಯಾವ ರಾಣಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನ ಮಗಳಾದ ಮೈಲಾಲ ಮಹಾದೇವಿಯು ಯಾವ ರಾಣಿಯ ಮಗಳಾಗಿದ್ದಳೆಂಬು ದಾದರೂ ಈವರೆಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಇವಳನ್ನು ಕದಂಬ ವಂಶತನದ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ಇವರಿಗೆ— ೧. ಶಿವಚಿತ್ರಪೆರ್ಮಾಡಿ, ೨. ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ (ವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತ ವಾಣಿಭೂಷಣ) ಎಂಬ ೨ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ಧಾರ ವಾಡದ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ ನರೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನರೇಂದ್ರಕ್ಕೆ **ಕುಂದೂರು** ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ನರೇಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದು ಏಕೆ ಬಂತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧. ನರೇಂದ್ರದ ಭಾಗವಾದ ಕುಂಭಾಪುರದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಗುಡಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖವು. ಇದು ಶಕ ೧೦೪೭ ಅಂದರೆ ಇಸ್ವಿ ೧೧೨೫ರ ಶಾಸನವಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ದಂಡನಾಯ ಕನೂ ಅವನ ಮಗಳಾದ ಮೈಲಾಲದೇವಿಯ ಮನೆವೆರ್ಗಡೆಯೂ ಆದ ಸಿಂಗರಸು ಅಥವಾ ಸಿಂಗಣನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ ವಾಗಿ ಕುಂದೂರಿನ ತೆಂಕಲಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರವೆಂಬ ದೇವರ ಗುಡಿ ಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ಆ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ೨ನೆಯ ಜಯ ಕೇಶಿಯೂ ಅವನ ಪಿರಿಯರಸಿಯಾದ ಮೈಲಾಲದೇವಿಯೂ ಸಿಂಗಣನೂ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಭೂದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದೆ.

೨. ಕುಂದೂರಿನ (ನರೇಂದ್ರದ) ಅರಕೆರೆ ಶಂಕರಲಿಂಗನ ಹಿಂದಿ ಕೆಯ ಮೇಲಿನ ಪಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಈ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿನ ಭಾಗವು ಕಡಿದುಹೋಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅರಕೆರೆ ಶಂಕರನಿಗೆ ಹಲವು ಜನರು ೧೧೨೩ರಿಂದ ೧೧೨೬ರ ವರೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಜಯಕೇಶಿಯ ಪಿರಿಯರಸಿಯಾದ ಮೈಲಾಲ ಮಹಾದೇವಿಯು "ಕುಂದೂರೊಳಿದ್ದು" ಕೊಂಕಣ

೪೦೦ನ್ನೂ, ಉಣಕಲ್ಲುಚಬ್ಬಿಯೆರಡು ೩೦ನ್ನೂ, ಕೊಂತಕುಳಿ ೩೦ನ್ನೂ, ಹಾನುಂಗಲ್ಲ ೫೦೦ನ್ನೂ, ಉತ್ಸುಗ್ರಾಮೆ ಕಾಡ(ರ)ವಳ್ಳಿಯೆರಡು ೩೦ನ್ನೂ, ಪೊಳಲಗುಂಡೆ ೩೦ನ್ನೂ, ವೇಳುಗ್ರಾಮೆಯ ೭೦ನ್ನೂ, ಹಯ್ವೆಯ ೫೦೦ನ್ನೂ, ಕವಡಿದ್ವೀಪ ಸವಲಕ್ಷವನ್ನೂ "ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಪಾಲನೆಯಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನ ಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ" ಎಂತಲೂ, ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯೂ ಮಹಾಪ್ರಚಂಡ ದಂಡನಾಯಕನೂ ವಿಬುಧವರದಾಯಕನೂ ಬಂಧುಚಿಂತಾಮಣಿಯೂ ವಿವೇಕ ಚೂಡಾಮಣಿಯೂ ಅಂತಃಪುರಾಧ್ಯಕ್ಷನೂ ಪಸಾಯ್ತನೂ ಶ್ರೀಮನ್ಮೈಲಾ ಮಹಾದೇವಿಯರ ಮನೆವೆರ್ಗಡೆಯೂ ಆದ ಲಕ್ಕರಸನು (ಲಕ್ಷ್ಮರಸನು) ಮೈಲಾಲ ಮಹಾದೇವಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಆಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವಳ ಅತಿಪ್ರೀತಿಯ ಆಳಾಗಿದ್ದನು*. ಶಕ ೧೦೪೫ನೆಯ ಶೋಭಕೃತ ಸಂವತ್ಸರ ಆಷಾಢ ಬಹುಳ ೫ ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ, ಜಯಕೇಶಿಯು ಕುಂದೂರು ೫೦೦ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮರೆವಾಡಾದ ೪ ಮತ್ತರ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಒಂದು ಎರೆಹೊಲವನ್ನೂ ಮುಂದೆ ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರ ಆಶ್ವಯುಜ ೩೦ರ ದಿವಸ ಅದೇ ನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹಲಗುಂಡಿಯ ೧೦ ಮತ್ತರ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಎರೆಹೊಲವನ್ನೂ ಕುಂದೂರಿನ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ದೇವರಗುಡಿಯ ಪಡುವಲಿಗಿದ್ದ ೩೫ ಮೊಳ ಅಗಲ ಮತ್ತು ೭೫ ಮೊಳ ಉದ್ದವಾದ ತರಿಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಅರಕೆರೆ ಶಂಕರನಿಗೆ ದಾನ ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಅದೇ ದೇವರ ಸೇವಕನಾದ ಪ್ರಯಾಗೆ ಭಟ್ಟನೆಂಬವನು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹೂದೋಟವನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಶಾನಬೋವ ನಾಗವರ್ಮಯ್ಯನೆಂಬವನು ಅರಕೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ತೋಟವನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ದಂಡನಾಯಕ ಸಿಂಗರಸನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಮೈಲಾಲ ದೇವಿಯಕ್ಕನು ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ೧೩ ಗದ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು

---

* ಇಲ್ಲಿ ೫ ಸಾಲುಗಳು ನವೆದುಹೋದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮರಸನು ಯಾವ ಭೂದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದನ್ನು ಶಂಕರನಿಗೆ ದಾನ ಕೊಟ್ಟಳೆಂತಲೂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರ ಮಾಘ ಶುದ್ಧ ೧೫ ದಿವಸ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಜಯಕೇಶಿಯು ಅರಕೆರೆ ಶಂಕರನ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ದೇವರ ಎಲ್ಲ ಆಸ್ತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಯಾಗೆ ಭಟ್ಟಯ್ಯನಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಅದೇ ದಿವಸ ಅವನ ಪಿರಿಯರಸಿಯಾದ ಮೈಲಾಲ ಮಹಾದೇವಿಯು ಕುಂದೂರು ೫೦೦ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಧಾರವಾಡದ ಮೂಡಲಲ್ಲಿದ್ದ ೧೦ ಮಟ್ಟರ ಹರವಾದ ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ಅರಕೆರೆ ಶಂಕರನಿಗೆ ದಾನ ಕೊಟ್ಟಳೆಂತಲೂ, ೨ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಯು ಗೋವಿಪಯ್ಯನಾಯಕ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ೩ ಮಂದಿ ದೊಡ್ಡ ರಾಜಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಹಾದೇವಣ್ಣನೆಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜಾಧಿಕಾರಿಯು ಹೀಗೆ ೫ ಮಂದಿ ಈ ಶಂಕರನ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿರುವ ವರೆಗೆ ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಈ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ನರೇಂದ್ರವು ನನ್ನ ಹುಟ್ಟೂರಾದ್ದರಿಂದ ಇದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಾನು ೪೦ ವರ್ಷ ಶೋಧ ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದೆನು. ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನಗಳ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಊರ ಹೆಸರು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ:—

೧. ಹಲಸಿಗೆ ಪ್ರಾಂತದ ಭಾಗವಾದ ಕುಂದೂರು ೫೦೦ನ್ನು ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಬಳವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೨. ಜಯಕೇಶಿಯು ಅರಕೆರೆಯ ಶ್ರೀ ಶಂಕರನ ಆಸ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಪಂಚನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಜಯಕೇಶಿ ಮೈಲಾಲಮಹಾದೇವಿಯರು ಕುಂದೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕುಂದೂರು ಅವರ ನೆಲೆವೀಡು ಅಥವಾ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರಬಹುದು.

೩. ಮುಂದೆ ಚಾಳುಕ್ಯ ಕಳಚುರ್ಯರ ನಡುವೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಲುವಾಗಿ ಜಗಳ ನಡೆದಾಗ ಜಯಕೇಶಿಯಾಗಲಿ ಅವನ ಮಗನಾಗಲಿ

ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ 'ನರೇಂದ್ರ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಕುಂದೂರಿಗೆ ನರೇಂದ್ರವೆಂದು ನಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿರಬಹುದು (೧೧೮೦?).

೪. ಮೊದಲು ಅರಕೆರೆ ಎಂಬ ಊರೂ ಒಂದು ಕೆರೆಯೂ ಕುಂದೂರಿನ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈಗ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹಿರಿಕೆರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

೫. ಶಂಕರಲಿಂಗನ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಕಲಾಪುರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶಂಕರಪುರದ ಅಪಭ್ರಂಶವೇ ಸಂಕಲಾಪುರವಾಗಿರಬಹುದು. ಈಗ ಸಂಕಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ೪–೬ ಮನೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ.

೬. ಈ ಸಂಕಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿ ದೇವಗೇರಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಓಣಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೊದಲು ಅರಕೆರೆಯ ಶಂಕರನ ಗುಡಿಯ ಆಳುಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿರಬಹುದು.

೭. ನರೇಂದ್ರದ ತೆಂಕಲಿಗೆ ಒಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಗುಡಿಯೂ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖವೂ ಇರುತ್ತವಷ್ಟೇ. ಲಕ್ಷ್ಮರಸನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರನಿಗೆ ಈಗ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದು.

೮. ನರೇಂದ್ರದ ಹತ್ತಿರ ಲಕಮಾಪುರವೆಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಲಕ್ಷ್ಮಣಪುರ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಪುರವೇ ಈಗ ಲಕಮಾಪುರವಾಗಿರುತ್ತದೆ*.

೯. ಅರಕೆರೆಯ ಶಂಕರನ ಗುಡಿಯ ಬಡಗಲಿಗೆ ಗೋವನಕೊಪ್ಪ ಎಂಬ ಬೇಚರಾಖವಾದ ಹಳ್ಳಿಯ ಹೊಲಗಳಿರುತ್ತವಷ್ಟೇ. ಶ್ರೀ ಶಂಕರನ ಆಸ್ತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ ಪಂಚರೊಳಗೆ ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ೩ ಮಂದಿ ಪಂಚರಾದ ಗೋವಿಪಯ್ಯ ನಾಯಕರೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ

---

* ಈ ಲಕ್ಷ್ಮರಸನು ೧೦೭೧ರಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ವೊಳ ಪುಲಿಗೆರೆಗಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದಾಗ ಪುಲಿಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರನ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಿದ್ದಿರಬಹುದು.

ಊರೇ ಈ ಗೋವನಕೊಪ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಊರು ಹಾಳಾದ್ದರಿಂದ ಸರಕಾರದ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹೊಲಗಳು ಮಾತ್ರ ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಇನ್ನು ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ತಾತ್ಪೂರ್ತಿಕ ರಾಜಧಾನಿಗಳನ್ನೂ ಅವನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿದ್ದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನೂ ಕಾಲವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಈ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು.

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮುಖ್ಯ ರಾಜಧಾನಿಯು ಕಲ್ಯಾಣ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿರದೆ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಊರುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನಾದ್ದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಊರುಗಳು ಅಲ್ಪ ಕಾಲಿಕ ರಾಜಧಾನಿಗಳಾದವು. ಅವಾವವೆಂದರೆ:—೧. ಬನವಾಸಿ, ೨. ಬಳಗಾವೆ, ೩. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಶಾನ್ಯದ ತುದಿಗಿದ್ದ ನಡವಿಯುಪ್ಪಯಣವೀಡು (೧೦೭೭), ೪. ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಟಗಿರಿ (ಯಾತಗಿರಿ)(೧೦೭೮), ೫. ವಿಜಯಪುರ (ವಿಜಾಪುರ) (೧೦೯೧), ೬. ಮನ್ನೆಯಕೆರೆ (೧೧೨೫), ೭. ವಿಕ್ರಮಪುರ (ಅರಸಿಬೀದಿ).

೧. ಹಾನಗಲ್ಲ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೬, ೭೭, ೭೮).

೨. ಮಹಾಸೇನಾಪತಿಯಾದ ಬರ್ಮದೇವನು ಬನವಾಸಿ ಸಂತಲಿಗೆ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನೂ, ೧೮ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೭೮).

೩. ಸಿಂದ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಮುಂಜನು ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ತಿಡಗುಂಡಿಯ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೮೨).

೪. ಮಾಹಿಷ್ಮತಿಯ ಒಡೆಯನೆಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಸತ್ಯದೇವನು ಹೈದರಾಬಾದ ಸಂಸ್ಥಾನ ಗೊಬ್ಬೂರಿನ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೮೪).

೫. ಜೀಮೂತವಾಹನ ಮನೆತನದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಕಲಿಯಮ್ಮರಸನು ಬಾಸವೂರ ೧೪೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೮೫).

೬. ದೊಡ್ಡ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಧಾಡಿಭಂಡಕನು ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದೊಳಗೆ ನಾಗಪುರದ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ ಸೀತಾಬಲ್ದಿಯ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೮೭).

೭. ರಟ್ಟ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ಕನ್ನಕೈರನು ಸೌದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೮೮).

೮. ಹಾನಗಲ್ಲ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ಶಾಂತಿವರ್ಮನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೮೯).

೯. ಪೆರ್ಗಡೆ ಚೆಂಗದೇವಯ್ಯನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ದ ವಡ್ಡಾರವುಳ ಮುಂತಾದ ತೆರಿಗೆಗಳ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು (೧೦೮೯).

೧೦. ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಾಧಿಪತಿಯಾದ ಅನಂತದೇವನು ಕೊಂಕಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೯೫).

೧೧. ರಟ್ಟ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ಸೌದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೯೬).

೧೨. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಭಿವಣಯ್ಯನು ಅಂತಃಪುರಾಧ್ಯಕ್ಷನೂ, **ಹೆರಿಲಾಳ ಕನ್ನಡ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಯೂ*** ಮನೆವೆರ್ಗಡೆಯೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ತರ್ಫೆನಿಂದ ಪದ್ಮನಾಭಯ್ಯನೆಂಬವನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೯೮).

೧೩. ಗೋವೆಯ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಗೂವಲ ಅಥವಾ ಗೂಹಲ್ಲನು ಗೋವೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪಲಸಿಗೆ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೯೯).

---

* ಹೆರಿ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಬಹುಶಃ ಹಿರಿ ಶಬ್ದದ ತಪ್ಪು ರೂಪವಾಗಿರಬಹುದು. ಲಾಳವು ಲಾಟದ ಅಪಭ್ರಂಶವು. ಲಾಳ = ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತ. ಸಂಧಿ ವಿಗ್ರಹಿ = ಒಪ್ಪಂದ ಜಗಳಗಳ ಮಂತ್ರಿ.

೧೪. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಮತ್ತು ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಪದ್ಮನಾಭಯ್ಯನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೦೯೯).

೧೫. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಬಾಣಸವೆಗ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಅನಂತಪಾಲಯ್ಯನು ೧೧೦೧ರಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ನ್ನೂ, ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು; ೧೧೦೩, ೧೧೦೮ರಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ವೊಲ, ಪುಲಿಗೆರೆ, ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ, ವಡ್ಡರಾವುಳ **ಪೆಜ್ಜುಂಕ** ಎಂಬ ತೆರಿಗೆಗಳ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು; ೧೧೦೩, ೧೧೦೪ರಲ್ಲಿ ಇವನೇ ಇಡಿ ೭॥ ಲಕ್ಷ ರಾಜ್ಯದ **ಪನ್ನಾಯ** ತೆರಿಗೆಯ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು.

೧೬. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಭೀವಣಯ್ಯನು ಪಲಸಿಗೆ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ, ಏಳೂವರೆ ಲಕ್ಷ ರಾಜ್ಯದ ಪನ್ನಾಯ ತೆರಿಗೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು (೧೧೦೩).

೧೭. ದಂಡನಾಯಕ ಗೋವಿಂದರಸನು ಅನಂತಪಾಲನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವನಾಗಿ ೧೧೦೩ರಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟಿಯ ವಡರಾವುಳ ಎರಡು ಬಿಲ್ಕೊಡೆ ಪೆರ್ಜುಂಕ ಈ ತೆರಿಗೆಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಮುಂದೆ ಇವನು ಮಹಾದಂಡನಾಯಕ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ೧೧೧೪-೧೧೧೮ರ ವರೆಗೆ ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

೧೮. ಹೊಯ್ಸಳ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೧ನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳನು ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೦೩).

೧೯. ಹಾನಗಲ್ಲ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ತೈಲಪನು ೧೧೦೪ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ೧೧೦೮ರಲ್ಲಿ ಪಾನುಂಗಲ್ಲ ೫೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು; ಮುಂದೆ ೧೧೦೯ರಲ್ಲಿ ಪಾನುಂಗಲ್ಲ, ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು; ಬಳಿಕ ೧೧೨೪ರಿಂದ ೧೧೨೭ರ ವರೆಗೆ ಅವೇ ಎರಡು ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

೨೦. ಅಹಿಹಯ (ಅಥವಾ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ) ವಂಶದ ಮಾಹಿಷ್ಮತಿಯ ಒಡೆಯನಾದ ಯಾನೆಮರಸನು ನಿಜಾಮು ಸಂಸ್ಥಾನ ಕಮ್ಮರವಾಡಿಯ ನೆರೆಯ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೦೫).

೨೧. ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ **ಭಾಣಸ ವೆಗ್ಗಡೆ ಅಚ್ಚು ಪನ್ನಾಯದ** ಅಧಿಷ್ಠಾಯಕನಾದ ಬಮ್ಮರಸನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨,೦೦೦ದ ಪನ್ನಾಯ ತೆರಿಗೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿದ್ದನು (೧೧೦೯).

೨೨. ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಕರಾಡ ಶಾಖೆಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಗಂಡರಾದಿತ್ಯನು ವಂಶಪರಂಪರಾಗತವಾದ ತನ್ನ ನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೧೦-೧೧೧೯).

೨೩. ಪಾಂಡ್ಯ ಮನೆತನದ ಗೋಕರ್ಣದ ಒಡೆಯನೆಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಕಾಮದೇವನು ಕೊಂಕಣ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೧೨).

೨೪. ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೂ, ಕನ್ನಡ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀಪತಿಯರಸನು ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ನ್ನೂ, ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೧೩).

೨೫. ಪಶ್ಚಿಮ ಗಂಗ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಉದಯಾದಿತ್ಯ ಗಂಗ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಸಂತಳಿಗೆ ೧,೦೦೦ವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೧೩).

೨೬. ಗುತ್ತ ಮನೆತನದ ಮಲ್ಲ ಅಥವಾ ಮಲ್ಲಿದೇವನೆಂಬವನು ಗುತ್ತಲನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೧೫).

೨೭. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ನಾಗವರ್ಮಯ್ಯನು ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ನ್ನೂ, ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ, ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೧೫-೧೧೧೮).

೨೮. ಹೊಯ್ಸಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಗಂಗವಾಡಿ ೯೬,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೧೭).

೨೯. ಜೀಮೂತವಾಹನ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯು ಬಾಸವೂರ ೧೪೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೨೨).

೩೦. ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪಾಂಡ್ಯದೇವನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೨೨).

೩೧. ಸಿಂದಮನೆತನದ ಆಚ ಅಥವಾ ಆಚುಗಿಯು ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೨೩).

೩೨. ಗೋವೆಯ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಯು ಕೊಂಕಣ ೯೦೦ನ್ನೂ, ಪಲಸಿಗೆ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಹಯ್ವೆ ೫೦೦ನ್ನೂ, ಕವಡಿದ್ವೀಪ ಒಂದೂಕಾಲ ಲಕ್ಷವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೨೬).

೩೩. ಕಾಕತಿಯ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಬೆಟ್ಟರಾಜನು ಆಂಧ್ರದೇಶದ ಸಬ್ಬಿ ೧,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಇಳಿಗಾಲವೂ ಅಳಿಗಾಲವೂ

೯. ಮೂರನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ

(೧೧೨೬–೧೧೩೮)

ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ೩ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಪಟ್ಟವನ್ನೇರಿದನು (೧೧೨೬). ಇವನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳ ಹೊರತು **ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲ**ನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಇವನು ವಿದ್ವಾಂಸನಾದ್ದರಿಂದ ಜನರು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಇವನಿಗೆ **ಸರ್ವಜ್ಞ ಚಕ್ರವರ್ತಿ** ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವನು ಶಕ ೧೦೪೯ ನೆಯ ಪರಾಭವ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ೧೧೨೭ರ ಕೊನೆ

ಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇವನು ಪಟ್ಟವೇರಿದ ತಿಥಿ ಮಾಸಗಳು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಇಂಗಳೇಶ್ವರದಲ್ಲಿದ್ದ ನಾರಾಯಣದೇವರ ಗುಡಿಯ ಶಕ ೧೦೫೧ ನೆಯ ಕೀಲಕ ಸಂವತ್ಸರ ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಆ ವರ್ಷವು ಇವನ ಆಳಿಕೆಯ ೩ ನೆಯ ವರ್ಷವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದಿದೆ*.

೬ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಕಾಶ್ಮೀರಭಟ್ಟ ಬಿಹ್ಲಣ, ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತ ಮುಂತಾದ ಘನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅವನ ಆಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂತಲೂ ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಇಂತಹ ಘನಪಂಡಿತರು ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಗುರುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಯ ಕಡೆಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯ ಹತ್ತಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಶಾಸ್ತ್ರಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಶಯ ಬಂದ ವಿಷಯಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪಂಡಿತರೊಡನೆ ಚರ್ಚೆಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಕಾಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಅವನು ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಬಳಿಕ **ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ** ಅಥವಾ **ಅಭಿಲಷಿತಾರ್ಥಚಿಂತಾಮಣಿ** ಎಂಬದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಅದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುವದೇನಂದರೆ :—

"ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾನಾತರದ ವಿಷಯಗಳ ವಿವೇಚನವಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೫ ಭಾಗಗಳಿರುತ್ತವೆ. ೧ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯ ಕಾರಣಗಳೂ, ೨ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೂ, ೩ ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅರಸರು ಯಾವ ತರದ ಸುಖೋಪಭೋಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೂ, ೪ ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವ ತರದ ವಿನೋದಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದೂ, ೫ ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಟಪಾಟಗಳೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಪ್ರಕರಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ೧ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯ,

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೫೫, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೫.

ತ್ಯಾಗ, ಅಹಿಂಸೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಔದಾರ್ಯ, ಆರ್ಜವ, ದೇವತಾಭಕ್ತಿ, ಗೆಳೆಯರ, ಸಂಗಡಿಗರ, ಬಡವರ ಮತ್ತು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಸೌಜನ್ಯ ಮುಂತಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ೨ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳ (ಅಂದರೆ ೧. ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ಅರಸು, ೨. ಪುರೋಹಿತ ಜ್ಯೋತಿಷರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲ, ೩. ಮಿತ್ರರಾದ ಪರರಾಜರು, ೪. ಭಾಂಡಾರ, ೫. ಕೋಟೆಗಳು, ೬. ರಾಷ್ಟ್ರ, ೭. ದಂಡು)* ವರ್ಣನೆಯಿರುತ್ತದೆ. ೩ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಜರ ಸುಖೋಪಭೋಗಗಳ ವರ್ಣನೆಯುಂಟು. ರಮ್ಯವಾದ ಅರಮನೆಯ ವಾಸವು, ಸುವಾಸಿಕ ತೈಲಾಭ್ಯಂಗವು, ಮಂಗಲಸ್ನಾನವು, ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳ ಧಾರಣವು ಇವೇ ಮುಂತಾದವು ಅರಸರ ಸುಖೋಪಭೋಗಗಳು. ೪ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗುರಿಹೊಡೆಯುವುದು, ಕುದುರೆ ಸವಾರಿ, ಆನೆಗಳ ಶಿಕ್ಷಣ, ಹುಂಜುಗಳನ್ನು ಕಾದಿಸುವುದು, ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವುದು, ಕವನ, ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದು, ಕುಣಿತ, ದಂಡಾಳುಗಳಿಗೆ ಕವಾಯತವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳ ವರ್ಣನೆಯುಂಟು. ೫ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೊಲ, ತೋಟ, ಉಸಬಿನ ದಿನ್ನೆ ಮರಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಡುವುದು, ಬೇರೆ ಆಟಪಾಟಗಳು, ಹೆಂಗಸರ ಒಡನಾಟವು ಮುಂತಾದುವುಗಳು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿ, ಜ್ಯೋತಿಷ, ಫಲಜ್ಯೋತಿಷ, ತರ್ಕ, ಅಲಂಕಾರ, ಕಾವ್ಯ, ವಾದ್ಯ, ಗಾಯನ, ಚಿತ್ರಕಲೆ, ಶಿಲ್ಪ, ವೈದ್ಯಕಿ, ಆನೆ ಕುದುರೆ ನಾಯಿಗಳ ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳ ವಿವರಣೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ೧೧೩೦ರಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯಿತೆಂದು ಬರೆದಿದೆ.''

ಈ ಗ್ರಂಥವು ಆಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪಂಚಾಂಗಮಾಡುವವರು ತಂತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ತಿಥಿಯಿಂದ ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಇಂತಹ ತಿಥಿಯಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ ಸರಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಈ ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಆ ತಿಥಿಯು ಯಾವದೆಂದರೆ:—ಅಗಸ್ತ್ಯನು ಸಮುದ್ರವನ್ನು

* ಸ್ವಾಮ್ಯಮಾತ್ಯಸುಹೃತ್ಕೋಶ ರಾಷ್ಟ್ರದುರ್ಗಬಲಾನಿಚ। ಇತ್ಯಮರಃ ॥

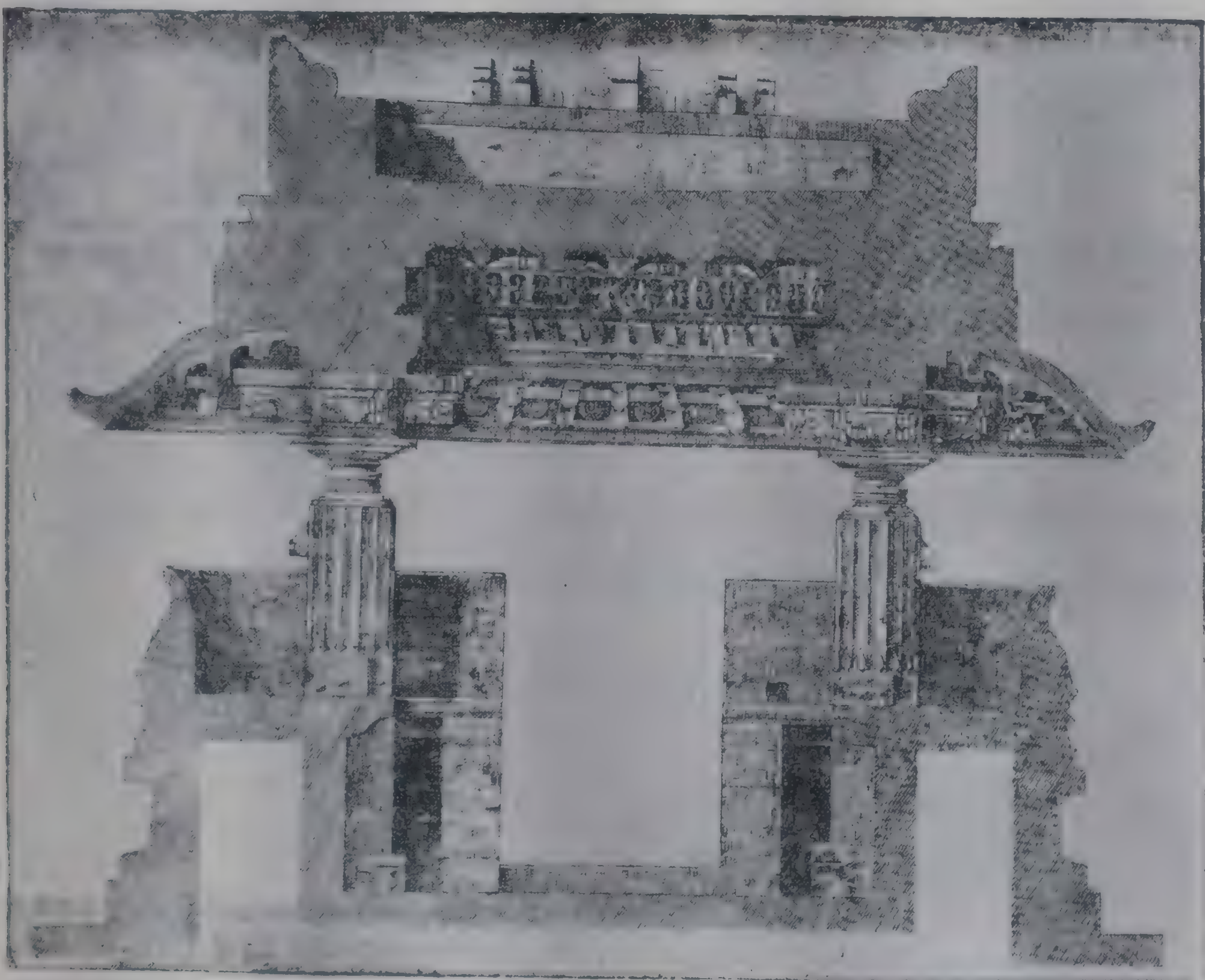
ಪಾನಮಾಡಿದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸರ್ವಸಾರವನ್ನು ಕುಡಿದಂತಹ ಹಗೆಗಳನ್ನು ಪಾದಾಕ್ರಾಂತಮಾಡಿದಂತಹ ಮತ್ತು ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಭೂಷಣನಾದಂತಹ ಸೋಮಭೂಪಾಲನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಶಕ ೧೦೫೧ ನೆಯ ಸೌಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ೧ ಶುಕ್ರವಾರವು. ಆ ದಿವಸವೇ ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವವೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ*.

೩ ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಶಾಂತತೆಯು ಹಬ್ಬಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಯಾವ ಯುದ್ಧವನ್ನಾಗಲಿ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಡಿದಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಯಲ ಏಸಿಯಾಟಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯ ೧೧ ನೆಯ ಸಂಪುಟದ ೨೫೯, ೨೬೮ ನೆಯ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಆಂಧ್ರ, ದ್ರವಿಳ, ಮಗಧ, ನೇಪಾಳ ದೇಶಗಳ ಅರಸರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕಾಲನ್ನಿಟ್ಟನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಆಧಾರಗಳಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಿಕಾರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ೧೦೦ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ "ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತಿರ್ದು ಭಾರಾವ್ಯಪಗಮ ವಿವಶಂ ಭೋಗಮಂ ಕಾಣನೆಂದುಂ ನಿರುತಂ ಭೋಗೀಶನೆಂದುಂ ತಱಿದುದು ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತು ಬೆಂಕೂರ್ಮರಾಜಂಗಿರದಿನ್ನಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ್ವಿಶ್ರಮಿಸುಗೆ ಸುಖದಿಂದೆಂಬವೋಲ್ವಿಶ್ವ ವಿಶ್ವಂ ಧರೆಯಂ ದೋರ್ದಂಡದೊಳ್ತಾಳ್ದಿದನತುಳಬಳಂ ಸೋಮ ಚಾಳುಕ್ಯ ಭೂಪಂ" ಎಂತಲೂ, "ಎನಿಸಿದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸೋಮೇಶ್ವರೋರ್ವೀಶ್ವರಂ ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲಂ ದಿಗ್ವಿಜಯಂ ಗೆಯ್ಯಲೆಂದು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬಂದು ಹುಲ್ಲಣಿಯ ತೀರ್ಥದೊಳ್ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು, ಸುಖ

---

* ಏಕಪಂಚಾಶದಧಿಕೇ ಶರದಾಂಗತೇ |
ಶಕಸ್ಯ ಸೋಮಭೂಪಾಲೇ ಸತಿ ಚಾಲುಕ್ಯಮಂಡನೇ ||
ಸಮುದ್ರರಸನಾಮುರ್ವೀಂ ಶಾಸತೇ ಕ್ಷತವಿದ್ವಿಷೇ |
ಸರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಸರ್ವಸ್ವ ಪಾಥೇಯೋದಧಿಕಲಶೋದ್ಭವೇ ||
ಸೌಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರೇ ಚೈತ್ರಮಾಸಾದೌ ಶುಕ್ರವಾಸರೇ |
ಪರಿಶೋಧಿತ ಸಿದ್ಧಾಂತಲಬ್ಧಾಃ ಸ್ಯುರ್ಧ್ರುವನಾ ಇಮೇ || ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ.

ಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ಧರ್ಮಪ್ರಸಂಗಮುಂ ಮಾಡುತ್ತಮಿರ್ಪುದವಸರಂ ಪಡೆದು,'' ಬನವಾಸಿಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಕದಂಬ ತೈಲನು ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಕೇದಾರೇಶ್ವರನ ಅದ್ಭುತ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆಯನ್ನೂ, ದಕ್ಷಿಣ ಕೇದಾರಿ ಮಠದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾದ ವಿದ್ಯಾಭರಣನೆಂಬವನ ಘನಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ತಪೋಬಲವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಲು, ಸುಪ್ರೀತನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕೇದಾರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೆಲ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸ್ಥಳವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ದಾನಕೊಟ್ಟುದಲ್ಲದೆ, ಆ ನಾಡಿನ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಕಾಳುಗಳ ಮೇಲಿನ ವಡ್ಡರಾವುಳ ಹೆಜ್ಜುಂಕಗಳನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದಿಗ್ವಿಜಯವು ಸುಖ ಸಂಚಾರವಾಗಿರಬಹುದು, ಅಥವಾ ಹೊಯ್ಸಳ ಬಟ್ಟಿಗನ ಪುಂಡಾಟಿಗೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು.



ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಕೇದಾರೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಮಹಾದ್ವಾರ

೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಪುಂಡನಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ೨ನೆಯ ಕದಂಬ ತೈಲಪನೊಡನೆ ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳ ತೆಗೆದು, ಹಾನುಗಲ್ಲಿನಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದನೆಂತಲೂ, ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನರಿತ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತೆಂಕಲಿಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿಗನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ಧೂರ್ತನಾದ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಾಂತು ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ (೧೦೨೯) ದನೆಂತಲೂ, ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ನಿರ್ಭೀತನಾದ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ಶಕ ೧೦೫೭ನೆಯ ರಾಕ್ಷಸ ಸಂವತ್ಸರ(೧೧೩೫)ದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ, ೧೧೩೭ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹಾನುಗಲ್ಲನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನೆಂತಲೂ ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ*. ಹೊಸ ಶೋಧವಾಗುವವರೆಗೆ ಈ ಊಹೆಯು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು.

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಂತೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಕಲ್ಯಾಣವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಇವನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ೧. ಪೆರ್ಮ ಅಥವಾ ಹೆಮ್ಮಾಡಿ, ೨. ತೈಲಪ. ಇವನ ರಾಣಿಯು ಯಾರಾಗಿದ್ದಳೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ೩ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಚಂದ್ರಮನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ಶಾಸನಪದ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಸ್ವಕಳಾಳೀ ದಾನದಿಂದಂ ವಿಬುಧತತಿಗತಿಪ್ರೀತಿಯಂ ಮಾಳ್ಪುಡಂ ಶೀ॥
ತಕರಂ ಶ್ರೀಕಂಠಭೂಷಾಮಣಿ ಕುವಳಯಸಂತರ್ಪಣಾಧಾಯಿಯೆಂದಿಂ॥

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೫೬೨.

ಆಳಿಂ ಮುನ್ನಿಱಿವಂ ಪಿರಿ|ದಾಳಂ ತವೆ ಕೊಂದು ಹಾನುಗಲ್ಲಾಹವದೊಳ್ ॥
ಕಾಳಗವುಂಡನ ತಮ್ಮಂ|ಲೀಳೆಯ ಸುರಲೋಕಕೆಯ್ದಿದಂ ಕಲಿರಾಯಂ ॥

ಶಾಸನ ಪದ್ಯಮಂಜರಿ, ಪು. ೬೯.

ತು ಕರಂ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯನಾಗಿರ್ಪೊಡವೆಸೆವ ವಿನಿದೋ೯ಷನೊಳ್ ನಿಷ್ಕಳಂಕ।
ಪ್ರಕರ ಪ್ರಖ್ಯಾತನೊಳ್ ತಾಂ ಸಮನೆನಿಪನೆ ಪೇಳ್ ಸೋಮನೊಳ್
ವ್ಯೋಮಸೋಮಂ ॥ ೩೭ ॥*

೩ ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ, ಸಾಮಂತರೂ ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು:—

೧. ಕಳಚುರ್ಯ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯು ತರ್ದವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೨೮).

೨. ಗೋವೆಯ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ೨ ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಯು ಕೊಂಕಣ ೯೦೦ನ್ನೂ, ಪಲಸಿಗೆ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೨೮).

೩. ಹಾನುಗಲ್ಲ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ ನೆಯ ತೈಲಪನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೨೯—೩೦).

೪. ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ವೀರಸಿಂಹನೆಂಬವನು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಮುಗುಟಖಾನ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೩೧).

೫. ಕದಂಬ ೨ ನೆಯ ತೈಲಪನ ಮಗನಾದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ೩ ನೆಯ ಮಯೂರವರ್ಮನೆಂಬವನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನೂ, ಸಂತಳಿಗೆ ೧೦೦೦ವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೩೧—೩೨).

೬. ಕದಂಬ ೨ ನೆಯ ತೈಲಪನ ೨ ನೆಯ ಮಗನಾದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ೧ ನೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೩೨—೩೮).

* ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಶಾಸನ ಪದ್ಯಮಂಜರಿ, ಪು. ೬೫—೬೬.

೭. ಕರಾಡದ ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಗಂಡರಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ವಂಶಪರಂಪರಾಗತ ಕರಾಡ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೩೫—೩೭).

೮. ಹೊಯ್ಸಳ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಗಂಗವಾಡಿ, ನೊಳಂಬವಾಡಿ, ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೩೭).

೯. ದಂಡನಾಯಕ ಮಹಾದೇವನು ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ನ್ನೂ, ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೩೮—೩೯).

೧೦. ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವನೆಂಬವನು ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೩೮—೩೯).

೧೦. ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವ ಅಥವಾ ಪೆರ್ಮನೃಪ ಅಥವಾ ಪೆರ್ಮ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ

(೧೧೩೮–೧೧೪೯)

೩ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಅವನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವನು ಅಥವಾ **ಪೆರ್ಮನೃಪನು** ೨ನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೧೧೩೮). ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಇವನನ್ನು ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನೆಂತಲೂ, ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಪೆರ್ಮ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನೆಂತಲೂ ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಹರಿಹರದ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು 'ಪೆರ್ಮನೃಪ'ನೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇವನ ಮೂಲ ಹೆಸರು ಪೆರ್ಮ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಏನು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆ ಶಾಸನದ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲವಲ್ಲಭನೀಲೋಕಮನಾಳ್ವನೆಸೆಯೆ ಸರ್ವಜ್ಞ
ಮಹೀಪಾಲವೆಸರಿತರಭೂಪರ್ಮಾಲೋಕಮನಾಳ್ದರಾದಡಂ
ಪೆಸರ್ವಡೆಯರ್ ॥

ತತ್ಪುತ್ರಸೆದ್ಧ ತಾರಿ ಕುಭೃತ್ಪವಿದಂಡಾಯು ಮಾನ ಭುಜದಂಡ ಸಮುದ್ಯತ್ಪಟುತರ ಪ್ರತಾಪಂ ಸತ್ಪಾಲಕನಾಳ್ದನುರ್ವಿಯಂ ಪೆರ್ಮನೃಪ ॥

ಜಗದೊಳುದಾತ್ತತಾದಿ ಗುಣಗೌರವದಿಂ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನೊಳ್ ಸಗರ ಭಗೀರಥಾದಿಗಳ ಪೋಲ್ಸಿಗೆ ವರ್ಪನೊಳನ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳನ ದೆಂತು ಪೋಲಿಪುದೊ ಪೇಳೆನಲಪ್ರತಿಮ ಪ್ರತಾಪಸತ್ಯಗಣಿತ ಶೌರ್ಯನ ಪ್ರತಿಮಪ್ರತಾಪಸತ್ಯಗಣಿತ ಶೌರ್ಯನ ಪ್ರತಿರಥಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವಂ ಧರಿತ್ರಿಯ ॥

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಅವತರಣದಲ್ಲಿ 'ಪೆರ್ಮನೃಪ (ಂ) ಆಳ್ದನುರ್ವಿಯಂ' ಎಂದು ಬರೆದು 'ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನೊಳನ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳನದೆಂತು ಪೋಲಿಪುದೊ' ಎಂದು ಕೇಳಿ, 'ಅಪ್ರತಿಮ ಪ್ರತಾಪಂ ಪಾಳಿಸುವಂ ಧರಿತ್ರಿಯ' ಎಂದು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇವನ ಹೆಸರು **ಪೆರ್ಮ**ನಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನೆಂಬುದು ಇವನ ಬಿರುದಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಕಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ೭೬ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಂ......" ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಇವನ ಹೆಸರಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಏಕೆ ಸಂಶಯಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹೇಳುವುದೇನಂದರೆ, ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗಿದ್ದಂತೆ ಪೆರ್ಮವು ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಎರಡನೆಯ ಹೆಸರಾಗಿರಬಹುದು. ಅದು ಅವನ ಅಂಕಿತನಾಮವಲ್ಲ. ಸಂಶಯ ಬಂದಾಗ ಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಅವನನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು*. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಪೆರ್ಮಡಿ ಅಂದರೆ ದೊಡ್ಡ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಪೆರ್ಮ ಎಂಬುದು ಹೆಸರಿನ

---

*ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು ೪೫೭, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೧. ಸಿಂದ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೧ನೆಯ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯ ಹೆಸರು ಪೆರ್ಮ ಅಥವಾ ಪೆಮ್ಮ ಎಂದಿತ್ತು.

ಹಿಂದೆ ಇರದೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದರಿಂದಲೂ ಅದು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರದೆ ನಾಮಪದವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿ ಜಗದೇಕ ಮಲ್ಲನ ಅಂಕಿತನಾಮವಾಗಿತ್ತೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿನೃಪನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಅನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ, ಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನು.

ಈ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿನೃಪನ ಆಳಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಮಾರು ೫೦ ಶಾಸನ ಗಳು ಈವರೆಗೆ ದೊರೆದಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಇವನು ಯಾವ ದಂಡ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸುಖಸಂಚಾರವನ್ನಾಗಲಿ ಕಯ್ಕೊಳ್ಳದೆ ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾ ರ್ಜಿತ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿದ್ದು ಸುಖೋಪಭೋಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಸಿವಾಜಿಯ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಶಹಾಜಿ ಯಂತೆ ಇವನಾದರೂ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹಾಕದೆ ವಿಷಯಾ ಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಲುಯಿರಾಯಸರು ಇವನು ಚೋಳ ವಳವಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಗುರ್ಜರ ಅರಸರನ್ನೂ ಕೊಂದು ಅವರ ದಂಡನ್ನೂ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಆದರೆ ಹೊಸ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆಯುವವರೆಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಲಿಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಒಡಂಬಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿನೃಪನ ರಾಣಿಯು ಯಾರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇವ ನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳು ಆಗಿದ್ದರೊ ಇಲ್ಲೊ ಎಂಬುದಾಗಲಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಬಿಟ್ಟಿಗನ ಪುಂಡಾಟಿಗೆಯು ಯಥಾ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ಮೇಲರಸರು ದುರ್ಬಲರಾದಾಗ ಮಂಡಲಿಕರ ಚಲ್ಲಾಟವೇ ಸರಿ. ಕೆಲವರು ತಂತಮ್ಮ ಮಂಡಳಗಳನ್ನು ಬೆಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಕೆಲವರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹೆಣಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಡೆಯ ವರ್ಗದ ಮಂಡಲಿಕರೊಳಗೆ

---

* ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪು. ೭೭.

ಕಲಚುರ್ಯ ಮನೆತನದ **ಬಿಜ್ಜಣನೇ** ಪ್ರಮುಖನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮುಖ್ಯ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದ ನೊಳಂಬವಾಡಿಯನ್ನೂ ಚೋಳರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಂಗವಾಡಿಯ ಭಾಗವನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನೆಂದು ೧೧೪೩ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ದಾವಣಗೆರೆಯ ೮೫ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಇವನು ನೊಳಂಬವಾಡಿಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಕಯ್ಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಪೆರ್ಮನೃಪನ ಅಥವಾ ೨ನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು:—

೧. ಮಹಾದೇವ ಪಾಲದೇವ ಎಂಬವರಿಬ್ಬರು ದಂಡನಾಯಕರಾಗಿದ್ದರು (೧೧೩೯).

೨. ಯಾದವ ಮನೆತನದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಸೇವುಣದೇವನು ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಸಂಸ್ಥಾನವಾದ ಸೇವುಣದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೨).

೩. ಪಟ್ಟಮಹಾದೇವಿಯರ ಅನುಜನಾದ ಕಪ್ಪದೇವರಸನು ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಹಿರಿಮುದ್ದನೂರು ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನು (೧೧೪೨).

೪. ಅಹಿಹಯ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ರೇವರಸನು ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಏವೂರ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

೫. ಮಹಾಪ್ರಧಾನನೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಯೂ ಹಿರಿಯ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆದ ಬಮ್ಮಣಯ್ಯ ಅಥವಾ ಬರ್ಮದೇವರಸನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧,೧೪೪). ಮರುವರುಷ ಅವನೇ ಹೆರಿಲಾಟ ಕರ್ನಾಟ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಯೂ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯೂ ಮನೆವೆರ್ಗಡೆಯೂ ಆಗಿ ತರ್ದವಾಡಿ ೧,೦೦೦

ವನ್ನೂ, ಬೆಳ್ವೊಲ ಹುಲಿಗೆರೆ ೬೦೦ನ್ನೂ, ಹಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನೂ, ಹಲಸಿಗೆ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೫).

ಇವನು ಸುಮಾರು ೧೧೮೦ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನೆಂದು ಕಡೂರಿನ ೧೪೬ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

೬. ಸೌದತ್ತಿ ರಟ್ಟಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೩ ನೆಯ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ಕುಂಡಿ ೩,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೫).

೭. ಕರಾಡದ ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೫).

೮. ಸಿಂದ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯು ಕಿಸುಕಾಡ ೭೦ನ್ನೂ, ಬಾಗಡಿಗೆ ೭೦ನ್ನೂ, ಕೆಳವಾಡಿ ೩೦೦ನ್ನೂ, ನರೆಯಂಗಲ್ ೧೨ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೪).

೯. ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಪ್ರಧಾನನೂ ಹೆರಿಲಾಟ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಯೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೂ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆದ ಕೇಶಿರಾಜ ಅಥವಾ ಕೇಶಿಮಯ್ಯನು ಬೆಳ್ವೊಳ ೩೦೦ನ್ನೂ, ಪಲಸಿಗೆ ೧೨,೦೦೦ ವನ್ನೂ, ಪಾನುಂಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೭).

೧೦. ಹಾನುಗಲ್ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ತೈಲಪ ಅಥವಾ ತೈಲಮನು ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೮).

೧೧. ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಸೋಏದೇವನು ಹಾನುಗಲ್ ೫೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೯).

೧೨. ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨,೦೦೦ವನ್ನು ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೯). ಆದ್ದರಿಂದ ಬಿಜ್ಜಳನು ಸಾರ್ವಭೌಮನ

ಹತ್ತಿರ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಊಹಿಸಬಹುದು.

೧೩. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿವಮೊಗ್ಗೆ ಜಿಲ್ಲಾ ಪಟ್ಟಿ ಪೊಂಬುಚ್ಚಪುರ (ಹೊಂಬುಚ ಅಥವಾ ಹುಂಚ)ದ ಶಾಂತರ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಜಗದ್ದೇವನು ಸೇತುವಿನ ಬೀಡು ಎಂಬ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೪೯). ಈ ಸೇತುವಿನ ಬೀಡು ಎಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಜಗದ್ದೇವನು ಗೋವೆಯ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ೨ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಯ ಅಬಚಿಯ ಮಗನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*.

೧೪. ಪುಂಡನೂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯವನೂ ಬಂಡುಗಾರನೂ ಆದ ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ತಾನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೆಂದು ಸಾರಿಹೇಳುತ್ತ, ನೆರೆಹೊರೆಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೊಡನೆ ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳತೆಗೆದು ಅವರ ನಾಡನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿ, ಅವರವರ ಮಂಡಲಗಳನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ್ದನು. ಸಿಂದ ಮನೆತನದ ೧ನೆಯ ಪೆರ್ಮಾಡಿ ಎಂಬ ಕಲಿಯುಗ ಕುಲಶೇಖರಾಂಕನೆಂಬವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಚಟ್ಟನನ್ನು ಮುತ್ತಿ, ಬಂಡುಗಾರನಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ಬಿಟ್ಟಿಗನನ್ನು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸೋಲಿಸಿ, ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ದ್ವಾರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮುತ್ತಿ, ಬೇಲುಪುರವನ್ನು ಕಯ್ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅವನ ಅರಸುತನವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಮಾಹಡಿ ಕಣಿವೆಗೆ ಅಟ್ಟಿದನೆಂದು ರಾಯಲ್ ಏಸಿಯಾಟಿಕ್ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮುಂಬಯಿ ಶಾಖೆಯ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯ ೧೧ನೆಯ ಸಂಪುಟ, ಪುಟ ೨೪೪ ಮತ್ತು ೨೭೦ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ†.

ಈ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಳನು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಧಾನನೂ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾರ್ವಭೌಮನನ್ನು ವಂಚಿಸಿ, ಅವನ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಅಡಿಟಪ್ಪಣಿ ೨, ಪುಟ ೪೫೯.

† ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೫೦.

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ದುರಾಲೋಚನೆ ಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದನು.

೧೧. ಮೂರನೆಯ ಅಥವಾ ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲ

(೧೧೫೦—೧೧೬೨)

ಪೆರ್ಮನೃಪನ ತರುವಾಯ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ತೈಲನು ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೧೧೫೦). ಪೆರ್ಮ ಅಥವ ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವನಿಗೆ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರೊ ಇಲ್ಲೊ ಅಥವಾ ಅವರು ಚಿಕ್ಕವರಿದ್ದರೊ ಹೇಗೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರು ದನ್ನು ಈ ತೈಲನು ಧರಿಸಿದನು.

ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಣನು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಧಾ ನನೂ ಹಿರಿಯ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆಗಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ದುರಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ತೈಲಪನು ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಬಳಿಕ ಅವನು ಸಾರ್ವಭೌಮನನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ಅವನನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಇದು ಸ್ವಾಭಿಮಾನವುಳ್ಳ ತೈಲಪನಿಗೆ ಸೇರಲಿಲ್ಲ. ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪ್ರಧಾನರ ನಡುವೆ ಮನಸ್ತಾಪವು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ನಡೆಯಿತು. ಉಳಿದ ಪ್ರಧಾನ ದಂಡನಾಯಕರ ಮಧ್ಯಸ್ತಿಕೆಯಿಂದ ಬಿಜ್ಜಣನು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿ ಮುಂದೆ ವಿಧೇಯನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನೆಂದು ಬೇಡಿ ಕೊಂಡನು. ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಮಂತ್ರಿಗಳ ನಡುವೆ ರಾಜಿಯು ಶಾಸ್ತ್ರವಾಯಿತು. ಇಬ್ಬರು ತಂತಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಹುಡುಕತೊಡಗಿದರು. ದಂಡ ನಾಯಕ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರನ್ನು ತಂತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರೂ ವಿಶೇಷಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ತಾನು ದಂಡಯಾತ್ರೆ ಯನ್ನು ಕಯ್ಕೊಂಡ ಹೊರತು ದಂಡು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತವಾಗಲಾರ

ದೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ತೈಲಪನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಯಾರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡ ತೊಡಗಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರೋಗಿ ಬಯಸಿದ್ದು ಹಾಲೋಗರ ಮತ್ತು ವೈದ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದು ಹಾಲೋಗರ ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸುಸಂಧಿಯು ದೊರೆಯಿತು. ಓರಂಗಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತದ ಕಾಕತೀಯ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ **ಪ್ರೋಲ**ನೆಂಬು ವನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಲೆಳಸಿ, ನೆರೆಹೊರೆಯ ಊರುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮಂಡ ಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂತು. ಕೂಡಲೆ ತೈಲಪನು ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪ್ರೋಲನ ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣವಾದ ಅನಮಕೊಂಡದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು. ಚಾಳುಕ್ಯ ದಂಡನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಕಾದುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಪ್ರೋಲನ ಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ರಾಜಿಯ ಸಂಧಾನವನ್ನು ನಡಿಸಿ, ಕೆಲ ಚಾಳುಕ್ಯ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಡಕೊಂಡು ಅವರ ನೆರವಿನಿಂದ ತೈಲಪ ನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದನು. ಈ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನು ಇದ್ದನೊ ಇಲ್ಲೊ ಎಂಬುದಾಗಲಿ ಈ ಮೋಸದ ಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಂಗವು ಎಷ್ಟಿ ತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಮಾರ್ಗವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನು ಈ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂತಲೂ ಅವನ ನೆರವಿನಿಂದ ಪ್ರೋಲನು ತೈಲಪನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದನೆಂತಲೂ ಬಳಿಕ ಬಿಜ್ಜಳನು ಅವನನ್ನು ಬಂಧಮುಕ್ತಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದಂತೆ ನಟಿಸಿ, ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವು ವ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ ಅನುಕೂಲರಾದ ದಳವಾಯಿ ಗಳೊಡನೆ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಬಂದು, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸೂತ್ರ ಗಳನ್ನು ಕಯ್ಕೊಂಡನೆಂತಲೂ ಊಹಿಸಿದರೆ ಬಹುಶಃ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (೧೧೫೫?).

ಅತ್ತ ತೈಲಪನ ಪಕ್ಷದ ದಳವಾಯಿಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯದೆ ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತು, ತೈಲಪನ ಬಿಡುಗಡೆಯ ವಿಷಯ ವಾಗಿ ನಾನಾತರದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಅವರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದು ತೀರ ಅಧರ್ಮದ

ಕೆಲಸವೆಂದು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಹೇಳಿದರು. ಸಾರ್ವಭೌಮನನ್ನು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಡುವ ರಾಜದ್ರೋಹದ ಮಹಾಪಾತಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಡೆಂದು ಪ್ರೋಲನನ್ನು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ಅವನನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉಧ್ವಸ್ತಮಾಡಿ, ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ಬೇಟನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದಂತೆ ಅವನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವರೆಂದು ಹೆದರಿಕೆ ಹಾಕಿದರು. ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ ಬಳಿಕ ತೈಲಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅವನಿಗೆ ಕೆಲ ಹೊಸ ನಾಡನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಅರಸನೆಂದು ಒಡಂಬಟ್ಟು ಅವನೊಡನೆ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡುವನೆಂದು ವಾಗ್ದಾನ ಕೊಟ್ಟರು. ಹೇರಳ ಹಣವನ್ನೂ ಕೆಲ ರಾಜಚಿಹ್ನಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಿಸುವೆವೆಂದು ಆಶೆ ತೋರಿಸಿದರು. ಅವನ ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿ ದಂಡನಾಯಕರಿಗೆ ಹಲವು ತರದ ಆಶೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಅಮೌಲ್ಯವಾದ ಪಾರಿತೋಷಕಗಳನ್ನಿತ್ತು ಅವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಈ ಮೇರೆಗೆ ತೈಲಪನ ಪಕ್ಷದವರು ಮಾಡಿದ ಸಾಮ ದಾನ ದಂಡ ಭೇದಗಳೆಂಬ ಚತುರೋಪಾಯಗಳು ಸಫಲವಾದವು. ಪ್ರೋಲನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೈಲಪನ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಬಂತು. ತಾನು ಮಾಡಿದ ಮೋಸದ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಹುಟ್ಟಿತು. ರಾಜದ್ರೋಹಿಯಾದ ಬಿಜ್ಜಣನ ಗೆಳೆತನಕ್ಕಿಂತ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ತೈಲಪನ ಸ್ನೇಹವು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದ್ದೆಂದು ಅವನ ಮನವರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಅವನ ಅಂತಃಕರಣವು ಕರಗಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತೈಲಪನನ್ನು ಬಂಧಮುಕ್ತಮಾಡಿ, ಅವನ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡು, ಅವನಿಗೆ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (೧೧೫೫?). ಪ್ರೋಲನ ಮಗನಾದ ರುದ್ರದೇವನು ತನ್ನದೊಂದು ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯು ತೈಲಪನನ್ನು ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಂಧಮುಕ್ತಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ*.

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೨೨, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೬ ಮತ್ತು ಪುಟ ೪೬೬.

ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಧಾನನೂ ಮುಖ್ಯ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆದ ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಳನು ಆವಾವ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಎಂದೆಂದು ಚಾಳುಕ್ಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಒಡಕೊಂಡು, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ನಮಗೆ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಕೊಲ್ಹಾಪುರ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ವಿಜಯಾರ್ಕನೂ, ಕಾಕತೀಯ ಮನೆತನದ ಪ್ರೋಲರಾಜನೂ ತೈಲಪನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೂಡಿದರೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುವು ದೇನಂದರೆ:—

ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಹರಿಹರದ ಸುಮಾರು ೧೧೫೦ರ ಶಾಸನ ದಲ್ಲಿ ಕಸಪಯ್ಯನಾಯಕನೆಂಬವನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ವಿಜಾಪುರದ ೧೧೫೧ರ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನು ೩ನೆಯ ತೈಲನ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದ ನೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವನ ಕಯ್ಕೆಳಗೆ ಮಹಾಪ್ರಧಾನನೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೂ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆದ ಮೈಲಾರಯ್ಯನು ವಿಜಾಪುರದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತರ್ದವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಮಹಾ ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯೂ, ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೂ, ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆದ ಮಹಾದೇವನೆಂಬವನು ತೈಲಪನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವನಾಗಿ ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಪುರಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಹಾ ಕೋಡ ತಾಲೂಕ ಪುರ (?) ಎಂಬ ಸ್ಥಳದ ೧೧೫೨ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದು, ಮುಂದೆ ೧೧೫೫ರಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಹಾದೇವನು ಬಿಜ್ಜಳನ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂತಲೂ, ಬಿಜ್ಜಳನು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಬಳಗಾಂವೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ....೧೧೫೬ರಲ್ಲಿ ರಾವಳೆಯ ನಾಯಕನೆಂಬವನು ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಹಾ

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೨೨.

ಪ್ರಧಾನನೂ, ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಕುಕನೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಸಿಂದ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ ನೆಯ ಚಾವುಂಡನು ಕಿಸುಕಾಡ ೭೦ನ್ನೂ, ಬಾಗಡಗೆ ೭೦ನ್ನೂ, ಕೆಳವಾಡಿ ೩೦೦ನ್ನೂ ೩ ನೆಯ ತೈಲನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನ ೧೧೬೩ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋವೆಯ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾದ ಪೆರ್ಮಾಡಿ, ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ ಎಂಬವರು ಪಲಸಿಗೆ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಕೊಂಕಣ ೯೦೦ನ್ನೂ, ವೇಳುಗ್ರಾಮ ೭೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು; ಮತ್ತು ರಟ್ಟ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೩ ನೆಯ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ಕುಂಡಿ ೩,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಶಿಲಾಹಾರ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಪ್ರಾಂತವಾದ ಕರ್ಹಾಡವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇವರು (ಈ ಮೂವ್ವರು) ೩ ನೆಯ ತೈಲನು ತಮ್ಮ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ ಇಲ್ಲೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಇನ್ನೂ ಆಧಾರವೇನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ವಿಜಾಪುರದ ೧೧೫೧ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖನದಲ್ಲಿಯೂ, ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಕೆಂಭಾವಿಯ ೧೧೫೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ತೈಲಪನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಹರಸೂರಿನ ಶಕ ೧೦೮೩ ನೆಯ ವಿಷು ಸಂವತ್ಸರ ವೈಶಾಖ ಬಹುಳ ೩೦ ಸೋಮವಾರ(ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ)ದ ಅಂದರೆ ೧೬೬೧ ನೆಯ ಇಸ್ವಿ ಎಪ್ರಿಲ ೨೭ರ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ವಿಷು ಸಂವತ್ಸರವು ತೈಲಪನ ಆಳಿಕೆಯ ೧೨ ನೆಯ ವರ್ಷವಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ, ಆಗ ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಜಯಂತಿಪುರ (ಬನವಾಸಿ) ಆಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದೆ. ಇದೇ ತೈಲನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಡೆಯ ಲೇಖವು. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಕಡೆಯ ಬರಹವು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಬಳಗಾವಿಯದೇ ಸರಿ. ಆ ಶಿಲಾಲೇಖವು ೨೬ ದಶಂಬರ ೧೧೫೫ರಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹುಲ್ಲೂರಿನ ೨೨ ಅಕ್ಟೋಬರ ೧೧೫೬ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ

ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹಾವೇರಿಯ ೨೪ ದಶಂಬರ ೧೧೫೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಬಿರುದುಗಳುಳ್ಳ ೩ನೆಯ ತೈಲನ ಹೆಸರು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹುಲ್ಲೂರಿನ ಲೇಖದ ಆರಂಭದ ಭಾಗವು ಒಡೆದುಹೋದುದರಿಂದಲೂ, ಹಾವೇರಿಯ ಬರಹದಲ್ಲಿ ತೈಲನ ಹೆಸರಿನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಣನ ಹೆಸರು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ೧೧೫೬—೧೧೫೭ ಈ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ತೈಲನ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವು ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮುಕ್ಕಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ೨೬ ದಶಂಬರ ೧೧೫೫ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಒಳಗಾವಿಯ ಶಾಸನವೇ ೩ ನೆಯ ತೈಲನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಕೊನೆಯ ಲೇಖವಾಗಿತ್ತು. ೩ ನೆಯ ತೈಲನು ೧೯ ಜನವರಿ ೧೧೬೩ಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಸತ್ತನೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಸಂಗತಿಯೇ ಸರಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಕತೀಯ ಮನೆತನದ ಅರಸನೂ, ಪ್ರೋಲನ ಮಗನೂ ಆದ ರುದ್ರದೇವನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಅನಮುಕೊಂಡದ ೧೯ ಜನವರಿ ೧೧೬೩ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ತೈಲಪನು ಸತ್ತನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಣನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಪಹಾರದ ಎಲ್ಲ ಕುತಂತ್ರಗಳು ಸಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ೧೧೬೨ರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ತೈಲಪನ ಮರಣ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಧರಿಸತೊಡಗಿದನು.

ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಣನು ತೈಲಪನ ಅಣ್ಣನಾದ ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವ (ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ)ನ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಧಾನ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಪಹಾರದ ದ್ರೋಹದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ನಡಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಮುಂದೆ ತೈಲಪನು ಕಾಕತೀಯ ಪ್ರೋಲನ ಸೆರೆಯಾಳಾದಾಗ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರನ್ನು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಂಧಿಯು ದೊರೆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿಕಾರಪುರದ ೧೦೪ ನಂಬರಿನ ೧೧೫೬ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ

ಮಲ್ಲನ ಆಳಿಕೆಯ ೬ ನೆಯ ವರ್ಷ ಯುವ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಭುಜಬಲಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರಿಭುವನೈಕಮಲ್ಲ ಬಿಜ್ಜಣ ದೇವರಸನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿಸವರಾದ ಕಸಪಯ್ಯನಾಯಕ ಬಮ್ಮರಸರ ಸಾಹಾಯಕರಾದ ೫ ಮಂದಿ ಕರಣಮರು ಬಿಜ್ಜಳದೇವನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಗಳಂತಿದ್ದರೆಂದೂ, ಬಿಜ್ಜಳನೇ ವಡ್ಡರಾವುಳ, ಹೆಜ್ಜುಂಕ, ಬಿಳ್ಕೊಡೆ ಸುಂಕ ಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಕೇದಾರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಶಿಕಾರಪುರದ ೧೮೫, ೧೯೦, ೧೨೩ ನೆಯ ೧೧೫೮-೫೯ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತೈಲಪನ ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದು, ಅವನು ಆಳು ತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಶಿಕಾರಪುರ ೧೬೨ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ೧೧೫೮ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಳಿಕೆಯ ೩ ನೆಯ ವರ್ಷವೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಶಿಕಾರಪುರ ೫೬, ೭೮, ೧೩೯, ೧೪೬, ೧೬೧, ೨೪೨ ನೆಯ ೧೧೬೦- ೬೩ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತೈಲಪನ ಹೆಸರೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶಿಕಾರಪುರ ೧೦೮ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ೧೧೬೪ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ತೈಲಪನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಬಿಜ್ಜಣನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವನಾದ ಮಹಾದೇವ ದಂಡನಾಯಕನು ಕೋಡಿಯ ಮಠ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಣನು ೧೧೫೮ರಲ್ಲೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ನೆಂತಲೂ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳ ದಂಡನಾಯಕರು ಮಾತ್ರ ತಂತಮ್ಮ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಹೆಸರು ಗಳನ್ನು ತೈಲಪನ ವರೆಗೆ ಕೊರೆಯಿಸಿ, ಬಿಜ್ಜಣನು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆಯಿಸಿದರೆಂತಲೂ ಊಹಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೩ ನೆಯ ತೈಲನು ಅಥವಾ ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲಪನು ಹೇಡಿಯಾ ಗಿರದೆ ಶೂರನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಯುದ್ಧಾಪೇಕ್ಷಿಯೂ ಆನೆಗಳನ್ನು ಏರುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಶಲನೂ ಆಗಿದ್ದ ನೆಂದು ಅವನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದ ಪ್ರೋಲನ ಮಗನಾದ ರುದ್ರದೇವನು ತನ್ನ ಅನಮಕೊಂಡದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಹೊಗಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಅವನ ಆಳಿಕೆಯು ಬಹುಕಾಲವು ದ್ರೋಹಿಯಾದ ಬಿಜ್ಜಳನೊಡನೆ ನಡೆದ ಗುದ್ದಿಯಾಟದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದುಹೋಗಿರಬಹುದು. ಅವನು ಸತ್ತ ವರ್ಷವು ೧೧೬೨ ಆದರೂ, ಅವನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸತ್ತನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಿಜ್ಜಣನು ಅವನನ್ನು ೧೧೫೭ರ ವರೆಗೆ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಕಾವಲಲ್ಲಿರಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಆ ವರ್ಷ ಅವನು ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತನೆಂತಲೂ, ಶಕ ೧೦೮೪ರಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಣನು ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಲು, ಅವನು ಬನವಾಸಿಗೆ ಓಡಿಹೋದನೆಂತಲೂ, ಆ ವರ್ಷ ಅಂದರೆ ೧೧೬೨ರಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಣನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಎಲ್ಲ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ತೈಲಪನು ಶಕ ೧೦೮೮ನೆಯ ಪಾರ್ಥಿವ ಸಂವತ್ಸರದ ವರೆಗೆ ೧೫ ವರ್ಷ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಆಳಿದನೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಒಡಂಬಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವೆಂದೆಣಿಸಿ ತೈಲಪನಿಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬರೆದು ಅವನ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತೇವೆ.

೧೨. ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರ

(೧೧೬೩–೧೧೮೯)

೩ನೆಯ ತೈಲನು ಅಥವಾ ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲಪನು ಸತ್ತ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಲ್ಯಾಣದ ಪಟ್ಟವನ್ನೇರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಎಲ್ಲ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ವಶವಾಗಿತ್ತು. ಸೋಮೇಶ್ವರನು ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದರೂ ಬಿಜ್ಜಳನು ಕೃತಿಯಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿರುಗಿ ದೊರಕಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಯಾವದೋ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು.

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೨೨–೨೨೩.

ಅತ್ತ ರಾಜದ್ರೋಹಿಯಾದ ಬಿಜ್ಜಣನು ತನ್ನ ಒಡೆಯನ ದಂಡಿನ ಸಾಹಾಯ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ಯಜಮಾನನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನಪಹರಿಸಿ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ, ಭುಜಬಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾದ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಸಾಮಂತರನ್ನು ಮುರಿಯಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಶಿಕಾರಪುರದ ೫೬, ೭೮, ೧೬೧ ಈ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ ಮುತ್ತಿಗೆ ದಾಳಿಗಳು ಈ ಪ್ರಯತ್ನದ ಕುರುಹುಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಸಿಂದ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ಚಾವುಂಡನು ತನ್ನ ಶಕ ೧೦೮೪ ನೆಯ ಸುಭಾನು ಸಂವತ್ಸರ ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸ(ಮೇ, ಜೂನ ೧೧೬೩)ದ ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ತಾನು ೩ನೆಯ ತೈಲನ ಸಾಮಂತನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡುದರಿಂದಲೂ, ಪಾಂಡ್ಯ ಮನೆತನದ ವಿಜಯಪಾಂಡ್ಯದೇವನು ತನ್ನ ಶಕ ೧೦೮೮ ನೆಯ ಪಾರ್ಥಿವ ಸಂವತ್ಸರ(೨೫ ದಶಂಬರ ೧೧೬೫)ದ ದಾವಣಗೆರೆ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಆ ಸಂವತ್ಸರವು ೩ನೆಯ ತೈಲನ ಆಳಿಕೆಯ ೧೫ ನೆಯ ವರ್ಷವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆಯಿಸಿದುದರಿಂದಲೂ, ಸಿಂದಮನೆತನದ ಅರಸರಾದ ಬಿಜ್ಜಲದೇವ ವಿಕ್ರಮದೇವರು ತಮ್ಮ ಶಕ ೧೦೯೨ನೆಯ ವಿರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರ(೧೧೬೯-೧೧೭೦)ದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಆ ಸಂವತ್ಸರವು ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮ ಶಕದ ೯೪ ನೆಯ ವರ್ಷವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸಿಂದ ಪಾಂಡ್ಯ ಮನೆತನದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಣನನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿದ್ದರೆಂದು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೧೫೬ರಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಣನು ಮುಂದೆ ೧೧೬೨ರಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನಷ್ಟೇ. ಮೋಸದಿಂದ ದೊರಕಿಸಿದ ಈ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಅವನು ಬಹಳ ವರ್ಷ ಅನುಭೋಗಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಬೀಗನೂ ಮಂತ್ರಿಯೂ ಆದ ಬಸವೇಶ್ವರನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಲಿಂಗಾಯತ ಮತವು ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು. ೫ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವಾಳಿ ಬಿಜ್ಜಣನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ತನ್ನ

ಹಿರಿಮಗನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (೧೧೬೭). ಜೈನನಾದ ಬಿಜ್ಜಣನು ಯಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ ಧರ್ಮಿಷ್ಠರಾದ ಇಬ್ಬರು ಲಿಂಗಾಯತರ ಕಣ್ಣು ಕಿತ್ತಿಸಿಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು. ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ ಲಿಂಗಾಯತರು ಬಿಜ್ಜಣನನ್ನು ಕೊಂದರು. ಈ ಕೊಲೆಯ ಸೂಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಿಜ್ಜಣನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ರಾಯಮುರಾರಿ ಸೋವಿದೇವನು ದಂಡಿನೊಡನೆ ಬಸವನನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಅವನಿದ್ದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಉಳವಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದನು. ಬಸವನು ಮುಂದುಗಾಣದೆ ಒಂದು ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಜೈನರೂ, ಬಸವೇಶ್ವರನು ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯನಾದನೆಂದು ಲಿಂಗಾಯತರೂ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಬಿಜ್ಜಣ ಬಸವರ ಬಡಿದಾಟವೂ, ಲಿಂಗಾಯತ ಮತದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೂ, ಬಿಜ್ಜಣನ ಕೊಲೆಯೂ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಅರಾಜಕತ್ವವನ್ನೂ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನಾಯಕತ್ವವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ದೊರಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಸಂಧಿಯು ದೊರೆಯಿತು. ಮಾಡಿದ್ದುಣ್ಣೊ ಮಾರಾಯ ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ರಾಜದ್ರೋಹದಿಂದ ದೊರಕಿಸಿದ ಕಳಚುರಿಯರ ರಾಜ್ಯವು ರಾಜದ್ರೋಹದಿಂದಲೇ ಅವರ ಕಯ್ಬಿಟ್ಟಿತೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಚಾಳುಕ್ಯ ದಂಡನ್ನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಣನು ಕಸಕೊಂಡಿದ್ದನಷ್ಟೇ. ಬಿಜ್ಜಣನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಜ್ಯವಾಳುವಾಗ ಕಳಚುರಿ ದಂಡನ್ನು ಕಳಚುರಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಅವರಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡು, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಾದ ಒಬ್ಬ ಕಳಚುರಿ ದಳವಾಯಿಯು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಯಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅದು ಹೇಗಂದರೆ :–

೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಬಾಣಸವೆಗ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕ ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯದ ಅಧಿಷ್ಠಾಯಕನಾದ ಬಮ್ಮರಸನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨,೦೦೦ ದ

ಪನ್ನಾಯ ಸುಂಕದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ*. ಇವನ ಮಗನಾದ ಕಾವಣ ಅಥವಾ ಕಾಮ ಎಂಬವನು ಕಳಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಖ್ಯ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಕಾಳವ್ವೆ ಎಂಬವಳು ಈ ಕಾವಣನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದಳೆಂತಲೂ, ಮುಂದೆ ೪ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ದಂಡನಾಯಕನೆಂದು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ **ಬಮ್ಮ** ಅಥವಾ **ಬಮ್ಮಯ್ಯ**ನೆಂಬವನು ಇವರಿಬ್ಬರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂತಲೂ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯ ಮತ್ತು ಡಂಬಳದ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಈ ಬಮ್ಮ ಅಥವಾ ಬಮ್ಮರಸನು ಏನೋ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ತಂದೆಯು ದಂಡಿಸವರನ್ನು ಒಡಕೊಂಡು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿ, ಕಳಚುರಿಯರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡು, **ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ**ನೆಂಬ ಬಹು ಗೌರವದ ಬಿರುದನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದನೆಂದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಅಬ್ಲೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಈ ದಂಡನಾಯಕ ಬಮ್ಮಿದೇವ ಅಥವಾ ಬಮ್ಮರಸನು ಏನು ಕಾರಣ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದನೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಇವನ ಕಯ್ಕೆಳಗೆ ಕಳಚುರಿಯರ ಎಷ್ಟು ದಂಡು ಇತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಇವನು ಏನು ಕಾರಣ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಪಕ್ಷಹಿಡಿದು "ಕಳಚುರಿಯರ ಸಾವಿನ ಬೇಗೆ" ಆಗಿದ್ದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಾದರೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಗದಗಿನಲ್ಲಿದ್ದ ೧೧೯೨ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಹೊಯ್ಸಳರ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಕಳಚುರಿಯರ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಹರಿಹರದ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾವಣನು ಕಳಚುರಿ ರಾಜ್ಯಸಮುದ್ಧರಣನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಕಳಚುರಿ ಸಂಕಮನ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದೆ. ೧೧೭೯ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಬಳಗಾವೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಕಾವಣನು ಕಳಚುರಿ ಸಂಕಮನ ಸಮಸ್ತ ಸೇನಾಗ್ರೇಸರನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಜಾಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಚಿಕ್ಕಮುದ್ದನೂರಿನ ೧೧೭೫ನೆಯ

---

* ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೩೦೬.

ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಳಚುರಿ ಅರಸನಾದ ಸೋವಿದೇವನ ಮಹಾಪ್ರಧಾನನೂ, ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೂ, ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಮುಂದೆ ಸೋವಿದೇವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ಸಂಕಮ ಆಹವಮಲ್ಲರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವರ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದು ಏನೋ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ಒಡೆಯರ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದನೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ *.

೪ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದ ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ಹೊರಬಿದ್ದ ಶಾಸನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಅವನ ನೆಲೆವೀಡನ್ನೂ ಅವನ ಆಳಿಕೆಯ ಕಾಲವನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯ ಪುರದಪ್ಪ(ವೀರಭದ್ರ)ನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರ(೧೧೮೪)ದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯು ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದ ಅಂದರೆ ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರ(೧೧೮೫)ದ ನಿಜಾಮು ಸಂಸ್ಥಾನ ಹೊಡಲದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಅವನ ಆಳಿಕೆಯ ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ, ಹೂಲಿ, ಲಕ್ಕುಂಡಿ, ಬಾದಾವಿ ಮುಂತಾದ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾದ ಬರಹಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉಹಾಪೋಹ ಮಾಡಿ ಶಕ ೧೧೦೫ನೆಯ ಶುಭಕೃತ್ ಸಂವತ್ಸರದ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ೧೧೮೩ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂತಲೂ, ಶಕ ೧೧೦೬ನೆಯ ಶೋಭನಕೃತ್ಸಂವತ್ಸರವು ಅವನ ಆಳಿಕೆಯ ೨ನೆಯ ವರ್ಷವೂ, ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರವು ೩ನೆಯ ವರ್ಷವೂ, ವಿಶ್ವಾವಸು ೪ನೆಯ ವರ್ಷವೂ, ಪರಾಭವವು ೫ನೆಯ ವರ್ಷವೂ, ಪ್ಲವಂಗ ಸಂವತ್ಸರವು ಅವನ ಆಳಿಕೆಯ ೬ನೆಯ ವರ್ಷವೂ ಆಗಿದ್ದವೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ†.

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೬೫.

† ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೬೩, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೪ ಮತ್ತು ಪು. ೪೬೪, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೬.

ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರನು ೧೧೬೩ರಿಂದ ೧೧೮೯ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ೧೧೬೩ರಿಂದ ೧೧೮೨ರ ವರೆಗೆ ೧೯ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯಭಾರವು ಕಳಚುರಿಯರ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವನು ನ್ಯಾಯತಃ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೇ ಹೊರತು ಕಾರ್ಯತಃ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ ದಂಡನಾಯಕ ಬಮ್ಮರಸನ ನೆರವಿನಿಂದ ಕಳಚುರಿಯರನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು, ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ದೊರಕಿಸಿ, ಏಳು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನು. ಆದರೆ ಇಬ್ಬರ ನ್ಯಾಯ ಮೂರನೆ ಯವರಿಗಾಯು ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ಕಳಚುರಿಯರೊಡನೆ ಕಡಿದಾಡಿ, ಹಣ್ಣಾದ ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವನ್ನು ಹೊಯ್ಸಳರೂ, ಉತ್ತರ ಭಾಗವನ್ನು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರೂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡುದರಿಂದ ೨೦೦ ವರ್ಷ ಘನತೆಯಿಂದ ಆಳಿದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನವು ಹೆಸರು ಹೇಳದೆ ಹೋಯಿತು (೧೧೮೯).

೪ ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಶಿಲಾ ಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವನ ರಾಣಿ ಯಾರಾಗಿದ್ದಳೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಇವನಿಗೆ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಎಷ್ಟಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ, ೧೧೮೯ರ ಮುಂದೆ ಇವನ ಹಾಡು ಏನಾಯಿತೆಂಬುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು :—

೧. ಮಂತ್ರಿಯೂ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇವನ ಮುಖ್ಯ ಸಾಹಾಯಕನೂ ಸೇನಾಪತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕೋರೆಯಿಲ್ಲದ ಆನೆಯನ್ನು ಏರಿ, ಕೋರೆಯಿದ್ದ ೬೦ ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಂದನೆಂತಲೂ, ಇವನು ತನ್ನ ರಾಹುತರ ದಂಡಿನಿಂದ ಹೊಯ್ಸಳ ೨ನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳನ ಆನೆಗಳುಳ್ಳ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವನಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡನೆಂತಲೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗದಗಿನ ೧೧೯೨ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

೨. ದಂಡನಾಯಕನಾದ ತೇಜರಾಜ ಅಥವಾ ತೇಜಮಯ್ಯ ಅಥವಾ ತೇಜುಗಿಯು ತನ್ನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವರಾದ ಚಾಕಣ ಮತ್ತು ರೇವಣರೆಂಬ ದಂಡನಾಯಕರೊಡನೆ ಧರ್ಮಪುರ(ಡಂಬಳ)ವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾಸವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೮೪).

೩. ಮಹಾಪ್ರಧಾನನಾದ ಬಲ್ಲಯ್ಯಸಾಹಣಿಯು ತನ್ನ ಸಾಮಂತ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ರಾಮು ದಂಡನಾಯಕನು ಬೆಳ್ವೊಲದ ಪೆರ್ಗಡೆಯಾದ ಕೇಶವಭಟ್ಟಯ್ಯ ಇವರಿಬ್ಬರೊಡನೆ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸಾಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದನು (೧೧೮೫).

೪. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ತೇಜುಗಿಯ ಮಗನೂ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆದ ಭಾಯಿದೇವನು ಕುಂಡಿ ೩,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೮೭).

೫. ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಆಹವಮಲ್ಲ ಭೂತಿಗನ ಮಗನಾದ ಬರ್ಮನೆಂಬವನು ತೊರಗಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಲೋಕಾಪುರ ೧೨ನ್ನೂ, ಹೊಳಲುಗುಂಡ ೩೦ನ್ನೂ, ದೊಡ್ಡವಾಡ ಪಟ್ಟಣವನ್ನೂ, ನವಿಲುಗುಂದ ೪೦ನ್ನೂ, ತೊಳೆಲುಸೂರು ೩೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೮೭).

೬. ಹಾನುಗಲ್ಲು ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಕಾಮದೇವನು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಪಾನುಗಲ್ಲ ೫೦೦ನ್ನೂ, ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೮೯).

೭. ಗುತ್ತ ಮನೆತನದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ೨ನೆಯ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಗುತ್ತವೊಳಲಲ್ಲಿದ್ದು, ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧೧೮೮). ಬಾಚಿರಾಜನೆಂಬವನು ಇವನ ಮಹಾಪ್ರಧಾನನಾಗಿದ್ದನು.

ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಈಶ್ವರನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಕಾಮದೇವನ ಶಕ ೧೧೧೧ನೆಯ ಸೌಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯು ಅಂದರೆ ೨೫ ದಶಂಬರ ೧೧೮೯ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖವಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ

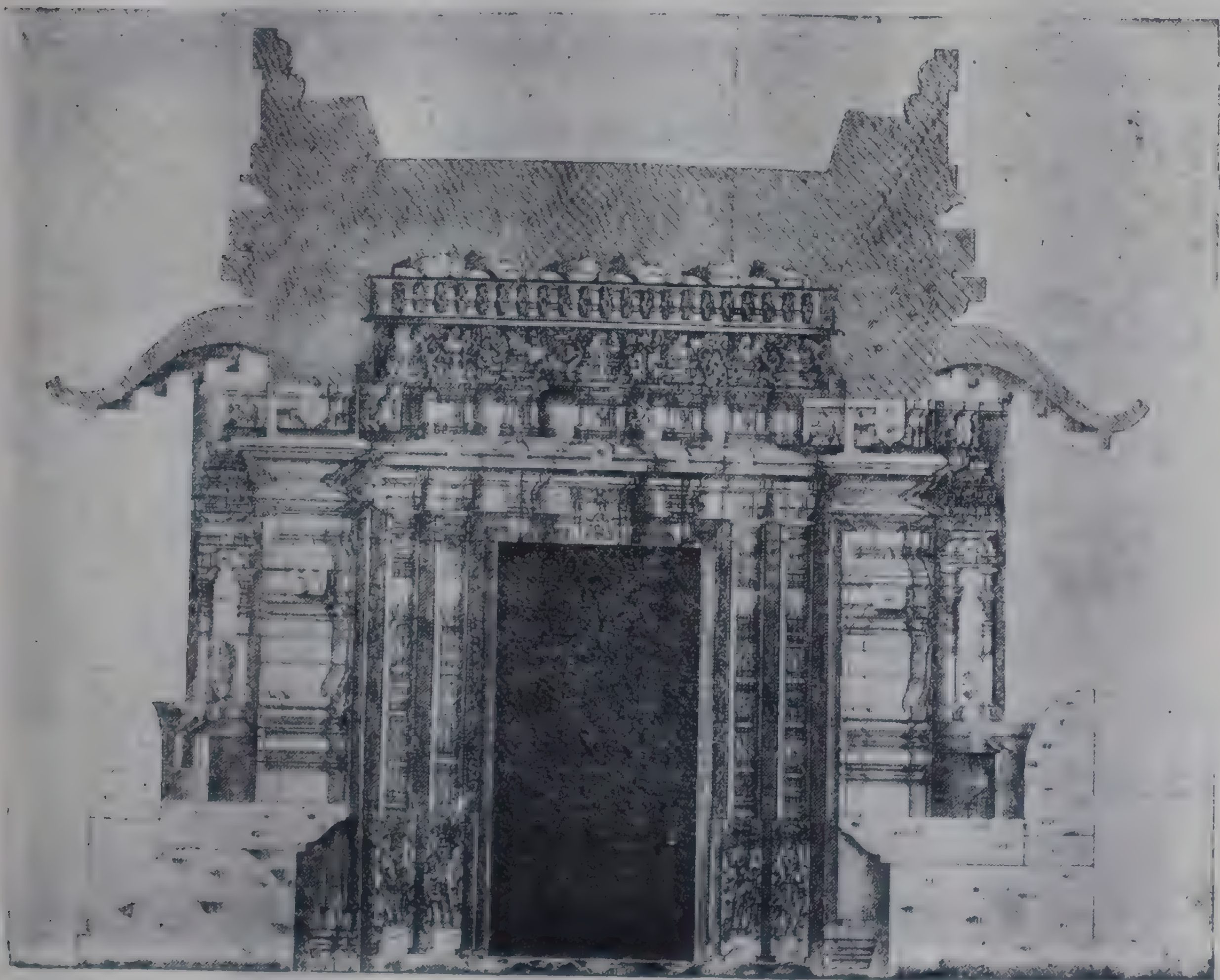
ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಶಾಸನವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕಂದರೆ, ಅದೇ ತಿಥಿ(ಸೌಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ ಉತ್ತರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ)ಯ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಅಣ್ಣಿಗೆರೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವ ಮನೆತನದ ಭಿಲ್ಲಮನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬಡಗಣ ಮತ್ತು ಮೂಡಣ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಶಕ ೧೧೧೯ ನೆಯ ಪರಿಧಾವಿ ಸಂವತ್ಸರ ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷ ಪುಷ್ಯಮಾಸಗಳ ಅಂದರೆ ೧೧೯೨ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗದಗ ಬಳಗಾನೂರುಗಳ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ, ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಬಳಗಾವೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಯ್ಸಳ ೨ ನೆಯ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ ತೆಂಕಣ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಶಾಸನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ೧೧೮೯ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾನುಗಲ್ಲ ಕದಂಬರ ಪ್ರಾಂತದ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ೪ ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಯ್ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೆಂತಲೂ ಅವನು ಮುಂದೆ ಬಹಳ ದಿವಸ ಬಾಳಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ*.

೧೧೮೯ರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ಅತಿವೈಭವದಿಂದ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮೆರೆದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ೨ ನೆಯ ಸಾರಿ ಅಳಿದರೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶವು ತೀರ ನಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ೧೩ ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೪ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಹೆಸರುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ೧೨೫೦ರ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಹೊಯ್ಸಳ ಮನೆತನದ ಅರಸನಾದ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ದೇವಳ ಮಹಾದೇವಿ ಎಂಬವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು. ಮುಂದೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಒಡೆಯನೆಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಕಾಂಇದೇವರಾಯನೆಂಬವನ ಮಹಾಮಾತ್ಯ ಮಹಾಜನಿಯಾದ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೬೬.

ಕೇಶವನೆಂಬವನು ರತ್ನಾಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ತೆರವಾಟಕ (ತೆರವಾನ) ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನು (೧೨೬೦). ಈ ಕಾಂವ ದೇವರಾಯನು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವ ಅರಸನಾದ ಕೃಷ್ಣ ಅಥವಾ ರಾಮ ಚಂದ್ರನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ*. ಕೊಲ್ಹಾಪುರದ ಅಂಬಾಭವಾನಿಯ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನೆಂಬವನ ಮೊಮ್ಮಗನೂ, ಎತುಗಿದೇವ ನೆಂಬವನ ಮಗನೂ ಆದ ಸೋವಂದೇವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಮಾಣಿಕ್ಯದೇವಿಯೊಡನೆ ರತ್ನಾಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಂಗಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ನಿರ್ದೇಶವಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಒಡೆಯನೆಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಗೋವಿಂದರಾಯನ ಮಗನಾದ



ಹರಿಹರದ ಹರಿಹರೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಮಹಾದ್ವಾರ

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೬೬.

ವೀರ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವನೆಂಬವನು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲೇ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ವಿರಜಿಯ ೧೩ ನೆಯ ಅಥವಾ ೧೪ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಅದೇ ಕಾಲದ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಒಡೆಯನಾದ ವೀರನೊಣಂಬನೆಂಬವನು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಇದು ೧೩ ನೆಯ ಅಥವಾ ೧೪ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನವಾದರೂ ೪೪೪ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನವೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಲೇಖವಿದೆ. ಇವರೆಲ್ಲರು ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದವರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇವರು ಯಾವ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ವಂಶದವರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

---

೬ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದೇಶಕಾಲಸ್ಥಿತಿ

(ಶಕ ೮೯೫–೧೧೧೦ ; ಇಸ್ವಿ ೯೭೩–೧೧೮೯)

ಹಿಂದಿನ ೫ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ರಾಜಕೀಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಮಾಡಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮತ ಸಂಬಂಧಿಕ, ನೈತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಔದ್ಯೋಗಿಕ, ಭಾಷಾತ್ಮಕ ಮುಂತಾದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಶಕ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು.

ಈ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮತಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಶಕ ೮೯೫ ರಿಂದ ೧೧೧೦(೯೭೩–೧೧೮೮)ರ ವರೆಗೆ ಹಳೆ ಮತಗಳೂ ಹಳೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗಿ, ಹೊಸ ಮತಗಳೂ ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳೂ ಉದಯಕ್ಕೆ ಬಂದವು. ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೌದ್ಧ ಮತವು ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತೀರ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋದುದು ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು

ಹೇಳಬಹುದು. ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ೨ನೆಯ (೬ನೆಯ) ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳಿಕೆಯ ೧೯ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಶಕ ೧೦೧೭ನೆಯ ಯುವ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ೧೬ ಮಂದಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ವೈಶ್ಯರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಧರ್ಮವೊಳಲ(ಡಂಬಳ)ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೌದ್ಧವಿಹಾರ ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅದರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಕುಂಡಿಯ ವಿಹಾರದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನೂ ಕೆಲ ಹಣವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಶಕ ೧೦೩೨ (೧೧೧೦)ರಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಹಾಪುರದ ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಡಿಸಿ, ಅದರ ಒಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬುದ್ಧ ಶಿವ ಅರ್ಹತ ಈ ಮೂವ್ವರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಯತ ಮತವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಜೈನ ಮತವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿ ಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೈನ ಮತವನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಲಿಂಗಾಯತ ಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಎಷ್ಟೋ ಜೈನ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿ ರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಈ ಬದಲಾವಣೆಯು ಇದೇ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೌರಾಣಿಕ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯು ಆರಂಭಿಸಿತು. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ನೇಮಗಳು ಕ್ರಮಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿ ಗಳೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನೇಮಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಗೊಳಿಸ ಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಈ ವರೆಗೆ ಈ ನೇಮಗಳು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಮೃತಿ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಹರವಿದ್ದವು, ಮತ್ತು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಪಂಡಿತರು ಹಿಂದಿನ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದು, ಈ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ವಿರೋಧವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಈ ನೇಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ವಿರೋಧ ವನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ ಹೊಸ ನಿಬಂಧಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಈ ಕಾಲದ ಆದಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಧಾರಾನಗರದ ಅರಸನಾದ **ಭೋಜನು** ಇಂತಹದೊಂದು ನಿಬಂಧವನ್ನು ಬರೆದನೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ

ತರುವಾಯ ೨ನೆಯ (೬ನೆಯ) ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ **ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರನು** ತನ್ನ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಧಾರೇಶ್ವರನ ಹೆಸರನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣದ ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಅರಸನಾದ **ಅಪರಾರ್ಕನು** ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದು ಆ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರನಿಬಂಧವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಪರಾರ್ಕನು ಶಕ ೧೦೫೪ (೧೧೩೭) ಅಥವಾ ಶಕ ೧೧೦೯ (೧೧೮೭) ನೆಯ ಪ್ರಭವ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ **ಹೇಮಾದ್ರಿಯೂ**



ನಾಗ ನಾಗಿಣಿಯರ ಮೂರ್ತಿಗಳು

೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ **ಸಾಯಣನೂ** ಈ ಕ್ರಮಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಂದರಿಸಿದರು*.

ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನೊಳಗೆ ಹಬ್ಬಿದ ಮತಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಯಿರಾಪುಸರು ಬರೆಯುವುದೇನೆಂದರೆ:—

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದೊಳಗೆ ನಾಗರಹಾವಿನ ಪೂಜೆಯು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಈಗಲಾದರೂ ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟೆದ ನಾಗರಹಾವಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳಿದ್ದು ಜನರು ಅವುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ†. ಒಬ್ಬ ಸಾತವಾಹನ ಮನೆತನದ ಅರಸನ ಮಗಳ ಹೆಸರು ನಾಗಶ್ರೀಯಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಆಕೆಯು ಒಂದು ನಾಗನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟಳೆಂತಲೂ ಬನವಾಸಿಯ ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಿಕಾರಪುರ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಮೊದಲು ನಾಗರಖಂಡವೆಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾದ ಸೇಂದ್ರಕರೂ ಸಿಂದರೂ ಸೆನವಾರರೂ ಸಾಂತರೂ ನಾಗವಂಶದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಚೋಳ ಅರಸನಾದ ರಾಜಾಧಿರಾಜನು ನಾಗವಂಶದ ಒಬ್ಬ ಅರಸುಕುವರಿಯನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಮಹಾಭಾರತದ ಜನ್ಮೇಜಯರಾಯನು ಸರ್ಪಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ವಿಜಯನಗರದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೨ನೆಯ ಹರಿಹರನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಾತಾಳಲೋಕದ ನಾಗಕನ್ನಿಕೆಯರು ಹೊಗಳಿದರೆಂದು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸೀರೆಪು ೯೫ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಮತವು ಎಂದೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಬ್ಬಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶೋಕನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವು

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೨೮, ೨೨೯.

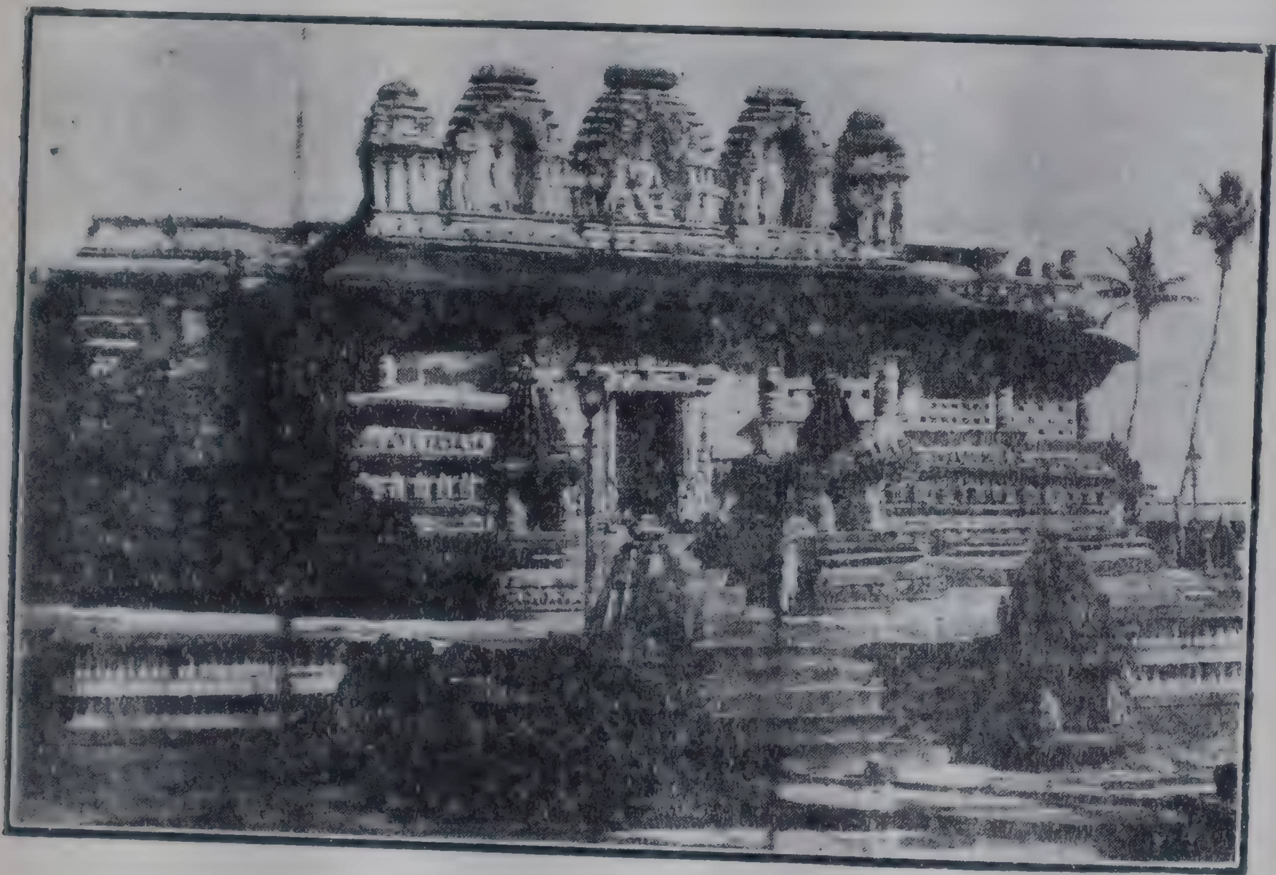
† ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಿರಿವಂತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲದೊಳಗೆ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ನಾಗರ ಮೂರ್ತಿಯಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಹೆಂಗಸರು ಶ್ರಾವಣ ಶುದ್ಧ ಚೌತಿಯ ದಿವಸ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮರುದಿವಸ ಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಗಂಡಸರು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ೧೦೫೫ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೌದ್ಧವಿಹಾರವು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಬಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ಸಿಕಾರಪುರದ ೧೭೦ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಜೈನ ಮತವು ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ೩ ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಬೇರೂರಿ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತ ನಡೆಯಿತು. ೨ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಂತಭದ್ರನು ಜೈನ ಮತವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಬೆಳಿಸಿದನು. ಮುಂದೆ ೮ ನೆಯ ಮತ್ತು ೯ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಕಲಂಕನು ಕಂಚಿಯಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರೆಂದು ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದ ೫೪ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಗಂಗರೂ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೂ, ಕಳಚುರಿಯರೂ, ಆರಂಭದ ಹೊಯ್ಸಳರೂ, ಪುನ್ನಾಟರೂ, ಶಾಂತರರೂ, ಚಂಗಾಲ್ವರೂ, ಕೊಂಗಾಲ್ವರೂ ಈ ಮತಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟರು. ಮುಂದೆ ೧೦೦೪ ರಲ್ಲಿ ಚೋಳರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲಭಾಗವನ್ನು ಗೆದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ೧೧೧೭ ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಅರಸನು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ, ೧೧೬೭ ರಲ್ಲಿ ಕಳಚುರಿ ಅರಸನ ಕೊಲೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಜೈನ ಮತವು ಬಹಳವಾಗಿ ಕಳೆಗುಂದಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರಾಶ್ರಿತರಾದ ಜೈನರು ಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಬುದ್ಧರಂತೆ ತಮ್ಮ ಜಿನನು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ದೇವರೆಂದು ಹೇಳತೊಡಗಿದರೆಂದು ೧೧೫೧ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ತುಮಕೂರಿನ ೯ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಮಾರ್ಪಾಡಿನ ಮೂಲಕ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಅರಸರು ಮಾಹೇಶ್ವರೀ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ, ವೈಷ್ಣವ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಪಂಥದವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು..........

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ **ಶಿವನೇ** ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮುಖ್ಯ ದೇವನಾಗಿದ್ದನು. ವಾಮನಾವತಾರವಾದ ಬಳಿಕ ಕೆಲವರು ಶಿವನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದರು. ಮುಂದೆ ಈ ಭೇದಭಾವವು ಅಳಿದು ಹೋಗಿ, ಶಿವ ವಿಷ್ಣು ಇವರಿಬ್ಬರು ಒಂದೇ ಎಂತಲೂ ಶಿವನ ರೂಪವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ರೂಪವನ್ನು ಶಿವನೂ

ಧರಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಜನರಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ್ದರಿಂದ **ಹರಿಹರೇಶ್ವರ**ನ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಲಾರಂಭಿಸಿದವು*. ಮುಂದೆ ದೇವರ ಏಕರೂಪತೆಯ ವಿಚಾರವು ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಬೆಳೆದು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮತದವರು ಹೇಳುವ ಹೆಸರುಗಳು ಒಬ್ಬ ದೇವರವೇ ಇರುತ್ತವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಜನರಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿತೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಬೇಲೂರಿನ ಒಂದು ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ



ಬೇಲೂರ ಚನ್ನಕೇಶವನ ಗುಡಿ

---

* ಶಕ ೧೦೪೫ರ ಹರಿಹರದ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಹರಿಹರೇಶ್ವರನನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ:—

ಹರಿಯಿಂದಂ ಬಿಟ್ಟು ದೈವಂ ಧರಣಿತಳದೊಳಿಲ್ಲೆಂದು ಪೇಳ್ವರ್ಕೆಲಂಬರ್ ಹರನಿಂದಂ ಬಿಟ್ಟು ದೈವಂ ಧರಣಿತಳದೊಳಿಲ್ಲೆಂದು ಪೇಳ್ವರ್ಕೆಲಂಬರ್ನರರಾ ಸಂದೇಹಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲತಿಶಯದಿಂ ಕೂಡಲೂರಲ್ಲಿ ಶೋಭಾಕರಮಪ್ಪಂತೊಂದೆ ರೂಪಂ ತಳೆದ ಹರಿಹರಂ ಕೂರ್ತು ರಕ್ಷಿಕ್ಕೆ ನಮ್ಮಂ।ಸಂದ ಶಿವಂಗೆ ವಿಷ್ಣುರೂಪಮುದಾದುದು ವಿಷ್ಣುವಿಂಗೆ ಪೆಂಪೊಂದಿ ನೆಗಳ್ಪೆತ್ತ ಶಿವರೂಪಮುದಾದುದು ವೇದವಾಕ್ಯದಿಂದೆಂದದನೆಯೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವಂತಿರೆ ಕೂಡಲೊಳೇಕಮೂರ್ತಿಯಿಂ ನಿಂದ ಜಗಂನುತಂ ಹರಿಹರಂ ಪರಿರಕ್ಷಿಸುತಿರ್ಕೆ ಧಾತ್ರಿಯಂ ॥

ಕೊನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ ಮತದವರು ಹೇಳುವ ದೇವರ ಹೆಸರುಗಳು ಒಬ್ಬ ದೇವನವೇ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿದೆ*.

ಲಕುಳೀಶನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಹಾಸಾಧುವು ಕ್ರಿಸ್ತ ಶಕದ ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶೈವಮತೋಪದೇಶಕನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನಾಗಲಿ ಇವನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಲಿ ಎಂದು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಬಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ತಳವೂರಿದ ನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನ ಮತಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಲಾಕುಳಾಗಮ, ಲಾಕುಳಾಮ್ನಾಯ, ಲಾಕುಳಸಮಯ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದವು. ೧೦, ೧೧, ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನೊಳಗೆ ಈ ಮತವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿಕಾರಪುರದ ಅಯ್ದಾರು ಶಾಸನಗಳು ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಕೇದಾರೇಶ್ವರನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೂ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ತಪೋಬಲಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸುತ್ತವೆ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗ ದಲ್ಲಿ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠದ ಗುರುವಾಗಿದ್ದ ವಾಮಶಕ್ತಿ ಯತಿಯು ರಾಜಗುರುದೇವನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅವನ ವಿದ್ವತ್ತೆಗೂ ತಪೋಬಲಕ್ಕೂ ಜನರು ಮೆಚ್ಚಿದ್ದರೆಂತಲೂ ಸಿಕಾರಪುರದ ೯೨ನೆಯ ಮತ್ತು ೯೬ ನೆಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಮತದ ಯತಿಗಳ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಶಕ್ತಿ ಶಬ್ದವು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಪಾಶುಪತ ಮತವೂ ಕಾಲಾ ಮುಖ ಮತವೂ ಈ ಲಾಂಗುಳೀಶ್ವರ ಮತದ ಶಾಖೆಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂದು ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ†.

ಶ್ರೀಮಚ್ಛಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಅದ್ವೈತ ಮಠವು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಥಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಮತವೂ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ

* ಯಂ ಶೈವಾ ಸಮುಪಾಸತೆ ಶಿವ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವೇದಾಂತಿನೋ।
ಬೌದ್ಧಾಬುದ್ಧ ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಪಟವಾಃ ಕರ್ತೇತಿ ನೈಯ್ಯಾಯಿಕಾಃ॥
ಅರ್ಹಶ್ಚೇತಿ ಜೈನಶಾಸನಮತಿಃ ಕರ್ಮೇತಿ ಮೀಮಾಂಸಕಾಃ।
ಸೋಯಂವೋ ವಿದಧಾತು ವಾಂಛಿತಫಲಂ ಶ್ರೀ ಕೇಶವೇಶಃ ಸದಾ॥

† ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪುಟ ೨೦೬.

ಜಂಗಮ, ಶಿವಾಚಾರ ಅಥವಾ ಲಿಂಗಾಯತ ಮತವೂ ತಲೆದೋರಿದವು. ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಮತಸ್ಥಾಪಕರಾದ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು ಹೊಯ್ಸಳ ಅರಸನಾದ ಬಿಟ್ಟಿದೇವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮತಾನುಯಾಯಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕಾವೇರೀ ತೀರದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಪಡೆದು, ಮೇಲುಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಯತಿರಾಜ ಮಠವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಮತವನ್ನುಪದೇಶಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ೫೨ ಮಂದಿ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ವೀರಶೈವ ಮತೋದ್ಧಾರಕನಾದ ಬಸವೇಶ್ವರನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಲಿಂಗಾಯತ ಮತವನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದನು. ಈ ಎರಡು ಹೊಸ ಮತಗಳ ಅಪ್ಪಳಿಕೆಯಿಂದ ಜೈನಮತವು ಸೊರಗಿ ಕಡ್ಡಿಯಾಯಿತು*.

ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಜಪೇಯ, ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಯಜ್ಞಗಳು ನಾಮಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಚೋಳ ಅರಸನಾದ ರಾಜಾಧಿರಾಜನು ೧೧ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ದೇವನಹಳ್ಳಿಯ ೭೫ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ರಾಜ್ಯಭಾರಕ್ರಮ—ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಪಾಲಿಸುವುದೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ನಮ್ಮ ಅರಸರ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯೇಯವಾಗಿತ್ತು. ೧೧ ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರೂ ಅರಸರೂ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ ಸಾಮಂತರೂ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂದ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಮೊದಲು ಪ್ರಧಾನ, ದಂಡನಾಯಕ, ಭಂಡಾರಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದರು.

---

* ಈ ಎರಡು ಮತಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸುವವರು 'ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪಕರೂ ಧರ್ಮಸುಧಾರಕರೂ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಪುಟ ೨೯—೩೮, ೪೪—೫೧.

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಎಂಟಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಮಹಾಪ್ರಧಾನ, ಹಿರಿ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ, ಸೇನಾಧಿಪತಿ, ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ, ಮನೆವೆರ್ಗಡೆ, ವಿದ್ಯಾಪತಿ, ಅಂತಃಪುರಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಹಿರಿಲಾಳ ಕನ್ನಡ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ. ಬಾಣಸವೆಗ್ಗಡೆ, ಕನ್ನಡ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ—ಮುಂತಾದ ರಾಜಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ರಾಜಸಭೆಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಜಾಪಾಲನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ತೆರಿಗೆಯ ಹೊರತು ಸುಂಕಗಳಿಂದ ಹಣವು ಭಾಂಡಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ವಡ್ಡರಾವುಳ, ಮೇಲ್ಪಟ್ಟೆಯ ವಡ್ಡರಾವುಳ, ಪೆಜ್ಜುಂಕ, ಪನ್ನಾಯ, ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯ—ಮುಂತಾದ ಸುಂಕಗಳ ಪ್ರಕಾರವಾಗಲಿ ಎತ್ತುವ ಕ್ರಮವಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಸುಖಶಾಂತತೆಗಳು ಹಬ್ಬಿದ್ದವು. ಅರಿನೃಪರ ದಾಳಿಗಳಾಗಲಿ ವಿಜಯದಂಡಯಾತ್ರೆಗಳಾಗಲಿ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ಬಂಡಾಯಗಳಾಗಲಿ ಇದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಳವು ಕೊಲೆ ಸುಲಿಗೆ ಬಡಿದಾಟಗಳ ಸುದ್ದಿಯೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಜೆಗಳು ತಂತಮ್ಮ ಮನೆಗಳ ಕಿಡಿಕೆ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆರೆದಿಟ್ಟು ನಿಶ್ಚಿಂತರಾಗಿ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಬಿಹ್ಲಣ ಕವಿಯು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ*.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿ—ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಲಿಂಗಾಯತರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು, ಜೈನಬೌದ್ಧರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದ್ವೈತರು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಿಗಳೂ ಪಾಶುಪತ ಮತಸ್ಥರೂ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಷಣ್ಮತಸ್ಥರೊಳಗೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಊಟದ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಲಿ ಮದುವೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಆಧಾರವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಭಿನ್ನಮತದವರೊಳಗೆ ಮದುವೆಯಾದಾಗ

---

* ಜನೈರವಜ್ಞಾತಕವಾಟಮುದ್ರನ್ಯೈಃ ಕ್ಷಪಾಸುರಕ್ಷಾವಿಮುಖೈರಸುಪ್ಯತ್ ।
ಕರಾ ವಿಶಂತಿ ಸ್ಮ ಗವಾಕ್ಷವರ್ತ್ಮಸು ಕ್ಷಪಾಪತೇಶ್ಛಿದ್ರಪಥೈರ್ನ ತಸ್ಕರಾಃ ॥
— ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತ

ಹೆಂಡತಿಯು ಗಂಡನ ಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳೋ ಇಲ್ಲೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಹೆಂಗಸರು ಶಕ್ತಿವಂತರೂ ಕಲಿತವರೂ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ೬ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಶ್ಮೀರದೇಶದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯಾದ ಬಿಹ್ಲಣನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೆಂಗಸರು ಚೆಲುವೆಯರು ಆಗಿದ್ದರೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ*. ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯಂದಿರೂ ರಾಣಿಯರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಮಂಡಲೇಶ್ವರಿಯರಾಗಿ ಆಳಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಹಲವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ೨ ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಅಕ್ಕನಾದ **ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯು** ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ರ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಿಯಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ದಿವಸ ಆಳಿದಳು. ಈಕೆಯು ಒಮ್ಮೆ ಬಂಡುಗಾರನಾದ ಗೋಕಾವಿಯ ಕೊತವಾಲನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ ಅವನನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದಳು (೧೦೪೭). ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಹುನಗುಂದ ತಾಲೂಕು **ಅರಸಿಬೀದಿ**(ವಿಕ್ರಮಪುರ)ಯೇ ಈಕೆಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಮೊದಲನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ರಾಣಿಯರಾದ **ಮೈಲಾಲದೇವಿ, ಕೇತಲದೇವಿ, ಹೊಯ್ಸಳದೇವಿ** ಈ ಮುವ್ವರು ಬನವಾಸಿ, ಪೊನ್ನವಾಡ, ಕಲ್ಯಾಣ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ೧೦೫೩, ೧೦೫೪ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ೬ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕೆಲ ರಾಣಿಯರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಅವನ ಚರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೇವೆ.

೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೊಯ್ಸಳ ಅರಸರೂ

---

* ಸಾಮಾನ್ಯೋರ್ವೀಪತಿಷು ವಿಮುಖಃ ಶೇಖರೋಸೌ ಬುಧಾನಾಂ।
ಯಾತಸ್ತಸ್ಯಾಂ ಕಕುಭಿಶನಕೈಃ ಕೌತುಕೀ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾಂ॥
ಯಲ್ಲೋಲಾಕ್ಷೀಕುಚತಟಭುವಾಂ ಬ್ರೂಮಹೇ ಕಿಂ ಗುರುತ್ವಂ।
ಯಾಸಾಂ ಶಿಷ್ಯಸ್ತ್ರಿಭುವನ ವಿಜಯೀ ಜೃಂಭತೆ ಪಂಚಬಾಣಃ॥

—ವಿ.ಚ., ಸಂ. ೧೮, ಶ್ಲೋ. ೧೦೧

ಬಸವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ವೀರಶೈವರೂ ಈ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ತೇಜನಕೊಟ್ಟರು. **ಕಂತಿ**ಯೆಂಬ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಕಬ್ಬಗಿತಿಯು ಹೊಯ್ಸಳ ಬಲ್ಲಾಳರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಬಸವೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ **ನೀಲಮ್ಮ,** ಅಕ್ಕಗಳ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆದ **ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ,** ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ **ಮಹಾದೇವಿ**—ಮುಂತಾದವರು ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನೊಳಗೆ ೧೮ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಿದ್ದವೆಂತಲೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಂಗವುನೆತನದ ಉದಯಾದಿತ್ಯನೆಂಬುವನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ೧೮ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು ಯಾವವೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೂಲಿ, ನರಗುಂದ, ಡಂಬಳ ಈ ಮೂರು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಅಯ್ಹೊಳೆ ಹೊನ್ನವಾಡ ಸಯ್ಯಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿಗಾವೆ, ಶ್ರಿಂಗೇರಿ, ಅರಸಿಕೆರೆ, ನಗರಹಳ್ಳಿ (ದಾಮೋದರ ಅಗ್ರಹಾರ), ತಾಲುಗುಂಡಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಎಂಟು ಅಗ್ರಹಾರಗಳು ಎಲ್ಲಿದ್ದವೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

೧೧ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಲ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಕಳಗಳ ಕಳವುಗಳು ಆಗಿಂದಾಗ ಆಗುತ್ತಿದ್ದವೆಂದು ಹಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಳವಾದ ಹಳ್ಳಿಯವರು ಕಳವು ಮಾಡಿ ಒಯ್ದವರೊಡನೆ ಕಡಿದಾಡಿ ತಮ್ಮ ದನಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಹಂಗುದೊರೆದು ಕಾದಿ ಸತ್ತವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಅಪ್ಸರೆಯರು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋದರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲದ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ದೇಶಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೪೩, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೪.

ಸಾವಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವು ಅಂಜುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಜನರೂ ರಾಜಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸತ್ತವರ ಕುಟುಂಬ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಇನಾಮುಗಳಿಗೆ ನೆತ್ತರಕೊಡಿಗೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

೧೧, ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನೊಳಗೆ ವ್ಯಾಪಾರವು ವಿಪುಲವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆಂತಲೂ ಕೋಟ್ಯಾಧೀಶರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೈಶ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಬಡಗಲಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥದ ವರೆಗೂ, ತೆಂಕಲಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪದ ವರೆಗೂ, ಮೂಡಲು ಪಡುವಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಲಿನ ವರೆಗೂ ಎತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಸಮುದ್ರದ ಆಚೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹಡಗುಗಳಿಂದಲೂ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿ, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪರದೇಶಗಳಿಂದ ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂತಲೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬ ಮಾರೆಯನೆಂಬವನ ಮಕ್ಕಳಾದ **ಚಟ್ಟಿಸೆಟ್ಟಿ**, ದಾಸಿಸೆಟ್ಟಿ ಎಂಬವರು ನೀರ ಮೇಲೆಯೂ ನೆಲದ ಮೇಲೆಯೂ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂತಲೂ ೧೧೮೮ ರಲ್ಲಿ ಚಟ್ಟಿಸೆಟ್ಟಿಯು ೩।೪ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಡಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಬಾಣಾವರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಈಶ್ವರದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಅರಸಿಕೆರೆಯ ೨೨ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ರೀತಿ ನಡತೆಗಳು—ಅತಿಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದ ಜೈನರೊಳಗೆ ಅತಿವಿಪತ್ತು ಬಂದಾಗ ಸಲ್ಲೇಖನ(ನಿರಾಹಾರ)ದಿಂದ ಪ್ರಾಣಬಿಡುವ ಪದ್ಧತಿಯಿತ್ತು. ಕೆಟ್ಟಜ್ವರದಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದ ೧ ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿ ಸತ್ತನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ೧೧, ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ವಿರಳವಾಗಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಸತಿಹೋಗುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ೧೦೫೭ ರಲ್ಲಿ ದೇಕಬ್ಬೆ ಎಂಬ ಸಾಧ್ವಿಯು ಸತಿಹೋದಳೆಂದು ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟೆಯ ೧೮ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಗಂಡಂದಿರು ಸತ್ತ ಕೂಡಲೆ ಹೆಂಡಂದಿರು ಸತಿಹೋಗುವಂತೆ, ೧೦, ೧೧, ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ತಂತಮ್ಮ ಒಡೆಯರು ಸತ್ತ ಕೂಡಲೆ

ಸೇವಕರೂ ಅನುಯಾಯಿಗಳೂ ಆತ್ಮಹತ್ಯಮಾಡಿಕೊಂಡ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ದಾವಣಗೆರೆಯ ೧೧೯೯ರ ಶಾಸನವೂ ಅರ್ಕಲಗೂಡಿನ ೫, ೨೭ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನಗಳೂ ಹೊನ್ನಳ್ಳಿಯ ೪೭ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನವೂ ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಸತಿಹೋದ ಪತಿವ್ರತಿಯರ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೊರೆಯಿಸಿದ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಮಾಸ್ತಿ (ಮಹಾಸತಿ) ಕಲ್ಲುಗಳೆಂದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ೧೦, ೧೧, ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯು ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಆ ಕಾಲದ ಜನರಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೇವಕರು ತಂತಮ್ಮ ಒಡೆಯರ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ತಂತಮ್ಮ ಒಡೆಯರಿಗೆ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಾಗಬೇಕೆಂತಲೂ ಕಾಳೆಗಗಳಲ್ಲಿ ಗೆಲವು ಬರಬೇಕೆಂತಲೂ ಜನರು ಹರಕೆಬೇಡಿಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ಬಯಕೆಯು ಪೂರೈಸಿದ ಬಳಿಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಸೊರಬದ ೪೭೯, ಸಿಕಾರಪುರ ೨೪೬, ೨೪೯, ಗೋರಿಬಿದನೂರಿನ ೪೧ ಈ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶೌರ್ಯ ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೋರಿಸಿದವರಿಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಹಿತದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೂ ಆ ಕಾಲದ ಸಾರ್ವಭೌಮರೂ ಅರಸರೂ ಅವರವರು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಕಾರ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳುಳ್ಳ **ಪಟ್ಟ**ವೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ತಗಡನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಪಡೆದವರು ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ೧೦೦೫ರಲ್ಲಿ ಚೋಳರಸನು **ಕ್ಷತ್ರಿಯಶಿಖಾಮಣಿ ಕೊಂಗಾಳ್ವ** ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳುಳ್ಳ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಪಂಚಮಹಾರಾಯನೆಂಬವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಕೊಡಗಿನ ೪೬ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ, ೧೦೯೬ರಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ತ್ರೈಲಪದೇವನು ತನ್ನ ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ಎರೆಯಮ್ಮ

ನೆಂಬ ದಳವಾಯಿಗೆ **ರಾಜ್ಯಸಮುದ್ಧರಣಮ್** ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳುಳ್ಳ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಸಾಗರದ ೮೦ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನ ದಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದಿದೆ.

ಶಿಲ್ಪಕಲಾ—ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಬಹು ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣರಾಗಿದ್ದರಷ್ಟೇ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅವರ ಕಲೆಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತ ನಡೆದಿತ್ತು. ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ತಾಮ್ರದ ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಟೆಯುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಗುಡಿಗಳನ್ನೂ ಅರಮನೆಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟುವುದ ರಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಕಾಲದ ಶಿಲ್ಪಿಗರು ಅತಿಕುಶಲರಾಗಿದ್ದರು. ೧೦೬೭ರಲ್ಲಿದ್ದ ರುದ್ರನೆಂಬ ರೂವಾರಿಯು (ಶಿಲ್ಪಿಗನು) ಆನೆ ಸಿಂಹ ಗಿಳಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಸುಂದರವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕೊರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ೪೭ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ*. ೧೧೫೯ರಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲೋಜನೆಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಗನು ಒಂದು ತಾಡವೋಲೆಯ ಪುಟದ ಮೇಲೆ ಮಹಾಭಾರತದ ಗೋಗ್ರಹಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಬರೆದು ಎಲ್ಲರ ಸ್ತುತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದನೆಂದು ಅರಸಿಕೆರೆಯ ೧೪೧ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ೧೧೩೯ರಲ್ಲಿ ಬಾವಣ ರಾವಣ ಎಂಬಿಬ್ಬರು "ನಿಜ ಶಿಲ್ಪಕುಳ ಕಳಂಕಮಂ ಕಳೆಯಲೆಂದು ಕುಸುಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ"ದರೆಂದು ಸಿಕಾರಪುರದ ೧೧೨ ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಕಳಂಕವು ಯಾವದಾ ಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿಲ್ಪಿಗರು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಟೆದು ಬಹಳ ಹಣ ಗಳಿಸುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ದೇವತಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೆ ಹಣ ವೆಚ್ಚಮಾಡುವುದಿಲ್ಲೆಂಬುದೇ ಈ ಕಳಂಕವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರು ತ್ತದೆ.

---

* ಆನೆಯ ಸಿಂಘದ ಗಿಳಿಗಳ ನಾನಾ ರೂಪುಗಳನಕ್ಕರಂಗಳೊಳೆಸೆಯಲು ತಾನಳವಡಿ ಸುವನೆಸೆವದೇನಿಂದಿತಮರು.ದೆ ತೊಡಳೆ ಬರವಣದೊಳ್ ||

—ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೧೧೧, ಪು. ೩೧

ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಅವರ ವಂಶಜರಾದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಯಾವ ಗುಡಿಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾದ ಹೊಯ್ಸಳರ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಗುಡಿಗಳು ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವು:—

	ಗುಡಿಗಳ ಹೆಸರು	ಕಾಲ	ಸ್ಥಳ
೧.	ಚನ್ನಕೇಶವ	೧೧೧೭	ಬೇಲೂರು
೨.	ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ	೧೧೪೧	ಹಳೆಬೀಡು (ದ್ವಾರಸಮುದ್ರ)
೩.	ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ	೧೧೭೧	ಕಿಕ್ಕೇರಿ
೪.	ಬೂಚೇಶ್ವರ	೧೧೭೩	ಕೋರವಂಗಳ

ಹೊಯ್ಸಳ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಬಳಿಕ ಬೇಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಚನ್ನಕೇಶವ ಅಥವಾ ವಿಜಯನಾರಾಯಣನ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯು ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಟ್ಟಡವಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಅದು ಹೊಯ್ಸಳರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಮುಗಿಯಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಕಿಕ್ಕೇರಿಯ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಯ್ಯನೆಂಬ ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮಂತನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಬಸವೆನಾಯಕಿತಿ ಎಂಬವಳು ಕಟ್ಟಿಸಿದಳೆಂದು ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆಯ ೫೩ ನೆಯ ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೊಯ್ಸಳ ನರಸಿಂಹನ ಲೆಕ್ಕಿಗನಾದ ಬೂಚಯ್ಯ ಅಥವಾ ಬೂಚಿರಾಜನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಈ ಬೂಚೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಹಾಸನದ ೭೧ ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯ—ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಜೈನರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಲಿಂಗಾಯತರೂ ಮಾಡಿದರು. ಅದರ ವಿವರವು ಕೆಳಗೆ ಬರದಂತೆ:—

೧. ಈ ಕಾಲದ ಮೊದಲನೆಯ ಗ್ರಂಥಕಾರನು **ಚಾವುಂಡರಾಯನು** ನಾಗಿದ್ದನು (೯೭೮). ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವ

* ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪುಟ ೧೯೪.

ನೆಂತಲೂ ರಾಚಮಲ್ಲ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನೆಂಬ ಗಂಗರಸನು (೯೭೫–೯೮೭?) ತನ್ನ ಪರಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ತಾನು ಅವನ ಸೇನಾನಾಯಕ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅಪರಿಮಿತ ಧನವ್ಯಯಮಾಡಿ ಶ್ರವಣ ಬೆಳ್ಗೊಳದಲ್ಲಿ ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಔದಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ರಾಚಮಲ್ಲನು ತನಗೆ **ರಾಯ** ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಗೋವಿಂದರಾಜನನ್ನು ಬೆಂಕೊಂಡು ರಾಚಯನನ್ನು ಕೊಂದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚಿತೆಂತಲೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಯಾವ ಯಾವ ಗುಣಗಳಿಂದ ತನಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಬಿರುದುಗಳು ಬಂದವೆಂಬುದನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ:—

"ಆಳ್ದನ ಬೆಸದಿಂ ಖೇಡಗ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ವಜ್ಜಳದೇವನಂ ಗೆಲ್ದ ಸಾಹಸದಿಂ ಸಮರಧುರಂಧರಂ; ಗೋನೂರ ಬಯಲೊಳ್ ಬಂದೊಡ್ಡಿದ ನೊಳಂಬರ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಜಗದೇಕವೀರನ ಮುಂತೆ ತನ್ನ ಬಲಮಂ ಮೆಱೆದುದಱಿಂ ವೀರಮಾರ್ತಂಡಂ; ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯೊಳ್ ರಾಜಾದಿತ್ಯನೊಳ್ ಒರ್ವನೆ ರಣಮಂ ಮೆಱೆದುದಱಿಂದೆ ರಣರಂಗಸಿಂಗಂ; ಬಾಗೆಯೂರ ಕೋಟೆಯೊಳ್ ತ್ರಿಭುವನವೀರನಂ ಕೊಂದು ಗೋವಿಂದರನಂ ಪುಗಿಸುದುದಱಿಂ ವೈರಿಕುಲ ಕಾಲದಂಡಂ; ನೃಪಕಾಮನ ಕೋಟೆಯೊಳ್ ರಾಜ, ಬಾಸ, ಸಿವರ, ಕುಣಾಂಕ ಮೊದಲಾದ ಕಲಿಗಳಂ ಒಂದೆ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಪೆಣೆದಿಱಿದುದಱಿಂ ಭುಜವಿಕ್ರಮಂ; ತನ್ನ ತಮ್ಮನಂ ನಾಗವರ್ಮನಂ ಕೊಂಡ ಪಗೆಗೆ ಚಲದಂಕ ಗಂಗನುಂ ಗಂಗರ ಭಟನುಮೆನಿಸಿದ ಮುದುರಾಚಯನುಂ ಕೊಂದುದಱಿಂ ಸಮರ ಪರಶುರಾಮಂ; ಜಟ್ಟಿಗರನಟ್ಟಿದ ದಂಡಿನೊಳ್ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿದುದಱಿಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷರಾಕ್ಷಸಂ; ವೀರಭಟ ಕೋಟೆಯುಂ ತವೆ ಕೊಂದುದಱಿಂ ಭಟಮಾರಿ; ನಿಃಶಂಕಾದಿ ಗುಣ ಪರಿರಕ್ಷಣೈಕಕಾರಣನಪ್ಪುದಱಿಂ ಗುಣವಂಕಾರಂ; ಸತ್ಯ ತ್ಯಾಗಾದಿ ಸಮನ್ವಿತನಪ್ಪುದಱಿಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವರತ್ನಾಕರಂ; ಪರಾಂಗನಾ ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಾಙ್ಮುಖನಪ್ಪುದಱಿಂ ಶೌಚಾಭರಣಂ; ಪರಿಹಾಸದೊಳಂ ಸೂನೃತ ವಚನಮಪ್ಪು

ದರಿಂ ಸತ್ಯಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ; ಅತಿಪ್ರಚಂಡ ಪೀರ ಮಾಂಡಲಿಕ ಶಿಖಂಡ ಮಂಡನ ಮಣಿಯುಪ್ಪುದರಿಂ ಸುಭಟಚೂಡಾಮಣಿ*."

ಈ ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಕವಿ ರನ್ನನ ಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ತ್ರಿಷಷ್ಟಿ ಲಕ್ಷ ಮಹಾಪುರಾಣ ಅಥವಾ ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣವೆಂಬ ಗದ್ಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಇದು ಜೈನರ ೨೪ ಮಂದಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಿತವು. ಶಕ ೯೦೦ ನೆಯ ಈಶ್ವರ ಸಂವತ್ಸರ ಫಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ೮ ಮಿಯ ಸೋಮವಾರ ದಿವಸ ಈ ಪುರಾಣವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ†.

೨. **ಕಮಲಾದಿತ್ಯ**ನೆಂಬುವನು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ (?) ಸೊಗಲದ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಮೊದಲನೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆ ಎಂಬವಳು ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಳೆಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಕಮಲಾದಿತ್ಯನು ಯಾವ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಬರೆದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿರ ಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

೩. **ಮೊದಲನೆಯ ನಾಗವರ್ಮ** (೯೯೦)—ಛಂದೋಂಬುಧಿ, ಕರ್ನಾಟಕಕಾದಂಬರಿ ಎಂಬೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಇವನು ಬರೆದನು. ಇವನು ರಕ್ಕಸ ಗಂಗನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಜಿತಸೇನದೇವನ ಶಿಷ್ಯನೂ ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಆಶ್ರಿತನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವನು ವೆಂಗಿ ವಿಷಯ ಸಪ್ತ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವೆಣ್ಣಮಯ್ಯ ಪೋಳಕಬ್ಬೆ ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದಂಪತಿಗಳ ಹಿರಿಮಗನು. ಇವನಿಗೆ ಕವಿರಾಜಹಂಸ, ಬುಧಾಬ್ಜವನ ಕಳಹಂಸ, ಕಂದ ಕಂದರ್ಪ,

---

* ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂ. ೧, ಪು. ೪೭.

† ನವಶತ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗೆ ಶಕಕಾಲ ಸಮಂ ನೆಗೞ್ದೀಶ್ವರಾಬ್ದಮು।
ತ್ಸವಕರಮಾಗೆ ಫಾಲ್ಗುಣ ಸಿತಾಷ್ಟಮಿ ರೋಹಿಣಿ ಸೋಮವಾರಮೆಂ ॥
ಬಿವು ಶುಭದಂಗಳಾಗೆ ಪರಮೋತ್ಸವದಿಂ ಗುಣರತ್ನಭೂಷಣಂ।
ಕವಿಜನಶೇಖರಂ ಬರೆದು ಪುಸ್ತಕಕೇಱಿಸಿದಂ ಪುರಾಣಮಂ ॥

ನೆಗಟ್ತ್ರಿಗೋಜ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಜನರು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಇವನನ್ನು ನಾಕಿ ಎಂತಲೂ ಸಯ್ಯ್ಯಡಿಯಾತನೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಯ್ಯ್ಯಡಿಯು ಕಿಸುಕಾಡು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರವಿತ್ತೆಂದು ದುರ್ಗಸಿಂಹ ಪಂಚತಂತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಗ್ರಂಥ ಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಇವನು ಯುದ್ಧವೀರನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೪. ರನ್ನ (೯೯೩)—ಇವನು ಬಳೆಗಾರರಾದ ಜಿನವಲ್ಲಭೇಂದ್ರ ಅಬ್ಬಲಬ್ಬೆ ಎಂಬವರಿಂದ ೯೪೯ರಲ್ಲಿ ಮುದುವೊಳಲ(ಮುಧೋಳ)ಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಜಕ್ಕಿ, ಶಾಂತಿ ಎಂಬವರಿಬ್ಬರು ಇವನ ಹೆಂಡಂದಿರು. ಇವನಿಗೆ ರಾಯನೆಂಬ ಮಗನೂ ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಎಂಬ ಮಗಳೂ ಇದ್ದರು. ಇವನ ಗುರು ಅಜಿತಸೇನಾಚಾರ್ಯ; ಮತ್ತು ಇವನ ಮೊದಲನೆಯ ಆಶ್ರಯದಾತನು ಚಾವುಂಡರಾಯನು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆ ತನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ತೈಲಪನು (೯೭೩–೯೯೭) ರನ್ನನಿಗೆ ಕವಿಚಕ್ರ ವರ್ತಿ ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಮುಂದೆ ಇವನು ತೈಲಪನ ಮಗ ನಾದ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ (೯೯೭–೧೦೦೯) ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾದನು. ಇವನಿಗೆ ಕವಿರತ್ನ, ಅಭಿನವಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಕವಿಕುಂಜರಾಂಕುಶ, ಕವಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಉಭಯ ಕವಿ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು.

ಎರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಅಜಿತನಾಥನ ಚರಿತೆಯಾದ ಅಜಿತ ಪುರಾಣವನ್ನು ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ರನ್ನನು ಶಕ ೯೧೫ನೆಯ ವಿಜಯ ಸಂವತ್ಸರ(೯೯೩)ದಲ್ಲಿ ಬರೆದನು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಪದ್ಯದಿಂದ* ಇವನು ಪರಶುರಾಮ ಚರಿತ, ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಚರಿತ ಎಂಬ ಮತ್ತೂ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ಇನ್ನೂ ನಮಗೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಸಾಹಸಭೀಮವಿಜಯ ಅಥವಾ ಗದಾ

* ಕರಮೆಸೆದುವು ರತ್ನತ್ರಯ।
ಪರಿಕಲ್ಪದ ಪರಶುರಾಮ ಚರಿತಂ ಚಕ್ರೇ॥
ಶ್ವರ ಚರಿತಮಜಿತತೀರ್ಥೇ।
ಶ್ವರ ಚರಿತಂ ರನ್ನನಿಂದೆ ಭುವನತ್ರಯದೊಳ್॥ —ಅಜಿತಪುರಾಣ

ಯುದ್ಧ ಎಂಬುದೇ ಇವನ ಎರಡನೆಯ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವು. ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನನ್ನು "ಭೀಮನೊಳ್ ಪೋಲಿಸಿ ಪೇೞಿಸ್ದಿನೀ ಗದಾಯುದ್ಧಮಂ" ಎಂತಲೂ, "ವನರುಹ ಭವನೆನಿಸಿದ ದಂಡನಾಯಕಂ ಕೇಶಿ ತಿರ್ದೆ ಪೇೞಿಸ್ದಿಂ" ಎಂತಲೂ ಕವಿಯು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಈ ಕೇಶಿ ಯಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥದ ಕಾಲವು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದು ೯೮೨ರಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಯೂ ವಾಕ್ಪ್ರೌಢಿಮೆಯೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಕವಿಯು ಶೃಂಗಾರ ಕರುಣಾ ರಸಗಳನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವೀರ ರಸವನ್ನೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

೫. **ಗಜಗ** ಅಥವಾ **ಗಜಾಂಕುಶ** (೧೦೦೦?)—ಇವನನ್ನು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ನಯಸೇನ, ದುರ್ಗಸಿಂಹ, ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯ, ರುದ್ರಭಟ್ಟ, ಆಂಡಯ್ಯ, ಕೇಶಿರಾಜ ಮುಂತಾದವರು ಹೊಗಳುವುದರಿಂದ ಇವನು ದೊಡ್ಡ ಕವಿಯಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

೬. **ಮನಸಿಜ** (೧೦೦೦?)—ಇವನನ್ನು ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯ, ರುದ್ರಭಟ್ಟ, ಕೇಶಿರಾಜ ಮುಂತಾದವರು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

೭. **ಚಂದ್ರಭಟ್ಟ** (೧೦೦೦?)—ರುದ್ರಭಟ್ಟ, ಕೇಶಿರಾಜ ಮುಂತಾದವರು ಇವನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

೮. **ಕಪ್ಪಣಭಟ್ಟ** (೧೦೩೨?)—ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೧ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಕಾಲದ ೧೦೩೨ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಸೊರಬದ ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ—" ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿರಾಜವಲ್ಲಭ ಕಪ್ಪಣಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ" ಎಂದು ಬರೆದುದರಿಂದ ಇವನು ದೊಡ್ಡ ಕವಿಯಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

೯. ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ (೧೦೪೦)—ಇವನು ತೆಲಗು ಭಾರತವನ್ನು ಬರೆದ ನನ್ನಯ್ಯಭಟ್ಟನ ಸಾಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಕವೀಭವಜ್ರಾಂಕುಶವೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಒಂದು ಶಾಸನ ಪದ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

೧೦. ಏಚಮ (೧೦೪೧)—೯೬೩ನೆಯ ಶಕದ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ''ಭರತಾಗಮಲತೆ ಧರೆಯೊಳ್ ಪಲ್ಲವಿಸಿತೀಗಳೇಚಮುನಿಂದಂ'' ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಇವನ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರವು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

೧೧. ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯ (೧೦೪೯)—ಇವನು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ನರಗುಂದದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಜೈನ ಕವಿ. ಇವನು—೧. ಜಾತಕತಿಲಕ, ೨. ಚಂದ್ರಪ್ರಭಚರಿತೆ ಎಂಬ ೨ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಚಂದ್ರಪ್ರಭಚರಿತೆಯು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ತಾನು ವಿಪ್ರಕುಲೋತ್ತಮನೆಂತಲೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಆಹವಮಲ್ಲ(೧೦೪೨-೧೦೬೮)ನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾನು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನೆಂತಲೂ ಜಾತಕತಿಲಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷವನ್ನು ಬರೆದವರೊಳಗೆ ಇವನೇ ಮೊದಲನೆಯವನು.

೧೨. ಶಾಂತಿನಾಥ (೧೦೬೮)—ಇವನು ಭುವನೈಕಮಲ್ಲ(೧೦೬೮-೧೦೭೬)ನ ಪಸಯಿತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪನ ಕಯ್ಕೆಳಗೆ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಜೈನಕವಿ. ಸುಕುಮಾರಚರಿತವೆಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆದನು. ಇದು ಒಬ್ಬ ರಾಜಕುಮಾರನ ಚರಿತ್ರವು.

೧೩. ನಾಗವರ್ಮಾಚಾರ್ಯ (೧೦೭೦)—ಇವನು ಭುವನೈಕಮಲ್ಲ(೧೦೬೮-೧೦೭೬)ನ ಮಹಾಪ್ರಧಾನನಾದ ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ರಾಯಭಾರಿಯಾದ ಭಾಸ್ಕರನೆಂಬುವನ ತಮ್ಮನು. ಇವನು ದೊಡ್ಡ ಪಂಡಿತನೂ ಅದ್ವೈತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಚಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿಶತಕ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಸಾರವೆಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದನು. ಈ ಕಾವ್ಯವು ಮತ್ತೇಭವೃತ್ತದಲ್ಲಿದ್ದು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ

ಬಂಧವು ಲಲಿತವಾಗಿಯೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಇವನಿಗೆ **ಗುಣಗಳ್ಳ** ಎಂಬ ಬಿರುದಿತ್ತು. ಸಿಕಾರಪುರದ ೧೯೯ನೆಯ ಶಾಸನವು ಇವನ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ:—

ತ್ರಿಪದಿ ‖ ನುಡಿವ ತತ್ವದ ಮಾತಂ ಬಿಡಲಾರನೇನುಮಂ।
ನುಡಿವಳಿಯಂತೆ ನಡೆವಳಿಯೆನಿಸಿದಂ।
ನುಡಿದಂತೆ ಗಂಡಂ ಗುಣಗಳ್ಳಂ ‖

೧೪–೧೫. ಹಿರಿಯಣ್ಣ(೧೦೭೫)ನು ಸೊರಬದ ೨೬೨ನೆಯ ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದನು, ಮತ್ತು **ಬ್ರಹ್ಮ**(೧೦೭೯)ನೆಂಬುವನು ಮದನ ತಿಲಕವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು 'ತಿರ್ದಿದ'ನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮತ್ತಾವ ಸಂಗತಿಯೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧೬. ಚಂದ್ರರಾಜ(೧೦೭೯)ನು ಮದನತಿಲಕವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಇವನು ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಂತೆ ಲೇಖವಿದ್ದರೂ ಅವಾವವು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ತಾನು 'ವಿಪ್ರಕುಲಲಲಾಮ'ನೆಂದೂ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಜಯಸಿಂಹದೇವನ ಮಹಾ ಸಾಮಂತನಾದ ಮಾಚನು ತನ್ನ ಪೋಷಕನೆಂದೂ ಇವನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಮದನತಿಲಕವು ಚಿಕ್ಕ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾಚಿರಾಜನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕಾಮತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರ 'ಪ್ರತಿಪದ್ಯವೂ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿಯೂ ರಚನಾ ಕೌಶಲ್ಯ ವ್ಯಂಜಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಎಷ್ಟೋ ಪದ್ಯಗಳು ಚಕ್ರಾದಿ ಬಂಧ ರೂಪವಾಗಿವೆ. ಇದು ಚಿತ್ರಕವಿತೆಯಾದರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಲಾಲಿತ್ಯವಾಗಲಿ ರಸಪುಷ್ಟಿಯಾಗಲಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಈತನ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿಯು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. ಇವನು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು "ಪೇಳ್ದಿನೆಸೆಯ ಪೊಸಗನ್ನಡದಿಂ" ಎಂದು ಬರೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಗನ್ನಡವು ತಲೆಯೆತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೧೭–೨೦. ಕರ್ಣರಸ (೧೦೮೪), **ದಾಮರಾಜ** (೧೦೮೫), ನೇಸಬೋವ **ಮಾದಿಮಯ್ಯ** (೧೦೯೮), **ಶಂಖವರ್ಮ** (೧೧೦೦)—

ಕರ್ಪರಸನು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ನರಗುಂದ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ ಹದಳಿಯ ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕವಿ. ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಕಾಳಿದಾಸಭಟ್ಟನು ಇವನ ಮಾವನಾಗಿದ್ದನು. ಚಂದ್ರರಾಜನು ಇವನ ತಂದೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ದಾಮರಾಜನು ಜೈನ ಕವಿ. ಇವನು ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ(೧೦೭೬–೧೧೨೬)ನ ಸಾಮಂತ ಗಂಗ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹೆಗ್ಗಡೆನೊಕ್ಕಯ್ಯನ ಆಶ್ರಿತನಾಗಿದ್ದನು. ೧೧೯೪ರ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಾದಿಮಯ್ಯನು ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕಕಾರನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ರುದ್ರಭಟ್ಟನು 'ಸಂದ ಶಂಖವರ್ಮನ ಬಗೆ' ಎಂದು ಶಂಖವರ್ಮನನ್ನು ಹೊಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಜನರ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

೨೧. ನಾಗಚಂದ್ರ (೧೧೦೦)—ಇವನು ವಿಜಯಪುರ(ವಿಜಾಪುರ)ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಜಿನಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ತನ್ನ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದನೆಂದು ಆ ಪುರಾಣದ ಒಂದು ಪದ್ಯದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವನಿಗೆ **ಅಭಿನವಪಂಪ** ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು. ಇವನಿಗೆ ಭಾರತೀಕರ್ಣಪೂರ, ಕವಿತಾಮನೋಹರ, ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧರ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞ, ಸೂಕ್ತಿಮುಕ್ತಾವತಂಸ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ರಾಮಚಂದ್ರಚರಿತಪುರಾಣ (ಪಂಪ ರಾಮಾಯಣ), ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ ಎಂಬೆರಡು ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಚ್ಚಾಗಿವೆ. ರಾಜಾವಳಿ ಕಥೆಯ ಕರ್ತನಾದ ದೇವಚಂದ್ರನು (೧೮೩೮) ಜಿನಮುನಿತನಯ, ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಇವನು ಬರೆದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಾತು ನಿಜವೋ ಭ್ರಮವೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ಅಚ್ಚಾದ ಜಿನಮುನಿತನಯವು ನಾಗಚಂದ್ರ ರಚಿತವಾದುದಲ್ಲೆಂದು ಕವಿಚರಿತಕಾರರು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವನ ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆಯು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ನಾಗಚಂದ್ರನು ಹೊಯ್ಸಳ ೧ನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕಂತಿ-ಪಂಪನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೆಂಬ ಕೆಲ ಪದ್ಯ

ಗಳಿರುತ್ತವಷ್ಟೇ. ಅವುಗಳಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರೊಳಗೆ ಸಂವಾದವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ದೇವಚಂದ್ರನು ಬರೆಯುವುದೇ ನಂದರೆ:—"ದೋರರಾಯಂ ಆಸ್ಥಾನದ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕವಿ ಗಧಿಪಂ ಪಂಪ ಕವಿಯಂ ಕಳುಹಲ್ ಆತಂ ಬಂದು ವಿದ್ಯೆಯಿಂ ಸಾವಿರ ಪ್ರಶ್ನೆಯುಂ ಕೇಳಲ್ ಆಕೆ (ಕಬ್ಬಿಗಿತಿಯಾದ ಕಂತಿ) ಉತ್ತರಮಂ ಕುಡಲ್ ಆಕೆಯುಂ ರಾಜಸಭೆಗೆಯ್ದಿಸೆ ವಿದ್ವತ್ಸಮೂಹದೊಳಧಿಕ ಕವೀಶ್ವರಿಯಾಗಿರ್ದಳ್."

ನಾಗಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಚಂಪೂರೂಪವಾದ ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ಜೈನ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೂ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣಕ್ಕೂ ಕೆಲ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಗಳುಂಟು: ೧. ರಾಮನ ತಾಯಿ ಅಪರಾಜಿತೆ, ಶತ್ರುಘ್ನನ ತಾಯಿ ಸುಪ್ರಭೆ. ೨. ಪಂಪ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೇ ಇಲ್ಲ. ೩. ಹನುಮಂತ ಸುಗ್ರೀವಾದಿಗಳು ಕಪಿಗಳಾಗಿರದೆ ಕಪಿಧ್ವಜಗಳಾಗಿದ್ದರು. ೪. ರಾಮನ ಬಣ್ಣ ಬಿಳಿಯದು, ಲಕ್ಷ್ಮಣನದು ಕರಿಯದು. ೫. ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಣ ಪುರುಷರು. ೬. ರಾಮನಿಗಿಂತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ಹೆಚ್ಚಿನವನು. ೭. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಬಹು ಪತ್ನೀಕನು. ೮. ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ರಾವಣನನ್ನು ಕೊಂದವನು. ೯. ಲವಾಂಕುಶರು ಹುಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಸೀತೆಯು ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಬಂಧವು ಬಹು ಲಲಿತವಾಗಿಯೂ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇದೆ.

ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಪುರಾಣವು ೧೯ ನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಮಲ್ಲಿನಾಥನ ಚರಿತೆ. ಇದಾದರೂ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವು. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೪ ಆಶ್ವಾಸಗಳಿದ್ದು ಕವಿಯು ತನ್ನ ವರ್ಣನಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಉದಾಹರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಇವನ ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆಯ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ದಾಂಗುಡಿವಿಟ್ಟು ದಳ್ಳಿಸುವ ಕೆಂದಳದಿಂದೊದೆತ್ತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಾ।
ಮಂಗೆ ಮಗಂಗೆ ಶೈಶವ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಕೇಳಿಗೆ ನೇತ್ರ ಸೂತ್ರದಿಂ॥

ದಿಂಗಡಲೆಂಬ ಸಜ್ಜೀವನೆಯೊಳ್ ತೆರೆದೊಟ್ಟಿಲ ಮೇಲೆ ಕೆಂಬರ।
ಲ್ಪಿಂಗಣಗಟ್ಟಿದಂತುದಯಶೈಲ ಶಿಖಂಡದೊಳಿಂದುಮಂಡಲಂ ॥

೨೨. ಕಂತಿ (೧೧೦೦)—ಈಕೆಯು ಜೈನಮತದವಳು ಮತ್ತು ಅಭಿನವಪಂಪನ ಸಮಕಾಲೀನಳು. ಈಕೆಯು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ೧ನೆಯ ಕನ್ನಡ ಕಬ್ಬಿಗಿತಿಯಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈಕೆಯು ಹೊಯ್ಸಳ ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿದ್ದೇವೆ. ಈಕೆಯು ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಅಭಿನವಪಂಪನು ಕೇಳಿದ ಸಾವಿರ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಈಕೆ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಳೆಂತಲೂ ಅಭಿನವಪಂಪನು ಒಮ್ಮೆ ಸತ್ತಿರುವಂತೆ ನಟಿಸಿದಾಗ ಈಕೆಯು ಅವನ ಕವಿತಾ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳಿದಳೆಂತಲೂ* ದೇವಚಂದ್ರನು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈಕೆ ಯಾವ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಳೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

೨೩-೨೪. ಹಂಪೆಯ ಮಾದಿರಾಜ, ಕವಿತಾವಿಲಾಸ (೧೧೦೦)—ರಾಘವಾಂಕನು (೧೧೬೫) ತನ್ನ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯ ಮಾದಿರಾಜನನ್ನು ಸುಕವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತು ದುರ್ಗಸಿಂಹನು ತನ್ನ ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕವಿತಾವಿಲಾಸನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇವರ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

೨೫. ವಾದಿಕುಮುದಚಂದ್ರ (೧೧೦೦) — ಇವನು ಜೈನ ಕವಿಯು. ಮಾಘಣಂದಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗನು. ಇವನು ಜಿನಸಂಹಿತೆಯೆಂಬ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು

---

* ಕಲ್ಲೊಸರ್ದುಂ ಕೊಯ್ದೊಣಗಿದ।
ಪುಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಚಿಗುರ್ದುಮಡವಿಗಿಡದ ಮರಂಗಳ್ ॥
ಪಲ್ಲವಿಕುಮಮ್ ಕವಿಗಜ।
ಮಲ್ಲನ ಪಂಪುಗನ ಕಾವ್ಯರಸತಾಮೃತದಿಂ ॥
ಇನ್ನೇಕೆ ದೋರನೋಲಗ।
ಮಿನ್ನೇಕೆ ಕವಿತ್ವವಾದ ತರ್ಕ ಸಮಸ್ಯಂ ॥
ಇನ್ನೇಕೆ ಬಲ್ವಿಚಾರಂ।
ಚನ್ನಿಗ ಕವಿ ಪಂಪರಾಜನಳಿದ ಬಳಿಕ್ಕಂ ॥

ಚತುರ್ವಿಧ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

೨೬–೨೮. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಭಟ್ಟ (೧೧೦೨), **ಅಚರಾಜ, ಮಲ್ಲಿದೇವ** (೧೧೦೪)—ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಭಟ್ಟನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಸಿಕಾರಪುರದ ೯೮, ೯೯ ನೆಯ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಭಾವುದಾಜಿಯವರ ಪುಸ್ತಕದ ೪೮ ನೆಯ ಶಾಸನವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಗೊಬ್ಬೂರಿನವನಾಗಿರಬಹುದು. ಇವನು ಅವಧಾರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಇವನು ಬರೆದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವನು ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಅಚರಾಜ ಮಲ್ಲಿದೇವರು ಅಬಲೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ೧೧೦೪ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದರು. "ಸುಕರ ಕವಿಯಪ್ಪಚರಾಜನುಂ ಸಹಜ ಕವಿ ಮಲ್ಲಿದೇವನುಂ ಬರೆದರ್" ಎಂದು ಈ ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಮುವ್ವರು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವು ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

೨೯. ನಯಸೇನ (೧೧೧೨)—ಇವನು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಮುಳಗುಂದದ ಜೈನ ಕವಿಯು. ನರೇಂದ್ರಸೇನಮುನಿಯು ಇವನ ಗುರುವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಸುಕವಿನಿಕರ ಪಿಕಮಾಕಂದ," ಸುಕವಿ ಜನಮನಃಪದ್ಮಿನೀ ರಾಜಹಂಸ, ದಿಗಂಬರದಾಸ, ನೂತ್ನ ಕವಿತಾವಿಲಾಸ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳು ಇವನಿಗಿದ್ದವು. ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಕೂಡದೆಂದು ಇವನು ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:—

ಪೊಸಗನ್ನಡದಿಂ ವ್ಯಾವ।ರ್ಣಿಸುವೆಂ ಸತ್ಕೃತಿಯನೆಂದು ಕನ್ನಡಮುಂ ಚಿಂ ॥
ತಿಸಿ ಕೂಡಲಾಱದಕ್ಕಟ।ಮಿಸುಕದ ಸಕ್ಕದಮನಿಕ್ಕುವವನುಂ ಕವಿಯೇ ॥

ಸಕ್ಕದಮಂ ಪೇೞ್ಕೊಡೆ ನೆಱೆ। ಸಕ್ಕದಮಂ ಪೇೞ್ಗೆ ಶುದ್ಧ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ತಂ ॥
ದಿಕ್ಕುವುದೆ ಸಕ್ಕದಂಗಳ। ತಕ್ಕುದೆ ಬೆರಸಲ್ಕೆ ಘೃತಮುಮಂ ತೈಲಮುಮಂ ॥

ನಯಸೇನನು ತನ್ನ ಧರ್ಮಾಮೃತವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮುಳಗುಂದದಲ್ಲಿ ೧೧೧೨ರೊಳಗೆ ಬರೆದನು. ಇದು ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಜಿನಮತದ ಎಲ್ಲ ಸಾರವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ*. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೪ ಆಶ್ವಾಸಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ—೧. ಜಿನದರ್ಶನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆ, ಆದರ್ಶನದ ಅಂಗಗಳಾದ, ೨. ನಿಶ್ಯಂಕೆ, ೩. ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷೆ, ೪. ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ, ೫. ಅಮೂಢ ದೃಷ್ಟಿತ್ವ, ೬. ಉಪಗೂಹನ, ೭. ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣ, ೮. ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ೯. ಧರ್ಮ ಪ್ರಭಾವನೆಗಳೂ, ೧೦. ಅಹಿಂಸಾವ್ರತ, ೧೧. ಸತ್ಯವ್ರತ, ೧೨. ಅಸ್ತೆಯ ವ್ರತ, ೧೩. ಸುಬ್ರಹ್ಮ ವ್ರತ, ೧೪. ನಿಷ್ಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ ಎಂಬ ೫ ಅಣುವ್ರತಗಳೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ನಯಸೇನನ ಮತದಂತೆ ಸಂಬೋಧನಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘವುಂಟೆಂದು ನಾಗವರ್ಮನು (೧೧೪೫) ತನ್ನ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣದ ೧೨ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಯಸೇನನು ಒಂದು ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಊಹೆಗೆ ಮತ್ತಾವ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

೩೦. ರಾಜಾದಿತ್ಯ (೧೧೨೦)—ಇವನು ಜೈನಕವಿ. ಕುಂಡಿ ಮಂಡಳದ ಪೂವಿನಬಾಗಿಯೇ ಇವನ ಊರು. ಕನಕಮಾಲೆಯೆಂಬುವಳು ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಇವನಿಗೆ ರಾಜವರ್ಮ, ಭಾಸ್ಕರ, ಬಾಚ, ಬಾಚರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ, ಗಣಿತವಿಳಾಸ, ಒಜೆಬೆಡಂಗ, ಪದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಇವನು ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವನು ವ್ಯವಹಾರಗಣಿತ, ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ, ವ್ಯವಹಾರರತ್ನ, ಜೈನಗಣಿತ ಸೂತ್ರೋ

* ಜಿನಮತದೊಳೆನಿತು ಸಾರಮ। ದನಿತುಂ ಲೇಸಾಗಿ ತೋರ್ಪುದು ॥

ದಾಹರಣ, ಚಿತ್ರಹಸುಗೆ, ಲೀಲಾವತಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸುಬೋಧವಾಗಿ ಬರೆದುದರಿಂದ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣನೂ ಕವಿತಾ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿದ್ದನೆನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೩೧. ಮೌಕ್ತಿಕಕವಿ (೧೧೨೦)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿಯು. ಚಂದ್ರನಾಥಾಷ್ಟಕವೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೯ ವೃತ್ತಗಳಿದ್ದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವೃತ್ತವು ಚಂದ್ರನಾಥ ಎಂದು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

೩೨-೩೩. ಮಾದಿರಾಜ (೧೧೨೩), **ಮಹಾಪ್ರಭು ಕೇಶಿರಾಜ** (೧೧೨೪)—ದಾವಣಗೆರೆಯ ೨ನೆಯ ಶಾಸನವನ್ನು 'ಕವಿ ಮಾದಿರಾಜಂ' ಬರೆದನೆಂತಲೂ ಚನ್ನಗಿರಿಯ ೬೧ನೆಯ ಶಾಸನವನ್ನು ಸರಸ್ವತೀ ಕಂಠಾವತಂಸನಾದ ಕೇಶಿರಾಜನು ಬರೆದನೆಂತಲೂ ಆಯಾ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರು ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚನ್ನಗಿರಿ ಶಾಸನವು ಕೇಶಿರಾಜನನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ:—

ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಕಣಿ ಸತ್ಯದ। ಕರು ಪೆರ್ಮೆಯ ನೆರ್ಮೆಮೆಂದು
ವಿಬುಧಾಗ್ರಣಿಗಳ್ ॥
ಕರಮುಬ್ಬಿಯಿಂದ ಪೊಗೞಲ್। ಧರೆಗೆಸೆದಂ ಕೇಶಿರಾಜನೂರ್ಜಿತ
ತೇಜಂ ॥

೩೪. ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ (೧೧೨೫)—ಇವನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕೇತಲದೇವಿಯರ ಮಗನೂ ಶಕಕರ್ತನಾದ ವಿಕ್ರಮಾಂಕನ ತಮ್ಮನೂ ದೇವಚಂದ್ರಮುನಿಯ ಶಿಷ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಗೋವೈದ್ಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಇದರ ಕೆಲಭಾಗವು ಪದ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ಭಾಗವು ಗದ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವನು ಕವಿತಾಬ್ಧಿಚಂದ್ರಮ, ವೈದ್ಯರತ್ನ, ಕೀರ್ತಿವಿಳಾಸ ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

೩೫. ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ (೧೧೨೫)—ಇವನು ಪೊಟ್ಟಣಗೆರೆಯವನು, ಸಿಂಗರಾಜನ ಮಗನು, ವೀರಣಂದಿಮುನಿಯ ಶಿಷ್ಯನು. ಇವನು ಶೈವ

ಮತವನ್ನು ಅಸಾರವೆಂದೆಣಿಸಿ, ಜೈನನಾದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವನಿಗೆ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಯಾವ ರಾಜನು ಕೊಟ್ಟನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಚೂಡಾಮಣಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂಬೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಯಾವ ಕವಿಯೂ ಇವನನ್ನು ಹೊಗಳಿಲ್ಲ. ಇವನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮತದವರನ್ನು ಹಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

೩೬-೩೯. ವಿಷ್ಣುದಂಡಾಧಿಪ (೧೧೪೦), **ಸಾಂತಮಹಂತ** (೧೧೩೭), **ಹರಿಪಾಲ** (೧೧೪೨), **ಹಂಸರಾಜ** (೧೧೪೦)-ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿನ ೧೩೭ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದಲೂ ನಾಗಮಂಗಲದ ೨೮ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದಲೂ ಮೊದಲಿನ ಇಬ್ಬರು ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಭಾಷಾಭೂಷಣ, ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಗಳ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಇಬ್ಬರ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಜನರು ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೪೦. ಕರ್ಣಪಾರ್ಯ (೧೧೪೦)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿ. ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿಯು ಇವನ ಗುರು. ಜೀಮೂತವಾಹನ ಮನೆತನದ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಜನು ಇವನ ಆಶ್ರಯದಾತನು. ಇವನು—೧. ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣ, ೨. ಮಾಳವೀಮಾಧವ, ೩. ವೀರೇಶಚರಿತ ಎಂಬ ೩ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಇವುಗಳೊಳಗೆ ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣವು ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ದೊರೆತಿದೆ. ಇದು ೨೨ನೆಯ ತೀರ್ಥಕರನಾದ ನೇಮಿನಾಥನ ಚರಿತವು. ಇದು ೧೪ ಆಶ್ವಾಸಗಳುಳ್ಳ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಕಥೆಯೂ ಪಾಂಡವರ ಚರಿತ್ರೆಯೂ ಭಾರತ ಯುದ್ಧವೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ತನ್ನ ಪೋಷಕನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರರಾಜನನ್ನು ಕವಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಹೊಗಳುತ್ತಾನೆ.

೪೧. ೨ನೆಯ ನಾಗವರ್ಮ (೧೧೪೫)—ಇವನ ಹೆಸರು ನಾಕಿಗ. ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ದಾಮೋದರ. ಇವನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವ

ಭೌಮನಾದ ಪೆರ್ಮ್ಮಜಗದೇಕಮಲ್ಲ(೧೧೩೮-೪೯)ನ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನ್ನಕವಿಯ ಗುರುವಾಗಿದ್ದನು. ತನಗಿದ್ದ ಪೂರ್ವ ಕವಿಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಜನ್ನನು ಜಿನಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಬರೆದವರೊಳಗೆ ನಾಗವರ್ಮ್ಮನು ಒಬ್ಬನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ನಿಜವಾಗಿದ್ದರೆ ನಾಗವರ್ಮ್ಮನ ಜಿನಪುರಾಣವು ನಮಗೆ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇವನಿಗೆ ಅಭಿನವಶರ್ವವರ್ಮ್ಮ, ಕವಿಕರ್ಣಪೂರ, ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ, ಕವಿಕಂಠಾಭರಣ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು.

ಇವನು ಬರೆದ ೧. ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ೨. ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ, ೩. ವಸ್ತುಕೋಶ ಎಂಬ ಮೂರು ಗ್ರಂಥಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನವು ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥವು. ಇದರಲ್ಲಿ ೫ ಅಧಿಕರಣಗಳು:—೧. ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ, ೨. ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ, ೩. ಗುಣವಿವೇಕ, ೪. ರೀತಿಕ್ರಮ ರಸನಿರೂಪಣ, ೫. ಕವಿಸಮಯ—ಇವೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣವು ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥವು. ಇದರಲ್ಲಿದ್ದ ೨೮೦ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸೂತ್ರಗಳು ೧೦ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನುಡಿಯ ೧ನೆಯ ವ್ಯಾಕರಣವು. ವಸ್ತುಕೋಶದಲ್ಲಿ ೩ ಕಾಂಡಗಳು—೧. ಏಕಾರ್ಥ ಕಾಂಡ, ೨. ನಾನಾರ್ಥ ಕಾಂಡ. ೩. ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾಂಡ—ಇರುತ್ತವೆ. ಇದೇ ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲನೆಯ ನಿಘಂಟವು.

ನೃಪತುಂಗ ನಾಗವರ್ಮ್ಮರು ಹೇಳುವ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ಮಾರ್ಗಗಳು ವೈದರ್ಭ ಗೌಡಮಾರ್ಗಗಳೇ ಹೊರತು ಕನ್ನಡದ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲ.

೪೨. ದುರ್ಗಸಿಂಹ (೧೧೪೫)—ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕವಿ. ಕಿಸುಕಾಡು ನಾಡಿನೊಳಗೆ ಸಯ್ಯಡಿಯೆಂಬ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಈಶ್ವರಾರ್ಯ್ಯ ರೇವಕಬ್ಬೆ ಎಂಬವರ ಮಗನು; ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದು ಶಿವ ವಿಷ್ಣು

ವರ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟನ ಪಂಚತಂತ್ರವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿದನು. ಇವನು ತನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಮಾದರಿಯಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಅಱೀವಿಂಗಾಕರಮೊಳ್ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ ಜಾಣ್ಮಸ।
ಕ್ಕೆಱೆವಟ್ಟೊಳ್ನುಡಿಗಾರ್ಮಮಾಯತಿಗಡರ್ಪಾರ್ಪಿಂಗೆ ಲೀಲಾ
ಗೃಹಂ ॥
ಗುಱಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿನೀತ ವೃತ್ತಿಗೆ ತವರ್ ಸತ್ಯಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾನಮೆಂ।
ದಱೀತಂ ಕೆಯ್ಮುಗೆ ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತಿಸುವುದುರ್ವೀಮಂಡಲಂ
ದುರ್ಗನಂ ॥

ದುರ್ಗಸಿಂಹನ ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ—೧. ಭೇದ ಪ್ರಕರಣ, ೨. ಪರೀಕ್ಷಾವ್ಯಾವರ್ಣ, ೩. ವಿಶ್ವಾಸ ಪ್ರಕರಣ, ೪. ವಂಚನಾ ಪ್ರಕರಣ, ೫. ಮಿತ್ರಕಾರ್ಯ ಪ್ರಕರಣ—ಎಂಬ ೫ ತಂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವನ ಬಂಧವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

೪೩–೪೬. ಸುಕರ ಸುಕವಿಕಂಠಾಭರಣ (೧೧೪೫), **ಮಧು ಸೂದನದೇವ** (೧೧೪೭), **ಕವಿ ಕಾಳಿದಾಸ** (೧೧೪೭), **ಮುಖ್ಯ ಪಂಡಿತ** (೧೧೪೭)—ಸೊರಬದ ೧೩೮ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬಬ್ಬ ಎಕ್ಕಲ ದೇವನೆಂಬವನು ಸುಕರ ಸುಕವಿಕಂಠಾಭರಣಾದ್ಯನೇಕ ಕವಿಜನ ಪ್ರಿಯ ನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಮಧುಸೂದನದೇವನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಉದ್ದಾಮ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ದಾವಣಗೆರೆಯ ೪೧ ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿನ ೧೪೦ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ–"ಪಂಪನೆ ತಾಳ್ದಲ್ ಕವಿ ಕಾಳಿದಾಸನೆ ವಲಂ ಧನ್ಯಂ ಪೆಱರ್ ಧನ್ಯರೇ" ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರದ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀಮತ್ಕರ್ನಾಟಕ ಸುಕವಿ ಮುಖ್ಯ ಪಂಡಿತರ ಕವಿತೆ" ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ನಾಲ್ವರು ಯಾವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದರೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

೪೭. ಮೇಘಚಂದ್ರ (೧೧೪೮)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ಪೂಜ್ಯಪಾದರ ಸಮಾಧಿ ಶತಕಕ್ಕೆ ೧೧೪೮ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದನು.

೪೮. ಉದಯಾದಿತ್ಯ (೧೧೫೦)—ಇವನು ಯಾರೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಕವಿರತ್ನಶೇಖರ, ರಾಜಸುಕವಿ ರತ್ನಾಭರಣ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದುವು. ೭೨ ಪದ್ಯಗಳುಳ್ಳ ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರವೆಂಬ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥವು ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ದೊರೆತಿದೆ. ಈತನ ಬಂಧವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವ ಇವನದೊಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಇರೆ ವಸ್ತುವೊಂದು ತನ್ನಯ।
ಪರಿಯಿಂ ಬೇಱೊಂದನದಱೊಳುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸುವಾ।
ಪರಿಯುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕೃತಿ।
ಬಿರಿದುವು ನಗುವಂತೆ ಬಿರಯಿಯಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳ್ ॥

೪೯. ಸುಮನೋಬಾಣ (೧೧೫೦)—ಇವನ ಹೆಸರು ಶಂಕರ. ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು ಗಂಗಾ. ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಗನೇ ಜನ್ನ ಕವಿಯು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಅಳಿಯನೇ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವಿಯು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಗಳ ಮಗನೇ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಕಾರನಾದ ಕೇಶಿರಾಜನು. ಇವನು ಸ್ಮಾರ್ತನಾಗಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಜೈನ ಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರಬಹುದು. ಇವನು ಹೊಯ್ಸಳ ನರಸಿಂಹ(೧೧೪೧–೧೧೭೩)ನ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣದ ಒಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ನನು ಇವನನ್ನು ಜಿನ ಪುರಾಣ ಕರ್ತೃಗಳೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸುಮನೋಬಾಣನು ಒಂದು ಜೈನ ಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ನಮಗೆ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

೫೦. ಚಾವುಂಡರಾಯ (೧೧೫೦)—ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕವಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವನು ಲೋಕೋಪಕಾರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ೫, ೬ ಆಶ್ವಾಸಗಳು ಮಾತ್ರ ದೊರೆತಿವೆ. ಆಶ್ವಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿಳಾಸ ತನೂಜಂ" ಎಂದು ಬರೆದುದರಿಂದ ಕವಿಳಾಸವು ಕವಿತಾವಿಳಾಸದ ಅಥವಾ ಕಲಾವಿಳಾಸದ ತಪ್ಪುರೂಪವಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು.

ಕವಿತಾವಿಳಾಸನೆಂಬ ಕವಿಯು ೧೧೧೦ ರಲ್ಲಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಕಲಾವಿಳಾಸ ನೆಂಬವನು ಎಂದಿದ್ದನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದಕಾರ್ಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಸಾಮುದ್ರಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಕಂದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

೫೧. ಜಗದ್ದಳ ಸೋಮನಾಥ (೧೧೫೦)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಅದನ್ನು ಸುಮನೋಬಾಣ ಕವಿಯೂ ಅಭಯಚಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯೂ ತಿದ್ದಿದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗ್ರಂಥವು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಸಿಕ್ಕ ಅಸಮಗ್ರ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಷೋಡಶ ಜ್ವರ, ಅತಿಸಾರ ಗ್ರಹಿಣೀ, ರಕ್ತಪಿತ್ತ, ಕ್ಷಯ, ಉದರ ಗುಲ್ಮಗಳ ನಿದಾನ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಗೋವೈದ್ಯ ಬಿಟ್ಟರೆ ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ವೈದ್ಯ ಗ್ರಂಥವು. ಮಾದರಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಜಿರನುವುದುಱಿಘೃತಮುಂ ಶ।
ರ್ಕರೆಯುಂ ನೆಲ್ಲಿಯುಮನಮರ್ದು ವಳ್ಳಿಯು ಪುಡಿಯುಂ ॥
ಪಿರಿದೆನಿಪ ರಕ್ತಪಿತ್ತದ।
ಭರಮುಂ ಪರಿಹರಿಕುಮುಱೀಗಿದಮೃತಾಮಳಕಂ ॥

೫೨. ಸಕಲೇಶಮಾದರಸ (೧೧೫೦)—ಇವನು ವೀರಶೈವ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ೧೧೩ ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ತಂದೆಯೂ ಕಲ್ಲಕುರಿಕೆಯ ದೊರೆಯೂ ಆದ ಮಲ್ಲರಸನು ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಶ್ರೀಶೈಲಕ್ಕೆ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಕೆಲಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಇವನು ಅವನನ್ನು ಕಾಣಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು, ತಂದೆಯು ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬಸವನಿಗೆ ನೆರವಾಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನಂತೆ. ಇವನ ಮಗ ಮಾಯಿದೇವ, ಮೊಮ್ಮಗ ಕೆರೆಯಪದ್ಮರಸನು. ಇವನದೊಂದು ವಚನವನ್ನು ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

"ಜನ ಮೆಚ್ಚಿ ಶುದ್ಧನಲ್ಲದೆ, ಮನ ಮೆಚ್ಚಿ ಶುದ್ಧನಲ್ಲಯ್ಯಾ; ವೇಷ ದಲ್ಲಧಿಕನಲ್ಲದೆ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಧಿಕನಲ್ಲಯ್ಯಾ; ನುಡಿಯ ಜಾಣನಲ್ಲದೆ,

ನಡೆಯ ಜಾಣನಲ್ಲಯ್ಯಾ; ಧನ ದೊರೆಯದಿದ್ದೊಡೆ ನಿಃಪ್ರಿಯನಲ್ಲದೆ, ಧನ ದೊರೆತು ನಿಃಪ್ರಿಯನಲ್ಲಯ್ಯಾ; ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ, ಗುಪ್ತಪಾತಕ ಯುಕ್ತಿಹೀನಂಗೆ ಸಕಲೇಶ್ವರದೇವ ಎಂತೊಲಿವ'' (೩೫೬).

೫೩. ವೀರಣಂದಿ (೧೧೫೩)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಆಚಾರಸಾರಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

೫೪. ಶಾಂತಿವರ್ಮ (೧೧೬೦)—ರುದ್ರಭಟ್ಟನು ಇವನ ನಯವನ್ನು ಹೊಗಳುವುದರಿಂದ ಇವನು ದೊಡ್ಡ ಕವಿಯಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಇವನು ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

೫೫. ವೃತ್ತವಿಲಾಸ (೧೧೬೦)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ೧. ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆ, ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ ಎಂಬೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರದ ಪ್ರತಿಯು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ—''ಮುನ್ನಿನ ಚಾರು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆಯಂ ಸನ್ನುತಮಾಗೆ ಎಲ್ಲರಜೀವಂತುಟು ಕನ್ನಡದಿಂ ಪೇಳಿದ್ದಿಂ'' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ೧೦ ಆಶ್ವಾಸಗಳಿರುತ್ತವೆ.

೫೬. ಬಸವ (೧೧೬೦)—ಇವನು ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಇಂಗಳೇಶ್ವರ ಬಾಗೆವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವನ ಅಜ್ಜನು ಲಿಂಗಭಟ್ಟನೆಂಬುವನು. ಭೂವಿದೇವಾಗ್ರಣಿಯಾದ ಮಂಡಿಗೆ ಮಾದಿರಾಜನು ಇವನ ತಂದೆ; ಮಾದಾಂಬಿಕೆ ಎಂಬುವಳು ಇವನ ತಾಯಿ. ಚನ್ನಬಸವನ ತಾಯಿಯಾದ ನಾಗಾಂಬಿಕೆಯೇ ಇವನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು. ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಬಿಜ್ಜಳ(೧೧೫೬–೧೧೬೭)ನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಬಲದೇವನೇ ಇವನ ಸೋದರಮಾವನು. ಬಸವನು ೮ ವರ್ಷದವನಾಗಲು ಮಾದಿರಾಜನು ಅವನ ಮುಂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡಲೆಳಸಿದನು. ಅದಕ್ಕೊಡಂಬಡದೆ ಬಸವನು ತನ್ನ ಸೋದರಮಾವನಿದ್ದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗಿ, ಸೋದರಮಾವನ ಮಗಳಾದ ಗಂಗಾಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಲ

ದೇವನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ತಾನೇ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಂತ್ರಿಯಾದನು (೧೧೬೦?). ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರಬಲದಿಂದ ಬಸವನು ವೀರಶೈವ ಮತವನ್ನು ಬೆಳೆಸ ತೊಡಗಲು ಬಿಜ್ಜಳನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು, ಅವನನ್ನು ಮುರಿಯಲಿಕ್ಕೆ ತಗುಳಿ ದನು. ಆದರೆ ಆ ಪ್ರಯತ್ನವು ಕಯ್ಗೂಡಲಿಲ್ಲ. ಬಳಿಕ ಕೆಲ ಜಂಗಮರು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಂದುದರಿಂದ ಬಸವನು ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋದನು. ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಗನಾದ ಮುರಾರಿ ಸೋಯಿದೇವನು ಅವ ನನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಉಳವಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಲು, ಬಸವನು ಗತ್ಯಂತರ ಕಾಣದೆ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತನೆಂದು ಜೈನರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬಸವನು ನಂದೀಶ್ವರನ ಅವತಾರವೆಂದೂ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೂಡಲಸಂಗಮೇ ಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯನಾದನೆಂದೂ ಲಿಂಗಾಯತರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಬಸವನು ಲಲ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನಂತೆಯೂ ೯೬೦ ಷಟ್ಸ್ಥಳ ವಚನ ಗಳನ್ನೂ, ೩೪ ಶಿಖಾರತ್ನ ವಚನಗಳನ್ನೂ, ೬೪ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ವಚನ ಗಳನ್ನೂ, ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯವೆಂಬ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಹಾಡನ್ನೂ ಹೇಳಿದನೆಂತಲೂ ಲಿಂಗಾಯತ ಗ್ರಂಥಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಷಟ್ಸ್ಥಳ ವಚನವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

"ಉಳ್ಳವರು ಶಿವಾಲಯವ ಮಾಡಸೀಯರು. ನಾನೇ ಮಾಡುವೆ ಬಡವನಯ್ಯ. ಎನ್ನ ಕಾಲೇ ಕಂಭ. ದೇಹವೇ ದೇಗುಲ. ಶಿರವೇ ಹೊನ್ನಗಳಸ ನೋಡಯ್ಯ, ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಯ್ಯ ಕೇಳಯ್ಯ ಸ್ಥಾವರಕ್ಕಳಿವುಂಟು, ಜಂಗಮಕ್ಕಳಿವುಂಟೇ" (೩೭೩.)

೫೭. ಚೆನ್ನಬಸವ (೧೧೬೦)—ಇವನು ಬಸವೇಶ್ವರನ ಸೋದ ರಳಿಯನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿದ್ದೇವೆ. ಇವನು—೧. ಷಟ್ಸ್ಥಳ ವಚನ, ೨. ಕರಣಹಸುಗೆ, ೩. ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣ, ೪. ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯ ಸಿದ್ಧ ರಾಮನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಪದಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ, ೫. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಹಾಡುಗಳುಳ್ಳ ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ, ೬. ಕಾಲಜ್ಞಾನ, ೭. ರುದ್ರ ಭಾರತದ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂಬ ವೀರಶೈವ ಮತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ೭ ಗ್ರಂಥ ಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

೫೮. ಪ್ರಭುದೇವ (೧೧೬೦)—ಇವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಮ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಮಾಯಾ ಕೋಳಾಹಳ ಎಂಬ ಬಿರುದೂ ಇದ್ದವು. ನಿರಹಂಕಾರ ಸುಜ್ಞಾನಿಯರು ಇವನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂತಲೂ, ಬನವಾಸಿಯ ನೃಪನ ಮಗಳಾದ ಮಾಯೆಯ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಇವನು ಒಳಗಾಗಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ, ಇವನು ಸೊನ್ನಲಿಗೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಸಿದ್ಧರಾಮನಿಗೆ ಶಿವತತ್ವವನ್ನುಪದೇಶಿಸಿ, ಅವನೊಡನೆ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಸವನಿಂದ ಸತ್ಕೃತನಾಗಿ ಶೂನ್ಯ ಪೀಠವನ್ನೇರಿ ಶ್ರೀಶೈಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಮಹಾದೇವಿಗೆ ನಿರ್ವಾಣ ಪದವಿಯನ್ನುಪದೇಶಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು, ಕದಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಯಲಾದನೆಂತಲೂ, ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ, ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇವನು ಷಟ್ಸ್ಥಳ ಜ್ಞಾನಚಾರಿತ್ರ, ಶೂನ್ಯ ಸಂಪಾದನೆ, ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ, ಸೃಷ್ಟಿಯ ವಚನ, ಬೆಡಗಿನ ವಚನ, ಮಂತ್ರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆ, ಕಾಲಜ್ಞಾನ ವಚನ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನು.

೫೯. ಮಡಿವಳಮಾಚಯ್ಯ (೧೧೬೦)—ವೀರಶೈವ ಕವಿಯಾದ ಮಾಚಯ್ಯನು ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಹಿಪ್ಪರಿಗೆಯವನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಜಂಗಮರ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆದು ಜೀವನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಒಂದು ದಿನ ಒಗೆದ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ತರುವಾಗ ಒಬ್ಬ ಭವಿ(ಜೈನ)ಯು ಅವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು, ಮಾಚಯ್ಯನು ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕೊಂದನು. ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಿಜ್ಜಳನು ಮಾಚಯ್ಯನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಲು, ಬಸವನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಶಿವಶರಣರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನರಿಯದೆ ಏಕೆ ದುಡುಕುತ್ತಿ ಎನಲು, ಬಿಜ್ಜಳನು ರೇಗಿ ಮಾವುತರನ್ನು ಕರಿಸಿ, ಮಾಚಯ್ಯನನ್ನು ಆನೆಯಿಂದ ತುಳಿಸಿ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಹುಕುಮು ಮಾಡಿದನು. ಮಾಚಯ್ಯನು ಆನೆಯೊಡನೆ ಕಾದಿ ಅದನ್ನೇ ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟನೆಂದು ಬಸವಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇವನು ೧೦೦ ವಚನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವೆಂಬ ಅಂಕಿತವಿದೆ.

೬೦. ಸಿದ್ಧರಾಮ (೧೧೬೦)—ಇವನು ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮುದ್ದಗೌಡನಿಂದ ೬೦ ವರ್ಷದ ಮುದುಕಿಯಾದ ಸುಗ್ಗವ್ವೆಯ ಬಸುರಿ

ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ಚೆನ್ನಬಸವನಿಂದ ಲಿಂಗದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅದರ ನಡುವೆ ಒಂದು ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಯಲಾದನು. ಇವನು ವಚನಗಳನ್ನೂ, ಮಿಶ್ರಸ್ತೋತ್ರದ ತ್ರಿವಿಧಿಯನ್ನೂ, ಬಸವಸ್ತೋತ್ರದ ತ್ರಿವಿಧಿಯನ್ನೂ, ಅಷ್ಟಾವರಣ ತ್ರಿವಿಧಿಯನ್ನೂ, ಕಾಲಜ್ಞಾನ ವಚನಗಳನ್ನೂ ಬರೆದನು. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಇವನದೊಂದು ವಚನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

"ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸರ್ಪನ ಅಣಲೊಳಗಿಹೆನಯ್ಯಾ. ಆವಾಗ ನುಂಗೀತೆಂದರಿಯೆ. ಆವಾಗ ಉಗುಳೀತೆಂದರಿಯೆನಯ್ಯಾ. ಅದರ ಬಾಯಿಂದೆನ್ನ ತೆಗೆದು ಕಾಯಯ್ಯಾ ಕಪಿಲ ಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ" (೩೯೯).

೬೧. ಕೊಂಡಕೇಶಿರಾಜ (೧೧೬೦)—ಇವನು ಕೊಂಡಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ (ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ)ವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕಲ್ಯಾಣದ ಪೆರ್ಮಾಡಿರಾಜನು ಇವನನ್ನು ಕರಿಸಿ ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿ ದಣ್ಣಾಯಕನನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮುಂದೆ ಕೊಂಡಿಯರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಇವನನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ ದೂರಮಾಡಿದನೆಂದು ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇವನು ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ದಿನಾಲು ೮ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಶಿವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಬಳಿಕ ಬಸವೇಶ್ವರನೊಡನೆ ಸಂಗಮೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಹೋದನೆಂದು ಉಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಿಕಾರಪುರದ ೧೧೯, ೧೨೩ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಇವನು ಬಿಜ್ಜಳನ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೂ, ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ದಂಡನಾಯಕನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಷಡಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರ ಮಹತ್ವದ ೧೦೦ ಕಂದಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅವುಗಳೊಳಗಿನ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ತರಿಯಲ್ಮೋಹದ ಕಟ್ಟಂ
ಹರಿಯಲ್ಭವಪಾಶಮಂ ಮನೋಜನ ಬಿಲ್ಲಂ ॥

ಮುಱಿಯಲ್ಮಾಯೆಯ ಬೇರಂ।
ಕೊಱೆಯಲ್ಪವೋಂ ಶಿವಾಯೆಂಬ ಪದಂ ॥

೬೨. ಸೊಡ್ಡಳ ಬಾಚರಸ (೧೧೬೦)—ಇವನು ಬಿಜ್ಜಳನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರಣಿಕನಾಗಿದ್ದು ಸರಕಾರದ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದನೆಂದು ಕೊಂಡೆಯರು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು, ಬಸವೇಶ್ವರನು ೧೧ ದಿವಸ ಸೂರ್ಯಗತಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಲೆಕ್ಕ ಪೂರ್ತಿಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದನಂತೆ. ಇವನು ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಒಂದನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಗಂಡನುಳ್ಳ ಹೆಂಡಿರ ಕಂಡು ಅಳುಪದಿರಾ ಮನವೇ।
ಬಂದ ಬಸಿಱನು ಉಂಡ ಮಲೆಯನು ಕಂಡು ಮಱುಗದಿರಾ ಮನವೇ ॥
ಉದ್ದಂಡತನದಲಿ ನಡೆದ ಭಂಡರನು ಹುಱುಗೊಂಡ।
ದಲ್ಲಿಕ್ಕದೆ ಬಿಡುವನೆ ನಮ್ಮ ದೇವರಾಯ ಸೊಡ್ಡಳ ॥ ೪೧೦ ॥

೬೩. ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ (೧೧೬೦)—ಇವಳು ಉಡುತಡಿ ಎಂಬ ಊರವಳಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯ ದೊರೆಯು ಇವಳನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಣಿಸಲು ಅವನನ್ನು ಭವಿಯೆಂದು 'ಪರಿಹರಿಸಿ' ವಿರಕ್ತಳಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಬಸವನೊಡನೆ ಇದ್ದಳು. ಈಕೆಯು ವಚನಗಳನ್ನೂ ಯೋಗಾಂಗ ತ್ರಿವಿಧಿಯನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಯ ವಚನಗಳನ್ನೂ ಅಕ್ಕಗಳ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾಳೆ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಈಕೆಯ ಒಂದು ವಚನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

"ಒಮ್ಮೆ ಕಾಮನ ಕಾಲಹಿಡಿವ; ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಚಂದ್ರಮಂಗೆ ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುವ; ಸುಡಲಿ ವಿರಹವ. ನಾನಾರಿಗೆ ಧೃತಿಗೆಡುವೆ? ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವನೆನ್ನನೊಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಹಂಗುಗಿತ್ತಿಯಾದೆನವ್ವಾ" (೪೧೩).

೬೪. ಘಟ್ಟಿವಾಳಯ್ಯ (೧೧೬೦)—ಇವನು ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಸವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ನೀಲಮ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದನಂತೆ.

ಇವನು ೫೬ ವಚನಗಳನ್ನೂ, ೨೯೨ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ವಚನಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

೬೫. ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ (ಮೋಳಿಗಯ್ಯ) (೧೧೬೦)—ಇವನು ಬಂದರು ದೇಶದ ಮಾಂಡವ್ಯಪುರದ ದೊರೆಯಾಗಿದ್ದು, ಶಿವಭಕ್ತರನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವರನ್ನು ಬಸವನು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಮೋಳಿಗಯ್ಯನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು, ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರು ಬಂಟರನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು. ಅವರು ಕೊರಳೊಳಗೆ ಬದನೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಸವನ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಶಿವಭಕ್ತರೊಡನೆ ಕುಳಿತಾಗ, ಬದನೆಕಾಯಿಗಳು ಲಿಂಗವಾದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೋಳಿಗಯ್ಯನಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ, ಅವನು ತನ್ನ ದೊರೆತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಾರಿ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಇವನು ೨೨೦ ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

೬೬. ಮಹಾದೇವಿ (೧೧೬೦)—ಇವಳು ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ. ಈಕೆ ೪೧ ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾಳೆ.

೬೭. ಆಯ್ದಕ್ಕಿಯ ಮಾರಯ್ಯ (೧೧೬೦)—ಇವನು ೫೮ ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ವಚನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ:—

"ಗರ್ವದಿಂದ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿ ದ್ರವ್ಯದ ಕೇಡು. ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ ಅಜ್ಞಾನಿಂಗೆ ಪಾಶ. ಕೊಡದೆ ತ್ಯಾಗಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು ಮುಂಡಿಯಿಲ್ಲದ ಶೃಂಗಾರ. ದೃಢವಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ಅಡಿಯೊಡೆದ ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಸುಜಲವ ತುಂಬಿದಂತೆ ಅಮಲೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿದ ಭಕ್ತಿ" (೪೨೪).

೬೮–೭೬. ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ, ಕೋಲಶಾಂತಯ್ಯ, ಸುಲಿಯ ಚಂದಯ್ಯ, ಅಜಗಣ್ಣ, ನಿಜಗುಣದೇವ, ಅಮುಗಿ ದೇವಯ್ಯ, ಕಲಿದೇವಯ್ಯ, ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯ, ನಿಮ್ಮಲಿಗೆಯ ಚೆನ್ನಯ್ಯ—ಇವರು ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

೭೭. ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವ (೧೧೬೦)—ಇವನು ತನ್ನ ವಚನಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ತಾನು ಬಿಜ್ಜಳನ ಗುರುವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಮೊದಲು ಜೈನನಿದ್ದು ಮುಂದೆ ವೀರಶೈವನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಸಂಶಯುಬರುತ್ತದೆ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಇವನದೊಂದು ವಚನವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

"ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೋಡುವರೆ ತೊಗಲಿಸವನಲ್ಲ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪಿಡಿವರೆ ಮೈಯವನಲ್ಲ; ಭಾವದಲ್ಲಿ ನೋಡುವರೆ ಬಯಲ ಸ್ವರೂಪ; ನಿನ್ನೊದಗ ಎತಣೀಂದಣೀವೆ? ಎನ್ನ ಭ್ರಾಂತಿನ ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಹೋದೆ ಗುಡಿಯು ಗುಮ್ಮಟನಾಥನೊಡೆಯ ಅಗಮ್ಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ" (೪೮೪).

೭೮–೮೧. ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣ, ಬಿಜ್ಜಳದೇವಿ, ಕಾಳವ್ವೆ, ಬಾಚಿಕಾಯಕದ ಬಸವಪ್ಪ—ಇವರು ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದರು.

೮೨. ಮೈದುನ ರಾಮಯ್ಯ (೧೧೬೦)—ಇವನು ಆಂಧ್ರನಾಡಿನವನಾಗಿದ್ದು ದೀವಳಿಗೆ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಶೈಲದಿಂದ ಈಶ್ವರ ಪಾರ್ವತಿಯರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನಂತೆ. ಇವನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಗೀತಿಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದನಂತೆ.

೮೩. ನೀಲಮ್ಮ (೧೧೬೦)—ಇವಳು ಬಲದೇವನ ತಮ್ಮನಾದ ಸಿದ್ಧಣ್ಣ ಮಂತ್ರಿಯ ಮಗಳೂ ಬಸವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಳು. ಈಕೆ ಪ್ರಸಾದ ಸಂಪಾದನೆಯನ್ನೂ, ಒಂದು ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಬರೆದಳಂತೆ.

೮೪. ಶೀಲವಂತಯ್ಯ (೧೧೬೦)—ಇವನು ಬಟ್ಟಿಕಾಯಕದವನಾಗಿದ್ದು ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಠವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅದರ ಕಂಬದಲ್ಲಿ ಮಾಯವಾದನೆಂದು ಕೆಳದಿನೃಪ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇವನು ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಪ್ರಣವ ಸಂಯೋಗ ಸ್ಥಲದ ತ್ರಿವಿಧಿ ಅಥವಾ ಶೀಲವಂತಯ್ಯನ ತ್ರಿವಿಧಿ ಅಥವಾ ಗುರುಸ್ತೋತ್ರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೧೧ ಪದ್ಯಗಳಿವೆ.

೮೫–೧೦೭. ಮರುಳದೇವನು ಕಂದ ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. **ಜೇಡರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನು** (೧೦೪೦) ಚಾಳುಕ್ಯ ಜಯಸಿಂಹರಾಜ

ನನ್ನು ವೀರಶೈವನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಕೆಲವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. **ಮೆರೆಮಿಂಡಯ್ಯ** (೧೧೦೦), **ಬಿಬ್ಬಿಬಾಚಯ್ಯ** (೧೧೫೦), **ಏಲೇಶ್ವರದ ಕೇತಯ್ಯ** (೧೧೫೦), **ಆದಯ್ಯ** (೧೧೫೦), **ಹಾವಿನ ಹಾಳ ಕಲ್ಲಯ್ಯ** (೧೧೫೦), **ಮಾದರ ದೂಳಯ್ಯ** (೧೧೫೦), **ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ** (೧೧೫೦), **ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ** (೧೧೬೦), **ಅರಿವಿನ ಮಾರಿತಂದೆ, ಮನಸಂದ ಮಾರಿತಂದೆ, ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ, ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನ ಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸ, ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ, ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ, ಅವಸಂದ ಕೇರಣ್ಣ, ತುರುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣ, ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣ, ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣ, ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣ, ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ, ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣ**—ಇವರೆಲ್ಲರೂ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳಾಗಿದ್ದು ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

೧೦೮. ಹರೀಶ್ವರ (೧೧೬೫)—ಇವನಿಗೆ ಹರಿದೇವ, ಹರಿಹರ, ಹರಿಗ, ಹರಿ, ಹರಿಯಣ್ಣ ಪಂಡಿತ, ಹಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದುವು. ಇವನು ಆ ಕಾಲದ ಹಂಪೆಯ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಮಗನಾದ ಮಾದರಸನ ಮಗನೂ ಹೊಯ್ಸಳ ನರಸಿಂಹಬಲ್ಲಾಳ(೧೧೪೧–೧೧೭೩)ನ ಕರಣಿಕರ ಕುಲತಿಲಕನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನು ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪೊಡಮಡುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂತಲೂ, ಕೇವಲ ಶಿವೋಪಾಸಕನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ರಾಘವಾಂಕನು ಇವನ ಸೋದರಳಿಯನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ, ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒರೆದಿದೆ. ಇವನು—೧. ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ, ೨. ಪಂಪಾಶತಕ, ೩. ಶಿವಗಣದ ರಗಳೆಗಳು, ೪. ಮುಡಿಗೆಯ ಅಷ್ಟಕ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು, ಅವು ದೊರೆದಿರುತ್ತವೆ. ಇವನ—೧. ರಕ್ಷಾಶತಕ, ೨. ಶಿವಾಕ್ಷರಮಾಲೆ ಎಂಬೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳು ಇನ್ನೂ ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವನೇ ಮೊದಲಿನ ದೊಡ್ಡ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನೆನ್ನಬಹುದು. ಇವನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನೇ ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು “ಪ್ರಾಸ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಱ, ೞ ಕುಳಕ್ಷಳ ವಿಚಾರವು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾರಿದನೆಂತಲೂ, ಇವನ ಬಂಧವು ಜೈನ ಶೈಲಿಯನ್ನು

ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು ಲಲಿತವಾಗಿಯೂ ಮೃದುಮಧುರ ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆಂದೂ ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಇವನನ್ನು ಸರಸಕವಿ ಸಾರ್ವಭೌಮ, ಚತುರಕವಿ ಚತುರ್ಮುಖ, ಭಾವಕವಿ ಭಾಳ ಲೋಚನ, ಶಿವಯೋಗ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಎಂದು ರಾಘವಾಂಕನು ತನ್ನ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಗಳುತ್ತಾನೆ.

೧೦೯. ರಾಘವಾಂಕ (೧೧೬೫)—ಇವನು ಪಂಪಾಪುರದ ಮಹಾದೇವಭಟ್ಟ ರುದ್ರಾಣಿಯರ ಮಗನೂ, ಹರೀಶ್ವರನ ಸೋದರಳಿಯನೂ ಶಿಷ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಪಂಪೆಯ ಅರಸನಾದ ದೇವರಾಜನು ಇವನಿಗೆ ಕವಿಶರಭಭೇರುಂಡನೆಂಬ ಪಾದದ ಪೆಂಡೆಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ನರಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪೆಂದು ಹರೀಶ್ವರನು ಸಿಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇವನು—೧. ಸೋಮನಾಥ ಚರಿತೆ, ೨. ಸಿದ್ಧರಾಮ ಪುರಾಣ, ೩. ವೀರೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ, ೪. ಶರಭಚಾರಿತ್ರ, ೫. ಹರಿಹರ ಮಹತ್ವ—ಎಂಬ ೫ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನೆಂದು ಪದ್ಮರಾಜ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ೨, ೪, ೫ ಈ ಮೂರು ಗ್ರಂಥಗಳು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಇವನ ಬಂಧವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿಯೂ, ಅರ್ಥಗಾಂಭೀರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ, ದೇಶ್ಯಪದಭೂಯಿಷ್ಠವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆಂತಲೂ, ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಇವನೇ ಮೊದಲುಮಾಡಿದನೆಂಬ ವೀರಶೈವರ ಹೇಳಿಕೆಯು ವಾದಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂತಲೂ, ಇವನ ಕೆಲ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆಂತಲೂ ಕವಿಚರಿತೆಗಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಚರಿತ್ರವೂ, ಸೋಮನಾಥ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪುಲಿಗೆರೆಯ ಸೋಮಯ್ಯನ ಚರಿತ್ರವೂ, ಸಿದ್ಧರಾಮ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸೊನ್ನಲಾಪುರದ ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಚರಿತವೂ, ವೀರೇಶ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರನು ದಕ್ಷಾಧ್ವರವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದ ಕಥೆಯೂ, ಶರಭ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪುವಿನ ನೆತ್ತರ ಕುಡಿದು ಮತ್ತನಾದ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ವೀರಭದ್ರನು ಶರಭಾಕಾರದಿಂದ ದಂಡಿಸಿದ ಕಥೆಯೂ, ಹರಿಹರ ಮಹತ್ವದಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ವರನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

೧೧೦. ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸ (೧೧೬೫)—ಇವನು ಹೊಯ್ಸಳ ನರಸಿಂಹಬಲ್ಲಾಳನ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿದ್ದನು. ಕಲ್ಲಕುರಿಕೆಯ ಮಾಯಿ ದೇವನು ಇವನ ತಂದೆ. ಗೌರಪ ದಂಡನಾಯಕನ ಅಕ್ಕನಾದ ಮಂಗತಿಯು ಇವನ ತಾಯಿ. ಗೌರಪನ ಮಗಳಾದ ಮಾದೇವಿಯು ಇವನ ಹೆಂಡತಿ. ಬೇಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇವನು ಬಲ್ಲಾಳನಿಂದ ೧೨,೦೦೦ ಹೊನ್ನುಗಳನ್ನು ಇಸಕೊಂಡು ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನಂತೆ. ಮುಂದೆ ದೊರೆಯು ಕೆರೆಯಾಯಿತೇನು ಎಂದು ಕೇಳಲು ಅವನನ್ನು ಬೇಲೂರಿಗೆ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಶಿವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ದೊರೆಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಅಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿದನಂತೆ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತ್ರಿಭುವನತಾತನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಆಂಧ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪಂಡಿತನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಪರದೈವವೆಂದು ವಾದಿಸುತ್ತ ದೋರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬರಲು ಪದ್ಮರಸನು ದೋರಾಂಬುಧಿಯ ರಾಮಣ್ಣ, ಉಭಯಕವಿ ಶರಭ ಭೇರುಂಡ ರಾಘವ, ಹುಲಿಗೆರೆಯ ಮಾಯಿದೇವ ಪುರಾಣಭಟ್ಟ, ಅತಿರಸಿಕ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಬುಧವರ, ಪದವಾಕ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞ ದೇವರಸ ಪಂಡಿತ, ಹಂಪೆಯ ರಾಮಣ್ಣ ಅಥವಾ ರಾಮಿತಂದೆ, ಜಗದಾರಾಧ್ಯ ನಾಗಿದೇವ, ಅಷ್ಟಭಾಷಾಕವೀಶ್ವರ ಶಿವದಾಸ, ದಾಮರಸ, ಶರಣ ಕವಿ, ಇವರೊಡನೆ ದೋರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಾಕಾರ, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ, ತ್ರಿಭುವನತಾತನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕಾಶಿಗೆ ಹೋಗಿ ವಿಶ್ವನಾಥನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯನಾದನು. ಇವನು ದೀಕ್ಷಾಬೋಧೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಅದರಲ್ಲಿ ರಗಳೆಗಳೂ ಕಂದಗಳೂ ಕೂಡಿ ೩೮೫ ಪದ್ಯಗಳಿವೆ.

೧೧೧. ಬಾಲಚಂದ್ರ (೧೧೭೦)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ಜಿನಸ್ತುತಿಯನ್ನೂ, ಪ್ರಾಭೃತತ್ರಯ, ತತ್ತ್ವಾರ್ಥ, ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

೧೧೨. ನೇಮಿಚಂದ್ರ (೧೧೭೦)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿ. ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ(೧೧೭೩–೧೨೨೦)ನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಈತನ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು **ಅಂಗಿಕನೇಮಿ.** ಇವನಿಗೆ ಕವಿರಾಜಮಲ್ಲ, ಕಲಾಕಾಂತ, ಶೃಂಗಾರ ಕಾರಾಗೃಹ, ಸುಕವಿ ಕಂಠಾಭರಣ, ಭಾರತೀಚಿತ್ರಚೋರ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಲೀಲಾವತಿ, ಅರ್ಧನೇಮಿ ಇವೆರಡು ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳು. ಲೀಲಾವತಿಯು ೧೪ ಆಶ್ವಾಸಗಳುಳ್ಳ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವು. ಇದರ ಕಥೆಯು ಸುಬಂಧುವಿನ ವಾಸವದತ್ತೆಯನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾದಂಬರಿಯ ಒಂದು ಓಲೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಇದಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟರೆಂದು ದಂತಕಥೆಯುಂಟು. ಇವನ ಬಂಧವು ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ ಶೃಂಗಾರರಸಭರಿತವಾಗಿಯೂ, ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆಂತಲೂ, ಇವನ ಪ್ರತಿಭೆಯೂ ಶಬ್ದಸಾಮಗ್ರಿಯೂ ವಾಗ್ಧೋರಣೆಯು ಅನ್ಯಾದೃಶವಾಗಿರುತ್ತದೆಂತಲೂ ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಪ್ರಧಾನನೂ ಸಜ್ಜೆವಳ್ಳನೂ ಆದ ಪದ್ಮನಾಭನು ೨೨ನೆಯ ತೀರ್ಥಕರನ ಚರಿತವಾದ ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣವೆಂಬ "ಕೌಸ್ತುಭಕೆ ಸುಭಗ ವಲ್ಲಭನಾದಂ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅವನೇ ಅದನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. "ಜಿನಕಥೆಯೋಳ್। ಸಂಧಿಸಿ ವಸುದೇವಾಚ್ಯುತ। ಕಂದರ್ಪರ ಕಥೆಗಳಿತುಮಂ ವಿರಚಿಸುವೆಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಕಂಸವಧೆಯ ವರೆಗೆ ೮ ಆಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬರೆದುದರಿಂದ ಕವಿಯು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮುಗಿಸದೆ ಸತ್ತನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

೧೧೩. ಉರಿಲಿಂಗದೇವ (೧೧೭೦)—ಇವನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣನ ಮಗನು. ಇವನು ೨೯ ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

೧೧೪–೧೧೮. ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕ (೧೧೭೨), **ಬೂಚಿರಾಜ** (೧೧೭೩), **ದೇವಪಾರ್ಯ** (೧೧೭೪), **ಶಾರದಿನಾಥಪಂಡಿತ** (೧೧೭೪), **ರೇವಣಮಂತ್ರಿ** (೧೧೭೫)—ಇವರು ಕವಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂದು

ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದರೂ ಇವರ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

೧೧೯–೧೨೦. ಕೇಶವರಾಜ ಮತ್ತು **ಚಾವಣ** (೧೧೮೦)—ಇವರಿಬ್ಬರು ಕೂಡಿ ರೇಚಣ ಚಮೂಪತಿಯ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ವರ್ಧಮಾನ ಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರೆಂತಲೂ, ಮುಂದೆ ಕೇಶವರಾಜನ ಮಗನಾದ ಆಚಣ್ಣನು ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದನೆಂತಲೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

೧೨೧. ರುದ್ರಭಟ್ಟ (೧೧೮೦? ೧೨೧೯?)*—ಇವನ ಹುಟ್ಟೂರಾಗಲಿ ಹೆತ್ತವರಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕವಿ; ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಚಂದ್ರಮೌಳಿಯೆಂಬುವನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಇವನಿಗೆ ಕೃತಿ ಶಾರದಾಭ್ರಚಂದ್ರಾತಪ, ಕವಿರಾಜ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದುವು. ಇವನು ರಸಕಲಿಕೆ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ ಎಂಬೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರೂ ರಸಕಲಿಕೆಯು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯವು ೧೮ ಆಶ್ವಾಸಗಳುಳ್ಳ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಇವನ ಬಂಧವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿಯೂ ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಜೈನ ಸರಣಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂತಹದಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

೧೨೨. ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ (೧೧೮೦)—ಇವನು ನಲ್ಲೂರಿ ಎಂಬ ಊರಿನವನು. ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

೧೨೩. ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸ (೧೧೮೦)—ಇವನು ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸನ ಮಗನು. ಇವನನ್ನು ಶರಣಕವಿಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವನು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣದ ಕೆಲ ಭಾಗವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿ, ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರೆಯೆಂಬ ಷಟ್ಪದಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಸಾನಂದನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಋಷಿ

---

* ಮ॥ ರಾ॥ ಎ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ರುದ್ರಭಟ್ಟನು ೧೨೧೮–೯ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ. ಸಂ. ೮, ಸಂ. ೪, ಪು. ೧೧೫.

ಕುಮಾರನು ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ನರಕದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದನೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇವನ ಬಂಧವು ಲಲಿತವಾಗಿದೆ.

೧೨೪. ಬೊಪ್ಪಣಪಂಡಿತ (೧೧೮೦)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿ. ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರನನ್ನು ೨೭ ವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ನಿರ್ವಾಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ, ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಿಕೆ ಎಂಬ ೨೭ ವೃತ್ತಗಳನ್ನೂ ಹಲವು ನೀತಿಯ ಕಂದಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಸುಜನೋತ್ತಂಸ, ಕನ್ನಡಗವಿಬೊಪ್ಪ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು.

೧೨೫. ಅಗ್ಗಳ (೧೧೮೯)—ಇವನು ಜೈನ ಕವಿ. ಇವನ ಊರು ಇಂಗಳೇಶ್ವರ. ಇವನ ತಂದೆ ಶಾಂತೀಶ. ಇವನ ತಾಯಿ ಪೋಚಾಂಬಿಕೆ. ಶ್ರುತಿಕೀರ್ತಿ ತ್ರೈವಿದ್ಯರು ಇವನ ಗುರುಗಳು. ಇವನು ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರವಾಗಿ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದನು. ಇದು ೮ನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಚಂದ್ರಪ್ರಭನ ಚರಿತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೬ ಆಶ್ವಾಸಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಬಂಧವು ಅತಿಪ್ರೌಢವಾಗಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತಪದ ಭೂಯಿಷ್ಠವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ಮೇಲಿನ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಸಾಹಿತ್ಯವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಸಾರ್ವಭೌಮರೂ, ಮಂತ್ರಿ ಸಾಮಂತ ದಂಡನಾಯಕರೂ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಉದಾರಾಶ್ರಯವನ್ನು ಇತ್ತುದಲ್ಲದೆ ತಾವೂ ಕನ್ನಡದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕಯ್ಕೊಂಡರು. ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕೇತಲದೇವಿಯರ ಮಗನಾದ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನೆಂಬ ರಾಜಕುಮಾರನು ಗೋವೈದ್ಯವೆಂಬ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಚಾಳುಕ್ಯರು ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡಿಗರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶಾವಳಿ

೪ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
(ಬೊಂಥಾದೇವಿ)

- ೧. ನೂರ್ಮಡಿತೈಲ
  (ಜಕ್ಕಲದೇವಿ)
  ೯೭೩–೯೯೭
  - ೨. ಅಕಲಂಕಚರಿತ ಇರಿವಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ
    (೯೯೭–೧೦೦೮)
    (ಬಂಗಾರದವಳಾದ ಅಂಬಿಕೆ)
    - ಕುಂದಮರಸು
  - ದಶವರ್ಮ ಅಥವಾ ಯಶೋವರ್ಮ (ಭಾಗಲದೇವಿ)
    - ೩. ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ
      ೫ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
      (೧೦೦೮–೧೦೧೪)
    - ೪. ಎರಡನೆಯ
      ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ
      (೧೦೧೪–೧೦೧೫)
    - ಅಕ್ಕಾದೇವಿ
      (ಒಬ್ಬ ಕದಂಬ
      ಅರಸನನ್ನು ಮದುವೆ
      ಯಾಗಿದ್ದಳು)
      (೧೦೨೧–೧೦೫೦)
    - ೫. ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ
      ೨ ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ
      (ಸುಗ್ಗಲದೇವಿ)
      (೧೦೧೫–೧೦೪೨)

೬. ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ, ಆಹವಮಲ್ಲ ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ — ಹಮ್ಮಾ ಅಥವಾ ಅವ್ವಲದೇವಿ

(೧. ಬಾಚಲದೇವಿ, ೨. ಚಂದಲಕಬ್ಬೆ, ೩. ಮೈಲಾಲದೇವಿ,
೪. ಹೊಯ್ಸಳದೇವಿ, ೫. ಕೇತಲದೇವಿ, ೧೦೪೨–೧೦೬೮)

(ಸೇವುಣದೇಶದ ಯಾದವ ಮನೆತನದ ೩ ನೆಯ
ಭಿಲ್ಲಮನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದಳು)

- ೭. ಭುವನೈಕಮಲ್ಲ
೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ
(೧೦೬೮–೧೦೭೬)
- ೮. ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ, ಪೆರ್ಮಾಡಿ
೬ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ
(೧. ಸಾವಳದೇವಿ, ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಾದೇವಿ, ೩. ಜಕ್ಕಲ
ದೇವಿ, ೪. ಮಲ್ಲೆಯಮದೇವಿ, ೫. ಚಂದಲದೇವಿ,
೬. ಮಾಳಲದೇವಿ, ೭. ಎಂಗಲದೇವಿ ?)
(೧೦೭೬–೧೧೨೬)
- ೩ ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ
(೧೦೬೪–೧೦೮೧)
- ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ
ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ
(೧೦೬೪–೧೦೭೪)
- ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ
(೧೧೨೫)

(Children of ೮.)

- ಜಯಕರ್ಣ
(೧೧೦೨–೧೧೨೩)
- ೯. ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲ ೩ ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ (೧೧೨೬–೧೧೩೮)
  - ೧೦. ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವ, ಪೆರ್ಮನೃಪ ಅಥವಾ ೨ನೆಯ
ಪೆರ್ಮಜಗದೇಕಮಲ್ಲ (೧೧೩೮–೧೧೪೯)
  - ೧೧. ೩ ನೆಯ ಅಥವಾ ನೂರ್ಮಡಿತೈಲ (೧೧೫೦–೧೧೬೨)
  - ೧೨. ೪ ನೆಯ ಅಥವಾ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರ (೧೧೬೩–೧೧೮೯)
- ಮೈಳಾಲದೇವಿ
(ಗೋವೆಯ ಕದಂಬ ಮನೆತನದ ೨ ನೆಯ
ಜಯಕೇಶಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದಳು.)

ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪುಸ್ತಕ ಭಾಂಡಾರದ

ಬೆಲೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಪುರವಣಿ

೧ನೆ ವರ್ಗ—ಪದ್ಯ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥಗಳು

	ರೂ.	ಆ.	ಪೈ.
೧. ಆರು ಶಾಸ್ತ್ರ ಟೀಕು (ನಿಜಗುಣಶಿವಯೋಗಿ)	೮	೦	೦
೨. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಗೀತಗಳು (ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	೧	೮	೦
೩. ಕರ್ಣ ವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ (ತಿರುಮಲಾರ್ಯ)	೦	೧೦	೦
೪. ಕಿರಿಯ ಕಾಣಿಕೆ	೧	೧೦	೦
೫. ಪದ್ಯಸಂಗ್ರಹ (ಬಾ. ಸಾ. ಮಂಡಲ)	೦	೯	೦
೬. ಪಂಪ ಭಾರತ	೨	೦	೦
೭. ಪಾರ್ವತೀಪರಿಣಯ (ಕನಮಡಿ)	೦	೧೨	೦
೮. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ (ಕನಕದಾಸ)	೨	೧೨	೦
೯. ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ	೨	೮	೦
೧೦. ರಕ್ಷಾ ಶತಕ (ಹರೀಶ್ವರ)	೦	೪	೦
೧೧. ಶ್ರೀ ಗುರುಚರಿತ್ರ (ಮುಡಕಟ್ಟಿ)	೪	೦	೦
೧೨. ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕರ್ನಾಟಕ ಛಂದೋರಾಜಂ ..	೨	೦	೦
೧೩. ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಕೌಮುದಿ (ಮಂಗರಸ)	೧	೧೨	೦
೧೪. ಸೌಂದರ ಪುರಾಣಂ (ಬೊಮ್ಮರಸ)	೧	೮	೦
೧೫. ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ (ಜಗನ್ನಾಥದಾಸ)	೦	೧೨	೦

೨ನೆ ವರ್ಗ—ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು

	ರೂ.	ಆ.	ಪೈ.
೧. ಅಕ್ಕಲಕೋಟ ಮಹಾರಾಜರು (ಕುಲಕರ್ಣಿ)	೦	೮	೦
೨. ಅಪ್ಪಯ್ಯ ಸಮರ್ಥರ ಪುಣ್ಯಚರಿತ್ರೆ (ಮೂಡ ಭಟಕಳ) ..	೦	೧೨	೦
೩. ಆಂಗ್ಲೇಯ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಚರಿತ್ರೆ (ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ) ..	೧	೨	೦
೪. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂ. ೧ (ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ) ..	೨	೪	೦
೫. ,, ೨ (,,) ..	೨	೪	೦
೬. ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಪಿಡಿ (ಭಾರದ್ವಾಜ)	೧	೦	೦
೭. ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ. ೩ (ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)	೪	೦	೦
೮. ಕೆಲವು ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಜೀವನಕಾಲ ವಿಚಾರ	೫	೫	೦
೯. ಗುರುಗೋವಿಂದಸಿಂಹ (ಕುಲಕರ್ಣಿ)	೦	೧೨	೦
೧೦. ಜಕಣಾಚಾರ್ಯ	೦	೧೪	೦
೧೧. ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಕರಮರಕರ)	೦	೪	೦
೧೨. ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯ ಮಹಾರಾಜರು (ಕರ್ಪೂರ)	೦	೧೨	೦

		ರೂ.	ಆ.	ಪೈ.
೧೩.	ಮೈಸೂರು ದೇಶದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಭಾ. ೧	೫	೮	೦
೧೪.	ಮುದ್ರಣ	೨	೨	೦
೧೫.	ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರ ವಂಶಾವಳಿ, ಭಾ. ೧, ೨ ..	೧	೮	೦
೧೬.	ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕಚರಿತಂ (ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧	೨	೦
೧೭.	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವಧೂತರು (ಕರ್ಪೂರ)	೦	೮	೦
೧೮.	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಸ್ವಾಮಿಗಳು (ಹುಲಕವಿ)	೧	೦	೦
೧೯.	ಸಂತ ತುಕಾರಾಮ (ಕರ್ಪೂರ)	೧	೦	೦
೨೦.	ಹಿಂದೂದೇಶದ ಶಾಸನಪದ್ಧತಿ (ನಾಯಿಕ)	೧	೨	೦

೩ ನೆ ವರ್ಗ—ಪೌರಾಣಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧.	ಗುರುಕಥಾ ಕಲ್ಪತರು, ಭಾ. ೧, ೨	೩	೪	೦
೨.	ತುಲಸೀರಾಮಾಯಣಾಮೃತ (ಗಳಗನಾಥ)	೩	೦	೦
೩.	ನವನಾಥ ಭಕ್ತಿಸಾರ (ಅಲಗೂರ)	೨	೮	೦
೪.	ಭಾಗವತಾಮೃತ (ಗಳಗನಾಥ)	೩	೮	೦
೫.	ಭೀಷ ಚರಿತೆ (ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ)	೧	೧೦	೦
೬.	ಶಿವಲೀಲಾಮೃತ ಕಥೆಗಳು (ಹೊನ್ನಾಪುರ ಮಠ) ..	೦	೧೦	೦
೭.	ಶ್ರೀ ಕಾಲಿಕಾದೇವಿ ಪುರಾಣ (ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ) ..	೧	೪	೦
೮.	ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ಪ್ರಬಂಧಂ (ಚಿಕುಪಾಧ್ಯಾಯ) ..	೩	೧೨	೦
೯.	ಶ್ರೀ ಭಾಗವತ ಟೀಕು, ೧೦ ಸ್ಕಂಧ (ರಾಮಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ) ..	೩೨	೮	೦
೧೦.	ಸಚಿತ್ರ ಯಮಶಾಸನ (ಕಿತ್ತೂರ)	೦	೧೨	೦

೪ ನೆ ವರ್ಗ—ನಾಟಕಗಳು

೧.	ಅಭಿಷೇಕ ನಾಟಕ (ಸುಂದರಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೦	೬	೦
೨.	ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ್ರೆ (ಮುಳಬಾಗಲ)	೦	೧೨	೦
೩.	ಕಬೀರದಾಸ (ಗರುಡ)	೧	೦	೦
೪.	ಗಜರಾನಾಟಕ (ಹಂಪೀಹೊಳಿ)	೧	೦	೦
೫.	ಕೌಮುದೀನಾಟಕ (,,)	೧	೪	೦
೬.	ಪತಿವಶೀಕರಣ (ಕೆರೂರ)	೦	೧೨	೦
೭.	ಪ್ರತಿಮಾನಾಟಕ (ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೦	೧೪	೦
೮.	ಭ್ರಾತೃಪ್ರೇಮ (ರಾಮಕೃಷ್ಣ)	೦	೧೨	೦
೯.	ಮೀರಾಬಾಯಿ (ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ)	೦	೮	೦
೧೦.	ವಿಗಡ ವಿಕ್ರಮರಾಯ (ಸಂಸ)	೧	೦	೦
೧೧.	ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತ (ಅಳಸಿಂಗ್ರಾಚಾರ)	೦	೧೪	೦
೧೨.	ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆ (ರಾಮಕೃಷ್ಣ)	೦	೧೧	೦

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪುಸ್ತಕಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

3444—29. ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ.

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ

ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವದೇ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಧ್ಯೇಯವು. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಪ್ರವೇಶ ಫೀಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಾಲೆಯ ಕಾಯಂ ವರ್ಗಣೀದಾರರಾಗುವವರಿಗೆ ಮಾಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ೩/೪ ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಡುವೆವು. ಈವರೆಗೆ ಏಳು ಗ್ರಂಥಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದಿದ್ದು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಅತ್ಯುಪಯುಕ್ತವಾದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸವು ಭಾಗವಾಗಿ ಅಚ್ಚಾಗುತ್ತಲಿದೆ. ಇದರ ೨ ಸಂಪುಟಗಳು ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೩೦೦ ಪುಟಗಳು ಒಂದೊಂದು ಭಾಗದಂತೆ ೪ ಭಾಗಗಳು ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಗಾಗಿ ಕೆಳಗಿನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿರಿ.

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕ ಸಂಸ್ಥೆ,
ಮಾಳಮಡ್ಡಿ, ಧಾರವಾಡ.
ಶ್ರೀ. ರಾ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಬಿ. ಎಸ್‌ಸಿ.
ಆಡಳಿತೆಗಾರರು.

ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪುಸ್ತಕ ಭಾಂಡಾರ

(ಪ್ರಕಾಶಕರೂ ಪುಸ್ತಕ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳೂ)

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಡಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕಗಳೂ (ಶಾಲೋಪಯೋಗಿ, ಕಾಯಿದೆ ಸಹ) ನಕಾಶೆ ಚಿತ್ರಗಳೂ ಬರವಣಗಳೂ ಅಗ್ಗವಾಗಿ ದೊರೆಯುವವು. ಗ್ರಾಹಕರು ೧/೪ ಹಣವನ್ನು ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕಳಿಸಿ ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕ ನಕಾಶ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಬರೆಯಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ತಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಭಾಂಡಾರದಲ್ಲಿ ಮಾರಲಿಕ್ಕಿಟ್ಟರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಮನಮುಟ್ಟಿ ಯತ್ನಿಸುವೆವು.

ಭಾಂಡಾರದ **ಬೆಲೆ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನಿ**ಚ್ಛಿಸುವವರು ೪ ಆಣೆ ಅಂಚೆ ತಿಕೀಟುಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕು. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಿಗೂ ಶಾಲಾ ಮಾಸ್ತರರಿಗೂ ಯೋಗ್ಯ ದಳ್ಳಾಳಿ ದೊರೆಯುವದು.

ಮಾಳಮಡ್ಡಿ, ಧಾರವಾಡ
ತಾ॥ ೭-೭-೧೯೨೯
ಶ್ರೀ. ರಾ. ಪೇಶಪಾಂಡೆ, ಬಿ. ಎಸ್‌ಸಿ.
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರು.

3444-29. ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ